II

5401.

1.
Prawo w Polsce

Kart 106

1

Kraj, obraz przyrody, granice i rozległości – fizyonomia kraju – krótki przegląd dziejów – otaczające narody ⸢ Książę panujący i dwór jego – urzędy dworskie, dochody książęce – życie na dworze książąt i obyczaje – szlachta – Dla czego w Polsce nie było rycerstwa jak w Niemczech i Francyi w cech i stowarzyszenie zorganizowanego? ślady pojedynczych instytucyj rycerskich w Polsce. – Mieszkanie szlachty: grody: różne rodzaje takowych (na górach, skałach, nizinach, jeziorach) i części (n.p. zwód, mury. Mauern mit Zinnen oder mit Zinnbergen) bramy, dziedziniec, studnia, pod lipą siedzenie, mieszkanie pana w zamku (palatium – palais – Palast) wieża najwyższa do strzeżenia czyli strażnica (Wartthurm – befredus – beffroi) gdzie się też przy zdobywaniu chroniono – kaplica, skarbiec, sale, komnaty (Räume – Kemenaten) miejsce oddzielne dla mieszkania kobiet w zamku, podsienia (Lauben) izba ogólna (die Stube) meble zamkowe, łóżka, skrzynie, stoły, stołki; pościel) – Życie domowe: potrawy, napoje, zabawy gry, muzyka, – Ubiory w pierwszych czasach odpowiednie do płci i wieku, jasne (jaskrawych barw w których się wieki średnie kochały ⸢) czasem z przepychem, poetyczne; materie do takowych używane, futra obuwie (caligae rhenenses mit Perlen verbrämte oder Perlen Stiefeln) Kobiety nosiły suknie zbyt długie fałdziste rękawy zaś wąskie obcisłe, pasek, a na nim wacek (woreczek) wiszący (pasek wiele znaczył stąd słowo rozpasać) na głowie wieniec jeśli panną była, rozstająca z pereł, rodzaj czepca i podwikę (wual); często przy sukniach noszono dzwonki (jak widać na obrazach stąd na herbach są rogi z dzwonkami) – Wychowanie kobiety – zwyczaje kobiet – Wesele – Stan wdowi i życie wdowy – Zabawy, tańce (turnieje, dla czego ich mało było w Polsce?) maszkary (Mummerei n.p. przy weselu królów polskich) zjazdy, sejmy – polowania – najazdy – Sztuki piękne: Budownictwo gotyckie (stoi w zupełnym przeciwieństwie do greckiego, bo gdy Grecy budowlami swemi Olimp czyli niebo na ziemię chcieli sprowadzić, w budownictwie gotyckiem starano się ziemię wywyższyć do niebios (mylne twierdzenie L.

⸢ Mieszkańce kraju i ich charakter

grody u starych Sławian

cf. Lodzińskiego Raumer

⸢ do tego stopnia iż chcąc pomnożyć rozmaitości barw jedną nogawicę lub jeden rękaw różnego koloru noszono (– wypustki rzezane w sukniach później nastały) przyczem możnaby przypuścić symbolikę farb

Sopiela który dowodzi że Gotyka nad Wisłą powstała; początek gotyki była
geometria albowiem przekonano się iż do sklepień gotyckich słabszych trzeba
podpor aniżeli przy sklepieniu klasycznym kolistym - można to przyjąć za
wydoskonalenie budownictwa i postęp - niektórzy uczeni niemieccy mylnie
twierdzą iż lasy z konarami i gałęziami dały początek gotyce. Główne
znamiona gotyki są sklepienie (Spitzbogenstyl) śmiałe i wysmukłe filary
pinakle (Zinnen) dachy spiczaste skutek (sklepienia) i mnogość rzeźb mianowicie w kościołach które się dzieliły na przedsionek (Narthex Vorhalle) nawę
[illegible] o.
Schiff (Aula) i Chór (Chor-Sanctuarium) który bywał mniejszy i większy. O
kościołach i początku więcej pisałem gdzie indziej. Główną cechą gotyki w kościołach są okna kolorowe malowane na szkle przez co oddalano powszednie zwyczajne i jałowe światło dniowe, a tworzono w kościele mistyczny zmrok
który w wielkiej stoi harmonii z mistycyzmem czyli niejasnością religijną.
Szczególniej uderza świetność i barwa żywa malowideł na szkle przeto nazwał
ktoś podobne okna kobiercami z światła i blasku i tkanemi. Jeżeli
malarstwo niżej stało w średnich wiekach to zato szczytne zajmuje miejsce
rzeźbiarstwo w którym dziś może niżej stoimy i w którym podziwiamy bogatą
poetyczną fantazyję, poezyjne znaczenie dziwnych na pozór części i niesk[o]ńczenie pilne wykończenie drobnostek, którą to cierpliwość dziś podziwiać trzeba.
Przyczyną tej pilności była większa sumienność robotników zresztą nie znano
robót na sztuki - a przez długie lata nauki czyli terminowania, pewien
okres w którym jako czeladnik pracować musiał, i wędrówki którym
podlegał nim majstrem został, złota instytucyja ówczesne cechowe tego
rodzaju były iż tylko dobre trwałe i piękne rzeczy wyrabiano.
W malarstwie widzimy osoby długie chude, hektyczne chciano tym sposobem
pokazać świętość (bo ascetowie przez posty chudli) zdaje się jak gdyby tym postaciom świętym malowanym szkodził zaduch kościelny pierwsze wieki;
ale za to jaśnieje w obrazach świetność, żywość, przepych kolorytu
Hierarchia pomimo wielu wad tę jednak ma zasługę iż w dawnych wiekach
przyczyniła się wiele do oświaty, plebani księża byli zarazem dozorcami i
nauczycielami szkół - Zakony które dziś są instytucyją spróchniałą, do dalszego
życia niezdolną a nawet i szkodliwą zrazu bardzo pożyteczny wpływ wywierały;
albowiem w całym wątku dziejów świata chrześciańskiego dostrzegamy głęboką
rozpadlinę pomiędzy ideą chrześciaństwa a kościołem (hierarchią - offizielle Kirche)
tę to rozpadlinę starały się zapełnić zakony i ideą chrześciaństwa z kościołem
połączyć; tym bardziej iż wtedy do zakonu tylko ludzie z powołania wstępowali
dopokąd się to nie wyrodziło.

pierwszemi zabytkami sztuk są brakteaty, pieczęcie i rzeczy lane z kruszcu

malowanie mozaikowe kobierce

Zakony powstały najprzód w 4 wieku w puszczach
egipskich Tebaidy utworzone przez religijnych fantas=
tów; już w 5 wieku były kościelną instytucyją która
się najprzód na wschodzie rozszerzała gdzie S. Bazyli pierwszy dla nich napisał
ustawy reguły i porządnie zorganizował; na zachodzie zaś w 6 wieku (podob:
no r. 529 zorganizował tych ascetów S. Benedykt w Monte-Cassino zcze=
go powstał pierwszy zakon benedyktyński z którego z czasem przez reformy i
niezgody mnóstwo innych zakonów powstało. mnichy w klasztorach pierwsi
mieli szkoły, każdy musiał przepisywać i temu to przepisywaniu winniśmy
ocalenie klasyków a nawet historyków, bo wiadomo nam iż Kronika Wei=
ka czyli Wincentego Kadłubka służyła w klasztorze cystersów długo za szkolną
książkę do objaśnień i dla tego ją przepisywano. Przepisywano, harmonije ewan=
gelii t.j. życie Chrystusa z ewangelii w całość zebrane, legendy. Z mnichami przyszły
z zagranicy do nas: klasycy rzymscy, podania pisane o Alexandrze wielkim (cf dist
Alexandra wielkiego do Sarmatów) o Walgierzu wdałym (Walter z Akwitanii poemat
w łacińskich hexametrach, przez mnicha Ekkeharda starszego + 973 w klasztorze
St. Gallen spisany a z tamtąd do Tyńca za Bolesława chrobrego lub Kazimierza mni=
cha przyniesiony); i Weligundzie które wsuniono (interpolowano) dla ozdoby do
dziejów polskich. — W szkołach klasztornych i duchownych uczono z razu trivium
gramatykę, retorykę, dialektykę stąd nazwa szkół trywialnych a w wyższych
klasach quadrivium (arytmetykę, muzykę chóralną, geometrię, astronomię)
co razem zwało się 7 sztuk wolnych septem artes liberales cf. Gervi=
nus, Gräße) — Uniwersytety — Dysputy — Życie szkolne — Teatra kościelne
(czyli takzwane mysterie) — mnichom winniśmy ulepszenia w rolnictwie, ogrod=
nictwie, sadownictwie.

<u>Wojsko</u> urządzenie wojenne, wyprawy, broń, rodzaje zbroi (pancerz, karacz
kapalin, hełm, misiurka, obojczyk, karwasze) łuki, strzały, kusze (Schützen, Tümmler
ob. Lindenblatt) kule kamienne. R. 1346 w bitwie pod Crecy używano już prochu
później Krzyżacy w Prusach używali dział, od nich Jagiełło ich się nauczył, bo
pod Grunwaldem Polacy mieli już działa. Działa najprzód wynaleziono, po
nich dopiero nastały półhaki, hufnice, tarasnice (Tarrasbüchse) i t.p. tabory
(Wagenburg) którą Żyżka wydoskonalił i skąd się do Polski przez najście na wyprawę
Dufka Czechów) dostały. Z razu Polacy mieli same konnicę (cena konia, zbroi)
piechota później nastała gdy się miasta poczęły wznosić i gdy miasta najmowała na żołd do
obrony pachołków (Landsknechte) — ćwiczenia po miastach strzelanie do kurka, do
tarczy, cechy strzeleckie societas jaculatorum.

<u>Miasta polskie</u> — fizyonomia takowych — budowle — podsienia — mieszczanie —
cechy — handel — rzemiosła — życie w miastach (cf Rej - Czerny Roxolania) — fizyonomia miast
policyjna — szynki — domy publiczne nierządnic (zamtuzy) które to nierządnice (offene Weiber
fahrende Frauen) mieszkały w zamtuzach (offene oder gemeine Häuser) które kat doglądał

Katolicyzm podniósł
właściwie Chrześcijaństwo
które się w dzikie sekty:
ryzym i gnostycyzm
wyradzało, do sfery
sztuki; ponieważ
dogmatyczny szkielet
okrył ciałem chcąc wię=
cej działać na zmysły
i uczucie a niżeli na=
=ducha samego.
Katolicyzmowi win=
niśmy iż dzięki
sztywność świty pół=
nocnej natchnął
południową elas=
tycznością i znacznie
charakter zmiękczył.
— Że się głupstwa
czasem w średnich
wiekach działy
to nie dziwota bo
głupstwo - możne to
śmiało powiedzieć
jest wieczne na
świecie i nieśmier=
telne.

nosiły te nierządnice suknie pewnego koloru (n. p. w Krakowie czerwone kabaty.) Rządowie uważały za potrzebne złe taką prostytucyję poczytywać. (W zamtuzach tylko obce nie z tego miasta pochodzące nierządnice mogły się znajdować) wszak na sejmie r. 1394 w Frankfurcie było 800 a na soborze Konstancyjskim r. 1414 było 1500 nierządnic publicznych. W ustawach miejskich wyrażano iż takie domy nierządnic trzymano dla „lepszego zachowania małżeństw i dla cnoty panien." Zresztą nie było wtedy dzisiejszego fałszywego wstydu i rozpasanej skrytej lubieżności bo wszystko było jawne. — Szpitale – zarazy – trędowaci – zabawy po miastach – strzelanie do kurka – jarmarki – zapusty – wesela (n. p. u Wierzynka) – pogrzeby – sztuka i nauki kwitnęły w miastach (wszak proch, papier, druk są wynalazki miejskie) zgoła miasta bardzo wpłynęły w dziejach na cywilizacyję świata – Dobry byt i majątek mieszczan

na soborze w Konstancyi było 150,000 zgromadzonych ludzi

<u>Włościanie, chłopi</u> Niektórzy uczeni tej są myśli iż z razu wszyscy chłopi byli wolni i tylko czynsze płacili i że gdy czynszów zaniedbywano płacić odrabiano to pracą z kąd potem pańszczyzna powstała. Poddaństwo (Leibeigenschaft było wyższy stopień poddaństwa na co my słowa nie mamy; bo Hörigkeit odpowiada poddaństwu) było nierównie większe w Niemczech niż w Polsce. Dziedzic niemiecki miał jus primae noctis przy weselu swych poddanek, którą to uciążliwą powinność zamieniano niekiedy w daninę pieniężną (Jungfernzins – marcheta) lub produktową t. j. dawało tyle masła i sera ile tyłek panny młodej ważył lub był szerki. – U nas tego nie było, tak zwana kunica (cunagium) u nas była tylko opłata którą dziewka składała panu jeśli do obcej wsi szła za mąż. Stan i obyczaje chłopów u nas dotąd najmniej w porównaniu z innemi klasami mieszkańców się zmieniły; łatwo sobie to wytłomaczyć. Że stan chłopów polskich był nierównie swobodniejszy i lepszy niż u Niemców dowodzi to iż u nas nie było tak zaciętych wojen chłopskich Bauernkriege (jak w Niemczech r. 1233 i 1227 i 1308 w Szwajcaryi

Do porównania kultury polskiej z niemiecką posłużyć mogą: Scheible: Das Kloster
Weinhold Karl: die deutschen Frauen im Mittelalter. Wien 1851.
Grimm Jacob: Deutsche Rechtsalterthümer. Göttingen 1828.
Eichhorn deutsche Staats und Rechtsgeschichte
Savigny Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter
Wachsmuth Europäische Sittengeschichte – Hüllmann: Städtewesen des Mittelalters
Scherr Johan: Geschichte deutscher Cultur und Sitte. Leipzig 1852 (Wigand) 3 tomy
Büsching B: Ritterzeit u. Ritterwesen. Leipzig 1823. 2 tomy
Leo H: Über Burgenbau u. Burgeneinrichtung in Deutschland im XI bis zum XIV Jahrhundert (w Raumers Historisches Taschenbuch [redacted] 1837)
Sartorius u. Lappenberg: Geschichte d. Hansa 1802–1830.
Görres: die deutschen Volksbücher
Förster E: Geschichte der deutschen Kunst
Mone: Altdeutsche Schauspiele 1841 – tegoż Schauspiele des Mittelalters 1846
F. W. Barthold: Geschichte d. deutschen Städte u. des deutschen Bürgerthums 1850. – Fischer: Geschichte des deutschen Handels

Kortum: freistädtische Bünde im Mittelalter
Berlepsch: Chronik der Gewerke.
Gervinus
Gräße.
Klemm

Do niedawnych czasów jeszcze sądzono, iż właś=
ciwym przedmiotem historyi powinny być tylko opo=
wiadania wypraw wojennych, zdobycia krain i zawarcia
przymierzy pokojowych; czasami tylko jako nadwyżkę dołą=
czano przegląd politycznego ustroju narodów. Lecz wewnętrzny
żywot narodów, stanowiący właściwy rdzeń historyi, na któ=
ry zewnętrzne wydarzenia tylko plastycznie i twórczo wpły=
wają, zupełnie tu był przepomniany, pominięty lub lekce
ważony: lubo tenże żywot wewnętrzny, główną stanowi isto=
tę, która sama jedna tylko jest w stanie otworzyć nam
pogląd na rozwój umysłowego kształcenia się ludzkości.
Dopiero za naszych czasów wciągnięto w obszar historyi
także i dzieje kultury: zaczęto najprzód większą zwracać uwa=
gę na literaturę, sztuki i umiejętności; potem badano także
i życie gospodarcze: albowiem nikt nie zaprzeczy iż te przed=
mioty w najściślejszym z sobą stoją związku, przyczem umie=
jętności moralną czyli duchową, gospodarstwo zaś materyal=
ną czyli cielesną część tego organizmu ludzkości stanowią.
Trudno nawet orzec, ażali duchowe usposobienie i charakter
jakiego narodu większy wpływ wywierają na jego gospodarstwo,
chów bydła, rękodzieła i handel, czyli też na jego duchowy
rozwój, na język, prawo, skład rządowy, sztuki i umiejętności:

podobnie jak to na pojedynczych ludziach niepodobień=
stwem jest dociec granicy działania duszy na ciało i ciała na
duszę. Tyle tylko wyjaśnia nam historya, iż niższy stan gos=
podarczej kultury, oznacza także niżki stopień umysłowego
ukształcenia narodu, i że rozmaite stopnie tejże kultury
gospodarczej doskonałą są miarą rozwoju i postępu
żywotu narodowego. Naród koczujący (Nomady) na niższym
stoi stopniu a niżeli naród trudniący się rolnictwem, któ=
ry podobnież niżej postawiony jest, a niżeli naród zajmu=
jący się rękodziełami i rzemiosłami. Jeżeli więc naród
jaki w ciągu dziejów na wyższy postąpił stopień, to ozna=
cza wzrost jego sił umysłowych.

Cywilizowane narody dzisiejszej Europy, po zgruchota=
niu państw dawnego świata przez przechody narodów, zdo=
bywały sobie z czasem wyższy stopień cywilizacyi tém, iż
powoli zaprzestawały oddawać się wyłącznie tylko uprawie
rolnictwa i że coraz więcej imały się rzemiosł i handlu.
Stan ten przechodowy rozpoczyna się w dziesiątém stu=
leciu, z wzrostem miast: od tego też czasu rozpoczy=
nają się w środkowej Europie dzieje rzemiosł, które
doskonaląc się ciągle przetwarzają się w stan przemysłu,
robiący w tych czasach tak olbrzymie i zadziwiające
postępy.

Narody sławiańskie zająwszy żyzne obszary ziem przez Opatrzność
im wydzielone, zostały narodem rolniczym. Rolnictwo matką
jest wszelkiej kultury. Narody koczujące nie mają stałych siedzib,
nie posiadają państwa, bogactw i oświaty. Wprawdzie występowa=

ły te narody koczujące, czasami na jaw jako zdobywcze, spowodowały nieraz gwałtowne ruchy i najazdy, potworzyły nawet duże państwa, które również tak prędko znikły jak powstały, albowiem zbywało im na trwałej podstawie porządku państwowego. Z rolnictwem dopiero powstaje pojęcie o własności ziemskiej, o prawie prywatném, o właściwém państwie: podniecając czynność ludzką rozbudza siły dotąd uśpione, i zmusza do podjęcia niektórych potrzebnych rękodzieł i rzemiosł. Naród rolniczy rozsiany po pojedynczych dworzyszczach i siołach, powoli łączy się w gminy czyli opola, i wytwarza się kraj czyli państwo, posiadające tylko 3 stany rodowe: szlachty, ludzi wolnych i poddanych czyli sług. Ziemia stanowi tu całe bogactwo i kapitał; nieznany tu pieniądz, (tylko niektóre kruszce droższe jako przedmiot do ozdób posiadają niejakową wartość); daniny, kary i kupna płacą się zamiast pieniędzy płodami rolniczemi lub bydłem (najdłużej trwającym zabytkiem takowej płacy są dziesięciny). Z trzech wielkich sił produkcyjnych, które jedna po drugiej w ekonomii politycznej narodu występują, to jest; przyroda, praca i kapitał, tylko pierwsza się rozwinęła: dopiero miasta, handel i rzemiosła uwolniły pracę z podpanowania przyrody czyli ziemi, tak iż się w samodzielną siłę produkcyjną przeistoczyła.

Pomiędzy morzem baltyckiem a Karpatami
Odrą a Dnieprem, leży kraj obszerny kto=
ry chcąc zapomnieć męczarnie teraźniejszos=
ci bada swą przeszłość i marzy o swej przy=
szłości. Gnębiony długoletniemi cierpienia=
mi, katowany niewypowiedzianemi boleścia=
mi, oszustwem z najdroższych praw swoich
wyzuty, zapoznany, wyszydzony, wyśmia=
ny, na proch niemal zdeptany, najbezczelniejszą hań=
bą okryty, nieprzestaje jednak to „serce na=
rodów" bić żywo i gorąco w piersiach Europy
i strumieniami życia wyższego napawać
żyły ustroju towarzyskiego. Już samo szczęś=
liwe położenie klimatyczne kraju tego strze=
gące od północnego skrzepnienia i po=
łudniowego omdlenia wpłynęło dobroczynnie
na charakter mieszkańców; niewidziemy
w nim albowiem tych dwóch ostateczności
lecz owszem szczęśliwe połączenie powagi, siły i jędr=
ności na północy mieszkających pokoleń
oraz żywości i twórczości ludów południowych.

Dla tego też niedostrzeże nikt w rodakach naszych wystudzonéj i że tak rzekę ślimakowatéj flegmy niemieckiej, ani też zbyt płochej gibkości i elastyczności francuzkiej, które [illegible] stały się przyczyną obrzydłego samolubstwa i podłego serwilizmu tych narodów. Wzbroniony jest dziś u nas ślub myśli z czerstwą siłą narodu i przetoż też niemogą u nas spłodzić najpiękniejszej córy [illegible] takiego połączenia to jest czynu. W tak okropnych czasach nic nam przetoż nie pozostaje jak tylko z szlachetnym i nowatorym smutkiem zapuścić nasze badania w obszar przeszłości i tam spotkawszy się z bolejącą [illegible] narodową ideą, żywić jej płodny ogień, aby nie wygasł; od niego bowiem cała przyszłość nasza zawisła.

W czasach przedchrześciańskich nie występują przodkowie nasi na widownię dziejową, bardzo mało też o nich w historykach czytamy; gościnny i patryarchalny Sławianin niedbał o całe życie publiczne, dziejowe, które u niego było podrzędną rzeczą; przeważało u niego ciche i spokojne życie rodzinne, któremu się obok rolnictwa jedynie oddawał, a całe jego zabory ograniczały się na zajęciu roli uprawą roli i trzebieniu odwiecznie drzemiących lasów [illegible] z których potężny tur, kudłaty niedźwiedź i krwiożerczy wilk mający tamże swe legowisko, pierzchać musiał. O wolności i gminowładztwie dawnych Sławian bardzo dużo pisano. Zarozumiała nieświadomość niektorych pisarzy, której przebaczyć trudno i entu-

zyazm patryotyczny [illegible] (na pobłażanie prędzej zasługujący), malowały uroczy obraz życia pogańskich Sławian na złotem tle wolności, aczkolwiek łudzący ten połysk przed światłem krytyki bezstronnej ustąpić musi. Przebiegnijmy bowiem wszystkie narody poczynając od najdzikszych i przypatrzmy się ich rozwojowi: a przekonamy się widocznie iż nigdzie nie istniała owa wolność, tak jak ją dziś pojmujemy to jest nigdzie nie były przypuszczone wszystkie klassy towarzystwa do równego udziału praw ludzkości. Byli tam ludzie wolni, lecz pozbawionych wolności było jeszcze więcej jak to z pomników najdawniejszego ustawodawstwa sławiańskiego widzimy. Cały naród dzielił się na dwie klassy: na ludzi wolnych mających większe od drugich swobody i zakres obszerniejszy do działania i na ludzi niewolnych czyli częściowo i całkowicie swobody i praw pozbawionych. Liczba tych to ludzi niewolnych nierównie zawsze była większą, albowiem zawsze Pan chcąc rolę swą pańską odgrywać potrzebuje dużo służących i parobków. Czy to klassie wolnej czy to kasta kapłanów, czy to żupanów wojewodów lub starostów naczelnemu, zawsze podlegały i służyły liczne zastępy ludzi za niższych i podlejszych uważane. Klassa ludzi wolnych dzieliła się znowu po zaprowadzeniu chrześcijaństwa na dwa oddziały 1) na wolną szlachtę (nobiles — Edelinge Edle) w którym to stanowisku hierarchii towarzyskiej najwyższą osobą był książę lub król; 2) i na wolnych mieszkańców (ingenui, liberi — Freie) do których stan duchowny, mieszczan, wojowników i t. p. nale=

ział. Klassa ludzi niewolnych (homines - Hö:
rige w starem prawie niemieckiem: liti lub
Knechte) znowu się na dwa oddziały rozpadała:
do pierwszego należeli: chłopi czynszownicy
do drugiego chłopi odrabiający pańszczyznę
(rab); aczkolwiek dotąd jeszcze niewyjaśnio:
no, czy oba oddziały jedno miały towarzys:
kie znaczenie i czy wolno było przechodzić
z jednego oddziału w drugi. Lecz najprawdo:
podobniej oba oddziały jedno były, i co do da:
nin tylko się różniły bo u Sławian nie było
prawa feudalnego podług którego wszelkie
posiadłości ziemskie do jednej tylko osoby
należały a które to prawo dopiero później
z Niemiec częściowo [illegible] najprzód do
prowincyj nadelbiańskich potem do Czech
a w końcu do Polski częściowo zaczęto wpro:
wadzać. Właściwych rzymskich i niemieckich niewolników (Sklaven,
Servi, Schalken) jak się zdaje nigdy u
Sławian [illegible] nie było; bo Sławianie
jako naród rolniczy nie prowadzili wojen
i nie robili jeńców wojennych. Pierwszy
oddział ludzi wolnych miał tylko wyłączne z po:
czątku prawo głosowania na sejmach i prawo do
godności kapłańskich; w ich ręku spoczywała
wyłącznie oświata, prawodawstwo, rząd i
sądownictwo: a wolny mieszkaniec (ingenues)
dopiero w późnem pokoleniu, aczkolwiek już
do [illegible] oddziału pierwszego przypuszczony
(nobilitowany) mógł używać wszelkich praw
i prerogatyw szlachectwa (scartabellatus).
Rycerstwa takiego jak w Niemczech i Francyi
a które niejako jeden cech czyli stowarzyszenie w oddzia:
le szlachty stanowiło, nie było wcale w Polsce, aczkol:
wiek niektóre zwyczaje tegoż cechu (n.p. pasowanie
na rycerzy) w Polsce starano się zaszczepić.

Urzędy dworskie i dostojności ~~???~~ od r. 964 – 1139.
1. Król (rex) miał 12 radców (consiliarii) Komorzych (camerarii) stolników, cześników, Kapelan był zwykle Kanclerzem. Prócz tego byli w towarzystwie: duces, comites, proceres. W grodach byli comites, w posadach posadnicy ~~???~~ (vastaldiones), ~~???~~ z we wsiach włodarze (villici). Niżsi urzędnicy zwali się pristaldi (przystawcy lub przystawce). Za Bolesława wielkiego duces otrzymują nazwę palatini razem comites. Wojscy (tribuni) mieli straż zamków. Żupnicy (zupparii) (r. 1178. 1208. 1258 Sommersb. I p. 879. 895. 898) i Poborcy (tributarii) (Szczygielski Tinec p. 140) Mincarze (monetarii r. 1208. Somersb. I p. 820) także wspominani.
2. Od r. 1139 – 1400. Mieczysław III ustanowił zamiast jednego trzech wojewodów w każdej ziemi. Wojewodów godność w właściwem znaczeniu zjawia się za Władysława II (Palatinus)*. Kasztelanów (castellanus) r. 1178. 1203 na Szląsku gdzie ich było przeszło 30, w Wielkiej Polsce gdzie ich było do 30** w Małejpolsce gdzie było przeszło 20 już r. 1232. 1233, w Kujawach w r. 1217, w Mazowszu gdzie było do 20 już r. 1228. Barones ukazują się już 1163. 1202 (Wolski II p. 111. Sommersb. I p 896. 932. Rogiel IV p. 8) Sędzia nadworny (judex curiae) 1243. (1251) Podsędek (subjudex) 1287. Prokurator 1206 Chorąży (vexillifer) 1223. Stolnik (dapifer) 1173. 1208. Podstoli (subdapifer) 1255 Cześnik (pincerna) 1203 Podczaszy (subpincerna) 1228 Skarbny (thesaurarius) 1224 Podskarbi (subthesaurarius) 1267 Podskarbi dworu (subthesaurarius curiae) 1288. Raczyński p. 79. 81) Łowczy (venator) 1208, Podłowczy (subvenator) (Raczyński p. 108) Sokolnik (falconarius) (Sommersb II. 32) Koniuszy (agazo) (1203) Podkoniuszy (subagazo) 1228, Miecznik (armiger ensifer 1208 lictor 1352) Komorzy książęcy (camerarius) Komorzy Księżny (camerarius ducissae) 1258, Podkomorzy (succamerarius) 1203 Marszałek mareschalcus 1241 Podmarszałek (submareschalcus) 1263

czyli włodko (r. 1329).

*) W Wielkiej-Polsce r. 1260 palatini: posnaniensis, gnesnensis, calisiensis.

**) W Wielkiej Polsce · castellani: de Posnan Calisz, Lenda (1292), Czarnków (1293 może Kruszwica), Usche (1293 Ujście), Ruda (1294), Drzeń (1293), Dirczen (1294), Tresow (1293), Srzem (1288), Santoch, Mezeric, Premunt, Corsike. Vitenne

Podkomorzy (subcamerarius)

Sędzia (judex) poznan. gnesnen.

marszałek nadworny (marschalcus curiae) 1258, Sę-
dzia nadworny (judex curiae) 1243.1251. Podsędek
(subjudex) 1251, Prokurator 1206, Kanclerz
(cancellarius curiae) 1209, Podkanclerzy (subcancellarius
vicecancellarius) 1251 Pisarz (notarius curiae, scriptor)
1246 Kapellan nadworny, Woźny (ministerialis) 12(?)
Na prowincyjach rządzili Starostowie (capita-
neus generalis) 1212. Król Wacław r. 1295 dopiero
ustanowił Starostów (capitaneus) których liczbę
król Ludwik w Koszycach 1374 do 23 pomnożył
Na sejmie w Wiślicy 1347 dopiero ograniczono
władzę każdego urzędnika.
Dwór z księciem ciągle po kraju podróżował odby-
wając sądy, polowania i wyprawy wojenne
Starostów podzielono później na grodowych i nie-
grodowych (sądowych i prowentowych) Do ostatnich
należały w końcu wójtostwa (advocatiae) sołtystwa
(sculteciae) kniaztwa, wybraniectwa, dzierżawy
i tenuty
Senat porządnie urządzony z godnościami już
od r. 1347 ukazuje się czyli raczej od 1331 zjaz-
du Chęcińskiego, Posłowie ziemscy od r. 1400 (nun-
tii terrestres)
Od r. 1400 widzimy w dworze pokojowców
(cubicularius,) ~~aul~~ dworzan (aulicus) Starosta
(vicecapitaneus) a docho-
ma już podstarościego (vicecapitaneus) a docho-
dami starostwa krakowskiego odrębnie rządzi
Wielkorządca (magnus procurator) żupami
żupnik. Zygmunt I utworzył urząd hetmana
nowe urzędy: Pisarz (secretarius) 1504, refe-
rendarz ~~1507~~ 1496, Krajczy (incisor) 1475
Strukczaszy (structor mensae) Kuchmistrz
(magister culinae) stajenny (Praefectus stabuli)
podczaszy (pocillator) 1496
na Litwie byli Tiwuni (zarządzający dobrami kró-
lewskiemi) Horodniczy (dozorcy twierdz)
Z razu Kmiecie był to lud wolny mający posiadłości
obciążone obowiązkami ku włości tylko. Szlachta
(nobiles, milites) około 1300 dzieliła się na wyższą
i niższą (milites) zwaną swircatkami, (wiercami)
lub włodykami; herby (clenodia) przyjęli z zagranicy
Starała się szlachta zaprowadzić majoraty, lecz Tarnow-
ski i inni Zygmunt I r. 1519. Ordynacyje utworzone: Ra-
dziwiłłów 1579, Zamojska 1589 Ostrogska 1618 Myszkowska
około 1600.

Tytuły były z końcem XV wieku dopiero wprowadzone. Łatalscy na Ławiszynie odwoływali się na dawny tytuł hrabiów, Rafał Leszczyński dostał tytuł hrabiego 1476 od cesarza, Łukasz Górka 1518, Stanisław Ostroróg, Jan Tarnowski, Szczyński (comites imperii) tytułu książąt używano tylko na Litwie

Tytuły najprzewielebniejszy (reverendissimus) przewielebny (admodum reverendus) wielebny (reverendus)

Herby najstarsze są Topór, Kroje, Podkowa, Jastrzębiec (Bolesławczyk), Śreniawa, Kołek, Gryf, Odrowąż, Nałęcz, Doraj, Janina, Pobóg, Strzemię, Trzy szczęki, Ścira, Kosy, Sokola, Zagłoba, Lis, Cholewa, Zaremba, Kopaszyna, Bogorya, Radwan, Kościesza, Starykoń, Gozdawa, Doliwa, Mieczuja, Łabędź, Złotnieczyk, Pilawa, Dębno, Łapnica. Według zdania Lelewela wprowadzone do Polski 1170–1370 szlachta ruska używała najwięcej liter w godle N, VE, A, AY, M, M, [illegible]

Na Rusi wchodzili kniazie do rady a bojary do wojennej drużyny. Byli bojarowie pancerni, putni, poturemni, osocznicy, bojarowie oddźwierni, strzelce, koniuchy siedelne i drugie (Ustawa ziemi kijowskiej z r. 1557). Dzielili się też bojarowie na wolnych (pochożych), sługów, ojczyców i wkupnych. Bojarowie mieli nazwę od boju.

Wewnętrzny stan Polski

za rządu Książąt z dzielnicy Piastów.

(podług dyplomatów polskich i szląskich)

Z pomroki okrywającej pierwotne dzieje zaledwie kilka imion rzek miejsc i narodów występuje, które dochowały się tylko w opisach greckich i rzymskich, a które do rozlicznego tłomaczenia i wykładu niemały wątek nastręczały.

Niewątpliwą jest rzeczą: iż począwszy od VII wieku kraje od prawego brzegu Saali i Elby aż do Dniepru leżące sławiańskie narody zajmowały, które się ku północy aż do morza baltyckiego, a ku południowi aż do morza czarnego rozszerzały. Przeto hipoteza tych uczonych niemieckich: którzy w najdawniejszych czasach szczepu germańskiego chcieliby widzieć na Szląsku mieszkańców jest fałszywą i niczem się nieda usprawiedliwić.

Po zaprowadzeniu Chrześciaństwa widzimy w Polsce i na Szląsku właściwie trzy klassy mieszkańców: 1) Dom Książęcy 2) Szlachtę, do której niejako liczył się także stan duchowny, jako stan uprzywilejowany i wolny i 3) Chłopów (poddanych) w różnych stopniach i rodzajach.

Dom Książęcy Piastów posiadał Szląsk i Polskę dziedzicznie; potomkowie dzielili się tem dziedzictwem w skutek czego mnóstwo samodzielnych pomniejszych samodzielnych księstw powstało z których tylko niektóre zostawały w dziedzicznym związku pojedynczych szczepów Książęcych;

Znaczna część kraju [illegible] niezamieszkała [illegible] jeziorami dużemi pokryta które przez osuszenie się [illegible] znikły. Także jezioro [illegible] pokrywało [illegible] handlowe Sławian. Dziś z tak wielkiego [illegible] w pomniejszych jeziorkach [illegible] które [illegible] Długosza 9 mil [illegible] jeziorem [illegible]

drugie zas zupełnie się od tego związku odstrzy-
nęły. Nie mając dzieci niektóre dzielnice podług
własnej woli zapisywały swe posiadłości innym.
Worbs (Neues Archiv II p. 124) przytacza dokument
r. 1296 Władysława Łokietka, w którym tenże części
jeins Wielkiej-Polski odstępuje Henrykowi
III księciu głogowskiemu i Bolesławowi Księ-
ciu Opolskiemu a syna Henryka księcia, za
swe ~~[illegible]~~ dziecko przyjmuje. — Henryk IV książę
wrocławski zapisuje r. 1290 swe własne posiadłości
w ten sposób, iż jego własne dziedzictwa
~~[illegible]~~ po ojcu i stryju przypadłe ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ książę Henryk III głogowski
miał dostać, a nabyte wielkiemi trudami zie-
mie krakowską i sandomierską książę
wielkopolski Przemysław miał oddziedziczyć
zas Krosno (Krossen) landgraf turyngski Fryde-
ryk (siostrzan jego) a wdowa zaś jego własna
Namysłow. (p. 4)

W krajach tych mieli książęta swe prawa
i korzyści, które się składały a) z tak zwanych
regalii i b) z mnóstwa innych różne korzyści
przynoszących praw, którym wszyscy podlegali;
(czyli z danin krajowych, służebności publicznych)
a) Regalia czyli wyłączne dochody książęce sta-
nowiły 1) ~~[illegible]~~ sądownictwo najwyższe i wynika-
jące z tegoż opłaty (taxy i winy) 2) górnictwo
(a-kolwiek dotąd przywilejami niewyjaśniono, czyli
za Piastów górnictwo było wyłączną własnością
książąt.) 3) dochody z mennicy, którą książęta w
dzierżawę niektórym osobom wypuszczali
n. p. żydom) lub osobnych mincerzy (monetarius)
w pojedynczych miastach utrzymywali, którzy dla
książąt z przebijania monet przy nieustalonej
stopie menniczej wielkie zyski ciągnęli; (W księstwa-

Że w pierwotnych czasach podobnie jak u innych
narodów tak też i u Sławian była niewola świad-
czy wyraźnie ustawa celna r. 906 wydana przez
króla niemieckiego Ludwika margrabiemu Arbowi
na sejmie w Raffelstedt, gdzie mówi: „Sclavi vero
qui de Rugis vel de Baemanis mercandi causa
exeunt... si... mancipia vel cavallos vendere
voluerit, de una ancilla Tremisam unam, de ca-
vallo masculino similiter; de servo saigam
unam; similis de equa." (Druk w Monumenta boi-
ca XXVIII. II p. 183. No 4 i w Codex Pomeraniae diplomaticus. Greifswald
1843. I Bd. I Liefer. No 5) Widać że koń tyle wartał
co niewolnik. — Jeszcze r. 1397 na dalmackiej wyspie
Kurzoli snać prowadzono handel niewolnikami i nie-
wolnicami kiedy go ustawa gminna tejże wyspy z r.
1397 pod karą 50 dukatów (Ob: G. Wenzel: Beiträge zur
Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte
im Mittelalter. w Archiv für Kunde österreich. Geschichts-
quellen. Jahrg. 1850 I Bd. III und IV Heft, pag 5 y 6)

Górnictwo w ogóle jeszcze 1350 należało do regaliów; [illegible]
[illegible] do tych regaliów r. 1390 złoto srebro miedź ołów że-
lazo [illegible] zabytek najdawniejszej ustawy górniczej
Z przywileju danego przez Leszka białego biskupstwu krakow. około
r. 1224 widać iż metale dzielono na szlachetne: złoto srebro których
kopalnie wyłącznie do księcia należały a dziesięcina tylko do
kościoła, ołów, żelazo (aes) i sól jako nieszlachetne zdaje się że na-
leżały do księcia, bo wszystkie mają należeć do kościoła gdy na ich gruncie
[illegible] znalezione będą. Górnikami byli
wtedy [illegible] Theutonici [illegible]
Monetarius (celnik, kassyjer) bywał i przy cłach królewskich.

Zdaje się iż r. 1224 do regaliów książęcych połowa dochodu
z kopalni nieszlachetnych a cały dochód z szlachetnych
należał.

zakorskiem i oświęcimskim zdaje się, iż mennica polskim osobom była wypuszczana; bo te kraje nie miały osobnych pieniędzy, tylko na polskie i czeskie liczyły) zwłaszcza iż w Polsce był zwyczaj, co roku trzy razy podczas każdego jarmarku monetę przebijać, co wielki uszczerbek handlowi przynosiło (Raynald Annal. eccles. a. 1207 No 15 – Büsching: Urkunden des Klosters Leubus p. 86 Sommersberg I p. 817 820 825 830) i na skażenie i podłość monety wielki wpływ miało. W Polsce i w Szląsku moneta podług stopy polskiej bita, była dobra do XIV wieku (od epoki wpływu czeskiego) gdy podług groszy praskich liczyć zaczęto moneta spodlała. Dochód z przebijania monet zamieniono później na ogólny podatek który każda posiadłość opłacała, to jest w XIV wieku 1½ do 3 groszy od morga. — 4) Sprzedaż soli wyłączna i ołowiu (jak widać z przywilejów Mieczysława dla Opiecunia) 5) myta (Telonea) (które się później na myta targowe, piesze, (vectigal) wodne, mostowe i t. p. rozdzieliły. 6) Wyłączne prawo zakładania miast i targów oraz prawo udzielania konsensów na sklepy przeznaczone do sprzedaży wiktuałów i napojów n. p. szynków (tabernae) jatek piekarskich, rzeźniczych, szewskich, sukiennych (postrzygalni-parzych), macellorium) i dochód (podatki) z takowych; lubo się zdaje, iż to prawo książętom tylko w ich dobrach służyło, i że go często innym osobom przekazywali.

7) prawo regaliów wojnych i lasowych jako to bobrowe, gony (denarius) polowanie (na gruby zwierz tylko książętom służyło) rybactwo zakładanie młynów i jazów książętom (jakkolwiek to prawo podobno w własnych dobrach tylko służyło) Książęta często kroć to prawo innym osobom odstępowali z wyłączeniem pewnych (n. p. polowanie, wyjąwszy na jelenie i dziki – rybactwo tylko więcierzami i małemi sieciami). Te to prawa równie jak i inne daniny które poniżej

Hb: v. Haxthausen A. Frhr: Über den Ursprung und die Grundlagen der Verfassung in den ehemals slavischen Ländern Deutschlands. Berlin 1842. 8°. 12

Kindlinger: Geschichte der deutschen Hörigkeit insbesondere der sogenannten Leibeigenschaft. Berlin 1819. 8°. 2 Thlr.

Ewers J. Ph. G. Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwickelung. Dorpat 1826. 8°.

Bülow v. F. Geschichtliche Entwickelung der Abgabenverhältnisse in Pommern und Rügen. Greifswald 1843. 8°.

Voigt J. Übersichtliche Darstellung der Rechtsverfassung Preussens zur Zeit der Ordensherrschaft. Königsberg 1834. (Voigt Gesch. Preuss. Tom VI)

Werlebe

Mundt Th.: Geschichte des Ursprungs der Stände. 1854.

— — transitus navalis)

Maurer G. L.: Geschichte der Markenverfassung in Deutschland. Erlangen 1856.

Grimm Jac: Deutsche Rechtsalterthümer Göttingen 1828

Grimm Jac: Weisthümer. Göttingen 1840-1842. 3 Thl.

v. Löw (Freiherr): Über die Markgenossenschaften. Heidelberg 1829.

Landau Georg: Die Territorien in Bezug auf ihre Bildung und ihre Entwickelung. Hamburg 1854

Klaudi Dr.: Die Freisassen in Böhmen 1844. 8°.

Twrdy F. X. Pragmatische Geschichte der böhmischen Freisassen.

Maurer G. L.: Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung. 1854.

Polowanie i na grubego zwierza należało do dziedzica. Kazimierz II Sprawiedliwy książę polski r. 1189 uzyskawszy pozwolenie od kapituły Krak. w ich dobrach grodzkich obiecuje im oddawać dziesięcinę z ubitego zwierza (de lectuis – Gładyszewicz p. 201) Łowienie bobrów należące wyłącznie do książąt, na rzece Czarna przyznaje tenże Iwonowi bisk. Krak. Leszek Biały ok. 1224 (ob. Gładysz. p. 217)

Exactio duorum grossorum alias poradlne in terra siradiensi (ogólny podatek na którym Jan Albert zapew: nia dług 500 grzywien zaciągnięty od Macieja Głowackiego starosty sieradzkiego r. 1496 Bb. Stronczyński wzory)

Gród (castellum) strzeżony był przez kasztela na i stróży castrenses którzy za strzeżenie mieli wolne grunta prawo stawiania grodu i murów przysługiwało xięciu

Wsie dawne powoli powstawały koło przewozów, koło znacz: nych zamków lub miejsców sądowych gdzie też i targi odbywano

Do służebności książęcych należały: (Nakiel miechov. p. 93

Expeditio (pochód na wyprawę wojenną od tego około 1162 Bolesław Kędzierzawy uwolnił dobra Klasztoru miechowskiego równie jak od:

Aedificatio castri (budowa i naprawa książęcych zamków)

Poralne (podatek roczny, 12 gros. latot. pragenses a manso – rastrale)

Stroza (podatek na zapłacenie wart zamkowych (cf. Tyniec))

Powoz et Podwode (od dostarczania uwolnienie)

Monetario non obediant (uwolnienie)

Srezna (pensio mensurae – oszep?) 1266 na=. kielski st. C 173 w przywileju tynieckim stoi sreżne

E właściwie są zaś podejmowania dworu (od: a: wania rzeczy na potrzeby dworu wymaganych) bądź jako daniny bądź jako robocizny

Krowne (vacca)

Virginale i viduale (cunagium?) zniesione przez Henryka brodatego 1237 w Polsce

Mech (rożen czyli miecz ryb na kuchnią)

Pomoczne (tributum) krowne, poradlne, wo: genne (census) 1490, rogowe (contributio) 1521

wymienimy, są właściwym zabytkiem prawa polskiego (jus polonicum), które się różniło od praw niemieckich. b) Daniny owe nale: żące do wyłącznych dochodów książęcych według przywilejów były dwojakiego rodzaju; albo daniny pieniężne lub w płodach (albo) pewne służebności (roboty – pań: szczyzna) i zobowiązania się. Nie posiadając dosta: tecznych źródeł prawnych z owej epoki, trudno też objaśnić wszystkie daniny, często w przywi: lejach polskich wymieniane. Były one podług najstarszego prawa polskiego następne 1) Poradlne Ponolowe sive poradlne 1228 (Grundzinner Pflugzinner, tributus) zwykle po 2 grosze z morga które dopiero Ludwik król polski zniżył 1374 bo wprzód z morga płacili ziemianie 12 groszy. Ob: F. A. Golenski de tri: butis et vectigalibus in Polonia. Cracov. 1827 (któ: ry mylnie twierdzi że poradlne było toż samo co po: dymne) 2) Podworowe (Hofzins – census are: arum – Grundzins abgaben) r. 1214. F 3) Dan (Abgaben. Tribut) r. 1241 zdaje się być ogólną nazwą różnych danin. 4) Mir r. 1274 wspomniany w przywileju Mieczysława xięcia opolskiego (Benuzel Urkundenbuch p. 11. 304) niewiedzieć co oznacza (może Schutzgeld? Friedensgeld – opłata obrony) 5 Pomot r. 1202 opłata którą rzemieślnicy płacili dozorcy mennicy książęcej (Naruszewicz mylnie to zowie pomocne?) 6.) Targo: we (Brückengeld Marktgeld) 1224. 7) Sep, Osep, Zsep (frumentum Kornabgaben) danina jeszcze sławiańskich czasów sięgająca; bo przychodzi w Niemczech gdzie daw: niej Sławianie siedzieli pod nazwą Zips 1278 (Rumd: buy) (– 8) Opole niewiedziec co znaczy: może to danina pieniężna od słowa obolus – Geldabgaben – bo w przywileju r. 1294 stoi: ab obolo (Gercken cod. dipl.)

płacenie takiego obola było i w Niemczech używane.
a) Narez (r. 1228, r. [illegible] 1297 (?) magium - porcellagio Schweinezins —) danina z morga 2 miar (modii) owsa (pośladu) do żywienia i tuczenia świń książęcych. —
10) Czynsz leśny (Census silvaticus [illegible] — [illegible]) danina zbożowa od wsi może koło lasów położonych i w lasach książęcych grunta mających. — 11) Danina w naturze z wołów, 1288 krów, świń, owiec, jagniąt (a bove vacca porco, ariete, ove) którą w pieniądze zamieniano.

Prócz tych danin były także służebności książęce (Dienste, [illegible] - angariae perangariae servitia), które zamieniano częstokroć na reluicyją pieniężną, daninę pieniężną lub w płodach. W przywilejach następujące napotykamy służebności:
1) Powóz (przewóz rzeczy lub ludzi [illegible] für [illegible], [illegible] r. 1228 n. d. gl. — vectura, ductura) r. 1247. Tę służebność częstokroć w daninę pieniężną zamieniano ([illegible])
2) Podwoda ([illegible], [illegible] - [illegible] Vorspann [illegible] für Gesandtschaften und Boten) r. 1180.
3) Przewód 1228 Durchführung, Überführung, Pflicht [illegible] und [illegible] zur Fortbringung der Soldaten zu stellen — Conductus principis vel militaris t. j. obowiązek dawania podwodów, [illegible] w razie podróży lub wyprawy r. 1253. — 4) Stan (= Standort, - statio) kwaterunek wojskowy lub księciu r. 1234; później tę po- daninę na pieniężną zmieniano. 5) Pomaganie przy polowaniach książęcych i dawanie kwater i utrzymania królewskim myśliwcom, psiarni, sokolnikom, bobrownikom oraz psom sokołom myśliwym (nastawaczom) 1228 r. 6 Dozor nad bobrami (bobrowin: ii - castorarius) r. 1228 i sokołami (t. j. niewolno było nikomu sokołów i bobrów łapać, tylko księciu; a kto znalazł gon bobrowy lub gniazdo sokoła, a nie doniósł - płacił karę) zwano to też louche (t. j. łowcze)

exactio boum et ceterorum animalium ad mensam regiam vulgariter narez) quatuor decim porcos et sex pernas quod narasy dicitur 1251.

L. [illegible] wspomniana w przywileju księcia oświęcimskiego

Do służebności podług prawa polskiego należało corda animalium ~~recipere~~ brutorum pecorum et pecudum magnorum necnon parvorum recipere a subditis. Daninę tę z dóbr opata ~~[illegible]~~ andrzejowskiego należącą się odprzedali opatowi Geraldowi za 30 grzywien Pełka judex et Wilczko subjudex sandomir. (r. 1368) haeredes de Ostrowa. (Nakielski Miechovia p. 39 mówi, że fundatorowie zapisując dobra klasztorowi Andrzejowskiemu dla siebie tę daninę serc zwierzęcych do tuczenia psów i sokołów, oraz daninę śledzi pozostawili.) — Słuz (ospka dawana dla psów myśliwych tak zwana) 1259.
2) Opole (vicinia) udzielanie pomocy przy pogoni złodzieja czyli raczej ciężar ponoszony przez gminę dla utrzymania bezpieczeństwa publicznego i z przyczyny dostaw rządowych (Maciejowski)
3) Possesio communis castrorum) Posada (utrzymywanie wspólne i opatrywanie zamków) Paprocki 323
[illegible] przywilejach także dzynr zwany

Utrzymywanie ludzi którzy prowadzili psów myśliwych Sl[ednicy] 1252 custodes canum ~~[illegible]~~

Czacki wymienia: *sierebrzeszczyzna* (I. 202) na Litwie (co mylnie wywodzi od sierebro – lecz był to podatek od zrzebu pola tamu) *godne* danina w dnie uroczyste (przywil. Bolesł. wstyd. dla klaszt. lubińskiego 1278) *gostinna* podatek od bydła na Podolu (?) *powołowszczyzna* od wołów na Wołyniu 1508; *odumarszczyzna* 1533 na Rusi po śmierci gospodarzów opłata; *pokonewskie* na Żmudzi danina służby konnej zamieniona w pieniężną 1552.

Podatek ogólny nadzwyczajny (collecta – Landessteuer) wymagał xiąże według potrzeb kraju, gdy prowadził wojnę, zamki budował, gdy z niewoli wykupywał, na uroczystości zaślubiny (i później płacono szpilkowe)

lub kara, którą cały okrąg płacił, gdy w jego obrębie zamordowanego znaleziono – 14) *Treschne* r. 1208 (Voigtschilling oder Gerichtsbusse, Lohn für Richter) t. j. kara pieniężna lub opłata sądowa, którą płacono n. p. jeśli kto nie wyszedł gdy wołano okrzyk (n. p. straża) lub o pomoc.

– Były także *daniny wojenne* i służebności wojskowe, od których książęta uwalniać mieli prawo; te były zas następujące: α) *prawo służenia na wyprawie wojskowo*, do którego wszyscy byli obowiązani; od tej służebności książęta duchowne dobra uwalniali. (jus militale) (solutio)

Służebności publiczne: dostarczanie podwód – składka publiczna – żywienie urzędników publicznych (prandia)

Serebszczyzna (od zereb, zaręb lub od sierp – danina rolnicza

Solutio capitis (pogłowne) a spenioli

Podatki zwane dziewicze i wdowicze zakazał pobierać – przez Janisza arcyb. gniezn 1262

Sobol (w Wielkiej polsce) castores-exactio

Lesne (Waldfrohn) robota w lasach r. 1223. 8) *Oranie ról książęcych* (aratura) r. 1292, co na innym osobom często odstępowano. 9) *Preseca* lub siekanie dnem r. 1203 (żniwo – tłoka – sectatura graminum cum falcastro Frucht- und Grasschnitt) 10) *Bobito* (Schindeldeckung und Dachdeckung) pobijanie dachów 1387 r. – 11) *Slad* Zlad r. 1208 Peri slad 1228 (Verfolgung der Diebe und geraubten Viehs wegen Nutzen) pogoń za śladem złodzieja. – 12) *Glova* r. 1235 (Geldbusse für einen Mordthat – solutio capitis) kara, (która mordercę (chociażby się z rodziną zabitego ugodził), jednak księciu opłacać musiał jako winę; β) *Stawianie i naprawianie* miast, zamków, twierdz (r. 1253), przerębywanie lodów koło zamków (Burg- und Nordbau) – γ) *Stroża* (Burgwachen – custodia) 1228 na zamkach r. 1025 – którą służebność potem w podatek na wyżywienie strożów i załogi zamkowej obracano.

16 = Prócz danin i służebności były jeszcze *ogólne podatki*, do których należał: a) *Schoss* (collecta exactio provincialis) r. 1203 podatek od morgu, który później w gruntowy zamieniono (Grundzins) b) *podatek pomocny, nadzwyczajny* (subsidium auxilium – Hülfsgeld) właściwie składka na wykupno kraju zamku, lub wiano księżnej. Za panowania czeskiego na Śląsku nazwano ogólny podatek krajowy (Landsteuer) generalis collecta) berna (od brać) r. 1329 – Prócz tych danin wybierali xiążęta w nadzwyczajnych potrzebach krajowych składkę w pieniądzach lub ziemiopłodach r. 1350 (Hülfsgeldern – Landexactio)

Zobaczywszy władzę i atrybucje książęce, przejdźmy teraz do pojedyńczych stanów tejże władzy podległych:

I Biskupi. Z nowszych badań historycznych (Friese: ~~[illegible]~~ Kirchengeschichte von Pohlen – Lengnich: De religionis christianae in Polonia initiis. Gedani 1754 – Lelewel – Roepel) widoczna, iż biskupstwo krakowskie w krótce przed r. 1000 przez Bolesława I Chrobrego założone zostało. O pierwszych biskupach krakowskich aż do środka XI wieku) rozszerzano w XIV i XV wieku tylko fałszywe i niepewne wiadomości; przeto i dzieje biskupstwa krakowskiego z tej epoki niepewne; dopiero od połowy XII wieku historia biskupstwa pewniejszych nabiera podstaw, bo ją już na pozostałych dokumentach oprzeć można. Widzimy odtąd biskupów w zatargach z książętami o dziesięciny i o posiadłości, oraz o daniny z tychże posiadłości. Zatargi te przybie=rały niekiedy wojenną postać. R. 1258 książę Bolesław szlaski w Górce pod Sobotą pojmał biskupa wrocławskiego Tomasza i osadził w więzieniu za to, iż z dóbr biskupich książęcych danin nie chciał dawać. Wyklął go arcybiskup gnieźnieński, a papież Ale=xander IV kazał na niego krucyjatę ogłosić; w skutek czego 2 grudnia 1258, wypuściwszy biskupa, szkody mu wynagrodzić ~~[illegible]~~ i z miasta Goldberg aż do Wrocławia boso w wełnianej szacie pokutniczej dla zdjęcia interdyktu pielgrzymo=wać musiał. (Thebesius Liegnitzische Jahrbücher I p. 91)

II Szlachta składała tylko jedną klassę; nazwy tytu: barones, comites, milites były tylko więcej tytu=larne; książęta uwalniali ich pojedyncze dobra od danin prawa polskiego i dawali im często prawo karania więziem w swych posiadłościach; płacili ogól=ny podatek (afsepiolis) z dworu; służyli wojskowo.

II Chłopi byli wolni i poddani (liberi et adscrip=titii servi, ancillae rustici). Chłopi dzielili się na: kmieci (dwojakiego rodzaju wolnych i poddanych) r. 1252 (kmieciów tym nawet szlachta często swoje spro=wadzała r. 1297), zagrodników (hortulani, gartunum) velcossati na szlaku płacili od swych mniejszych posiadłości (zagrod)

Duchowni (proboszcze) pobierali meszne, annonarum missalium (Meßkorn) od parafian, jako wynagro=dzenie za udzielanie bezpłatnie sakramentów n. p. krztu, ślubu, spowiedzi, ostatniego pomazania. Osobne wynagrodzenia były za wspomnianie umarłych. Jura stolae dopiero w XVI wieku nastały. Excomunikacyje. Oprócz proboszczów, i prałaci ~~[illegible]~~ duchownym albo w najmniejszym składano albo w naturze ~~[illegible]~~ tak zwa[ne]

~~[illegible]~~ dziesięciny ~~[illegible]~~ najniższe pod czas żniw wspomniona w sieradzkich ustawach synodalnych arcybiskupa Pełki r. 1233. i w układzie Bodzanty. Była więc dziesięcina albo snopowa (osepowa, wytyczna) albo w jej miejscu najniższa: na B Dziesięcina była dwojaka: a) szlachecka (decima libera) r. 1359 po 3 skojce od 4 łanów b) gminna (decima more rusticorum) wytyczna – Dziesięciny były albo snopowe, albo meszne snopy, albo małdry. (r. 1611)

Szlachta (nobiles) za Kazimierza Wielkiego dzieliła się na: 1) Szlachcic miles famosus mający większe włości znaczenie 2) Świrzatka scartabellus – mniejszy 3) Żołnierz z sołtysa lub kmiecia miles de sculteto vel kmethone, szlachta zagonowa) potem dopiero szli 4) Kmiecie wolni (cmethones, villani) Szlachta na folwarkach swoich trzymała zarządców ekonomicznych (vladarii)

Comites nie byli dziedziczni w polskich dyplomata. od r. przychodzą, barones w XIV wieku rzadko

Statut r. 1520 wspomina pomiędzy szlachtą: hołotnikowie (Gurzynn)

1) Kmiecie byli posiadaczami emfiteutycznemi płacącymi czynsz właścicielowi jure methonali emphyteutico zwali się też tributarii decimi coloni, censuales; płacili ów czynsz z łanów czyli zrębów (zręby – stąd zarębek) kmiecych, byli równi niemal szlachcie później zaczęto ich do niektórych robót zmuszać gdzie się trudnili chowem owiec zwano tych wolnych kmieci z węgierska jobagiones.

2) Zagrodnicy osadzeni przez panów na zagrodzie dla własnej korzyści, bywali nieraz z zemieśnikami rataj~~chami~~ i t. d.

Subernatores wyrabiali (braxatores) i szynkowali piwo, wino wódkę (później ?) molendinatores mieli też i połuśze

Kmieci dostatniejszych taxowano podług ~~radła~~ pługu, aratrum magnum a mniej zamożnych podług radła (aratrum minus. (Synod ~~Bela~~ Janusza arcyb. 1262 Pod pługiem rozumiano część roli którą jeden człowiek parą wołmi mógł obrobić (później tan na Rusi jutrzyniak pod Krakowem ob. Inwentarz Modlnicy Mscr. Obwód Krak. z Bibliot. warsz.) a pod radłem mniejszą.

Posiadłości dzielono na dziedziny ~~[illegible]~~ i na rebussors zawierające jedną lub kilka włók za Piastów wolno było każdemu nabywać posiadłości ziemskie dopiero w XV wie- ku zakazano plebejuszom kupować dóbr ziemskich (za Olbrachta a r. 1503 mocą uchwały za Kazano Kmieciom opuszczać dziedziny ojcowskie. Na Rusi zwano Kmieci bojare (z grek. βουλη rada, stąd bojar na węgrzech Jobbagyones od słowa Jobbak - Regni Optimus średnicy tosli z psami (w węgiersk. przywil. canisferri

barcie = reservacula vulgo czewrzce apum 1340 r. (Stenzel p. 62) Zeidelnis in Wäldern

urna melis = danniza
dzielono wsie na rolnicze (aratores) rybackie (piscatores)

[Maciejowski Histor. prawod. sław. III 200. sądzi, że to byli chłopi wolni ręczne się z panem godzący na rok lub opłacający urok czyli czynsz ~~za~~ lub też ludzie zakupni wynajęci do pracy (po sebskn neropchi t. j odrabiający pańszczyznę i płacący czynsz

corabnici (szypry) w przywileju Kazimierza Księcia Tęczyckiego 1255 rustici argenti fossores r. 113 (Raczyński codex 4)

R. 1520 dzielono włościan na kmetones, hortulani (zagrodnicy) rataje, inquilini (chałupnicy) mercenarii, servitores Kmetonum

Vilae militares (była to chodaczkowa szlachta)
wsie kościelne (świątnicy)

*)

O tych rzemiosłach (i daninach z nich mówi obszernie (szczególnie) Stenzel I p. 64; co do historyi rzemiosł w Polsce posłużyć by mogło.
Przywilej dla Kapituły gnieźnieńskiej z r. 1136 wspomina: sagittarii, piscatores, argenti fossores, lagenarii, carpentarii, agazones (zwani Konare) hospites, milites.

IV Poddani (ascripticii servi, servitores, famuli) (zatem) jeńcy wojenni lub ludzie kupioni?) byli to osadnicy którzy niepłacili czynszu tylko pańszczyznę odrabiali (to dowodzi iż w Polsce niewoli niebyło nigdy i że się stan chłopów i Kmieci z czasem pogorszył) Ludzie ci albo z własnej woli poddawali się w poddaństwo lub byli jeńcami wojennemi którzy się w przeciągu 30 lat nie wykupili (poddaństwo to w Polsce było znośniejsze a niżeli w innych stanowiskach krajach.)

decimus (kmieć wolny płacący tylko dziesięcinę)
R. 1420 iż ten który przechowywał zbiegłe sługi zapłaci karę dziewiętnadzieścia (t. j 15 grzywien) uchwalono.

wskutek umowy z dziedzicem pewną daninę z morga, n. p. r. 1387 jeden fertoń czynszu, dawali osep lub kury, chodzili do żniwa, młocki kośby, pobijania dachów za pańszczyznę lub za pewny najem. Do tychże zagrodników należeli różni chłopi poddani (Zörigen) n. p. winiarze (cultores vineae) rybacy (piscatores) oraz słudzy pańscy: myśliwcy (venatores) bobrownicy (castorarii) sokolnicy (falconarii) ptasznicy (aucupes) — bartnicy (mellifices. apifices, Zeidlern) — ~~[illegible]~~ pastuchy (agazones Aufwärter, Stallknechte) — narochnichi (? r. 1204 i 1203 Stenzel p. 62 mniema że to byli pastuchy świń i wyprowadza od słowa narzus Schweinemäster wg.)[— Komornicy (camerarii Kämmerer) którzy służyli razem w dworze, robili pańszczyznę r. 1204) — ~~[illegible]~~ (stolnicy podstoli) którzy czasem do stołu usługiwali (czyli piechoty) (czy) kredensowi (subdapiferi Strzelcy (venatores)) Küchenknechte r. 1204) — rzemieślnicy *) (opifices) jako to: lagenarii (r. 1204 może ci co robiący lub małe beczułki Ziegel - stąd ~~Lego~~ Ziegler) caementarius (murarz opificii vasorum (bednarze) caementarius (murarz lub strycharz cegieł?) torneator (tokarz) piekarze (pistores) r. 1208, carnifex (rzeźnik r. 1204.) młynarze, tkacze którzy robili płótna (którzy) ~~[illegible]~~ w sukna (stamina) lub płótna. Wszyscy ci poddani musieli w dobrach książęcych dawać podwody książęciu i służby: pewny ciężar pracowania pańszczyznę, który w przywilejach bliżej oznaczona bywa; dawać osep i daniny z ziemiopłodów lub dochowku, a nawet i daninę pieniężną. Chłopi ci poddani mieli od niego; ~~[illegible]~~ sądowa była przy tylko najwyższa władza książęciu. Prócz tego w przywileju dla Lubusza r. 1155 wspomniany jest rodzaj poddanych: decimus (dziesiętnik?) (cum dux Meszco III convictos decimos Gedschenses vellet abducere); decimus rusticus był może poddany książęcy, który kościołowi żadnej dziesięciny nie płacił (?): do takich zaś liczono:

1) Sm…
rato…
de) …
w …
2) La…
od pa…
w kie…
3) St…
4) Zo…
5) Si…
nie…
6) Ur…
podda…
7) Zo…

cara…
w ro…
wiek…
wojew…
li pod…

Rząd…
lub kr…
wi ur…
kraln…
1) Ko…
się dw…
rali p…
zaria…
(came…
n. orz…
truk…
na …
bi (th…
(arm…
(bali…
Kowie…
zaia…

1) Smardones (smerdi 1226 na Szląsku) poddani któ=
rato nazwa 1144 nawet koło Naumburga, a r. 1123 (Smur=
de) koło Kaltenborn w Turyngii i w XIII wieku Smerdi
w Nowogrodzie wspominane bywa. Maciejowski II. 254.258-261 wyprowadza nazwę od smert i mówi że to-
byli poddani po których śmierci książę brał puściznę
nazwa smardones przychodzi w przywileju tynieckim
Lelewel) — ... wo smyrda ... u ... naszego chłopaka
... zostaje ... pod opieką ... wskazała
2) Ladaki (Lazaki r. 1223) byli chłopi uwolnieni
od pańszczyzny częściowo t. j. utar Kaurieni, tyle co
w Niemczech ... Lassen. Podług Maciejowskiego II 262 byli to rycerze na poddanych obróceni ? — a może
w lasach byli stróże leśni.
3) Strozones 1227 (t. j. wartownicy albo co karbowy)
4) Lopratznicy (może myśliwy od poprawa) 1259 o których Maciejowski nie wspomina. W Pomiętnikach
II 208 mówi że to byli urzędnicy sądów mniejszych
(poprawa ?)
5) Sirdnicones, Sirnicy (może co ser robili lub roi:
nie na ...) 1259 o których nie wspomina Maciejowski.
Żyrnicy zbierali ser ... dla ... książęcym w wielkiej Polsce Groppi (?) się zwali r. 1251
6) Aratores (rolnicy Pflugbauern) którzy orali jako
poddani rolę pańską
7) Jobagiones (wspomnieni w przywileju Kunegundy) trudniący się chowem owiec (od węgierskiego job=owca) Macie-
jowski III p. 182 mówi że to byli kmiecie węgierscy.

Oprócz tej klasy widzimy także w owych
czasach Żydów, ci posiadali nawet wsie 1204 koło
Wrocławia (Sommersberg I p. 816), i doznawali nieraz
wielkich względów, i stali pod wyłącznym sądownictwem
wojewody; byli więc wolni poddani książąt, za co płaci-
li podatek pewny.

Żydzi musieli chodzić w żółtych czapkach pod karą
(z wyjątkiem w podróży)

Prawa nadane żydom polskim przez Księcia Bolesława pobożnego wielkopolskiego r. 1264 a potwierdzone przez Kazmie=
rza W. r. 1343 są też same które Ottokar II
nadał żydom w Berne r. 1268 i które król rzymski
Ryszard żydom 1264 nadawał; do ułożenia ich posłużyło
prawo saskie

Rząd sprawowali w Księstwach urzędnicy nadworni.
byli to albo właści=
wi urzędnicy (officiales - Beamter) lub władz-
honorowi dworscy piastujący ministeriales - Dienst:
leute) ‖ Takie urzędy były (officiales) ministeriales) trudnili

‖ czyli raczej jak Roepell dobrze dzieli „Urzędnicy sądowi judices, subjudices) i urzędnicy honorowi (officiales). ministeriales byli to ludzie należący wyłącznie do dworu księcia (dworzanie - Dienstleute)

Urzędnicy krajowi od książąt obierani; ...
1) Komorzowie (camerarii Kämmerer) trudnili
się dworem księcia i opatrzeniem go w drodze odbie-
rali podatki i grabili niepłacących, nawet w sądach
zasiadali często. Dzielono ich na nadkomorzych
(Camerarius magnus - Oberkämmerer) i podko-
morzych. (subcamerarius) — Takie urzędy nadworne były jeszcze podstoli albo
trukczarzy (dapifer Truchsess), podczaszy (pincer-
na Schenk) Koniuszy (Agazo. Stallmeister) Podskar-
bi (thesaurarius Schatzmeister) marszałek giermek
(armiger Waffenträger) dowódca kuszników
(balistarius) chorąży (vexillifer) ‖ Lecz te urzędy niemiały
znaczenia sądowego podpisywali się tylko jako świad-
kowie, wszakże jednak camerarius i vexillifer w sądach
zasiadał.

‖ strzelec (venator) geometra (mensurator);
kapelan

Urzędnicy (kancellaryjny sądowi: Kanclerz (officiales) i podkanclerz (miewał oddzielne pieczęcie: większą i mniejszą, oraz do przywilejów i cytacyj), pisarz (notarius - protonotarius - notarius curiae scriptor curiae) które to urzęda najczęściej duchowni sprawowali, i za swoją usługę pewne dochody wyznaczone mieli.

Starosta (capitaneus = Hauptmann) z początku był tylko rządcą pewnego obrębu dóbr książęcych; później miał władzę sądową.

Wojewoda (na Szląsku później Landeshauptmann zwany).

Dziurdz de Stupnica woywoda walachorum (Koło 1 wtora 1390

Wojski (tribunus dawniej setnik) doglądał grodu a może opola i rządził takowem (starosta)

Inne urzęda sądowe: Procuratores, tribuni (pełnili władzę na i miejscu najczęściej w mieście) - Claviger urzędnik miejscowy (może co miał klucze od miasta, przywilejów i kassy) - Włodarii i Supparii byli to we wsiach polscy wójci polskiego prawa; (potem nastali niemieccy wójci prawa niemieckiego), byli prezydentami w sądach po wsiach. Zwano ich r. 1267 Suparii ac Wlodarii = t.j. sędziowie polskiego prawa dawnego)

Sąd najwyższy (judicium majus supremum) nad całym krajem miał Książe, którą to władzę sądową często na inne osoby przelewał. Do tego to sądu najwyższego należały: ciężkie przestępstwa (causae graves, majores seu capitales) jakoto: zabójstwo (głowa caput) (zbój), zadane kalectwa (rana mutilatio), podpalenie, rozbój (wybój spoliatio), kradzież, nierządstwo (Nothzucht, stuprum), które to zbrodnie sądził sąd najwyższy lub w zastępstwie księcia kasztelan. (gwałt dziewicy) [illegible]

Kasztelania znaczyła tyle co klucz (terra clavis) Kasztelanie były i innych osób n.p. biskupa kujawskiego miał kasztelanią łagowską i wolborską (może in feudum daną) bo r. 1286 ta kasztelania miała prawo raz do roku książętom sieradzkim dawać obiad w będzie krowę i dwa owce. w zimie 2 szynki 30 sztuk drobiu 'oo' i inne przysmaczki Ob. Rzyszczewski Codex II cz I w tej: że kasztelanii dawano książętom podwody

Do sądów spornych o posiadłość wzywano także i włościan (de osada praesentes... Przywil. Leszka białego 1224 Gładyszewicz pag. 214)

Kary za zbrodnie jeśli się strony zgodziły łagodzono na pieniądze i tak kara pieniężna za zabójstwo zwała się głowa lub głowszczyzna.

Już w XII wieku podzielony był kraj na kasztelanie (castellatura - Burggrafschaften) nad któremi był przełożonym kasztelan, do którego należało czuwanie nad bezpieczeństwem kraju, obroną zamku (castelli) obwodowego, uzbrojeniem wojska w czasie wyprawy wojennej i przewodniczenie w sądach. W wieku XIII były następujące zamki na Szląsku które miał . wych wł . nych kasztelanów:

i wybieranie podatku ogólnego (n.p. r. 1258 po 2 srebrni zapewnios od dwom)

1. Aurab (Uraz) 2. Auschwitz (Oświęcim) 3. Bytom (Beuthen) w górnym Szląsku. 4. Bytom (Beuthen) w niższym Szląsku. 5. Wrocław (Breslau). 6. Bolesławiec (Bunzlau — Boleslavez). 7. Niemodlin (Falkenberg) 8. Kładzko (Glatz) 9. Głogów (Glogau) 10. Grodziec (Gröditzburg — Grodez) 11. Greifenstein. 12. Hornsberg (dziś ruina Hornschloss na zachód ojczyzny Donnerau w okręgu Waldenburgskim) 13. Kamenz 14. Koźle (Kosel) 15. Krosno (Crossen) 16. Lähn (Ulean) 17. Lignica. 18. Löwenberg. 19. Lubus (Lubiąż — Leubus an der Mandel) 20. Lüben 21. Militsch (22. Milicz — Milicze) Naumburg nad Bobrą (Novum-castrum) 23 Neumarckt (Nowemiasto) 24. Nicolai (Mikułów) 25. Nimptsch (Niemcza) 26. Oels (Oleśnica) 27. Opole (Oppeln) 28. Ottmachau (Otmuchów) (29. Pszczyna (Pless) 30. Raciborz (Ratibor) 31. Olesno (Rosenberg) 32. Rützen (Reczen Rechen) bei Brieg. 33. Żagan (Zagan) 34. Sandewalde (Sandvorwerk bei Guhrau) 35. Świdnica (Schweidnitz — Świni) 36. Siewierz (Sewer w Polszcze) 37. Sprottau. 38. Steinau (Ścinawa) Strelin (Strellin) górnym Szląsku). 39. Strehlen (40. Striegau. 41. Cieszyn (Teschen) 42. Tiefensee (bei Grottkau) 43. Toszczek (Tost) 44. Wartha (Bardo) 45. Zlenz czyli Slenz (teraz Zobtenberg) 46. Bela (Bielitz — Biały) 47. Ostrawa. z pewnością wszelako rzecz niemożna powiedzieć, czyli kasztelanowie (w przywilejach wymienieni) tych to zamków większą lub mniejszą mieli juryzdykcyją. — Oprócz tych zamków siedzib kasztelanskich wymienia przywilej z r. 1324 zamki: Wohlau (Wołów), Wartenberg (Syców), Trebnitz (Trebnica) Trachenberg (Straburek) Sosna (Münsterberg) Bobile, Herrn: Namyslau (Namysłów) Bernstadt (Bierutów) stadt (Wgoscz) (w księstwie lignickim) — Namslau Konstadt (Wołczyn), Kreuzburg (Kluczbork), Landsberg (Gorzów), Boleslavia, Luchs: ...rz, Langewort (w księstwie głogowskim). —

Księstwa zaś na Szlązku były: Wielki Głogów (Gross-Glogau), Żagan (Sagan) Zaworzno (Jauer) Świdnica (Schweidnitz) Lignica (Liegnitz) Wołów (Wohlau) Wrocław (Breslau) Oleśnica (Oels) Brzeg (Brieg) Opole (Oppeln) Racibórz (Ratibor) Ziembice (Münsterberg) Karniów (Jägerndorf) Cieszyn (Teschen) Opawa (Troppau) Kozle (Kosel) Niemodlin (Falkenberg) Toszek Wielkie Strzelce (Gross-Strehlitz) Oława (Ohlau) (Tost) Gliwice (Gleiwitz) Oświęcim (Auschwitz) Nissa (Neisse) Zator (Neustadt) Rybnik (Rybnik) Bytom (Beuthen) Ścinawa (Steinau) Bogumin (Oderberg)

Ważniejsze miasta były: Neumarckt (Środa) Bolkenhain (Bolesławice) Grüssau (Krzeszów) Grottkau (Grotków) Guhrau (Góra) Kunzendorf (Kuźnice) Leobschütz (Głupczyce) Loslau (Wodzisław) Rauden (Rudy) Neustadt (Prudnik) Leobschütz (Lubszyce czyli Hłubczeń) Tarnowitz (Tarnowskie góry) Wartenberg (Syców) Wartenberg (Otin)

Małapolska w XIII wieku podzielona była na dwa województwa: krakowskie i sandomierskie i miała następujące kasztelanie: 1. Kraków. 2. Sandomierz. 3. Wiślica. 4. Oświęcim. 5. Wojnicz. 6. Czchow. 7. Brzesko 8. Radom 9. Rozprza. 10 Spicymierz. 11. Sądecz. 12. Lublin. 13. Żarnowiec. 14. Małogoszcz. 15. Zawichost. 16. Biecz. 18. Chrzanow. 19. Dębowiec.

Mazowsze Kujawy, Łęczyca Sieradz podzielone były na województwa: mazowieckie, kujawskie, łęczyckie, sieradzkie i inowłocławskie które następujące miały kasztelanie: 1. Płock. 2. Kruswica. 3. Łęczyca. 4. Raciąż. 5. Bydgoszcz, 6. Inowłocław. 7. Dobrzyn

Wielko-Polska dzieliła się na województwa: gnieźnieńskie, kaliskie, poznańskie — oraz na kasztelanie: 1. Gniezno. 2. Poznań. 3. Kalisz. 4. Santok. 5. Radu. 6. Srem. 7. ...8. Ujście 9. Bnin. 10 Stargard (Stargard) 11. Ozgowe.

12. Obrzyck. 13. Wieluń. 14. Krzywin. 15. Gdecz. 16. Przemęt.
17. Czarnków. 18. Międzyrzec. 19. Filehne (?) 20. Dussin (?)
21. Razim. 22. Brod. 23. Lęda. 24. Rogoźno. 25. Krobia.
26. Ostrów. 27. Drezen. 28. Biechow. 29. Lincia.

Sądownictwo niższe w sprawach mniejszych causae minores należało do żupanów (t. j. wójtów polskich Vogt oder Schulz), którzy te sprawy podług odwiecznego polskiego prawa i zwyczaju (które nie były pisane, tylko w tradycyi żyło) sądzili, i na których później czasami książęta prawo sądzenia spraw główniejszych przelewali. Sądy odbywały się w ten sposób: iż takowe sądzili właściciel (pan) zbrodniarza i właściciel miejsca na którem zbrodnia popełniona została, wspólnie zasiadając. Na początku XIII wieku przychodzą w dyplomatach sędziowie nadworni (judices curiae Hofrichter) może to być rodzaj sądu apellacyjnego i sądu dla dworzan książęcych, którzy nie podlegali sądom kasztelanów. Władza sądowa kasztelanów stała coraz bardziej przez rozdawanie szlachcie i duchownym prawa sądzenia spraw większych od książąt; na końcu ta władza kasztelanów tak zeszła, iż tylko ograniczeni byli na pojedynczych miejscach, gdzie się ich kasztelański gród (castellum) znajdował. — Prawo sądowe polskie tym się różniło od niemieckiego: iż w polskim sam kasztelan lub żupan (wójt polski) wyrok dawał, a w prawie niemieckiem ławnicy (Schöppen, Schöffen) wyrokowali; wszelakoż użycie ordaliów (jus aquae et ferri manualis, clypeus baculus ferreus et aqua) znane było w prawie polskim (r. 1249 i 1258 było i na Śląsku); co może jest zabytkiem staroslawiańskiego prawodawstwa. Z przywilejów widać iż kary w prawie dawnym polskim były wyższe i ostrzejsze a niżeli w prawie niemieckiem. Kary pieniężne oznaczały się r. 1247 pomiędzy 50 a 300 grzywnami; w ogóle (300 grzywien trzysta) była później najwyższa kara pieniężna, r. 1253 kradzież karana 12 grzywnami, a wałownik który dozwala uciec kilkom zbrodniarzom r. 1249 płaci kary 50 grzywien. Za Kazimierza W. kara siedmnadziesta (70 grzywien)

Z dwie zbrodnie ręczyły solidarnie opola (gromady t. j. za zabójstwo (głowa) i rozbój na gościńcu czyli rabunek (zbój); musiała gmina pojać zbrodniarza lub dowieść że się to bez wiedzy gminy stało, musiała gmina gonić zbrodniarza (slad) lub inaczej płaciła karę za zabitego głowa głowszczyzna.) Na okrzyk (hasło) (takiem było n. p. jak Łapocki pisze (8. 190) Starza, ~~tary koń~~, Półtora ~~musieli wszyscy~~ z opola jednego wynosić i dawać pomoc wołającemu na okrzyk (acclamatio Zetermgeschrei)

Zauda właściwie słowiańskim sądem ziemskim
sądem najwyższym (dla szlachty i jak się zdaje dla wszystkich
wolnych ludzi był Zauda (Zaudungsgericht) naz:
wała pochodząca od polskiego zwód (i ruskiego
zwód = prawo) była znana w Polsce i na Szląsku
gdzie o niej mówiono, że była: judicium Poloni:
cale per totam terram; r. 1358 zwano ten sąd na
Szląsku także Czowda (Zaud Landgericht) r.
1336: polonicali judicio quod Zcuda vulgariter
nominatur) Więc ten sąd Zauda był w małej
Polsce i na Szląsku (oraz w Morawie przed zaprowa:
dzeniem prawa niemieckiego, sąd ten z początku
trudnił się wszelkiemi sprawami kryminalnemi i
ziemskiemi; przez zaprowadzenie lennictwa
na Szląsku które z Niemiec przyszło podupadła
Zauda, bo strony jako lennicy już nie przed Zaudą, ale
przed sądem najwyższym książęcym stawać musiały; podobnież
i zaprowadzenie prawa niemieckiego w Polsce i na
Szląsku w XIII wieku było przyczyną, iż wszelkie spra:
wy mianowicie kryminalne sądzono prawem nie:
mieckim, a nie prawem polskim (w Zaudzie); bo
kary podług prawa niemieckiego były ciększe.
R. 1321 Bolesław Książę lignicki nakazał, aby
strony w sprawach o zabójstwo, pobicie krwawe, długi,
udawały się tylko do sądu książęcego nadwornego,
aby Zauda zaniechała sądzić tych spraw kry:
minalnych i trudniła się nadal tylko sprawami
majątkowemi (t. j. dotyczącemi własności). Książę
Henryk VI uwolnił mieszczan wrocławskich w ten sposób od zaudy (zwodu polskiego),
r. 1327, aby w sprawach o długi nie byli pozywani
przed sąd zaudy (zwodu), gdzie po polsku odpo:
wiadano, i gdzie snać ostre były przepisy. Król
Jan zniósł wreszcie całkiem r. 1337 Zaudę we
Wrocławiu. (Klose II p. 115. – Stenzel Urkunden=
buch. H. 80) Toż samo uczynili i drudzy książęta

szlązcy: w Księstwach strzelińskim münster:
bergskim (niemodlińskim), obwodzie Nissy zniesiono już Zaudę
z końcem XV wieku; pozostała ona tylko
jeszcze do r. 1740 w Księstwach (jaworskim) głogowskim,
średzieńskim (Neumarkt) jaworowskim (Guhrau?)
wołowskim (Wohlawskim), (wąsoskim) (Hernstaedskim) i (rezskim) Kütznerskim)
gdzie to tego sądu w sprawach majątkowych należa:
ły immissyje, taxacyje, konsensy, cessyje,
likwidacyje, zapisy zajęcia i exekucyje, opie:
czętowania, spadki darowizny testamenta, sprze:
daże, kontrakty, (opieki) układy, (rezygnacyje) protestacyje, wyprawy
wiana i t. p. słowem wszelkie sprawy, które
w obrąb tak zwanego sądu ziemskiego w
Polszcze wchodziły. Sąd ten składał się z sę:
dziego (Szandza, Czandza Landrichter) kilku
assesorów (Beisitzer, Kreisschreiber, Schöppen)
i z pisarza. Sąd ten odbywał się sześć lub dwa:
naście razy do roku (kadencyje sądowe); przy sądzie
bywało 4 do 10 assesorów, którzy musieli koniecz:
nie być właścicielami i posiadaczami dóbr ziemskich.
Zdaje się, iż w najdawniejszych czasach Zauda
była sama z siebie prawomocna; dopiero od
XVI wieku książęta szlązcy przez zaprowadzenie
tennictwa, zajęli na siebie zwierzchnictwo zaudy i
jako udzielone prawo książęce uważali (t. j. zdaje
(może w) początku od zaudy niebyło do nikogo apel:
lacyj.) Przetrwały jeszcze na Szląsku austryjackiem
za rządów cesarskich Zaudy (n. p. w Cieszynie);
dopiero gdy Prusacy Szląska część zajęli, znieśli
ostatnich 6 sądów istniejących zaudowych.
(Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs
der Städte und der Einführung deutscher Kolonisten
und Rechte in Schlesien und der Ober-Lausitz
von G. A. Tzschoppe und G. A. Stenzel.
Hamburg (Perthes) 1832. 4º pag. 85)
Maciejowski niedokładnie i niejasnie pisze o zaudzie której
nie zrozumiał zasad. niewiedząc że to najstarszy zabytek prawodawstwa

Własność po ojcu oddziedziczona (dedina) nie mogła być
uroniona, ojciec dawał ją dzieciom którym chciał a
gdy ich niebyło, dopiero przypadała krewnym. Do zapisu
majątku (dediny) obcym potrzeba było zezwo:
lenia krewnych dla tego często w przywilejach czytamy:
cum consensu fratrum

Sąd rugowy (judicium bannitum) zagajony

(polskiego i sławiańskiego.

<u>Pieniądze</u>. Prawo monety miał panujący książe,
który to prawo w XIII wieku mincarzom na rok
wypuszczał. Zdaje się, iż w każdem mieście był ta:
ki książęcy mincarz, który mennicę trzymał w dzier:
zawie, i przy prostemi mennicznemi narzędziami bił płyt:
ką zdawkową monetę (brakteaty). Mincarze
ci byli zarazem kollektorami dochodów książę:
cych z jarmarków, ławek rzeźniczych jatek; mie:
li zarząd nad domem probierczym (Brennum gadum)
w mieście, gdzie się złoto i srebro topiło (crematio
seu purificatio argenti), i gdzie była waga miejska;
gdyż srebro wnoszone do miasta musiało być dobre
i pełnolutowe. W najdawniejszych przywilejach przy:
chodzą nazwiska monet: <u>nummus</u> (podług Voigta
wartał w Czechach 4½ krajcara austr.) <u>denarius</u>
(niewiedzieć coby znaczył może toż samo co nummus all
aczkolwiek podług Voigta w Czechach wartał 5 krajca:
rów austr.) <u>solidus</u> i <u>obolus</u> (niewiedzieć co wartały)
Prócz tego liczono na grzywny. <u>Grzywna</u> srebra
(marca argenti) czystego miała 16 łutów (t.j. 20 ren:
skich monety austr.). R. 1267 grzywna miała 20 szyl:
lingów czyli pół florena. <u>Grosze</u> praskie szerokie
(grossi denarii pragenses) szło ich 60 czyli kopa
na grzywnę (przeto wartał i grosz praski 20 kr. Cm.)
a jeden grosz zawierał 12 denarów czyli feników.
Od r. 1303 zaczęły się psuć grosze praskie przez
dodatek miedzi, tak iż w końcu 91 groszy bito z jed:
nej grzywny; przeto też rozróżniano grzywnę wybitą
na pieniądze (marca ponderalis argenti denariati)
która była tańsza, i grzywnę liczbową (marca nume:
ralis seu pagamenti); przeto też dodawano w przywi:
lejach: marca grossorum pragensium pagamenti seu
numeri polonici; t.j. że grzywna składała się z 48
groszy polskich (a nie z 60 jak w Czechach, bo grosze
polskie były lepsze od czeskich) — <u>Ferton</u> w
XV wieku oznaczał 12 groszy czyli czwartą część grzywny.

grzywna była tylko idealną monetą gdyż innych
pieniędzy nie bito tylko floreny złote, osobno
w XI wieku najprzód denary srebrne i brakteaty.
Sposób bicia brakteatów był łatwy i pojedynczy.
Blachę srebrną kładziono na skórę i stęplowano
drewnianym stęplem: tak stęplowane obrzynano
aż miały wagę potrzebną.

Od r. 1306 grzywna polska miała 48 groszy czyli
24 skojce (scoty). Jeden ferton (Vierdung) czyli ¼ marki
miał 12 groszy. Jeden lottus miał 3 grosze. Jeden skojec
2 grosze. Jeden kwartnik czyli ćwierć skojca miał półgro:
sza. Grosz miał 12 denarów czyli fenigów. Grzywna
polska mająca 48 groszy polskich wartała wtedy
11 talarów pruskich i 6 sgr.; jeden ferton 2 Tal. pr. 24 sgr.;
jeden skojec 14 sgr.; jeden kwartnik 3 sgr. 6 feników.
Grzywna praska miała 60 gr. i wartała 14 Tal. prusk.
Roku 1310–1346 za króla Jana Luxenburskiego
wartało 48 gr. tyle co 6 Tal. pr. 20 sgr. 8⅘ fenik.
Wogóle dziś ma srebro cztery razy niższą cenę
jak wtedy.

[illegible] stać [illegible] z [illegible] ko
mercy potomkowie dobra posiadam [illegible] zostało
[illegible] mamy stać w [illegible]
[illegible] roby am
[illegible] darować [illegible]
[illegible] (Ks. Dom. [illegible]
[illegible] 857. 1233

Scotus (skojec) oznaczał 2 grosze (czyli 24 część grzywny polskich groszy) – Grosz miał 12 denarów czyli halerzy. – Quarta (czwarta część scota) oznaczała pół grosze czyli 6 denarów. Floren węgierski (złoty czerwony węgierski) r. 1472 wartał 28 groszy praskich

Talentum (funt) oznaczało 12 szelągów (a każdy szeląg miał 12 denarów) czyli też grzywnę.
We Włoszech rachowano podobnie jak w Polsce r. 1356 grzywnę groszy praskich na 48 groszy.
Truncus siliginis (ktoda) 1484.

W Litwie w XV i XVI wie ku mierzono miód przaśny na tukno czyli tubno wstawne lub pięćpiędne. [illegible] także przychodzi: Ustaw (mensura seu pulla magna) półustaw, beczka (czyli uszada tunna) u[?]adek (urceolus [illegible]ula. mierzono także miód na kadki czyli [?] belce (pulla parva seu cadus) na miednice (pelvis) donice (tyle co tukno wstawne)

Exactio Czasza.
Casimirus rex Poloniae absolvit Thom. Strampczyński canon. praemisl. de 1000 flor. hung. quos dedit Joh. Kosielecki cap. mariemb. de exactione Czyssa – (nazywa go tu Król: factor daciae Czysze in terra Majoris Poloniae – ta summa znaczy połowę Czyszy (census) 1466 in September – Na sejmie piotrkowskim (1479?) uchwalił iż Czysza rok tylko trwać ma: propter bellorum caeptorum continuationem daciam et sevidagiam Czisza vulgari vocabulo appellatam ex civitatibus et oppidis regni nostri – widać że to był podatek od wszystkich trunków – Na tymże sejmie piotrkowskim w niedzielę Kwietnią Casimirus rex prohibet ulteriores regales contributiones et fertonem ex Cise exactiones. (Gołębiowski Dzieje Polski za Władysława Jagiełły T. II str. 318)

miasta płaciły r. 1459 podatek Szos zwany; a r. 1453 Skotowe (Kazimierz Jagiell. liberat Cracoviam ad spacium 4 annorum de solutione unius scoti argenti qui ex quali bet domo regno solvi est solitus – (więc owe Skotowe ma nazwę od skojca) (R. 1454.)

Obraz wewnętrznego żywota narodowego w Polsce za czasów rządu dawnego sławiańsko-piastowskiego.

—

W poprzedniej części dzieła naszego wyłożyliśmy
w krótce i treściwie dzieje Krainy od czasu
jak ich pamięć ludzka przechowała potomności
aż do unii. Wydarzenia opisane raczej nazwać
by wypadało dziejami zewnętrznemi w których
widzieć można jakiemi środkami i [illegible] jakim
skutkiem stawiła opór siła narodu bądź obce-
mu ujarzmianiu bądź nieszczęsnych waśni do-
mowych i jak niejednostajna osobista powaga
panujących książąt jako reprezentantów przy-
rodzonych owej siły narodowej, oraz wodzów
i naczelników, niejednakie objawiała czyny.
Lecz chcąc lepiej zrozumieć i pojąć dzieje minio-
ne, wypada zwrócić uwagę na dzieje wewnętrz-
ne ciche wprawdzie i niegłośne, z których jako
z nasienia dzieje zewnętrzne wystrzelały i roz-
kwitały. Wypada [illegible] obznajomić się z organizmem
i ustrojem państwa, z podziałem i przymiotami
różnych stanów jakoteż praw któremi się
żywotny byt narodowy rządził, poznać zakres
i granice władz i urzędów rozmaitych, zbadać
obyczaje i zwyczaje ówczesne jakoteż przypa-
trzyć się stopniowaniu oświaty i rozwojowi
ducha. Tym tylko sposobem obrazy dotąd w za-
rysach skreślone pobieżne nabędą swej pełności
światła i barwy oraz znaczenia; przyczem tę tylko
uwagę zrobimy iż grubo by się ten mylił — jak to
niestety poniekąd dotąd się działo — któby chciał ów
stan [illegible] mierzyć na skali dzi-
siejszej cywilizacyi przewrotnej ale trzeba je odnosić
do wieku ówczesnego, potrzeb i stanu oświaty ówczesnej.

Wyłącznie aż do wieku XII a nawet i później
widzi się w dziejach i instytucyjach naszych
niewolny typ i charakter słowiański t. j.
urządzenie krajowe, stosunki prawne oraz życia
wewnętrznego i zewnętrznego ~~[illegible]~~ oraz obyczaje
podobne zupełnie do tych które się w owych
czasach u wszystkich innych słowiańskich na-
rodów dochowały. Takim typem n. p. jest równość
wszystkich jednakowa w obliczu prawa, urzą-
dzenie ustaw powiatowych czyli żupnych kasztelatu-
ra, opole ~~[illegible]~~ połączenie z takowymi cięża-
rami robót i danin ziemskich i t. p. Naród nie
był jeszcze wtedy na odrębne stany rozdzielony ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ z oddzielnemi prawami i prerogatywami
politycznemi rozgraniczowany, nie było jeszcze
osobnego stanu miejskiego który dopiero w XII
wieku zaczął się tworzyć, rozdział między
ziemianinami a nieziemianinami między szlach-
tą a nieszlachtą nie był jeszcze wybitny, [illegible]
ny nikt nie był wyjęty z pod mocy prawa i są-
dów krajowych czyli żupnych albo ziemskich.
Najpierw duchowieństwo zaczęło się domagać
prerogatyw. —
Koronacyja Karola wielkiego przez papieża w
Rzymie, oraz wskrzeszenie cesarstwa odnowiła
ideę starorzymskiej wszechwładzy świata [illegible]
[illegible] właściwej. Za pomocą tej idei cały obszar ziemski
pozyskany na łono Chrystusa miał być rządzony
z Rzymu mieczem duchownym czyli [illegible]
mieczem duchownym władał na ziemi, jako namiest-
nik pokoju i zbawienia wszystkim narodom. Miecz
zaś świecki powierzony był cesarzowi jako obrońcy
Kościoła i karzącego tych którzyby nie przyjęli lub
nie posłuchali słowa zbawienia. Moc zatem najwyż-
szych cesarzów według tej udzielonej władzy miała
się rozciągać na wszystkie książęta i narody ziem-
skie, lecz sam cesarz podrzędnym był papieżowi

tak jak ciało ma być podwładne duszu. (Ob.
Eichhorns Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte §.
231, 286 287) Cesarze korzystali z każdej chwili
aby podległymi uczynić swej władzy książęta
i narody bliskie i dalekie rozszerzyli swój tytuł
narzucony w pewnym czasie i okolicznościach nawet
na Polskę i Węgry Danię które jako lenne kraje do
swej rzeszy rzymskiej przyłączali lubo nieraz jak
to za Bolesława chrobrego widzimy nie mieli dosyć
siły i podstawy aby poprzeć swe roszczenia. Przed
nagachtych rozszerzenia rzeszy niemieckiej rzymskiej
i władzy świadczy jawnie poddanie się dwa Króla
ormiańskiego który na polecenie cesarza Henryka
VI koronowany był na królestwo przez Konrada ar:
cybiskupa mogunckiego r. 1198 oraz wyznanie
posłuszeństwa i poddanie się cesarzowi rzymskiemu
o tem czasie Władysława króla czeskiego. Co do
mówią dla czego kronikarze niemieccy samowolne
Koronowanie się Bolesława chrobrego r. 1025 którą
niechciał głowy uchylić przed cesarzem nazywają
uzurpacyją to rzuca światło na powody dla któ:
rych cesarz Henryk II święty z Bolesławem chrobrym
wojny prowadził i dla czego w r. Otto III
cesarz odwiedzał w Gnieźnie Bolesława chrobrego
i dla czego to wyjaśnia późniejsze walki z cesarzem i
Władysław Hermann musiał się zrzec korony i
tytułu króla. To też tłomaczy dla czego w walkach o
tron książęta piastowscy żądając zabezpieczenia po:
mocy przyjmowali nieraz na siebie obowiązki osobiste
do których - ani potomkowie ich ani tem samem kraj
znać niechciał. W tem też widzimy przyczynę dla czego
Piastowie słabsi poddali się cesarzowi i zrywali związ:
zek z Polską familijny. Wiadomi nam z dziejów iż
Polska nigdy nie przestała być państwem samodzielnym
i niepodległym oraz że się własnemi prawami rządziła
a chociaż cesarze wciągali z panujących polskich jako
lenników do rzeszy rzymskiej nigdy jednak moc
książąt polskich wewnątrz kraju nie została nadwerę:
żoną; Piastowie dzieląc swe kraje nie potrzebowali sank:
cyi cesarskiej nie rządzili się prawami cesarskiemi lecz
własne na sejmach stanowili i nie płacili cesarzom
ani wykonywali w kraju pewnych regaliów i danin, i

W Serbij sbor (sejm) był podobny
[illegible]. Wiece (colloquium, conventio, parlamentum) dopiero
r. 1468 zamieniły się w istotne sejmy i zaprowadzona repre:
zentacja narodowa oraz posłowie ziemscy lub powiatowi
sejmy były albo [illegible], albo dworskie (sejmy na których
książę zasiadał i do których należał też [illegible] z [illegible])

nie mieli udziału w obiorze celaników.
Pierwszym śladem prawnej organizacyi Kraju były
sejmy na których wszyscy zrazu [illegible] [illegible] dla
tego piszą dyplomata: communi consilio. Na czele
władzy stał wojewoda (comes palatinus, pfalzgraf
najwyższy urzędnik w każdej prowincyi dworski: od
XII wieku przybiera dwór książęcy krój niemiecki i
znajdujemy za przykładem Niemców potworzonych
sędziów dworskich, komorników marszałków, pod:
czaszych, koniuszych, łowczych.
Najsilniejszym wątkiem organizmu narodowego
w okresie słowiańskim było starosławiańska
~~[illegible]~~ urządzenie gmin czyli żup. albo gro:
dów (castellatura, vicinia, opole). Po upadku po:
gaństwa, gdy owe żupy czyli horodyszcza przestały
być siedzibą nabożeństwa czyli religijną, zostały
jednakże owe horodyszcza siedzibą władzy wojen:
nej, administracyjnej i sądowej; zaczęło owe siedzi:
by lepiej z powodu najazdów wzmacniać, to dało
początek miastom. Najdawniejszym zabytkiem
cywilnego podziału Kraju na okręgi są biskupskie
dyecezyje, dekanaty i parafie, a świeckie kaszte:
lanie. Urzędnikami w owych obwodach cywilnymi
byli: 1) Kasztelan (dawniej żupan, praefectus, cas:
tellanus, burgravius) naczelnik władzy politycznej
i wojskowej, miał moc wykonawczą i wybierał re:
galia, rozrządzał robotami i ciężarami ziemskiemi
mającemi na celu spokój i bezpieczeństwo mieszkan:
ców jako też pożytek panującego. 2) Sędzia (cudarz,
judex provincialis) co do spraw sądowych. 3) Komor:
nik (camerarius) doglądał dochodów dworu ksią:
żęcego; a ponieważ sądy bywały także głównem źród:
łem dochodów książęcych, Komornik zasiadał nieraz
przy sądach. 4) Łowczy (venator) czuwał nad regaliami
lasowemi, bo lasy i polowanie na gruby zwierz stano:
wiło regalia. 5) Pisarz (notarius) prowadził protoku:
ły sądowe i pisał akta. 6) Żołnierze (milites) należe:
li do obrony. Prócz tego każdy urzędnik miał podwładnego
zastępcę n.p. podsędka (subjudex)

Pod względem prawa agrarnego dzieliła się posiadłość
na książęce do tych należały także miejsca
puste na gminne n. p. łąki, wygony, pastwiska
na zawsze cargny lub gromadzkie i na dziedziny familijne.
Książę rozdawał posiadłości swoje
jedna sors zreb. Książę rozdawał posiadłości swoje
lub puste za zasługi albo też je sprzedawał, później
zaczęli sobie książęta przywłaszczać prawo i do posiad-
łości gromadzkich. Dziedziny czyli posiadłości prywatne
były rozmaite począwszy od mniejszych kawałków pola
aż do większych obszarów, obwodów czyli państw. Dzie-
dziny przypadały prywatnym przez dziedzictwo lub kupno
lub darowiznę. Dziedzictwo zaś były albo nierozdzielne
ne w kilku pokoleniach na kształt bractwa w Polsce
w rzadkach dzielone były pomiędzy potomków w ten
sposób iż w niektórych okolicach najstarszy
miał moc wydzielenia i rozdziału dziedzictwa pomię-
dzy młodszych, w innych zaś okolicach młodszy wybie-
rał sobie najprzód część majątku a po nim dopiero
starsi [illegible] następowali. Córka jeżeli przy zamęściu
[illegible] przestawała być
otrzymała wiano od ojca lub brata
dziedziczką. Majętności dawane od panującego za za-
sługę w dziedzictwo po wygaśnięciu familii wracały
znów do posiadłości książęcych, [illegible]. Bo-
gatsi ziemianie dawali innym najem w dziedzictwo
kawał majątku który zwano naprawą albo wzorem
co dało początek folwarkom (praedia). Nabywca majęt-
ności bądź za wysługę danej bądź kupionej bądź sądow-
nie przysądzonej odbierał takową w posiadanie uro-
czystym aktem zwanym objechanie (objazd, circuitio)
to jest iż woźnik zesłany na to od panującego lub są-
du przywoławszy sąsiadów obchodził granice posiad-
łości, na miejscach gdzie potrzeba było kładł znaki
ciosna, signum, sypał kopce, oznaczał granice pod-
ług przyczyn dawnych.
W pierwotnych czasach w ziemi tylko dwa stany:
ziemianie posiadający dziedziny, którzy sami
władali majątkiem, i [illegible], którzy musieli się żywić
służbą na cudzej majętności lub najmem za zapłatę albo
rzemiosłem i przemysłem. Obie stany były wolne swobod-
nej, lecz praw politycznych używali tylko posiadający włas-
ność ziemianie kmiecie. Każdy ziemianin obowiązany był do
służenia wojskowo w wojnie, a gdy ubożsi ziemianie te-
mu obowiązkowi nie mogli zadość czynić przyłączali się

Spuścizna po ojcu [illegible] u Dalmatyńców oszaftno.

W Serbii dzielili się ziemianie na małych i większych (właftele i włastełićiti) do pierwszych należeli Knie: zie, boljary. Lud poddany nazywano: Projari (Profur?) gospodari. Urzędnicy dzielili się na wojennych: woje: wodi krajisztnici ketalie (kapitany, pogławari) i na politycznych: sudie knezy (comites) primiki: rie (primicerii) władalci, prestajnicy, celnicy. Przed XII wiekiem zaś były te urzędy u Serbów: Dziesiętnicy, pięćdziesiętnicy, setnicy i tysiącznicy (Podobnie jak na Rusi sotski a w Polsce starosta)
Poddanych dzielono na: neropchowe (rolnicy) sebry (zagrodnicy?) i stroci Zöringn, Inibnugnur)
miejsce żydów zastępowali tam Władhowe (pastuchy) Arbanasowe (Arnauty) Lakoni i Sasi
Mieszczanów zwano Graždane
Dziedzina zwała się w Serbii baština z niej służono wojskowo; w Czechach zwano dziedzinę dědina posiadłość Dědina kladska (tyle co u Serbów Kobyle pole) zwał się [illegible] obszar (na wsie, Skotnica) do ogółu należący. Baštiny w Serbii były wolne od danin; z żup zaś płacono. Żupa tyle znaczyło co Mark Gaunmark. – Krajisztie w Serbii tyle znaczyło co pogranicze wojskowe nad którem miał dozór powierzony krajisztnik (w Polsce to samo było starosta ukrainy, a na Rusi krajnik i w Węgrzech krajnik kraina
Szlachtę dzielono w mazowszu r. 1390 na nobiles większą) i milites, włodika (t.j. władyka) szlachtę drobną zagonową

i oddawali bogatszym to dało początek szlachcie i rycerstwu. Inne później na sposób niemiecki zorganizowano. W Czechach w XI wieku [illegible] [illegible] lechow [illegible], czyli posiadaczy, podzielili się na szlachtę nobiles milites primi ordinis) i na zamoż: ... [illegible] (milites secundi ordinis) mogący z całym majątkiem i do wojny stawać z całym ... [illegible] orszakiem [illegible] zaciąganiem [illegible] li wojennego konno (lub pieszo). Korzeń ... różniali się imionami i znakami na [illegible] (Tar: czach) z niego w XII wieku powstały herby rodowe. [illegible] każdy był szlachcicem kto [illegible] nadał bogatą posiadłością a ponieważ Książęta służbom [illegible] za wysługi nadawali posiadłości więc ci urzędnicy byli też szlachcicami. Kto majątek swój utracił lub jeżeli mu go odebrano, przestawał być szlachcicem – stan miejski dopiero w XIII wieku się zjawia zaprowadzony z Niemiec prawem niemieckiem. – Rożny ministerialis lubo należał do urzędników, należał jednak do stanu chłopów. –
Stan poddanych był rozmaity [illegible] byli rzemieślnicy którzy [illegible] powinności (wszelakoż poddani ci różnili się od niemieckich którzy za pozwolenie obowiązani byli panom pracować – sławiańscy poddani zaś wypowiedzeniem swej służby mogli każdej chwili być wolnym i jednakowemu sądowi co szlachta podlegali) – Większa część obywateli z rolnictwa żyjących byli to kmiecie którzy za wsposób enfiteutyczny [illegible] oddawane panom czynsz daniny lub służebności według dobrowolnej umowy. Nie byli to cieleśni niewolnicy (Inibnugnun) bo na to nie ma u nas wyrazu, ani też do ziemi przywiązani, lecz mogli wypowiedziawszy panu także sąc [illegible] przenosić się pod innego pana [illegible] zależeli na nich nie od pana lecz od urzędów ziemskich zależ. Takich kmieci zwano hospites albo rustici
Parobcy (niewolnicy – servi mancipia) ludzie którzy nie posiadali majętności i niewolno im było opuszczać służby pana swego byli to kupieni wojenni jeńcowie lub też złoczyńcy skazani na śmierć lecz darowani

[illegible] a skazani na to miast w [illegible] dziedziczne. Parobstwo to było osobiste bo nie ma w przy[illegible] polskich śladu, że by [illegible] w [illegible] dzieci ich zostawały parobkami. Bogatsi obywatele byli obowiązani służyć krajowi różnemi ciężarami — parobczanie zaś nie ponosili ciężarów krajowych i służyli panom. W XII wieku znika ślad wszelki o parobstwie całes: nem i niewolnikach. Parobkowi takiemu czyli niewolnikowi wolno się było w najdawniejszych czasach wykupić.

~~Porządek sądowy~~ sądownictwo w prawie starosławiańskiem głównie na tem się zasadzał, iż wszyscy obywatele podlegali jednemu sądowi i prawie [illegible] przywilejów i wyłączeń (exemtiae) które dopiero z prawem niemieckiem nastały. Sąd ten ziemski (judicium provinciale) zwany był też zrzadka [illegible] lub [illegible] i odbywał się w każdym obwodzie kilka razy do roku. Sądy były większe i mniejsze — w większych zasiadał sędzia (judex provincialis) wyższy urzędnik [illegible] lub kmieci zaś [illegible] i 12 obywateli z [illegible] lub kmieci [illegible] sprawy niższego rzędu i mniej ważne [illegible]. Sędziowie ci mieli własną autonomię, nie sądzili podług praw przepisanych lecz podług starodawnych zwyczajów i prawideł tradycyjnych [illegible] nego przekonania. Sąd ten był jawny [illegible] do niego świadkach (testes) a [illegible] z niego dochód (regale) [illegible] tylko [illegible] z niego dochód [illegible] na czyli objaśniona musiała się dowodzić [illegible] pus delicti a gdzie tego nie dostawało miał miejsce sąd boży (ordalia) t. j. ogień (ferrum candens) woda i pojedynek czyli kij (duellum). Sąd o zabójstwo zwano głową [illegible] caput) o kradzież zwod; o gwałt nasiek [illegible] [illegible] od sądów była ucieczka do kościoła lub oddanie się w moc niewiaście [illegible] która [illegible] chustę [illegible] sukni swej nakrywała [illegible] tylko [illegible] niebyło. a [illegible] [illegible] utrzymywał. [illegible] kontrolę sądów ziemskich [illegible] własnością sąd ziemski [illegible] ~~wyrzekle~~ nie zwane u Serbów ~~[illegible]~~ porota). Głównym charakterem sądownictwa starosławiańskiego była solidarność [illegible] czyli poręka [illegible] te zaś na gminy [illegible] był na powody sądowe castellatura) [illegible] odpowiadała każda gmina solidarnie za [illegible] opole).

~~sądy~~ ziemskie zwane w Czechach cuda. W Serbii sądziły sądy panującego ziemian (ziemianin zaś sądził poddanych otro: ków. Do cytowania przed sąd potrzebował woźny świadków których w Czechach zwano osada.

krwawne (1308 [illegible] sądowa od sprawy za zabójstwo

Zwod na Rusi [illegible] nazywał się sąd rozstrzygający o kradzieży. u Czechów zwod [illegible] kradzież płaciła cała gmina karę u Sławian

Ucieczka u Serbów miał asylum kto uciekł na dwór króla, cesarza lub patriarchy — W Czechach zbrodniarz którego żona nakryta suknią był bezpieczny.

Dowody prawne u Czechów były swod dekret sądu, wyznanie [illegible] [illegible] instrumenta świadkowie, przysięga [illegible] przysięgą oczyszczające wzięcie na wiarę i duszę [illegible] [illegible] tylko co do [illegible] meczu [illegible] ciągnienie losów) woda i żelazo [illegible] [illegible] [illegible]

Głowa ~~[illegible]~~ [illegible] zabójstwo. Na Rusi zwało U Czechów [illegible] znaczyło zabójstwo jednakże dopiero [illegible] była to kara za zabójstwo [illegible] głową ustanowił książę Jarosław zamiast sławiańskiej głowy [illegible] podług [illegible] płacenie germańskiej wiry [illegible] solidarnie [illegible] jeden a nie wszyscy [illegible] za zabitego [illegible] cała wieś w [illegible] [illegible] głowę znaczyła zabicie trupa zabitego, ~~[illegible]~~ [illegible] za zabójstwo [illegible] za zabójstwo ~~[illegible]~~ [illegible] do [illegible] kara za zabójstwo [illegible] Wolno było krewnym [illegible] u Czechów. W Majestacie r. 1421 wróżba [illegible] zabójstwa a tę zemstę zwano w Majestacie

Opole Solidarność [illegible] była i u Serbów. [illegible] dzieliła się na okoliny opole [illegible] które solidarnie odpowiadały za zbrodniarzy. Każda okolina składała się z kilku wsi sela

Porota zwały się u Serbii sąd przysięgłych czyli [illegible] składały się [illegible] sądy były u Czechów [illegible] i [illegible] z sędziów przysięgłych obranych ze strony powoda i [illegible]

Łotwarz karano odszczekiwaniem (Gniewosz zadany Jadwidze potwarz musiał odszczekać pod ławą w Wiślicy Cromer XV) jeszcze 1630 tak karano szlachtę Czacki I. 269 — Noszenie psów (Bo: lesław śmiały karze niewiasty — Otto Frisingensis de gestis Friderici I lib II cap. 28 mówi: Nobilis canem, ministerialis sellam, rusticus aratri rotam gestare debuerat.)

Ciężary w Serbii r. 1348 roboty carstwa: gradoizdanie, całonośtwo po gradowiech (straż), sieno kosie, wino: grad, żetwa, wiselice, posyłka, konia i psa [illegible] go chowanie, podanki (dań) roboty małe i wielkie. — Do robot wielkich czyli ciężarów powszechnych należało w Czechach stawienie grodów (ztąd sypane kopce na których zamki stoją) pojezdne ?)

W Serbii r. 1349 chłopi (meropchowe) odrabiali panom swym 2 dni w tygodniu, [illegible] dawali mu rocznie daninę i perperę [illegible] kosili 1 dzień siano i 1 dzień winnicy pracowali; przytem wolno im było prawować z panem; co dowodzi, iż ci meropchowe nie byli niewolnikami)

zbrodnie w niej wydarzone, musiała dawać pogoń za złoczyńcami, utrzymało ludzi w moralności i porządku. Był to dobry środek do ukrócenia zbrodni [illegible] czasem stawał się dla pojedynczych [illegible] od którego w XIII wieku panujący uwalniać [illegible] Średniowieczna zasada iż gdy starodawne ustawy zaczęto nadwerężać wprowadzeniem prawa niemieckiego w którem nie było owej solidarności rękojemczej, każdy [illegible] osadzać się na prawie zapewniającem [illegible] zarodkiem późniejszym [illegible] swoich osobistą [illegible] była nad to dawniej do każda gmina obowiązaną była nad to dawniej do pewnych robót ziemskich i prac połączonych z [illegible] grodziska zamku czyli grodziska — [illegible] grodźeniem zamku czyli grodziska do którego obwodu ziemianie należeli; gród ten cały [illegible] za miejsce przytułku w razie potrzeby [illegible] ziemianie. Tutaj i przetoż musieli go opatrywać [illegible] musieli lasy siec (przeseka) stawiać i naprawiać [illegible] mosty musieli zamek [illegible] konie królewskie obok [illegible] kobylich swych na stajniach [illegible] pomagać na polach — z kąd poszła nazwa [illegible] łowach królewskich [illegible] (sieci) dawać im pożywienie (narez, stacyja) dawać [illegible] kwatery panującym i urzędnikom [illegible] oraz konie gońcom [illegible] im podwody i przewozy [illegible] kurierom królewskim; musieli [illegible] koszenia i żniwa [illegible] do rąbania drew orania [illegible] dla dworu książęcego. Wszystkie te ciężary przywiązane były do posiadłości ziemskich a nie do osoby [illegible] że te spychali bogatsi właściciele na swych dzierżawców co dało początek późniejszej [illegible] stronie [illegible] ciężary te były najnieznośniejsze [illegible] ustawodawstwa [illegible]

Prawa książęce, daniny, regalia [illegible] lasy, rzeki [illegible] należały do gmin; lecz gdy [illegible] uczyniło w X wieku panująca osoby przywłaszczyli je sobie jako własność krajową czyli królewską [illegible] tych lasów które od dawna były w posiadaniu dziedzicznym mają [illegible]. Z pozwolenia korzystania z owych lasów [illegible] wynagrodzenia [illegible] daniny regalia n. p. [illegible] rąbanie lasów, gony bobrów, rybactwo, bartnictwo, pszczelnictwo, lub też roboty a [illegible] (n. p. [illegible])

Do regaliów należały opłaty drogowe, mostowe nontale brzegne myta targowe dochody gor: nicze z rzyfa [illegible] opłata od [illegible]. [illegible] xięd [illegible] czyli książęce stanowiły: 1) Żywność i podwody [illegible] książęce które były bardzo rozległe z powodu [illegible] kraju że obszary rozciągali [illegible] [illegible] [illegible] długo nie mogły wyżyć [illegible] dopokąd ich nie wyczerpano [illegible] kowano [illegible]

2) Danina pokoju (mir- [illegible] – tributum [illegible]) płacili z początku osadnicy na książęcych posiadłościach, lecz to później w inne daniny zamieniono.

3) Dziesięcina, ospy i obroki opłacane za pozwolenie używania regaliów. 4 [illegible] czyli [illegible] ogólny collecta generalis wyznaczona dla [illegible] jącego od sejmu na cały kraj 5) Opłaty sądowe [illegible] [illegible] judicio z których oraz urzędnicy [illegible] winy [illegible] czyli kary za zbrodnie n.p. głowa [illegible]

6) [illegible] de foro, od wszystkich rzeczy na targu wystawianych (do tego należały opłaty z kramów i [illegible] oraz karczem) 7) Cła i myta 8) Dochody górnicze i z mennicy przyczem [illegible] służyło prawo [illegible] pieniądze czyli [illegible] [illegible] swe pieniądze [illegible] i każdego głów [illegible] (z tego tak mało brakteatów) [illegible] urzędnicy królewscy monetarii [illegible] bili pieniądze drobne [illegible] albo główna [illegible] odbywała się na [illegible] srebrem [illegible] (marca) podług wagi [illegible] [illegible] i od której opła[illegible] która była w [illegible]

Porządek wojenny wymagał aby każdy ziemianin za [illegible] nieprzyjaciela wychodził zbrojno w pole [illegible] na własnym koszcie zostawał [illegible] przez 4 niedziele na własnym koszcie zostawał, za dłuższy pobyt dostawał wynagrodzenie od Księcia. [illegible] [illegible] posiadające mają [illegible] ziemskie [illegible] do sejmów, lecz nie piastowało urzędów [illegible] z wyjątkiem pisarstwa notariatus czyli [illegible] ziemskich z wyjątkiem pisarstwa [illegible] spoczywała wtedy kancelarstwa: bo cała oświata naukowa [illegible] w rękach księży, równie jak i szkoły

[illegible] wszystko w jedną [illegible] całość i uważając te [illegible] za zwierciadło wierne ducha i żywota narodowe[illegible] [illegible] nie mierząc skalą oświaty [illegible] przodkom naszym [illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] gdybyśmy ich za dzikich i nieoświeconych i żyjących [illegible] co się nierzadko jeszcze

Najstarsze klasztory były w Czechach: Benedyktyni r. 993 zaprowadzone; Norbertanie r. 1149, Norbertanki 1142, Benedyktynki 973, Cystersi r. 1142, Krzyżacy maltańscy r. 1156, Bożogrobcy Krzyżacy r. 1190, Krzyżacy niemieccy r. 1217, Templariusze 1232. – Klasztor Benedyktynki S. [illegible] w Pradze czyli [illegible] założony r. 1032 miał liturgię słowiańską aż do r. 1097

i tłumaczaju od pijany obyczai zdarza. Polacy w XII i XIII wieku co do oświaty i uszlachetnienia duchu, równali się z najcywilizowańszemi sąsiadami swemi i narodami a wiele nawet, i co[illegible]rym przykładem przewyższali.

Prawo niemieckie krajowe i miejskie [illegible] (jus teutonicum et Magdeburgicum)

Wyrazy: jus teutonicum (prawo niemieckie) concedere jus teutonicum (udzielać prawo niemieckie) locare jure teutonico (osadzać na prawie niemieckiem) zbyt często w przywilejach polskich od początku XIII wieku napotykane zwróciły od niejakiego czasu uwagę na siebie wielu historyków i prawników, którzy rozmaicie te wyrazy objaśniając dotąd jednakże dokładnej wiadomości o tymże prawie niemieckiem w Polsce nie dali.

Przed zaprowadzeniem prawa niemieckiego (czyli frankońskiego lub flamandzkiego – które od prawa magdeburskiego rozróżnić wypada) istniało w Polsce (możliwe) prawo starostawiańskie czyli polskie (tak zwany Zwód – Ezauda) w skutek którego osady (najwięcej wsie bo bardzo mało mamy śladów miast istniejących) zamieszkiwane były ludem poddańczym ściśle lub do dziedziców należącym którzy panom swoim pańszczyznę odrabiać i znaczne daniny oddawać musieli. W miastach i wsiach wolnych czyli do książąt należących też samą robociznę i daniny pobierał książę kraju jako właściciel. Dopiero od XII wieku gdy się do Polski i Śląska – tak zwani osadnicy flamscy (Walloni – Hollendrzy u nas) frankońscy, szwabscy i inni niemieccy cisnęli i gdy książęta widząc wielką z

Prawo niemieckie (jus teutonicum) doszło do nas [illegible] się dopiero z XI wieku, w rozmaitych [illegible] zebrania go w jeden [illegible], a wszelkie [illegible] w każdej okolicy [illegible] były w nim różne odmiany. [illegible] r. 1215 a 1276 ułożył saski szlachcic Eike von Repgow prawo niemieckie w okolicach północnych praktykowane w tak zwany Sachsenspiegel (najlepsza nowa edycja Homeyera) a nieco później prawo niemieckie praktykowane w okolicach południowych ułożył w całość jakiś ksiądz pod nazwą Schwabenspiegel, najlepsza nowa edycja Lachmanna. I [illegible] statutowi [illegible] tych zbiorów (które odpowiadają [illegible] było w [illegible] [illegible] lub mazowieckiemi) było w użyciu. [illegible] wiele zwyczajów prawnych [illegible] Główna zasada prawa niemieckiego mianowicie sądowego [illegible] było jawność postępowania w najdawniejszych [illegible] głównym dowodem była przysięga. Nadzwyczajne zbrodnie [illegible] poziej tortura. [illegible] kary [illegible] jedynie [illegible] wyznaczano [illegible] kara śmierci [illegible] prawo [illegible] nowa [illegible] złodziej [illegible] była tęższa [illegible] [illegible] karano odcięciem [illegible] Tamanem [illegible] ścinano [illegible] lub [illegible] karano [illegible] pasów [illegible] członków [illegible] o których [illegible] kołem, [illegible] czyli [illegible] Prawa magdeb.) [illegible] [illegible] anarchia nie [illegible] oczami [illegible] najczęstszym [illegible] podpalania dosięgło prawa [illegible] morderstwa i [illegible] rabunków [illegible] karani w niem. [illegible] należące do dworu królewskiego [illegible] w Polsce [illegible] [illegible] śmiałego i w odrzucaniu [illegible] zadanych. Gniewosza [illegible] Jadwidze zadanych.

Kolonistów z Niemiec najprzód do dóbr klasztornych
sprowadzono. Książęta widząc z nich korzyść zaczęli
ich i do innych dóbr sprowadzać.

nich korzyść w podniesieniu rolnictwa i rękodzieł
coraz więcej ich do kolonizacyi wzywali zmuszeni
byli oraz ci książęta nadawać im większe wolności
a niżeli w prawie polskiem były określone i dozwo=
lić im używania swobód i praw jakie w swej daw=
nej ojczyźnie mieli. Z tąd też pochodzi iż z owemi
osadnikami przybyło do Polski prawo nie=
mieckie (frankońskie lub flamskie). Na Szląs=
ku najprzód widzimy iż klasztor w Trzebnicy
r. 1207 dostaje przywilej osadzić darowane
mu koło Frankensteinu morgi, na prawie nie=
mieckim. Zaraz potem osada szląska Środa
dostała prawo niemieckie a osadnicy niemieccy
zbudowali przy tejże Środzie nową osadę którą
zwano Novum-forum (Neumarkt) dla róż=
nicy od starej osady Środy która na prawie
polskim była zasadzona (Jakie zmiany naz=
wisk w przybudowanej nowej osadzie podług prawa
niemieckiego, dla odróżnienia od starej osady
podług prawa polskiego istniejącej dosyć są użyte w
Polsce n.p. Nowy-Sądcz i Stary-Sądcz który
pewnie osadzono na prawie polskiem; Nowy=
targ, Nowe miasto dla różnicy od starej osady
Korczyna i t.p. – widać że były w zwyczaju
dla odróżnienia prawnego). Musiał się rząd
i prawo niemieckiej tej nowej osady w Środzie
wielce podobać kiedy go przy zakładaniu
innych osad brano za wzór i z kąd też powsta=
ło tak zwane prawo szredzkie jus Szredense
– novi forense które nadawano innym osadom,
a które właściwie nic innego nie było jak tylko
pisane prawo niemieckie i tak umyślnie nazwane
dla rozróżnienia go od zwyczajowego niepisanego
prawa polskiego, co zaś to prawo właściwie zna=
czyło i czem się od prawa polskiego różniło; niżej
to zobaczymy.

Wkrótce potem Henryk I Książe szląski dał r.
1214 Klasztorowi S. Wincentego w Wrocławiu przy:
wilej do osadzenia wsi Kostenblut (Costemlot,
?- sławiańskie Kościomłoty ?) i Viehau, w przy:
wileju Ueoue może nazwa sławiańska osadni:
kami na prawie niemieckiem w Środzie prakty:
kowanem (jus theuthonicale sicuti est in Novo:
foro, ut hospites sint liberi ab angariis quae
fieri solent Polonis secundum consvetuinem ter:
rae) (Ob. Stenzel: Urkundenbuch st. 275) i wogóle
bardzo często na Szląsku i Polsce do tego prawa
szredzkiego (niemieckiego) odwoływano. - Na po:
dobnym prawie niemieckiem wolności osadzania
miejsca Löwenberg (Lewenberc - Lemburg) nadał
r. 1217 Książe szląski Henryk brodaty Tomaszowi
i Hartlibowi wójtom swym (zu besetzen zu
Deutschem Rechte und gap in Recht nach irre
Willekur - Stenzel st. 277) którzy tu założyli
miasto Löwenberg; przykładna trząc takowego podobał
się ogólnie brano go za wzór i nazywano jus.
lemburgense (prawo lemburskie) - Od prawa 97.
niemieckiego rozróżnić wypada prawo niemieckie
miejskie czyli magdeburskie, które nic innego
nie było tylko urządzenie wójtostwa na ten
sposób jak było magdeburskie; więc prawo magde:
burskie w Polsce odpowiadałoby zrazu raczej porząd:
kowi sądowemu (Gerichts-ordnung) do prawa nie:
mieckiego. I tak miasto Środa na Szląsku dawno
już było w posiadaniu prawa niemieckiego, gdy
dopiero r. 1235 ławniczy z miasta Halle Schöffen
Schöffen miastu temu dla lepszego porządku przy:
słali na prośbę Henryka księcia polskiego
przysłali prawo miasta Magdeburga (Scabini in
Hallo... ad utilitatem burgensium in Novo-foro)
zawierające porządek sądowy. Środa (Novumforum
Neumarckt) była pierwszym miastem na Szląsku
które otrzymało prawo miejskie magdeburskie

r. 1235. (Stenzel: Urkundenbuch, st. 294) potem
dostało miasto Wrocław r. 1261 prawo miejskie magde=
burskie, aczkolwiek już dawniej, bo r. 1242
Wrocław otrzymał od książąt prawo niemieckie
(które prawo niemieckie wrocławskie - jus teuto=
nicum posłużyło za wzór dla Krakowa przy
lokacyi onego w r. 1257 - Miscellanea Cracovien.
II p. 63) Wogóle na Szląsku dopiero te miasta
otrzymywały prawo magdeburskie, które po=
przednio były zasadzone na prawie niemiec=
kiem (czyli flamskiem lub frankońskiem) Mias=
to Nissa już przed r. 1223 używało prawa fran=
końskiego, a dopiero r. 1308 otrzymało z Wrocła=
wia prawo magdeburskie, które to prawo mag=
deburskie r. 1310 biskup wrocławski Henryk
von Würben zniósł, a prawo flamskie jus
flemingicum na nowo wprowadził. Z tego
widoczna, iż była różnica między prawem
magdeburskiem (jus municipale magdeburgense)
a prawem niemieckiem. Prawo niemieckie
jus teutonicum oznaczało stosunki osad wol=
nych (od ciężarów starosławiańskiego i polskiego
prawa uwolnionych) które same rządziły się
zarządem komunalnym mając Radę miejską
i mając sądy najwyższych pod wójtem, i które je=
żeli zarzuciły apellacyi do Magdeburga i Halli
miały moc tworzyć sobie oddzielne prawne wil=
kierze. - Później w Polsce znikła różnica mię=
dzy prawem niemieckiem a magdeburskim i
brano oba te słowa w jednem tylko znaczeniu.
Miasto Chełmno (Culm) otrzymało 1232 prawo
oddzielne prawo chełmińskie jus culmense (któ=
re nic innego nie jest jak prawo niemieckie
Poznań lokowano r. 1253 na prawie niemieckiem
z obowiązkiem aby się co do porządku sądowego
rządził prawem magdeburskim (J. V. Bandtke:
[illegible] Kraków r. 1257 otrzy=

mał prawo niemieckie z obowiązkiem zachowania porządku sądowego magdeburskiego. Wogóle aż do XIV wieku rządziły się tylko miasta prawem miejskiem magdeburskiem a wsie zaś prawem niemieckiem które miało wielkie spokrewieństwo z magdeburskiem); dopiero w XIV wieku zaczęły i wsie, także w Polsce prawo magdeburskie dostawać. Wogóle nie rozrozniano wtedy jeszcze ściśle prawa krajowego od prawa prywatnego. Zapytawszy się dlaczego prawo niemieckie u nas w użycie weszło, łatwo sobie na to odpowiemy jeżeli tylko uwagę na osady niemieckie w Polsce i na Śląsku zwrócić zechcemy, które to osady z sobą prawo niemieckie do Polski sprowadziły.

Osadnicy niemieccy w Polsce i wejście z niemi prawa niemieckiego.

Pierwszy ślad osad niemieckich widzimy r. 1175 w przywileju księcia Bolesława dla klasztoru w Leubus wydanego. Książe ten sprowadziwszy do tegoż klasztoru mnichów z niemieckiego klasztoru Sforte an der Saale, uwolnia od polskich praw wszelkich robotników niemieckich którzy role klasztorne uprawiać będą (Büschings Urkunden von Leubus No. 1.) z czego się pokazuje iż mnichy te sprowadzili sobie z Niemiec jako niemcy rolników, albowiem w przywileju już zamienione są polskie nazwy na niemieckie ja: koło Godkowo na Godechendorf, a Dobrogostowo na Dobergozesdorf. Od r. 1203 widzimy już kilka osad niemieckich na Szląsku w miejscach gdzie nigdy Niemców dawniej nie było tylko Sławianie sami, osady te niemieckie tak się w krótce rozmnożyły na Szląsku iż tym sławiańskim osadom dano imiona niemieckie, lub nowe z niemieckiemi imiony osady utworzono w miejscach opustoszałych. Władysław xiążę opolski r. 1227 pozwolił hrabiemu Janusiowi

Prawo niemieckie i sołtystwa nadawali: królowie biskupi (Krak.) opaci (tyniecczy) szlachta (dopiero w XVI wieku) a nawet wójci n.p. Paulus Advocatus sandecensis nadaje 1464 Mikołajowi prawo lokować wsie Mszalnica i Cieniawa (w Sandeckim) jure teutonico.

Pierwsza wzmianka zwolnienia od danin prawa polskiego i ciężarów w przywileju tynieckim Bolesława Chrobrego: qua villae ab omni sunt pensione ducis immunes.

Helmold pisze iż w środku XII w. margrabia Brandeburski Albrecht I chcąc zaludnić zawojowane kraje sławiańskie wysłał posłów do Utrechtu i do niższej okolic nad Renem dla sprowadzenia kolonistów Hollandrów, Zeelandczyków i Flandryjczyków którym morze wystąpiwszy kraj zalało (Helmoldi Chron. Slavor. ed. Reineccii p. 74. Ed. Bangerti p. 203) około r. 1160 to było. Biskup misnieński już r. 1154 osadzał Flamandami. Ci koloniści zaczęwszy od Bremen i Holsztynu osiadali w Marchii, Saxonii, Łużycach, Czechach Szląsku, Węgrzech, Polsce nawet i na Rusi od 1106–1201 osadników tych uważano za wolnych – (mansi flamici, teutonici – mansi slavici (w Brandeburgii) et polonici były inne)

osadzić kolonistami wsi lasu Chotulińskiego
(koło Gliwic) – Mieczysław książę opolski doz:
wolił biskupowi wrocławskiemu r. 1239 w
miejscu Cluche (dziś Klutschau koło Gross-Streh:
litz) osadzić kolonistów niemieckich.
Do zniemczenia Szlązka sprzyjało i to nie pomału
że na dworach książąt szlązkich mowa niemiecka i
obyczaje niemieckie miały użycie a nawet jeden
z książąt szlązkich był poetą. Przyczyny tej
kolonizacyi niemieckiej w Polsce i na Szlązku
było rozmaite: Najprzód stosunki ~~[illegible]~~ rodzin:
ne i pokrewnienie się Piastów z książętami nie:
mieckiemi i czeskiemi sprowadziły wiele Niem:
ców do Polski; wszak drugą żoną Mieczysława
I księcia polskiego (+992) była Oda córka Mar:
grabiego Dytrycha Niemca (Dithmeri Merseburg.
Chron. p. 359) Bolesław I chrobry (+1025) miał
za żonę córkę margrabiego Rikdag z Meissen
(Dithmar p. 360) Mieczysław II (+1034) zaślubił
się z Richenzą córką pfalzgrabiego Ezo bei Rhein.
a synich Kazmierz mnich długi czas przebywał
w Niemczech; Władysław I syn Kazimierza (+1102)
miał za żonę córkę cesarza Henryka III; Boles:
ław III (+1139) hrabiankę Salomeę von Bergen;
Władysław II (+1159) najprzód Agnieszkę córkę
Leopolda świętego księcia austryjackiego*) a siostrę
(Stiefschwester) przyrodnią ~~[illegible]~~ króla Konrada III (z której
wszyscy Szlązcy Piastowie pochodzą) a po jej
śmierci córkę Alberta Niedźwiedzia margrabi
Brandeburskiego (Vincentii Chron. ap. Dobner Mon.
I p. 43: filiam Marchionis de Saxonia) – Syno:
wie Władysława II bawili długi czas w Niemczech
a ich potomkowie Piaści Szlązcy chętnie się żenili z
niewiastami z panujących domów niemieckich
pochodzącemi. Do łączenia się z Niemcami dały po:
wod także domowe niezgody zatargi i wojny ksią:
żąt pomiędzy sobą, który obcej (niemieckiej) pomocy szukali.

*) Böhmes Diplom. Beitr. IV. p. 189. Bandtke Analecten p. 136.

Bolesław II (znienawidzony za to że r. 1243 Niem=
com sprzyjał i zwoławszy ich wiele do Polski znaczne
dobra im darował) zmuszony był 1250 wezwać do
pomocy i sprowadzić z Niemiec rycerzy Niemiec=
kich bo prowadził ciągłe boje z braćmi swemi
Henrykiem III i Konradem II (Boguphal. Chron.
ap. Sommersb. II p. 61. 63. 69) — Leszek czarny
z miłości ku Niemcom nosił długie włosy a za to
iż mu wierni niemieccy mieszczanie Krakowscy
zamek r. 1285 obronili pozwolił im obwarować
miasto na co Polska szlachta bardzo szarkała.
(Chron. anonim. Ed. Gedan. Kadłubc. — Chron Aulae
regiae apud Dobner Monum T. V p. 438) —
Sprowadzenie mnichów z Niemiec było także nie=
małą przyczyną do Kolonizacyi niemieckiej, r. 1175
klasztor (Leubus [dubiąż]) osadzony został Cystersami
z klasztoru Pforte an der Saale bei Naumburg
pochodzącemi; w ogóle zakony przychodziły naj=
przód do nas z Niemiec a za niemi wiele Kolonistów:
(Zakonowi Cystersów przyznać musimy iż się niemało
do podniesienia rolnictwa w kraju przyczynił[*], tak
jak Benedyktyni do podniesienia literatury pięknej
a Dominikanie teologii) albowiem do uprawy roli
i obszernych klasztorom darowanych łanów potrzeb=
ni byli ludzie, a tych w kraju gdzie była panoszy=
zna szerzała i gdzie chłop do Pana należał do najmu
brakło więc zakonnicy musieli sprowadzać z za=
granicy osadników, co wielu naśladowników zna=
lazło. Kolonie te niemieckie wywierały na kraj
dobroczynny skutek będąc rozrzucone pomiędzy
sławiańskiemi mieszkańcami zachęcały do praco=
witości bo osadnicy niemieccy na wyższem stali
szczeblu oświaty zewnętrznej i mieli nierownie
większe wolności i swobody przez prawa nadane,
które się w kraju powoli rozszerzyły. — Toż samo
działo się z osadnikami niemieckiemi w Czechach,
Morawie i w Węgrzech i Siedmiogrodzie gdzie od XI i
XII wieku poczęli osiadać Koloniści niemieccy i flan=
dryjscy. Co do pochodzenia i miejsc skąd ci nie=

Mieczysław do klasztoru w Łędzie nad
Wartą również jak i do klasztoru w Wągrow=
cu sprowadził Cystersów z klasztoru Vetus
mons (Altenberg) za Renem 3 mile od Kolonii
odległego. Długosz lib. V. 473.)
Benedyktyni w Tyńcu zdaje się iż najprzód przybyli
z St. Gallen z Szwajcaryi za Bolesława chrobrego
i rozszerzyli się nawet o Węgierska
[*] Cystersi lubuscy pochodzący z Pforty rozszerzyli
w Polsce sławny za czasów Długosza gatunek
jabłek Daport zwanych (Długosz I p. 527)

Mieczysław r. 1145 do klasztoru w Łędzie sprowadził
cystersów z Bergen
Piotr włast Dunin około 1164 do klasztoru norbertanów
we wsi Kościół pod Kaliszem sprowadził mnichów z
Steinfeld
Henryk Brodaty do klasztoru Mogilskiego sprowadził
cystersów z Lubiąża (Leubus)

mieccy kolonoście do Polski przybyli: dotąd nic pewnego nie wiemy. W Północnych Niemczech zaczęli od XII wieku osiadać Flamandczycy, ci pewnie na Szląsk przybyli (gdzie łany dzielono na morgi flamingskie przez długi czas) i do Polski (mianowicie koło północy, gdzie ich Hollendrami zwano) albo też Gallami = Gallicus t.j. Wallon). Prócz nich byli Niemcy z Frankonii pochodzący osadnikami w Polsce co potwierdzają liczne nazwy n.p. łan frankoński (mansus franconici) w przywilejach od r. 1200 przytaczane.

Prócz niemieckich osadników są ślady osad włoskich w Polsce i na Szląsku. Książę Henryk I r. 1235 mieszkańcom rzymskim w Würben (Romanis in Wirbno) nadał prawo niemieckie; w górach karpackich na Spiżu jest miasto Olahy (Villa Italorych) oraz wiele kolonii Wałaskich. W Szlaskuci Rzymianie byli właściwie Wallonemi (gallici) a czem byli w Polsce powiemy to rozbierając prawo wołoskie (jus valachium) dolokowania osad używane.

Valachi agros colentes vel oves habentes (byli to emfiteuci niemieccy właściwie a Kniaziowie rutheniçi (n.p. wdubyczy) = tyle co wójci (advocati Erwitersbrn) albo sołtysi.

Prawo niemieckie (jus teutonicum)

Lokacyje wsi niemieckich. na prawie niemieckiem

Książę udzielając przywilej do lokacyi nowej osady uwalniał takową od ciężarów prawa polskiego (znać wszelkie pustkowia w kraju należały do księcia równie jak i miejsca nieuzyte) zatrzymywał jednakże dla siebie obowiązek składania ogólnego podatku i służenia w wojsku oraz prawo appellowania do sądów książęcych. które to obowiązki osadom także na pewny przeciąg czasu opuszczali, t.j. osadę od nich uwalniali. (Książęta nadając czasami szlachcie pustkowia pozwalali im takowe ludem poddanym podług prawa polskiego lub ludem wolnym podług prawa niemieckiego osadzać. Główna istota i własność prawa niemieckiego było tą, iż

Do nadzielenia prawa niemieckiego potrzeba było najprzód zezwolenia księcia (n.p. Bramice, R...) a gdzie o dziesięcinę szło zezwolenia przytem biskupa

Książęta ustępowali miastom swe prawa. albo przy ... albo raz dawniejsze lub raz u których ... Wieś uwolniona podług prawa niemieckiego zwano Wola (libertas) Wólka, dulka a na Ukrainie słoboda. Na Ukrainie stawiano w środku wsi na wygonie słup w kształcie krzyża na ramionach którego wbijano tyle kołków ile było lat wolności. Co roku wyciągano kołek, a gdy wszystkie wyjęto obowiązani byli mieszkańcy czynsz płacić (W: Pulikowski: Opis powiatu wasilkowskiego str. 27)

osada uwolniona była od sądów zwyczajnych kasz=
telańskich, którzy nie śmieli, chyba za wyłącznym
rozkazem księcia tych wolnych ludzi pozywać (nisi
per litteram principis – nisi annulo principis
citentur) niższa władza sądowa pozostawioną
była dziedzicowi który ustanawiał wójta (Schulz)
do sądzenia; tylko apellacyja od sądów wójtows:
kich i sprawy cięższe kryminalne należały do
księcia. – Dziedzic otrzymawszy przywilej od
księcia na lokowanie osady podług prawa niemiec:
kiego, sprzedawał kolonistom (locatoribus) rozmierzane łany
(mansi) pocrém ustanawiano granice sypiąc kop:
ce lub robiąc znaki na drzewach i skałach. Około
1280 sprzedawano osadnikom na Śląsku morg
jeden [illegible] mniej więcej po 10 grzywien.
Zwykle od dziedzica kupował jeden lub kilku cały obszar
ten się zwał locator i ten dzielił cały obszar na
pomniejsze kawałki na których osadników
osadzał. Taki locator czyli przedsiębiorca osady
wszystko za trudy dostawał w dziedzictwie urząd wój:
to się Erbmann[?] censi wojtowske (scultetia – Schultisei – Schölzerei)
wójtostwo (scultetia – Schultisei – Schölzerei)
które obejmowało wolność rozdzielenia gruntów
między osadników oraz obowiązek prezydowania
w sądzie wiejskim, utrzymanie dozoru policyjnego
we wsi i.t.p.; za te trudy i za urzędowanie swoje
które było dziedziczne pobierał wójt prawa
niemieckiego ⅓ trzecią część kar osądzonych (tertius
denarius) bo 2 trzecie części tychże kar dostawał
dziedzic; sprócz tego 1 z wszelkichże łanowego placowego łany morgi wójtowskie wol:
ne (mansi liberi), wójt
ne były od czynszu i dziesięcin (mansi liberi), wójt
dostawał pozwolenie założyć karczmę (taberna)
jatki rzeźnicze, kramy i.t.p. oraz młyn
pastwisko i t.p. z których czynsze pobierał i place
na ogrody. Za to zaś wójt obowiązanym był wybierać
czynsze dla pana i dziesięciny oraz 3 razy do roku żywić
pana i konie (t.j. na Boże Narodzenie, Wielkanoc i Zielo:
ne Świątki) gdy ten ze zjeżdżał do wsi na sądy. i żeby dzie
brojny na wyprawy

Trzy razy do roku posyłał Królewskiego sędziego
do sądzenia spraw przy którym sędzie zasiadał
sołtys z 2 kmieciami obowiązani byli dać
objad lub 8 scotos dla sędziego (1348 Binarowa)

(stąd Wola)
(vide 21)
Osadnicy mieli pewne lata wolne, po których
upływie dopiero [illegible] czynsz i dziesięciny
i do podniesienia [illegible] i [illegible] we wsi
[illegible] gdzie byli zupełnie wolni ludzie
[illegible] prawa [illegible] oswobodzeni
[illegible] prawa [illegible] osadzony miał doga
takim stanie [illegible] osadzony [illegible] tym
[illegible] zabezpieczenie [illegible] borów i gwałtu
[illegible] osobom [illegible] osobista wolności
książęcych sług lub [illegible] składanej [illegible] regu:
[illegible]
książęcych [illegible] [illegible] przy [illegible]
[illegible] nie potrzebował więcej [illegible]
lub prowadz[illegible].
Scultetus – ilość łanów do lokacyi prawem lennem
wsi i miast, łany na paszę wygon (Hutnica) plebania
[illegible] łanów [illegible]
wójt [illegible] [illegible] złoto [illegible]
[illegible] Przed sąd [illegible]
[illegible] w obwodzie [illegible]
kupna i sprzedaże i każdy w obwodzie zawezwany
każdy musiał się przed nim stawić [illegible] a w Kon[illegible]
apellacyja szła do pana lub opata
do dworu książęcego
[illegible] od [illegible] przez wójta
[illegible] książęta dość pieniężne do [illegible]
[illegible] na Śląsku nie
wójt nie [illegible] po 10 grzywien
[illegible] wyrycie dokąd
albo 30 solidów lub 15 solidów)
dali iż ⅓ kary ma tylko pobierać

F razem 6 łanów wolnych [illegible] między 60 łanami czynszo:
wemi czasem 4 a czasem 2)

152 Wójt (scultetus) miał obowiązek wyroki (ortele) na które
ławnicy orzekali ogłaszać i takowych wykonanie dopilnować

Ciekawy dokument sprzedaży wójtostwa w którym sam: berze wiez (?) Stytka z Melsztyna pozwalający Henrykowi wójtowi z Łańcuta miasto założyć 1390 (ob. Melsztyn(?))

Czynsz (terminy wypłat)

Koło Krakowa płacono z łanu frankońskiego czynszu 6 skojców srebrnych „6 scotos argenti fusi ut est theutonicis solitum". Przywilej lokacyjny wójtostwa w Krzeszowicach Pawła z Przemankowa bisk. krak. 1286)

Dziesięcina ta należała pierwotnie do biskupa który ją nie mogąc sam zbierać panu odprzedawał. Dziesięcina mięsna ta należała do pana również jak i kury (gallinas Hühnergeld?)

F i i albo z łany na pastwisko gromadzkie wspólne zwane skotnica.

(czyli tzw. … (?))

Były prócz czynszów łanowych i inne nadzwyczajne od wypasu świń, rogowe, od żołędzi, siana

Prócz czynszu osadnicy miejscami kilka dni do roku odrabiali pańszczyznę

Sołtystwa były dziedziczne, dopiero r. 1420 nastała uchwała iż wolno sołtystwo z którego nie pełnią obowiązków w drodze instancyj sprzedać w sądzie

Według Gawarskiego (Dissertatio de mensuribus Cracov. 1775) były różne rodzaje łanów: łan staropolski (laneus regius antiquus) = 7.840.000 stóp □ 2) łan królewski (laneus regius verificatus) z którego płacono kwartę = 2.560.000 stóp □ 3) łan wójtowski (laneus regius advocatialis) = 2.700.000 stóp □ 4) łan wojskowy (laneus regius hibernalis) z którego płacono hiberne dla wojska = 1.944.000 stóp □ 5) łan frankoński (laneus franconicus theutonicus vel … (?)) = 1.960 stóp □ czyli 12 prętów albo 45 stóp. 6) włóka chełmińska czyli huba (laneus vel mansus culmensis) = 900.000 stóp □. — Łan (laneus vel mansus) zwał się też po polsku zrzeb (z rossyjskiego zreb = los gdzie do tąd gminy dzielą się co 3 lata gruntami przez rzucanie losów — sors) lub szlad. — Morg (jugerum) mniejszy od łanu miał 75 łokci krak. szerokości a 225 łok. długości wysiewu 4 korce krak. — Staje czyli stajanie (podług którego Sławianscy poganie mierzyli) stadium (na Rusi jutrzynia która to nazwa i pod Krakowem była znana) miało 150 stóp długości a 24 zagonów szerokości.

Na Litwie r. 1389 dzielono grunta na sochy

Rybołówstwo: sak niewód, drgawica

(coloni)

Osadnicy mianowicie niemieccy byli to ludzie wolni mieli role dziedziczne tylko nie mogli je sprzedawać lub zastawiać bez wiedzy panów; zgoła byli to posiadacze emfiteutyczni którzy po upływie pewnego okresu (t. j. 3–6 lat za nim uprawili pustkowia) dopiero od morga czynsz emfiteutyczny najczęściej i ferton lub 4 części grzywny płacili; dziesięcinę zaś składali w dziesiątym snopie (manipulatim in campo) lub według ugody hurtem (zboża jakim był owies (?)); meszne (annona missalis)

Na założenie kościoła we wsi przeznaczono najczęściej 2 wolne łany. F. Łany były frankońskie lub niemieckie mniejsze lub większe; mniejszy łan zwano według ustawy synodalnej gnieźnieńskiej r. 1202 także radło, a większy pług i więc mniejszy łan czyli radło (Gartenhufe) miał 15; a większy łan czyli pług (Landhufe mansus theutonicalis) 30 stajań — zaś 1 stajanie wszerz miało 16 prętów w szerz a 30 prętów wzdłuż pręt zaś 7½ łokcia długości. Łany frankońskie czyli niemieckie były to pługi t. j. większe a łany flemskie były toż samo co polskie mniejsze czyli radła. Jeden łan miewał 36 stajań (jugum) — R. 1274 (ZnK!) pręt jeden miał 16 łokci (ulnas); pręt niemiecki miał 15 stóp magdeburskich. Obszary były to kawały gruntów niemierzane i nie uprawione (Unbrauchbare Unbenutzte — excrescentia) — Dziedzina zwała się posiadłość jedna gruntowa na wsi. — Cena łanu jednego r. 1260 była 7¼ grzywny i rozmaicie. Zwyczajna miara była korzec (mensura Scheffel) który w każdej okolicy był rozmaity Takich korców czyli korczyków szło 4 na 1 modius (Mütt? skąd?) a 12 na 1 maldrata (Malter?) Około r. 1371 jeden korzec kosztował 9 groszy. Jako miarę płynną używano garniec (Urna — Topf czyli sąd) zwłaszcza do miodu i który był mniejszy lub większy.

b) Lokacyje miast na prawie nie-
mieckiem. Do założenia takowego miasta, potrzebo-
wał założyciel (locator) czyli anteprener osady miejs-
kiej lub dziedzic gruntu, ze zwolenia Książęcego; tak
założyciel otrzymywał w mieście podobnie jak na
wsi dziedziczne wójtowstwo advocatia judicium
haereditarium) które mógł częściowo lub całkowicie
innej osobie sprzedać. Dochody takiego wójtostwa miejs-
kiego stanowiły: 1/3 części kar pieniężnych, (tertius denarius) dwór uwol-
niony od podatków (curia libera, area residentiae –
freihaus) czynsz gruntowy z jatek rzeźni- (mensa-scamna)
czych piekarskich i szewskich (macella carnium (carnificum, pistorum)
pannium, sutorum Fleisch- Brot- und Schuhbänke) z
szlachtuzu czyli rzezalni (curia mactatoria, far-
torium Schlachthof, Kuttelhof) z łaźni (stuba
balnearis) z sklepu czyli składu sukiennego (camera
ubi panni venduntur – pannitonsorium – postrzygal-
nia) z kramów institae Krambuden Gorkam) oraz
z czynszu dziedzicznego (emfiteutycznego Erbzins
census haereditarius) który pobierał z każdego
domu (curia, area Hofstätte) targowe (census
fori Marktzins) cło targowe (Marktzoll)
karczmy (taberna Krug) młyny (molendinum)
polowania Jägerrecht) rybołowstwa (Fischerei) lasu
ogrodów ról i t. p. – Za które to dochody wójt
obowiązany był: miasto osadzić mieszczanami
i czynsz gruntowy dla dziedzica wybierać oraz
utrzymywać sądy. Do lokacyi miasta wyznaczano
pewną ilość łanów n. p. 30 – 100 mieszczanie piani-
li czynsza i niektóre daniny z resztą byli wolni
i mieli prawo milowe (Meilenrecht) t. j. iż dokoła
w obrębie mili nikt nie śmiał mieć szynku lub trzymać
rzemieślnika któryby nie był mieszczanem. – Dochód Książę-
cy z miast stanowił tak zwany szos (Geschoss – exactio
collecta) podatek ogólny i dzierżawa mennicy
Münzgeld) dochód z domu kupieckiego (giełdy – Kauf-
haus domus forensis mercatorium) Takie domy zaczęto
i XIII wieku wznosić po miastach (zabytkiem takim są

różność interesu i obrony Taczyła gmina
miejska w mocny organizm który się sam w
sobie wewnątrz na różne stopnie dzielił
Miasto ... stawiali najprzód w miejs-
... obrazy święte boże męki ... a granicach figury
święte, stąd może nazwa ... bild lub Grenz
... odpowiada ... bona oppidanorum
quae Weichbilde dicuntur ... oppidum et ex-
tra 1290 ... miasto. ... własności
wywodzi) – później to zwano ... w niem
(bo wolne było ... brodniarzom
... na swoja ... ograniczano Kopcami słupami

Kapnica

Sukiennice w Krakowie' w których wolno było tylko
sukna na łokcie sprzedawać gdy tym czasem po innych
sklepach tylko na postawy sprzedawano. W takiej
gieldzie mieściła się waga miejska czasem oraz Urząd
miejski (praetorium) – Dochód miejski lub Księcia
stanowiły też bogate Kramy (Reichkramen crama
seu institа dives' czyli nasze sklepy i ubogie
Kramy czyli nasze dzisiejsze stragany (Buden)
w których drobniejsze rzeczy sprzedawano. Tam
posiadacze bogatych i ubogich Kramów tworzyli
nieraz między sobą cechy (Reich-Kremer' –
Sukien niewolno było innych sprowadzać tylko
niestrzyżone z długim włosem (najczęściej z Belgii
z Ypern Mecheln Courtrai Werben, Löwen, Brüs=
sel Poperingen Tournai' które zwano falendy:
szem; te sukna obce musiały dopiero być po=
strzygane w miejskiej postrzygalni (camera
rasorum, domus rasoris pannorum – Scherga=
den) gdyż niestrzyganych obcych sukien niewol=
no było sprowadzać; Browar (Brauhaus brasea=
torium' stanowił także dochód miejski prócz tego
prawo szynkowania (czopowe) które było dwoja=
kie (Schenkrecht vectura cerevisiae vasorum' w
miastach albo płacono podatek od szynku
w którym piwo i wino tylko na beczki sprzedawano
albo w którym też napoje na mniejsze miary
szynkowano; czyli raczej dwojakie były szynki
Prawo składu (Niederlagsrecht) mianowicie mine=
rałów i soli udzielali Książęta miastom czyli raczej
ustępowali podobnie jak i cła miejskie
Chociaż miasto na prawie niemieckiem założone było:
to zawsze Książę pobierał z niego dochody i podatki
(jeżeli tego prawa miastu nie ustąpił) miał najwyż=
sze sądownictwo (jeżeli go miastu nie ustąpił)
i prawo rozdawania konsensów i pozwoleń
miejskich (jeżeli to miastu nie ustąpił). Chcąc aby
miasto zupełnie było wolne co do sądownictwa od

Sukiennice Gewandhaus gdzie sprzedawano
[illegible] pannorum

Przy zakładaniu miast na prawie niemieckiem
mianowicie na cel podniesienia [illegible] niemiec=
kiego [illegible] to dało powód do cechów.

[illegible] prawa zwyczajowego)
Litkup

Schenkrecht propinacyja ogólna prawo książ=
ęce sprzedawane lub odstępowane miastom (Gerechtsame)
Prasoły

Prawo milowe (Meilenrecht) był to przywilej mocą
którego na milę obwodu miasta nie cierpiano rzemieślników,
szynków, browarów lub targów.

wpływu książęcego, musiało się starać o nadanie prawa miejskiego magdeburskiego, podług którego mieszczanie mieli moc stanowić sobie oddzielne ustawy prawne wilkierze (plebescitum Willkühr)

Były więc w mieście 2 urzędy: wójtowski t. j. sądowniczy (officium advocatiale) który miasto często od wójta odkupywało i samo na siebie trzymało oraz radziecki (officium consulare Ratswürde) w sprawach administracyjnych i policyjnych. W urzędzie wójtowskim który sądził sprawy kryminalne zasiadali i wyrokowali ławnicy (Schöffen – scabini) obieralni, a w urzędzie miejskim obieralni Rajcy (Consules – Rathsmänner). Rajców obierano co roku po [illegible] częstokroć w miastach powstawał rozruch i spisek przeciw rajcom zwłaszcza gdy sobie ci większą władzę przybierali; wskutek czego w niektórych miastach dla kontroli Rady obierały cechy czteroziestu mężów. Z rajców powstały tak zwane familie patrycyuszów chociaż żadnej prawnej podstawy nie miały.

Rada miasta, nad którą był przełożony burmistrz – Proconsul (magister civium, magister consulum – Rathmeister, Bürgermeister) miała sobie poruczony: policyjny dozór porządku miejskiego (wyrobów rzemieślniczych) stanowili (oni czuwali nad miarami i wagami oraz stanowili taxy) dozór nad cechami, nad bezpieczeństwem i porządkiem miasta; do czego mieli straż miejską czyli ceklarzy (circulator, lustrator vigiliarum – Zirkler) którzy dozierali aby nie robiono rozruchów w uliczkach i kwachów i aby była spokojność przy ucztach i kwasach; rada miejska czuwała także nad majątkiem mieszczan, nad sierotami, opieką, wyznaczała kary na mniejsze przestępstwa policyjne, bo większe zbrodnie należały do urzędu wójtowskiego. Zresztą rada miejska stanowiła ustawy (wilkierze) i dla miast i cechowe artykuły. Miasta używały pieczęci z wosku zielonego, czasem dostawały od książąt wolność używania do pieczęci wosku czerwonego (n.p. Gdańsk r. 1457 – Dogiel IV. 166) co stanowiło wielką prerogatywę, albowiem jeżeli kto cytowany pieczęcią czerwoną się nie stawił płacił 10 kop grzywien kary; zresztą

Urząd wójtowski zrazu był dziedziczny gdy z tego powstawały ... ogólnej i przywołań za ... miasto wójtowstwo, bo ... stołczało ta owe wójtostwa przez kupno pościągała. Wójtowie ... dziedziczni ... sami ... urzędu ... wyzwali sobie z miast ... ... nowym gdy ... zbiet ... wójtowstwa.

Rajców co kilka lat nowych kilku obierano (Junge und alte Rathsmänner – consules antiqui) razem 12 ...

Ławnicy [illegible] ... Schöffen ... towa ... byli najczęściej dożywotni obieralni razem ... od ... Ławy sądowej której siedzieli (Schöppenbank ...) ... od ławniczego ... scamnum) a wójt siedział na stołku lub koło stołu. Ławników było zwykle 7 ... na ... dnie ... wtorek i piątek czasem co 14 dni. Ławnik ... karę

sejmach miejskich ogólnych ... ... (... ...)

... ... się ... do ... ... i mieszczan (ob ... Konsulów, Ławników ... mistrzów i mieszczan ... ...)

patrycyusze u nas tylko w większych miastach ... w XV wieku dopiero się pojawiają, w którym zech ... ława ... Gerichte ... lub Glevener ... łowa ... ława ... odpowiada. ... ... głowa ... ...

Sądy odbywały się na ratuszu koło ... pod ... – Pisarz tylko wobec 2 Ławników wciągał wyrok do protokułu, ten ... ... węgierz ... ... Księgi wciągano dowód do ksiąg później które były pod kluczem ... ... transakcye cywilne. Wolno było mieć adwokata (prelendarius)

F pachołka (Büttel t. j. woźnego) Kata (carnifex) i tego co katował męczył przy torturach (tortor – ... ... Marterknecht) oraz aedilis (... ... ...) stróże, pastuch miejski – bakstarius ... ... do ... ; kapnica stróża rybi (targ rybi) należał do ...

Quosz jest słowo niemieckie, znaczy luxuria crapula a quasen i dziś znaczy tyle co schmausen; z tąd wywód stawiański jak to dotąd czyniono, tego słowa jest mylny.

Kazimierz W. znosząc uciążliwe apellacye do Halli i Magdeburga r. 1356 d. 5 paździer. założył w Krakowie na zamku jus supremum theutonicum provinciale castri cracoviensis w którym zasiadał advocatus et 7 sculteti z okolicznych miejsc ziemi krakowskiej.

Podobne sądy miał każdy gród n. p. Biecz, Sądecz zwało się to feodale judicium regium.

Od tego sądu (trybunału) szła apelacyja do sądu najwyższego królewskiego w którym zasiadali rajcy z Krakowa, Sącza, Bochni, Wieliczki, Kazimierza, Olkusza.

Podobny sąd najwyższy na Rusi dla miast ruskich ustanowił we Lwowie Władysław Warneńczyk Budae feria 6a proxima post festum divisionis apostolorum 1444.

Kościół (patronat) szkoła, szpitale

Rzemieślnicy szlachetniejsi (artifices) w większych miastach, a podlejsi (mechanici) w mniejszych mieli cechmistrzów (cechmagistri) i starszych majstrów stołowych (seniores-magistri mensales) i młodszych majstrów stojących.

Cechy były to pierwiastek demokratyczny w miastach – nieraz często przychodziło między nimi a Radą miasta do zatargów. Zresztą na cechach spoczywała zbrojna siła miast a pojedyncze nawet cechy miały w basztach i murach miejskich np. w Krakowie zbrojownie. Miasta między sobą dla bezpieczeństwa zawierały związki. Wiadomo iż Kraków aż do 1518 r. w ... należał. Podobnie Gdańsk. Hanza powstała 1241 w Niemczech (na wzór Flandryi) siedziba jej główna była w Lubece, instytucyja ta w celu podniesienia ... rzemysłu i handlu nawet w odległych miastach miała swe ...

R. 1518 Kraków wystąpił z tego ... związku.

Rzeźnicy (Knochenhauer) piekarze, sukiennicy, szewcy (Lanni: cide & Gewandschneider) – najdawniejsze cechy – ich organizacyja

Rodziny patrycyuszów powstawały najczęściej z radz: ... których po skończonym urzędzie dla odznaczenia tak tytułowano, później zaczęto dziedzicznie tego używać w końcu XVI wieku.

Syn majsterski (maszterk) lub żeniący się z wdową lub córką majstra był od połowy opłat cechowych przy wpisie wolny.

... składały się z ... a gdy tych nie było ... na stołach i ławkach ...)

Rzemieślnicy handel ... wyrobem mieli wsze: ... co dało powód do stowarzyszeń cechowych w których radzono nad interesem rzemiosła. ... wykształcenia rękodzielniczego dał powód cechom do dzielenia się na majstrów czeladzi: uczniów (cf. Hüllmann)

... majstrem do cechu musiał okazać to ... dobrego ... i nauki od tej ... przyczem miano wgląd na synów, córki i wdowy po majstrach

... pieczęcią czerwoną cytowany każdy musiał się stawić, podczas gdy pieczęć z innego ... koloru wosku nie obowiązywała wszystkich do świadectwa. Częstokroć przez rozszerzenie miast wcielano do miasta całe wsie które osobne przedmieścia tworzyły; takowe przedmieścia pozostawały przy swoich wójtach miały swe właściwe urzędy i tylko w ważniejszych sprawach do Rady miasta się odnosiły.

Ważną część stanu miejskiego tworzyły ...

<u>Cechy</u> (contubernia – Innungen, Gilden, Zünfte) początek tej instytucyi spoczywa w powszechnem dążeniu średniowiecznem do korporacyi na sposób zakonów. Cechy były u dawnych Słowian nieznane gdzie jak się zdaje była wolność rękodzielnicza; przyszły one do Polski dopiero w XIII wieku z Niemiec gdzie powstały na sposób rycerstwa które także niczem innem jak tylko cechem było albowiem ... rycerz odpowiadał co do znaczenia zupełnie majstrowi, ... czeladnikowi (socius) a paź (Junge) chłopak (Knecht) czeladnik (discipulus) uczniowi (Lehrbursch) zresztą samo słowo Cech wskazuje na niemiecki początek tej instytucyi. Na czele każdego cechu stał cechmistrz albo też starsi z przysięgłymi (Altmeister und Geschworenen) (cechmagister) majstrami których obesłano (obsyłano znakiem cechu) na zgromadzenia; co zwano ... z niemiecka Morgensprache. Na takich zgromadzeniach stanowiono ... artykuły cechowe, przyjmowano majstrów (przyczem niektóre były dla pojedynczych prerogatywy) sądzono winy które karano pieniędzmi do kassy (skrzynki) cechowej składanemi i woskiem na kościół. Rzemieślnicy do cechu nie wpisani zwali się Partacze (Böhnen) lub ... Tym niewolno im było trzymać czeladzi. Artykuły cechowe dopiero w XIV wieku w Polsce się pojawiają są one bardzo ważne pod względem historyi rzemiosł i przemysłu, zasługują na ogłoszenie porównanie i objaśnienie ... iż z nich nabywamy wiadomości o stanie rzemiosł i sposobie mechanicznym prowadzenia różnych rękodzieł i handlu.

Żydzi w miastach tylko tolerowani nie byli do wszystkich praw miejskich przypuszczeni; były dla nich pewne ograniczenia; najczęściej trudnili się lichwą.

Dochody miejskie stanowiły czynsze z darowanych miastu gruntów lub wsi (czasem miało miasto wolny wrąb na potrzeby w lasach książęcych), dochody z kar (zwłaszcza jeżeli miasto zakupiło urząd wójtowski dla siebie) z opłaty za udzielenie prawa miejskiego (?). Osobniej pobierało miasto dochód z wagi (statera [illegible]) miejskiej, z mennicy miejskiej czyli ratuszy [illegible]) miejskiej, z urzędu probierczego (crematura [illegible]) albowiem niewolno było nigdzie indziej topić srebra tylko w mennicy; lecz gdy to wcześnie ustało na to miast były ustanowione wosko-bojnie ([illegible]) w których każdy musiał wosk topić. Prócz tego stanowiły dochód prawo składowe, cła, czynsze z jatek, postrzygalnia, szlachtuz i t.p. któreśmy powyżej przytoczyli. Na potrzeby kraju wybierano w miastach oddzielny podatek który się zwał Schos (exactio collecta [illegible]) przyczem każdy mieszczanin musiał złożyć przysięgę [?] swego majątku.

[illegible] ... owe ... [illegible] we wszystkich ... [illegible] ... Dla podniesienia ... [illegible] ... nie dawali ... dawało do ... [illegible] ... miastom prawo ... [illegible] ... zazdrość zbyteczną nych ... [illegible] ... niesprzyjał ... [illegible] ... kupców (?)

22

(starszy)

Żydzi od najdawniejszych czasów byli w Polsce, trudnili się dzierżawą mennicy (monetarii, najwięcej ich przybyło po r. 1420 z Austryi gdzie arcyksiążę Albrecht kazał ich katować, wyganiać, [illegible]. W samym Wiedniu spalono r. 1420 żydów 240, czynił to Albrecht aby im pieniądze odebrać.

=

Rozpatrując się w tych starożytnych instytucyach naszych gmin i porównywając silne, czerstwe i samodzielne urządzenie dawnych wsi i miast polskich z później narzuconemi mdłemi ustawami porządkowemi: budzi się w nas pewne uczucie szacunku dla tych instytucyi i żal za niemi. Uczucie to niewypływa z czczego ubostwiania przeszłości ani też z zabytkowego uganiania za pomnikami starożytniczemi: ale z powziętego przekonania (o czem i wiarygodnie świadczą dawne prawa) wiernego obrazu, gdy widzimy jak ogólna idea prawa oraz rządu wyrabiając się w pojedynczych warstwach towarzystwa i przechodząc w życie gmin, zarazem stała się tętnem całego narodu, jak ta pierwotna idea kształciła się i doskonaliła stosownie do krajowych potrzeb i postępu, jak w niej wszyscy krajowcy żywy udział i jak ta idea pojedynczych mieszkań:

ców i całe gminy ożywiała świętym płomieniem samodziel-
ności i siły, czego później po narzuceniu ustaw
obcych nie dostrzegamy. Przyznajemy wprawdzie dziś nie-
które wady i niedołężności tychże średniowiecznych instytucyj, lecz
policzmy je raczej na karb czasu F i pomimo wszelkich podzi-
wiania zalet prawodawstwa obecnie istniejącego:
niezdolnimy tego jednakże zaprzeć: iż od czasu
gdy narzucone obce ustawy wolny rozwój narodo-
wego prawodawstwa wstrzymały i za-
tamowały; także wszelkie wywarło solidarne uczucie społeczności
udziału w gminach a wstęga łącząca
wspólnie wszystkich rozerwaną została. Ztąd to
pochodzi iż obywatel odsunięty od rządu dzisiaj nie
mając już żadnego w nim udziału prócz składania
podatków, niepojmuje instytucyi, choćby były
i najlepsze; one za ucisk poczytuje,
wszelkiem sposobem wyłamać się usiłuje czy to z rządu podstępem
ze wszystkiemi sposobami czy to
się zapor takowych. Dawna polska z własnym narodowym
rządem równał się staremu rodzinnemu domowi
który lubo bez właściwego planu jednak stosownie
do potrzeb więc przeto rozsądnie na mocnych podwali-
nach i z mocnego materiału był stawiany, później
rozszerzany, zmieniany, rozmaity jednak zawsze
trwały i do mieszkania zdolny i wygodny: Każde
miejsce, każda cegiełka tego domu rodzinnego
miała swe wspomnienia i swe historyczne podania
które mu więcej ceny nadawały, a niżeli wartości
i taxa wszędowa wyszukanego materiału dzisiejszych
gmachów. Organizacyja prawna dzisiejsza naszą
zaś podobna jest pysznemu pałacowi który z pla-
nem i sztuką rzymscy grecy i inni artyści zna komi-
ci stawiali i który na pozór wiele ma ładnych obszer-
nych, jasnych lecz próżnych mieszkań. Naród któ-
ry ma w nim zamieszkać i który ogromne koszta na
wybudowanie tożsamości i dotąd znaczne wydatki na
utrzymanie ponosi, wprowadził się wprawdzie do
niego, lecz mu tam niewygodnie i nie tak przyjemnie mile jak bywało
jak w ciasnym domku ojcowskim. Zdaje mu się
przetoż że on w tym gmachu nie jako dziedzic lecz
jako komornik przesiaduje, przetoż z upragnie-
niem oczekuje chwili, w której by się z niego mógł
wyprowadzić.

F i utartych w nim zwyczajów.

(lecz brania

rządu teraźniejszego

Prawo magdeburskie. Karol Wielki podbiwszy Saxo:
nów na zamku Sachsenburk nadał prawo saskie, które
Otto Wielki potwierdził. Prawo to w 3 oddziałach zawiera:
jus provinciale (Landrecht) municipale (Weichbildrecht)
feudale (Lehnrecht). Później Epko z Repkowa r. 1215-
1235 ułożył takowe (Sachsenspiegel); podobnie jak
r. 1289 hrabia Grimmenstein ułożył tak zwany Schwa:
benspiegel. Prawo saskie od Magdeburga, gdzie był naj:
sławniejszy sąd radziecki podług saskiego prawa, nazwano
go majdeburskiem. W Polsce w XIII wieku jest mowa o
prawie niemieckiem, a w XIV wieku o magdeburskiem

W Polsce w najdawniejszych czasach kraj dzielił się na
dziedziny, tych kilka tworzyło opole (obec) a kilka opol
Kasztelanią (župę). Kasztelan miał władzę a) polityczną
(n.p. drogi) wojenną (n.p. grodów budowanie, stróże) b)
finansową (n.p. ospy-daniny) c) sądową czyli prawną jako
wykonawca wyroków – Sędzia (judex provincialis, czudar)
orzekał sprawiedliwość. – Komornik (camerarius) był do:
zorcą nad majątkami nieruchomemi – Pisarz (notarius) pro:
tokolista akt i hipoteki – Woźny (Ministerialis)
Sądy starościnskie były mniejsze i większe. a) Mniejsze od:
bywały się na rokach zwyczajnych (termini) również jak i spra:
wy kryminalne b) Większe na colloquiach sprawy ważniejsze
i większej wartości, w których zasiadali komisarze i senatorowie
królewscy; podczas gdy w niższych tylko pewna ilość szlachty
zwykłej dziedziców. Do większych sądów apelowano też od sądów
ziemskich. Na sądach mniejszych starościnskich zasiadali podurzęd:
nicy (n.p. podstarości)
Cf.: Dr. Karel Jireček: Vývoj českého pravnictví. Praha 1865
(Řivnáč) 1865 Vydání snížené v ceně. 1 f. 40 kr.

Prawo dawne

A) Cywilne 1) Prawo osobiste: Poddaństwo, O żonie dzieciach, O rękojmi, O dojrzałości lat

2) Prawo rzeczowe: O rzeczach – O skargach z powodu poszkodowania, i z powodu roszczeń (vindicatio) – O prawie dziedzicznem: działy, zapisy, ~~legata~~ legata, spadki.

3) Prawo o umowach: ~~...~~ Darowanie, Kupno, Zamiana (frymark), Spółka (Communio), Zastawa, Wianowanie – O sprawie (evictio) – O odporze (Exceptio, oppugnatio) – O nieważności (Nullitas) – O przedawnieniu (praescriptio) – O exekucyi – O taxach sądowych.

B) Karne 1) Zbrodnie: Zdrada kraju i monarchy – Porwanie się na urząd (odbój) – Mord i zabójstwo (głowa) – Gwałt (zgwałcenie niewiasty i porwanie) – Napad lub najazd hardosi bez lub ze złupieniem (wybój) – Kradzież wielka – Łupież – Podpalenie – Fałszowanie

2) Przewinienia: Dotyczące czci jako to słowem (łżenie) lub czynem (przez policzek albo zbicie) – Kradzież mniejsza – Uszkodzenie.

O karach, zakładnikach – opłatach sądowych.

Prawo niemieckie 24

Koło Krakowa w XIII wieku płacono z łany (frankońskiego) rynszu 6 scotos argenti puri „ut est theutonicus solitum" mówi Paweł z Przemankowa (bisk. krak.) w przywileju na wójtostwo w Kreszowicach r. 1286 (Łętowski I)

Sąd zagajony w Czechach zwał się sąd zahajeny r. 1516 przed zaczęciem dzwoniono 3 razy na ratuszu w miastach zasiadał purkmistrz z konsulami a zagajał rychtarz formułą – rzecznicy dwaj bronili prawy na wsi zaś siedział urzędnik pański z pisarzem i radą z wójtem – Sąd zagajony czyli rogowy (Rugi) odbywał się zwykle dwa razy do roku gdy mało roboty było w polu. W prawach serbskich cara Duszana przysięgnicy czyli tajnicy zwali się porotcy.

W Polsce autonomia czyli urządzenie wolnych gromad (i municypalności) których u Sławian niebyło (wyjąwszy może Winetę i Nowgorod) dopiero z przybyciem Niemców się rozpoczyna

Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses dargestellt von Dr. B. Dudik O.S.B. IV Band vom Jahre 1173 bis zum Jahre 1197 Mit zwei Beilagen und zwei von Dr. Hermenegild Jireček entworfenen Landkarten. Brünn 1865 Verlag des mährischen Domestikalfondes. Aus Georg Gastl's Buchdruckerei in Brünn 8o k. 2. pp 451. i. Beilage I: Bischöfe in Mähren (bis 1199) pp. V – Beilage II Stammtafel der Premysliden bis zum Jahre 1200. fol. – Karte II: Conspectus Moraviae exhibens nomina locorum historica exeunte saeculo XII. – Karte I: Conspectus Moraviae exhibens nomina locorum patronymica.

Księga V: Rozdział VI początki Margrabstwa morawskiego od r. 1173 do 1197 gdy został Margrabią Morawskim Władysław r. 1197. (p. 1–160)

Rozdział VII: Kulturzustände vom Jahr. 906 bis 1097 (p 161–451)

Źródła historyczne tego czasu – Orografia – Rzeki i potoki – Kolonizacyja – Żupy – Goścince i drogi – Myta i targowiska – Wsie, grody i łgoty jako kolonie – Granice posiadłości – Gospodarstwo polowe – Komassacyja – Miary i wagi – Górnictwo – rzemiosła – Chłopi i Żydzi, (niewolnicy, przynależni, czynszownicy, dwory, folwarki; ekonomia krajowa.) – Ceny roli, płodów i wiktuałów – Ceny robotników – Moneta krajowa i jej wysoka wartość (mennice, dewalwacyja monet,) i Handel (przychodowy i wchodowy, kupcy obcy, targowiska, kramy i sklepy) – Niemieczczyzna – Panujący i jego panowanie (wstąpienie na tron, tytuł, pieczęć, stanowisko, majątek, dochody) – Szlachta i Urzędnicy (najdawniejsze rody) – Stan wojenny (grody, fortece, wici, wyprawy, wojsko) – Prawa i zwyczaje (sejmy, roki; prawa, kary, sposób dowodzenia, ordelia) – Immunitates (uwolnienia) – Domowe życie

(wychowanie, polowania, joculatores, święta kościelne, ubiory) Sztuki (budownictwo kościelne) i umiejętności – Kościół (biskupi ich dochody, kapituła, hierarchia, podział dyecezalny, campanarii świątnicy, Księża ich oświata, celibat, synody) – Zabobony – Kościół katolicki (Pokuty, liturgia, śluby, pogrzeby, Klasztory ich dobra, fundacyje, bractwa, kolonizacyja klasztorów, szkoły klasztorne, księgozbiory) – Schlußbetrachtung.

Dudik wydał

Mährens gegenwärtige Zustände vom Standpunkte der Statistik. Brünn 1848. 8º 4 Zeß

Geschichte des Benediktinerstiftes Raigern im Markgrafthume Mähren I Band von 1048–1449. Brünn 1849

Mährens Geschichts-Quellen, im Auftrage des hohen mähr. Landesausschußes bearbeitet. I Bd. J.L. Ceroni's Handschriftensammlung. Brünn 1850.

Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte. Im Auftrage des h. mähr. Landesausschußes im Jahre 1851 unternommen Brünn (Winiker) 1852. 8º 2 f.

Iter Romanum. Im Auftrage des h. m. Landesaus in den Jahren 1852 und 1853 unternommen I Theil Historische Forschungen II Theil: Das päbstliche Regestenwesen. Wien (Manz) 1855. pp. 366 i 231. 5 f.

Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren, nach Quellen. Wien 185..

Des hohen Deutschen Ritterordens Münzsammlung in Wien geschichtlich dargestellt und beschrieben. Wien 1858 gr. 4º z 21 tabl. sztych. 23 fl.

Ueber das Auffinden der Reliquien der hl. Elisabeth Landgräfin von Thüringen. Wien 1858 8º pp. 24.

Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermahligen Uebernahme des Armee-Oberkommando vom 13 August 1630 bis 13 April 1632 nach den Akten des k.k. Kriegsarchivs in Wien dargestellt. Wien (Gerold) 1858 pp. XXII u. 495. 4 fl 90 kr. (Część II do tmości wyjdzie)

Mährens allgemeine Geschichte I Bd (von ält. Zeit. b. 906) 1860 (Gastl) 4 fl II Bd (v 906–1125) 1863. 2 fl. III Bd. (v. 1125–1173) 1864. 2 fl

Kleinodien des Deutschen Ritterordens in Wien. Mit 60 photographischen Tafeln. Wien (Gerold) 1865. gr. fol.

Slowanské právo v Čechach a na Moravě, sepsal Dr. Hermenegild Jireček. V Praze (sklad Karla Belmanna) 1863-1864. 8ᵒ.
I) Doba nejstarší: Od prvnich zprav do konce X stoleti. 1863. VI. 237.2. s mappou. 2 f OW.
II) Doba druha: Od počátku XI do konce XIII stoleti 1864. VIII. 318. 4. s mappou 2 f 50 kr OW.

Rakousy = zamek Raabs nad Dyją
W Polsce aż do końca XII stulecia niebyło wsi tylko (chorrożyna) grody i dziedziny, miasta dzisiejsze powstały dopiero w XIII wieku. Tak samo było i w we wszystkich ziemiach sławiańskich. Przeto też nazwy naszych latopisów: urbs, civitas, oppidum, castrum oznaczają tylko grody. – Sławianie szukając nowych siedzib posuwali się za rzekami, wymijając góry lesiste, które dla obrony tylko używali, i obierając na mieszkanie okolice urodzajne. Pierwotna nazwa posiadłości nieruchomej była dziedzina (ojcowizna – Stammgut)

około grodu były wsie, dziedziny, sioła

(przez osadników po największej części niemieckich w XIII w.; do założenia miast użyto starych grodów sławiańskich

Lutro (w Czechach lan) (actus = nymfk.) miało 210 łokci czyli 630 stóp (jugerum) zwane też pługiem aratrum
Miód mierzono na czasze (z garśu pszenicy) – ćwiertnia, korzec, tukno (odtyka) krosno (sol = kosz pleciony) kamień, grzywna.

Zabicie było mszczone (pomsta rodowa) lub zabójca płacił opłatę (wergeld w Niemczech – wira w Rossyi). Zabójstwa zwano głowa. Pokora starodawny obyczaj, jeżeli zabójca chcąc uniknąć zemsty rodowej, żywot swój oddawał w moc przeciwnika tak jak sam miał w mocy żywot zabitego. Obrzęd pokory w XV wieku w Czechach opisuje Księga Tovačowska.

Głównem miejscem w żupie słowiańskiej był gród, siedziba
urzędów żupnych okręgowych) miejscem zbiorowem wojska żupnego
oraz wczasie pokoju i podczas wojny miejscem ochrony. Stawianie
oprawa i obrona grodu należała do obowiązków ludu żupnego.
Gród stawiany w miejscach z przyrody obronnych na wzgórzach
nad wodą lub na wyspie. Otoczony był przykopami i ścianami
czyli (budowaniem na nasypiskach). W grodzie mieścił się dworzec
książęcy (curia palatium) i świątynia. Pod grodem było pode=
grodzie (suburbium) gdzie mieszkali urzędnicy żupni, gdzie
szlachta miała swe domy (hrydnie), rzemieślnicy swe warsztaty a
kupcy swe kramy. Między grodem a podegrodziem było
miejsce gdzie się lud zgromadzał na targi sądy, uroczystości
i zabawy. — Nazwy osad brano z miejscowości (łopickie) n. p.
od rzek (Stopnica Trzcinnica Łomnica, Tarnawa, Strzemoszna, Łomkoa
Brody, Mosty) od gór (Chełmiec Brdów?) od lasów (Dąbrowa Gwoz=
dziec Przesietnica) od położenia (Zabłocie, Zagórze, Zalas, Zarzecze,
Międzyrzecze). Obszar ziemi z dziedzinami rolami łąkami, lasami
zwano Ujazd (circuitus) – Lgoty były to kolonie (wynurzczane do
pewnych rat (huta, bezpłatnie (wola) (np. Lutowiska Lgota)
Osady niemieckie zaczęły się w Czechach już około r. 1050 rozgaszczać;
klasztory benedyktynów premonstratensów i cystersów sprowa=
dzały przychodzące do kraju za sobą kolonistów niemieckich.
Głównem zatrudnieniem Słowian było rolnictwo przeto z i
najdawniejsze rzemiosła stoją z nim w związku. O rolnictwie
świadczą miejsca. Konary. Świniary, Chodowano i winnice (vini=
tores) w lasach polowano (venatores, caniductores – hołoty + wilko=
wyje – ululatores, co naśladowali wycie), trudnili się bartnictwem chmielarstwem szczepowaniem wina (vini=
i pszczelnictwem rybołówstwem (piscatores) (młynarstwem (molen=tores)
dinatores) trudnictwem, robotą kamieni młyńskich (Żarnosieki, Żar=
nowiec) Kowalstwem (ferrarius, faber) złotnictwem bednarstwem
(Doliani, tornatores łagwiany) Kołodziejstwem, garncarstwem (figuli) piekarstwem (pistores)
słodownictwem i piwowarstwem. Kuśnierstwem (pellifices), Krawiectwem (sartores)
szewstwem (sutores), tkactwem. Rzemiosła zwano artes, artificia, opera me=
chanicorum. – Przedmiotami handlu było żyto, konie, sól, len, konopie,
wełna, żelazo, ryby. Kupiectwem trudnili się Żydzi, Niemcy, Włosy.

(łowiectwem, sokolnictwem, wytawianiem (o czem świadczą myta wodne i nabrzeżne) Kotlarstwem (sartago) robieniem broni (n. p. Bronik od broniy) Ciesielstwem i murowaniem stawiano mosty bramy, dlatego też rzemiosła mają słowiańskie nazwy techniczne)

Grzywna równała się 200 denarom; liczono na kopy i na wagę.

Kraj dzielił się na żupy, z których każda miała swój gród (castellum) w którem byli urzędnicy: starosta, komornik, sędzia. Podział kraju na żupy dotrwał do XIII wieku. Przyczyną upadku żup było rozszerzenie się wyjątków z pod prawa (immunitas) sądów żupnych udzielane najprzód duchownym korporacyjom, miasta nowe przez niemieckich kolonistów najwięcej zakładane. Kilka dziedzin tworzyło gminę (communitas) albo opole.

Najdawniejsze zakony w Polsce zaprowadzone są: Benedyktyni w X wieku (w Tyńcu), Premonstratensi, Cystersi, Bożogroby (fratres Sepulchri Dominici)

Najdawniejsza wzmianka o Krakowie. Bolesław II książę czeski zajął część Polski po Styr i Bug i Tatry, jak pisze Kosmas: In quantum Boleslaus ampliando dilataverit ferro sui terminos ducatus, apostolica testatur auctoritas in privilegio Pragensis episcopatus.... Quos ego dilatavi usque ad montes, qui sunt ultra Krakow nomine Tatry — dalej pisze że za Bolesława III Bolesław Chrobry odzyskał Kraków: Dux Poloniensis mox urbem Krakow abstulit gladio, omnibus quos ibi invenit, Bohemis extinctis gladio."

W pierwotnych czasach mieszczanie i wieśnicy podług owczesnego starodawnego sławiańskiego czyli staropolskiego prawa byli poddanemi (Dienstmannen) kasztelanow, a miasta tem się może tylko od wiosek różniły iż w nich więcej rzemieślników i przemysłem się trudniących mieszkało iż były otoczone wałami i drewnianemi ostrokołami, iż służyły w czasie wojny za miejsce schronienia, wreszcie iż w nich odbywano targi. Zabudowania zdaje się iż na wsiach i w miastach były jednakowe. Podług prawa staropolskiego poddani książęcy mnóstwo trudnych ponosili ciężarów. Oprócz podatku gruntowego (poradlne) płacili podworowe (Grundzinsgeld) dawali naraz (Schweinefutter) składający się z mieszaniny zbożowej. W miastach płacili targowe (Marktgeld) a wsie podatek leśny (Waldzins) jeżeli lasy posiadały. Nierownie uciąźliwszemi były powinności i służebności podanicze w pewnych okolicznościach wymagane. Musieli dawać fury pańszczyźniane (powoz, Frohnfuhren) do zwożenia siana a drewna, podwody (Vorspann) dla dworu książęcego, wojska i posłow, asystencyję i przewodników (przewod Geleit) Podczas polowania musieli dawać kwatery strzelcom psom oraz żywność a nawet osobiście do polowania pomagać, musieli żąć zboże i trawę (przeseka) za zabojcę musieli płacić karę (głowa Busse für Mord) musieli opłacać koszta na straż (stroża); częstokroć cały obwód płacił karę gdy w nim się morderstwo przytrafiło, a zabojcę nie ujęto. Oprócz sprzężaju i podatku gruntowego niebyło z początku innych podatków, dopiero w XIII wieku nastały nadzwyczajne podatki daniny i składki. Służebności te przy owczesnym stanie cywilizacyi były tak ciężkie iż niemożna było myśleć o podniesienie lepszego bytu krajowego; co spowodowało do sprowadzenia obcych osadników.

Granice jednego księstwa od drugiego lub od innego kraju oznaczone bywały szerokim pasem leśnym który się zwał Przeseca i w którym niewolno było drew rąbać, takie lasy były od Węgier i od Rusi.

Wsi w dawnych czasach niebyło bo nazwa ta pochodzi od vicus, lecz były dziedziny i zreby (sortes) które się dzieliły na opola a te na kasztelanie

Jobagiones w Węgrzech zwali się wolni kmiecie ci podczas wojny podobnie jak drobna szlachta służyli wojskowo

Słednicy ci co psów książęcych wodzili (w przywileju spiskim: Caniferi quos vulgaris locucio Beşuncos appellat r. 1293 (od słowa bieżeć)

Ferdynand I r. 1548 ustanowił dla miast cze: skich, morawskich, szlązkich i łużyckich sąd ape: lacyjny złożony z 3 członków stanu magnackiego, 3 członków stanu rycerskiego, 4 Doktorów praw i 4 mieszczan Pragi, przyczem zabronił dalej ape: lować do Magdeburga lub Halli.

Pod prawem niemieckiem rozumiemy przekształcenie stosunków socyalnych i prawnych pomiędzy mieszkańcami wiosek i miast oraz stosunków z księciem krajowym i panem gruntu t.j. włościanie wolnymi zostali od ciężarów i służebności staropolskich, a książęta i pa: nowie zrzekali się niektórych przynależących im się dochodów (Einkünften) i praw (Gerechtsame)

Sądy wójtowskie i ławnicze niektórych miast n.p. Halli, Środy, Löwenberg) dawnych które przez długo letnią praktykę mieli rozsądnych i biegłych ławników miały sławę iż urządzenie ich brano za wzór lub się do nich odwoływano lubo to nie miało powagi appellacyi. Jeżeli ławnicy niektórych miast byli w kłopocie iż sobie w jakiej sprawie nie umieli radzić i jeżeli przytem sumienia swego przedwczesnym nieuważonym wyrokiem obarczać nie chcieli: posyłali częstokroć o piśmienną radę czyli ortel do Halli, Środy, Krako: wa, Lwowa, to zwali Reise (ob. we Lwowie w XV wieku) Zamyślący częstokroć takiemu zbiorowi ortelów czyli rad udzielali moc obowiązującą lubo u nas nie ma tego śladu. Ortele służyły więcej do zastosowania się jako pomocne dzieło prawa saskiego

W sądach wiejskich zasiadał wójt i z ławników (ławnikiem mógł być tylko wolny

Urządzenie apellacyjnych wójtów (i ławników) Kazimierza Wielkiego, jest także naśladowaniem niemieckiem (Landschöppen - Landrecht - Landgericht

Sądownictwo wyższe należało do pana (lub Króla), niższe do wójta - apellacya tylko niższego sądownictwa sprawy rolne zaś i to cywilne

Miasta zamieniały swe prawa na magdeburskie dla tego że
pierwotny przywilej nadany Magdeburgowi, wzbogacony wyro-
kami sądów miejscowych tudzież wyjątkiem Saskiego zwierciadła
przybrał postać niby ogólnego praw miejskich Kodexu
Że się nie utworzył stan średni, stała temu szlachta na zawadzie.

Łojko Felix +1779.

U JAGIELLOŃSKIEGO.

---

wyexpedyowano.

Doliny rzek ~~tego~~ mogą uważane być za drogi któremi za:ludnienie kraju postępowało. Pierwsi osadnicy kraju wybie:rali do osad doliny i urodzajne płaszczyzny nad rzekami posuwając się w górę od ujścia rzek ku źródłom. Dla tego też nazwy patronymiczne osad wypożyczone od rodów daw:niejsze są a niżeli nazwy miejsc topiczne lub od założyciela pochodzące. Księstwa podzielone były w najdawniejszych cza:sach na żupy, które u nas od czasów Bolesława chrobrego Kasztelaniami zwać zaczęto. W każdej żupie był gród prze:znaczony na siedzibę Kasztelana Książęcego. Żupa dzieliła się na małe powiaty czyli opola (vicinia) albo dzisiejsze gminy obo:wiązane do solidarności i złożone z mniejszych posiadłości dziedzin i dworzyszcz. — Główne gościńce handlowe przerzy:nały kraj. Z Krakowa szły gościńce: szląski na Oświęcim, węgierski na Czchów (nowotarski) (albo ~~ecclesia~~ Sromowce Weyse Kirchen); ruski na Ropczyce. Przeworsk. Łańcut; lubelski i t.d. (via publica-strata). Oprócz tych głównych gościńców były jeszcze drogi komercyalne wiodące z jednego targowiska do drugiego (viae forales). Na głównych gościńcach były stacyje celne gdzie po:bierano cło lub myto mostowe (n.p. Czchów). Główne place handlowe (fora) były najdawniej koło sławniejszych kościołów, klasztorów, zamków, wsi. Gościńce i targowiska jako środ:ki handlu każą wnioskować na liczną ludność krajową już w X wieku, co same starodawne nazwy wsi potwierdzają. Naj:dawniejsze są wsi rodowe (patronymiczne) tak zwane dziedziny

Wsie te mają plan osady okrągły t.j. chałupy stoją obok siebie w kołko albo w podkowę, a za chałupami niwy i zabudowania gospodarcze. W środku stoi zwykle kościół. Takie wsie mają zwykle jeden wjazd i wyjazd. Później w X wieku gdy się rody rozmnożyły, opuszczały pojedyncze familije lub pojedyncze osoby taką osadę i posuwały się ku górom zakładając nowe kolonije. Zwykle te późniejsze wsie leżą nad potokiem po obu stronach i ciągną się wzdłuż potoku rozlegle gdyż chałupa nie przypiera do chałupy. Miast w pojęciu dzisiejszym do r. 1200 nieznała Polska podobnie jak Szląsk i Morawy; w kraju były tylko wsie (dziedziny) grody (castra, castella) i twierdze (fortalitia, turres) mające mur okolny i wieżę w środku. Prócz tego były jeszcze osady nowe tak zwane [illegible] Wole czyli Lgoty, które w ten sposob powstawały, iż właściciel rozległego obszaru odstępował [illegible] znaczny kawał gruntu przedsiębiorcy (locator) pod warunkiem takowy uprawić i zaludnić. Przedsiębiorca przez pewien okres czasu kontraktem oznaczony uwolniony był za swe troski i koszta od wszelkich danin (Wola + Libertas), a po upływie wolności dopiero pierwotnemu właścicielowi dominikalnego gruntu emfiteutycznie czynsze i daniny [illegible] w pewnych terminach (lhůta - lgota) opłacał. Wole i Lgoty powstawały z początkiem XIII wieku przez napływ kolonistów niemieckich których opactwa mianowicie w Szląsku z zagranicy sprowadzały. Ludność wiejska zajmowała się głownie podobnie jak i u innych Sławian rolnictwem i chowem bydła (skotarstwem). [illegible] Gospodarstwo rolnicze było 3 polowe, to jest jedna część wykarczowanych gruntów przeznaczona była na letnie czyli jare zboże (jarzyny) druga na zimowe (oziminy) a trzecia leżała ugorem. Już w XIII wieku znane były w Polsce wszystkie gatunki

zboża i roślin gospodarczych (z wyjątkiem roślin pastewnych (i rzepaku) ziemniaków): żyto, owies, jęczmień, pszenica, tatarka (paganica) len konopie, mak, cebule, chmiel i wino.
Zboże zżęte wiązano w snopy (manipuli) i ustawiano w ogrodzonych gumnach (horrea) w stogi (cumuli) potem młócono; a ściernisko pozostałe dla lepszej uprawy potem zapalano (stąd nazwa ugor). Grunta były albo własnością wspólną jednego rodu (obec), albo też tę własność spólną podzielono na pojedyncze familije lub osoby. W każdym razie wydzielony był osobny kawałek gruntu na wspólne pastwisko (skotnica – obszar – nawsie) i pola oznaczone były granicami (termini – signa) t. j. kopcami (cumuli, scopuli) lub znakami na drzewach, ska= tach (ciosna – signa – Gränzmarken) pomiędzy którymi szła miedza graniczna (metis – granities). Kopce i znaki graniczne kładziono z pewnemi uroczystościami (stąd też zwano uroczyskiem miejsce gdzie podobna uroczysta umowa i zjazd się odbywał) zwykle brano do tego dzieci które chłostano, aby pamiętali. Co roku objeżdżano i opatrywano granice. w towarzystwie duchowieństwa, które przy wystawionych w polu ołtarzach ewangelije czytało (stąd początek kapliczek i bożych mąk). Posiadłość [illegible] leżąca w granicach uroczyście wytkniętych (rozgraniczona) zwała się dziedziną a kilka takich dziedzin tworzyło obwod (kres, klucz – clavis) który, jeżeli był tak wątły, iż przy uroczystem rozgraniczeniu urzędnicy książęcia z sąsiadami wygodnie go obejść mogli, zwano obchod (ochoz) a jeżeli z powodu rozległości objeżdżany być musiał: ujazd (ambitus – circuitus). Już w najdawniejszych czasach napotykamy ślady sprzedaży pojedynczych kawał=

ków gruntu lub zamiany (tak zwaną Kommasacyją). Najdawniejszą miarą polową był pług (aratrum) t.j. kawał gruntu który przez jeden dzień (jutryna) parą koni i pługiem zaorać było można (morg, Jutro-Hufe-Joch) zwano go później łan (mansus-laneus). Łan dzielono na stajania. Cztery ziarka jęczmienne przy sobie położone tworzyły cal (palec-digitus) 4 cale tworzyły dłoń (palma), 10 cali pięść, 3 pięści łokieć, 3 łokcie sążeń, a 4 łokcie łatr, 2 łatry pręt. – Miarą ilościową była kopa (Schock) mędel. – Miary objętości: czasza (patella-miska) było tyle ile w 2 garści zboża się zmieściło, ćwiertnia czyli wiertel i korzec (corethus, modius, metreta) – owoce mierzono naczyniem czyli wiadrem okutém żelazem (okow) – płyny mierzono beczką (vas-sąd), wiadrem, garncem (olla) – miód mierzono garncem (urna) albo łuknem (faską z łyka). – Wagi: centnar, kamień (lapis) miał 40 funtów (libra) a funt 32 łutów. Sól ważono na kamienie, na krosna (koszyki plecione) lub na spiże (skrzynie drewniane stąd: spiża sól). Łasztem nazywano to ile koń jednochodnik, osoba lub wozek mógł unieść. Srebro i złoto ważono na grzywny (marca) która powstała w Kolonii. Grzywna srebra miała z początku 8 uncyj czyli 200 denarów (1/16 szta. srebr.) – w XIII wieku grzywna srebra miała 16 łutów czystego srebra (fajnzylbru); a grzywna złota wartała 10 grzywien srebra. – Jak wiele w dawnych czasach przywięzywano do miar i wag świadczą publiczne wagi w Krakowie i kapnice (crematorium-fusorium) – Górnictwo że w Polsce kwitnęło bardziej niż dziś świadczą nazwy miejsc: Złotniki, Sołotwiny, Jamnica, Ruda, Zdżary (kopalnie żelaza) Dymarki. – Rzemiosła niektóre wspomniane są już w przywilejach z XII wieku; ta tylko była różnica iż podczas gdy dziś rzemiosłami wolni ludzie tylko się trudnią; wtedy rzemiosła były udziałem ludzi poddanych ponajwiększej części stanowiących majątek kościelny. Poddani ci byli dwojakiego rodzaju: jedni byli osobiście niewolni

(servi, mancipia - Leibeigene) - drudzy zaś tylko warunkowo pod:
dani to jest poddaństwo ich rościągało się na grunt przez
nich posiadany, a nie na osobę (rustici hospites, coloni - Zins:
leute - ministeriales, Dienstleute). Rzemiosłem trudnili się naj:
przód osobiście niewolni: młynarze, piekarze, kucharze, kowale,
szewcy, garncarze, bartnicy, ogrodnicy czyli winiarze, tokarze
(lagenator) czyli łagiewnicy, świątnicy (do posług kościelnych)
koniarze, pastuchy, rybacy, rataje. - Niewolnicy (homines
glebae adscripti) ustają już w XIII wieku. Niewolnikami zos:
tawali jeńcy wojenni, zbrodniarze, dłużnicy; mogli się oni
jednakże wykupić lub być uwolnieni (manumissi). Zbrodniarzy
sprzedawano w niewolę. Niewolników jak w Niemczech niebyło
w Polsce. Handel niewolnikami był zatrudnieniem Żydów
(jak świadczy Dytmar Merseburski Chron. [illegible] VI. 36. apud Pertz
III. 821 - i biograf S. Wojciecha: Vita antiquior S. Adalberti apud
Pertz IV. 586 et 600.) Władysław I Książę czeski r. 1124 uwolnił
wszystkich chrześciańskich niewolników z rąk Żydów (Cosmas
III. 57 ad annum 1124 apud Pertz IX p. 128 et 129) a Kronika Ksią:
żąt polskich (Chronic. princip. Polonor. apud Stenzel: Scriptores
Sles. I. 64) wspomina: iż Judyta Księżniczka czeska (a żona (+1085)
Władysława Księcia polsk.) aż do skonu swego zatrudniała się uwol:
nieniem [illegible] Chrześcian z niewoli żydowskiej - co pokazuje jak
okropnym był los tych niewolników u Żydów. - Jeszcze r. 1078 war:
tość jednego niewolnika w Czechach wynosiła 300 denarów (czyli
25 Ztr.). Z początkiem XIII wieku znika zupełnie niewola a poddań:
czość objawia się tem, iż poddany taki niemiał samodzielności
(Unfähigkeit der Selbstvertretung) i nie mógł zarabiać majątku.
W poddaństwo takie częstokroć sami się poddawały osoby i zaprze:
dawały. Inne 3 klasy ludzi osobiście wolnych lecz nieposiadają:
cych własności były: sługi (ministeriales) którzy [illegible] często:
kroć brali od możnych panów grunta obowiązując się za takowe
służyć wojskowo, milites - lub rzemieślnicy, byli osobiście wolni
tylko zamiast panu czynszy gruntowej odbywali posługi; chłopi (ori:

ginarii, indiginenae! – Który posiadali dziedzicznie lecz za: miast postug, odbywali w polu roboty) i czynszownicy (hospi= tes, coloni, osadzani na gruncie później zamiast roboty oddawa: li czynsze w pieniądzach płodach lub robocie). –

Żydzi od niepamiętnych czasów siedzieli w Polsce. Wielu z nich przybyło do Polski r. 1096 (Cosmas ad a. 096) z powodowanych prześladowaniem jakie: go w Czechach dla lichwy oraz kupczenia i srogiego obchodzenia się z niewolnikami chrześcijańskiemi*) doznali. Władysław I książę czeski zabronił Chrześcijanom aby u Żydów nie służyli w r. 1124 (Cosmas III. 57 ap. Pertz IX p. 128) a to z powodu iż jeden z Żydów czeskich z pogardy relikwie św. chrześciańskie wrzucił do kloaki. W Krakowie mieszkając przy ulicy Żydowskiej (dziś S. Anny) mieli swą synagogę i własną gminę żydowską, pod zarządem swych starszych (Rabbi Petachia: Podróże). Nie podlegali oni prawu kra: jowemu, i byli uwolnieni od ciężarów (Frohnen – n.p. kwaterunku). Żydzi zjednali sobie to znaczenie wyjątkowe częścią przez bogac: twa zebrane przez skromny sposób życia, praktyczny rozum oraz zręczność i rafinowane przebiegi w kierowaniu wszelkich interessów: byli oni głównie bankierami i handlarzemi, a z upad: kiem stowarzyszeń handlowych po miastach w XVII wieku, cały handel prawie dostał się w ich ręce. Żydzi trzymali nieraz men: nicę, a nawet i koło żup solnych się kręcili (jak widać z Ustawy Kazmierza W.). Najznakomitsi dygnitarze, magnaci i książęta nie wstydzili się pożyczek zaciągać u Żydów. Używany w śred: nich wiekach sposób pożyczania summ na takzwane odkupy czyli Widerkaufy, nastręczał Żydom wygodny sposób zbogacania się cudzym kosztem. Podług prawa kanonicznego albowiem za: kazane było branie odsetek jako lichwa. Chcąc obejść to prawo występował wy. pożyczający (wierzyciel) Chrześcianin jako kupiec, który za pew: ną (sprzedaną) summę od dłużnika swego stosowny roczny czynsz (czyli dochód) (lichwę) jako od kupującego nabywał, z prawem odkupu (Wiederkauf) przyczem tylko dłużnikowi wolno było zapowiedzieć odkup. Żydzi zaś jawnie trudnili się sami lichwą. – Żydzi otrzymali pierwszy przywilej swobody od cesarza Henryka IV w Spirze d. 18 lutego 1090 (96): Remling: Ge=

*) Vita S. Adalberti ep. cap. 12 apud Pertz IV 586 mówi, iż pomimo wszelkich starań S. Woj: ciech niebył w stanie wy: kupić niewolników z rąk żydowskich.

schichte der Bischöfe zu Speier I Urkundenbuch pag. 65 Nr. 67) mocą którego dozwolono im było kupczyć niewolnikami, wolno w kraju handlować bez przeszkód z uwolnieniem od ceł i ciężarów oraz mieć swą starszyznę. Za tym przykładem postarali się Żydzi o podobne przywileje w Austryi, w Czechach, w Węgrzech, w Wielkopolsce (od Bolesława pobożnego) i w Małejpolsce (od Kazimierza Wielkiego). Że Żydzi nieposiadali dóbr ziemskich (chyba z małym wyjątkiem na Szląsku) działo się to z przyczyny iż unikając cięższych i mozolniejszych robót niemieli smaku do rolnictwa.

Ludność rolnicza (t. j. półwolni, rataje, czynszownicy, służebnicy i niewolniczo poddani) mieszkała we wsiach (villa) zespolonych mieszkańcami, albo w osadach (vicus) t. j. w pojedynczo stojących mieszkaniach wybudowanych z obu stron gościńca (Markt), albo w dworach (curia - curtis - frohnhof) t. j. w posiadłości urządzonej po gospodarczemu i mającej poddanych robotników, albo w folwarkach (praedium - Mayerhof, Vorwerk minder frohnhofes) należących do pewnej posiadłości. Że ekonomia w tych to posiadłościach wszelkich była racyonalną że znano oszacowanie, zamianę (concambium), komasacyą, współposiadanie (consortio), dzierżawę, widać z przywilejów, słowem że gospodarstwo na wyższym pod niektórym względem niż dzisiaj stało stopniu. Obok rolnictwa zajmowano się chowem bydła, bartnictwem, winogradztwem, ogrodownictwem, sadownictwem, chmielarstwem i rybnictwem. Każdy kawał pola miał swe nazwisko własne. Wartość roli i dóbr była rozmaita. O wartości dochodów, cenach produktów mało mamy wiadomości. A. 1154 płacono w Hassyi nad Renem mansus jeden po 209 flor. rhein dzisiejszych, a morg jeden po 6 flr. rh. 2 kr. w Morawii zaś morg jeden o tym czasie po 8 fl rh. Sprzedaż ról odbywała się pod interwencyją panującego lub urzędów, co świadczy iż posiadłość gruntowa miała dostateczne prawne ubezpieczenie. - Pieniądze w kraju niezbyt częste miały jednak wysoką swą wartość. Ponieważ główny odbyt stanowiły tylko ziemiopłody, więc też nie było potrzeby aby wielkie summy w kraju cyrkulowały. Znaczniej=

sze summy płacono w srebrze al marco (Silbermarken) czyli rublach (sicli). Nad dobrocią i wartością srebra czuwali pro: bierze urzędowi. Z powodu braku większych summ pieniężnych kursowały w Polsce i obce monety (jak świadczą znajdywane rzymskie, kuficzne monety). Z Węgier przybyły czerwone złote (Golden). Większe wypłaty do Rzymu i zagranicę robiono w sztukach srebr: nych lub złotych. – Xiążęta mieli prawo bicia monety (Münz: recht) i już za Bolesława chrobrego biło denary

O znacznym ruchu handlowym swiadczą liczne cła (mostowe -groblene - przewozowe, - graniczne - wodne). Wywożono z Polski sól w krosnach, topkach, hurmanach bałwanach, bydło, skóry, wosk, drzewo – wprowadzali zaś kupcy wallońscy i flandryjscy: sukna, śledzie. Kupców zwano goście (hospites) z tąd nazwa gościniec (Gewandhaus). Wielki dom handlowy, bazar, w Pradze (Tyn, Teinhof) już r. 1101 zwie się „curia hospitum." *)

*) Albowiem kupcy w jed: nym miejscu musieli składać towary, dla lep: szej kontroli celnej (cf. Sukiennice w Krakowie). Przy domie tym stała wa: ga urzędowa i był sąd dla obcych kupców

Już w najdawniejszych czasach utworzyła się w Mastricht i w Brügge osobna kompania handlowa (die flämische Hansa) w XII wieku, która prowadziła znaczny handel z Rosją, Polską, Węgrami (jak świadczą pieniądze znajdywane kuficzne, anglosas: kie, byzantyńskie, czeskie, niemieckie.). Miejsce gdzie się targ han: dlowy odbywał zwano forum; zwykle bywała tam stacyja celna, gród krajowy, kollegiata. Targowiska te przynosiły dochody Xię: ciu, który klasztorowi zapisywał (n. p. Tyńcowi) dziesiąty lub dzie: wiąty dzień targowy (nonum forum). Prawo przeznaczenia miejsc na targi należało do Xięcia.

Element niemiecki przybywał do Polski z mnichami: Benedyktyna: mi, cystersami, norbertanami, jako też z żonami Xiążąt

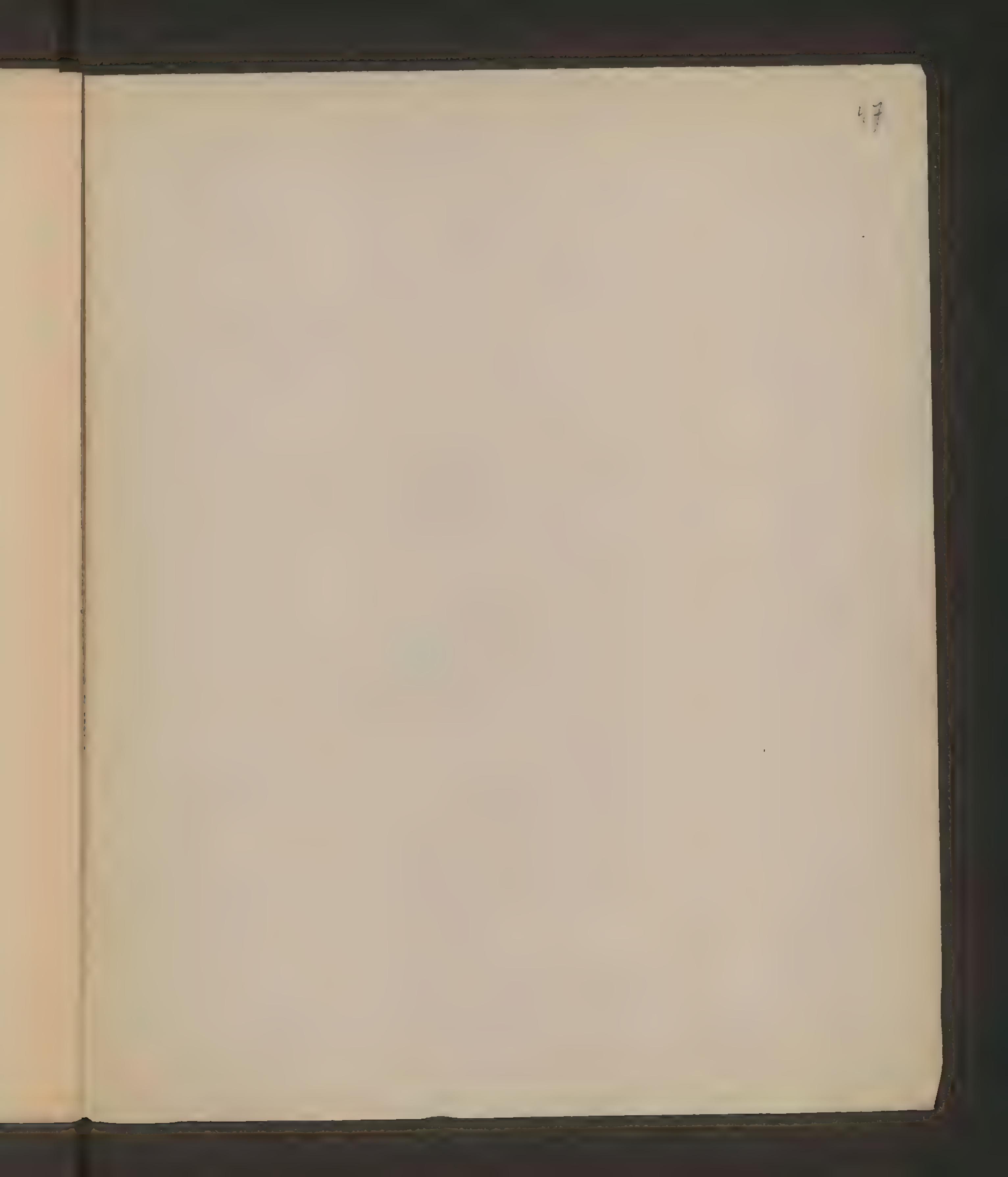
p. 260 Od najdawniejszych czasów pojawia się szlachta mająca większe posiadłości która się dzieliła na wyższą (comites-barones) i na niż: szą (milites - władyki + nobiles). Rodowody wyjaśniano tabliczkami (scutum) z napisami, do których przywieszano nowe. Poznawano zaś takowe po herbach, dopiero później przybierano nazwy od posiadłości.

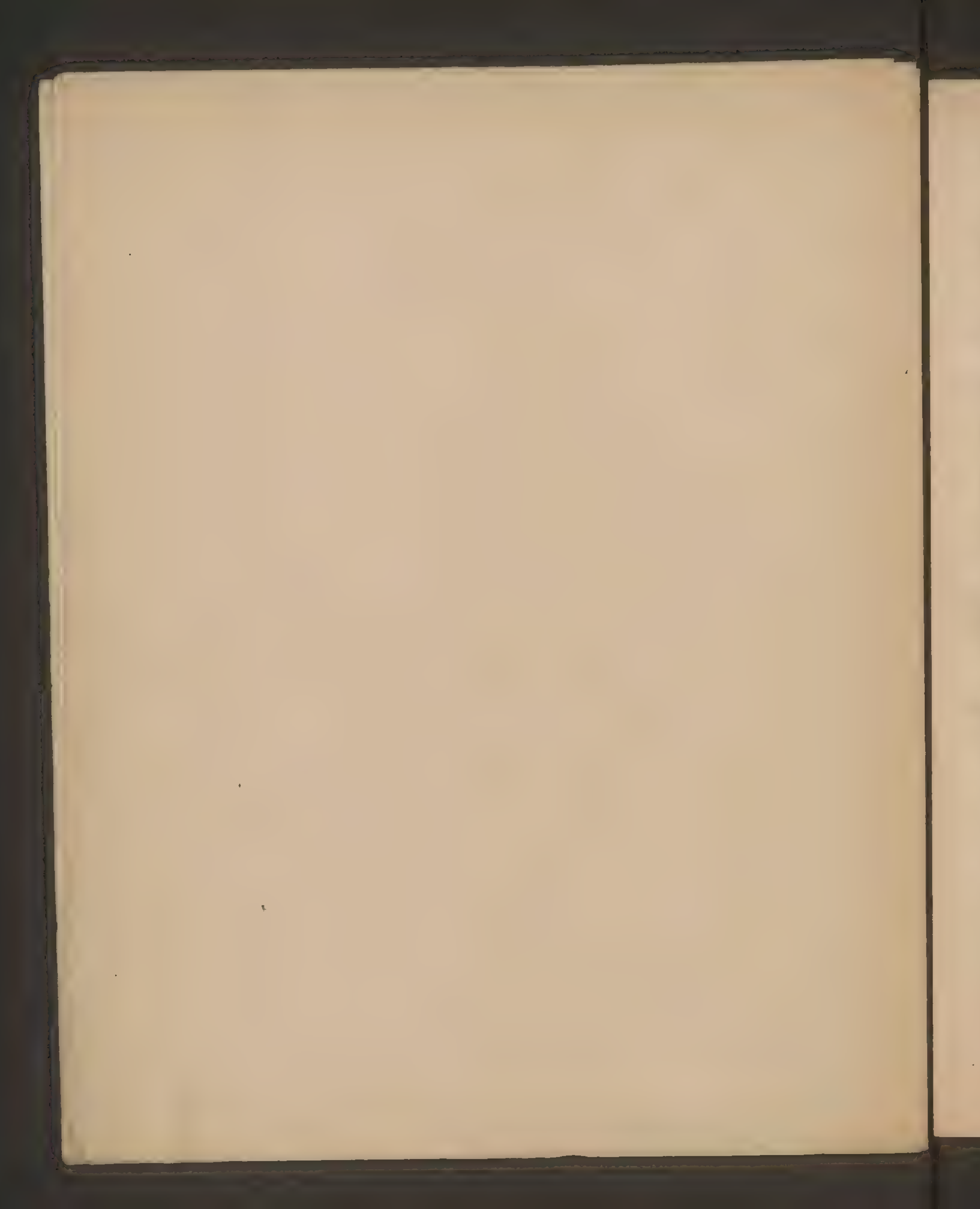
Nazwy herbowe są to widocznie najdawniejsze nazwy rodowe.
Urzędnicy byli dwojacy: krajowi i domowi książęcy. Do pierw=
szych należał: wojewoda, kasztelan, sędzia ziemski (czuwający nad
bezpieczeństwem osoby i posiadłości) komorzy (camerarius) do=
glądający wypłat danin i wielkorządca (włodarz) administrujący
dobra książęce. Do rzędu urzędników dworskich należał: kanclerz,
pisarz, podczaszy, podstoli, łowczy, miecznik, koniuszy, klucznik,
podkomorzy, kapelan. Kraju broniły straże, przesieki w czasie na=
padu oraz grodki drewniane lub murowane na sposób rzymski
z kamieni z wieżą. Książę chcąc wypowiedzieć wojnę, odbywał sejm
(colloquium - parlamentum) który się różnił od roków sądowych.
Kollegiaty miały urządzenie zakonne. W nocy odmawiano Ma=
tutinum (Jutrznie o wschodzie słońca Laudes, potem odprawia=
no mszę poranną (Matura) później następowały: Prima, Ter=
tia, Sexta, dalej Msza konwentualna za fundatorów (Summa?)
dalej Nona, a o zachodzie słońca Vesperae i Completa. —
Najdawniejszy podział dyjecezyi był na Archidiakonaty; podział
na Dekanaty nastąpił w XIII wieku. — Księgi liturgiczne a) Sa=
cramentarius (Missale) b) Lectionarium (epistoły - Apostoł) c)
Antiphonarium (do śpiewu z notami - Triod) d) Baptisterium
(rodzaj Agendy do Krztu) e) Computus (sposób pisania kalendarza
kościelnego) f) Liber poenitentialis (Poenitentiarius) mający
klasyfikacyję grzechów i pokut. g) Psalterium h) Homiliae,
Sermones.
Do fundacyi klasztoru wymagano 1) Donatio przy świadkach za
pomocą przywileju spisanego, który donator uroczyście kładł
na ołtarzu 2) Acceptatio, przyjęcie darowizny przez zakon na
kapitule 3) Consensus, zezwolenie książęce i biskupie 4)
Confirmatio, potwierdzenie papieskie. — Przywileje na posiadłości
klasztorne wystawiano częstokroć później w kilka lat. Zwłaszcza spisy=
wano dawniejsze darowizny i prawa spoczywające dotąd na ustnem po=
daniu, w przywilej i takowe potwierdzano z datą późniejszą. Takim konglo=

reratem dokumentów są najdawniejsze przywileje tynieckie i lubuskie. Posiadłości klasztorne dzielono na: mansiones (pojedyncze domy) possessiones (większe posiadłości) mancipia (Grundsinsklowni) coloni (Zinsbauern, servi (służący za zapłatę) ancillae (dziewki służące) terrae (Ackerland) sylvae cum montibus et planitiebus (polany - Lichtung) prata. aquae, aquarum decursus, [illegible], piscatura (Wasserbenutzungsrecht) piscatura (Fischereirecht) piscinae. Prawo polowania należało jednak do księcia podobnie jak dziesięcina książęca i biskupia albo duchowna, jeżeli nie była darowaną. Imiona braci (confratres) wpisywano do nekrologiów które są wybornym źródłem historycznem. Inclusus zwał się wyższy asketa który całe życie nie opuszczał celi, i której celi wchód z uroczystością zamurowano. Miało to na celu odcięcie się zupełne od świata zmysłowego w celu zbawienia

Posiadłości ziemskie w XIII wieku bardzo były rozdrobnione

Polska w XI i XII wieku składała się z samych osad rolniczych.

Gród był był w kasztelanii (żupie) główną siedzibą urzędów obwodowych, punktem zbornym dla wojska, miejscem zgromadzania się ludu z całej kasztelanii i przytułkiem w czasie bojów. Gród taki zwano: urbs, castrum, civitas; oppidum, locum; stawianie takowego obrona, poprawa, i zaopatrzenie w żywność należały do powinności i danin krajowych. Za gród wybierano stosowne obronne od natury miejsce, które jeszcze lepiej ufortyfikowano; zwykle nad rzeką. W grodzie był dwór książęcy (curia, palatium) wieża dla obrony (hrydnie na Rusi) kościół i. t. p. zabudowania. Przed grodem czyli pod grodem było tak zwane podegrodzie lub przedgródek (suburbium), gdzie przebywali urzędnicy obwodowi; tu też szlachta miała swe domy, tu mieszkali rzemieślnicy z swemi warsztatami i kupcy z swemi kramami i składami. Za równinie między grodem a podegrodziem, zgromadzał się lud na targi, na sądy, na wrocławsk... czyli kościelne i świeckie. W podegrodziu bywał także urząd celny i myto. Podegrodzia te mają wielkie znaczenie w historji kolonizacji kraju, ponieważ w XIII wieku potem niemieccy miasta najwięcej zakładali w nich osadnicy niemieccy miasta. Najlepszym przykładem takowego starosławiańskiego grodu jest zamek krakowski (castrum - civitas cracoviensis) – a podegrodzia same miasto Kraków. – W kraju samem po wsiach miewali właściciele dla mieszkania, towow swe dwory (dworce, grodki; tyny - arces, curiae, curtes, villae - wzory.

Ponieważ stare grody sławiańskie w Polsce i na Rusi niemogły się oprzec nawale tatarsko-mongolskiej, przetoż w XIII wieku

w drugiej połowie zaczęto liczne stawiać zamki murowane
na wierzchołkach niedostępnych najczęściej lub wśród wód.
Zamkom tym (Burg) idąc za przykładem niemieckim
nadawano nazwy niemieckie, fantastyczne, od których
nawet przybierano nazwy rodowe n.p. Melsztyn, Olsztyn,
(Hohlstein), Rabsztyn, (Rabenstein), Czorsztyn, Tropsztyn
i t.d.
Dawniejsze od miast (civitas) które dopiero w XIII wieku
powstawały były osady targowe (burgi) mające prawo han=
dlowania (burgus, villa forensis) które (są) już w XII wieku.
Rzemiosła zwano artes, artificia, opera, mechanici
Główne siedziby rzemiosł i rzemieślników w XI i XII wieku
były podgrodzia (suburbia) – Płótno słowiańskie od
najdawniejszych czasów było poszukiwanym artykułem hand=
lowym dla swej dobroci.
Główny handel Europy był wtedy z Azyją dokąd prowadziły
3 główne drogi 1) po morzu przez Wenecyję 2) lądem przez
Węgry do Bizancyum 3) przez Czechy i Polskę do Kijowa.
Kupców zwano goście hospites, mercatores. Z tąd nazwa
gościniec i ruskie gościnny dwór. Handlem trudnili się włoscy Żydzi.
Niemcy (Frankowie), Rusini, Bizantyńcy (Grecy), sól z Węgier;
Artykułami handlowemi były: zboże, konie, korzenie z Grecyi;
złoto, kobierce (pawłoki), wina, owoce,
srebro i konie z Węgier; skóry, wosk, miód z Rusi.
Kupcy czyli goście miewali osobne dwory kupieckie (curia
hospitum, po czesku Tyn, Kaufhaus, sukiennice) w których
bywały składy towarów; obok nich miewali swe stanowisko cel=
nicy (monetarii). Na sprzedaż przywożono: śledzie (allecia) wyzinę
(huones), szczuki (lucei) karpie (carpiones) konie, woły, miód, wosk,
wino, sól, skóry (cutes), sukno (pannum), płótno (pannum lineum)
zawoje (pepla), nogawice (caligae) pieprz, żelazo, miedź, wełna, mak
chmiel, len, konopie, pszenica, jęczmień, owies.

Kupowano albo za srebro lane lub bite, albo przez zamian na towary.

Miary: Zboże żęte liczono na snopy (manipulus) a te na kopy (acervus) — Ziarna mierzono na: miary (modius) czyli mierzyce, ćwiertnie (czwarta część mierzycy) korce, czasze. Owoce mierzono na okowy; miód na łukno (z łyka) garniec (urna vas) — ciekliny na łagiew (legena), sądek (vas) beczkę (dolium), wiadro (4 sądki), garniec. — Sól kamienną ważono na kamień; solwarzonkę na miarkę, krosna (koszyk - trussa) — Złoto, srebro, pieprz na grzywny (marca, 16 łutów) — Płótno i sukno na postaw (stamen), łokieć (ulna, cubitus) — oraz rzeczy na pary, tuziny, tachry.

Miary polne: gon (zagon), złotoku (actus) F, pług (aratrum), jutro (juger (tyle co para wołów przez dzień może zorać — jutrzyna) Łan (mansus, laneus — hube) przyszedł właściwie z Niemiec gdzie go zwano Leen — w Czechach miał 60 gonów czyli 36 juter), piędź (digitus), dłoń (palma), stopa, sięg (tyle co człowiek rozłożywszy ręce dosięgnąć może), łatr (4 łokcie, tyle co człowiek podniósłszy ręce dosięgnąć może) pręt (2 łatry)

F (w gonie powinno się koło płużne 60 razy obrócić.)

Gospodarstwo rolnicze było trzech polowe (pole ozime, jare i ugor)

Pas wojskowy był od najdawniejszych czasów znakiem honorowym (cingulum, balteus). Koncylium mogunckie za czasów Rhabana Maura mówi o tym któryby zabił księdza: „usque ad ultimum vitae tempus militiae cingulo careat." Pasowanie należało do wielkich uroczystości.

Wódka (vinum sublimatum) wychodzi najprzód r. 1492 w przywileju Alexandra W. Xięcia Lit. dla Wilna.

Miodu, wina i piwa szynkowanie czyli szrotarstwo za opłatą kapszczyzny (census tabernarum — płat koronny) w składzie (in publico cellario — piwnicy) w Wilnie już r. 1432.

[illegible] (ugoda)
[illegible]
[illegible]
[illegible] wol.
7) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] porządku
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] o [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
+ 1859

[illegible] [illegible] [illegible] 1437
[illegible] i [illegible] Karla
[illegible] a [illegible] [illegible]
Dalmazia [illegible] + 1854

Żupy w Czechach do r. 1200.

W najdawniejszych czasach żupa zwała się okolica zamieszkiwana przez ludzi jednego rodu, nad któremi panował książe (Kniez) wojewoda lub żupan w ziemi to jest w kraju składającego się z więcej żup połączonych w jedno polityczne ciało. Żupy składały się z osad to jest mieszkań jednej rodziny (zreb – Sors – dziedzina). Osady te zwane były od uroczysk przyrodnich lub od nazwy osadnika. Głównem miejscem żupy był gród stawiany wspólnym kosztem od mieszkańców żupy; w nim mieszkał Książe czyli rządca. Później zamieniły się żupy w obwody polityczne administrowane przez urzędników Książęcych. – (Prawo zakupne – niemieckie emfiteutyczne)

Najdawniejsze nazwy rzek były: Terstenica, Kamenica, Słupnica, Desna, Roztoka, Hraduna, Lużnica

Lasy: Prieveka, Borek,

Góry: Rozrochatec, Berdo

Gospodarstwo. Ziemia pomierzona była na pługi (terra unius aratri; dworki (praedium – wzory) łąki (Luhy) pastwiska, barcie (czyli leśne pszczoły) rybactwo świadczą o gospodarstwie terrae koło granicy gdzie był główny gościniec była brona (porta) tam wybierano cło (teloneum) i zwykle tam bywało targowisko dla kupców krajowych i obcych. – Ujazd (circuitus) były to większe osady zwane zwykle: na lub u n.p. Udęba, Bielany, Bestwina, Jesutborice (Suborzyce), Brody, Łgota, Pilzno, Moczekady, Biela, Ostrow Siedlce, Osiek, Usie, Chlm, Czermna, Żyniec

Osady były za rękami i dostawały nazwy: od zatrudnienia np.
Rataje, Certo-ryja, Świniarsko, Kobylany i t.p. od okolicy
n.p. Borowa, Łużna i t.d.
Osady te należały często do klasztorów do Kosnotów n.p. Kośnelce
były też Stróże (od straży)
Ujazd czyli objazd (circuitus) nazwana posiadłość której miedze
i granice urzędowym objazdem były ustanowione (Długosz)
Czasem ujazd obejmował kilka wiosek (cf Kraina)
Od nazwisk: Zebrzydowice, Tomice, Błaszkowa, Librantowa
Od posiadłości: Biskupice, Opatkowice, Dziekanowice, Książnice
Mistrzejowice, Proboszczowice.
Od właściciel Sąborzyce, Radgoszcz,
Od rzek: Trzcinnica, Lubienko (Lubny potok) Jawornik,
Stradun, Stopnica (z wodospadami) Kamienica, Biała
Rokitnica, Łomikiew (co gnie) Czermna, Libichowa,
Od gór: Łeb, Chełm, Kamieniec, Zar, Rozsochatec
Od lasów: Brzezina, Smreczyna, Dąbrowa, Bukowina
Od krajiny: Zabłocie, Brodło, Żleb, Zagórze,
Lgota przyszła z czech [illegible] i tyle znaczyła co Wola
t.j. pewny okres czasu wolny dla kolonistów od opłaty
W Czechach jest przeszło 200 Lgot
Od młyna: Chechło, Lita.
Kolonizacyja w Czechach i w Polsce aż do środka XII wieku była sła-
wiańska od początku XIII wieku niemiecka
R. 1039 [illegible] Brzetysław I książe czeski wpadłszy w okolice
Gniezna zajął lud z okolic Gdecza i osadził ich w Czechach w
książęcym lesie Czerninie nad rzeką Litawą na zachód od Pragi
w kraju Berunskim gdzie ci polscy osadnicy na sposób Gdecza
założyli [illegible] osadę Zdice (z tych kolonistów i osady pochodził
Kosmas historyk pierwszy czeski i syn jego Zdik Henryk) biskup
ołomuniecki) i Lochovice (Cf Hájek i Kosmas)
nazwy miejsc w Morawie: Žarovice, Rataje, Biskupice, Trczany,
Studen-dól, Zelechowice, Młodziejowice, Kniežnice, Mohelnica, Turowice.
W Węgrzech w Stolicy Zwoleńskiej jest góra leśna koło Bałażowiec (Balasfalva)
zwana Chwalimech.

Żupa Holeszycka (provincia Golazici, Golessicensis, Holu=
siz, Golesisco, districtus Holaszicensis) graniczyła od
północnego zachodu z Polską w XII wieku: rzeki Odra, Szczypna
(Zinna) Ozoblaga (Hotzenplotz) stanowiły granicę. W
żupie tej były osady: Holeszyce gród (nad rzeką Opawą - dziś
Arnoźnusdorf) w r. 1198, Grobniki (Grobnig) w r. 1183, Hlubczy=
ce (Leobschütz) w r. 1183. Bohuchwalów (Fojsdorf, Buchwa
low) r. 1183, Oldrzis zow (Dorfsch) r. 1198 Opawa (Trozzau) r. 1198
Bielczyce (Piltsch) r. 1183. Bogdanow r. 1218, Leviz r. 1234,
Semislaw r. 1238, obwod Karnowski (Jägerndorf) r. 1240.
(Ob: Morawa do r. 1200. Od Dra H. Jireczka - w Pamatky
archeologicke, redaktor K. W. Zap. Dil III sesit 2. Praha
1858. 4o str. 69)
Żupa Hradecka na pograniczu Polski i Szląska od
[illegible] wschodu południowego; w niej w XII wieku nad rzeką
morawicą. Gród główny Gradec w r. 1146 gdzie wybierano
do polskie, tędy szła droga do Polski.

Podział kraju na dziedziny i opola (które niemieckiemu Mark, Gau) odpowiadają) jest najdawniejszy. Rodzina czyli pokolenie osiadając w okolicy dzieliła pomiędzy członków ziemię zdolną pod uprawę, resztę zaś nieuprawnej ziemi stanowiła wspólną własność na której później osiadano lub kolonistów osadzano. Taka pierwotna osada tworzyła opole (kasztelanię) do której później osiadłe dziedziny należały. Wspólną własność tworzyły las i pastwiska. W górach bywał wojewoda wataski który czuwał nad porządkiem pastwisk. — Opola czyli dziedziny były: wolne albo dziedziczne w których dziedzic lennem sposobem osadników stanowił. Opole zwało się communitas t. j. gmina. — Wiece gminne czyli rugi odbywały się na wolnym polu pod lipą, na cmentarzu kościoła lub w karczmie, kilka razy do roku; na rugach sądzono wszelkie sprawy gminne i oczyszczano się przysięgą lub ordaliami czyli bożym sądem. — Kary cielesne mogły być winą pieniężną czyli grzywnami okupione

Wnaj
mias
miaſ
z mi
Księ
woln
roz
czeh
napó
niejs
na ſp
dził
szlach
datuj
swoj
mu ob
wi. D
począt
rych
(burge
oraz
Tako
Weih
mieſz
osiad
knit)
ſtaſün
wo u
colloqu
miaſt
Kiem
mieſz
Zum
bywa

W najdawniejszych czasach znajdujemy już ślady miast, lecz było ich nader mało; mieszkańce tych miast składali się z osób lub urzędników książęcych, z mieszkańców wolnych (?) z rzemieślników poddanych księciu lub kościołowi i z poddanych. Tak zwanych wolnych mieszczan nie widzimy powstali oni dopiero z zaprowadzeniem prawa niemieckiego. W Niemczech król Henryk I (ptasznik Finkler) dla zabezpieczenia kraju od napadów sławiańskich i węgierskich początkowo liczniejsze zakładać miasta obronne (municipia) na sposób dawnych Rzymian, w X wieku on urządził także porządek wojenny i służbę wojskową szlachty (Heerbannspflicht) od którego to czasu datuje się też rycerstwo i herby. Wogóle miasta winny swój początek wojnie, lub chrześciańskiemu religijnemu obrzędowi (n.p. stolice biskupstw*) lub wreszcie handlowi. Dopiero później te 3 żywioły razem połączone dały początek systematycznemu urządzeniu miast w których obrona (Wehrpflicht) obowiązkowa mieszczan (burgenses) cześć religijna i utrzymanie kościołów oraz handel i rękodzieła głównemi były zasadami. Taką organizacyją miejską zwano w Niemczech Weich bild (weich = vicus, Ort; bild = Recht, prawo). Mieszczanie byli ludzie wolni t. j. mieli prawo wolnego osiadania (Freizügigkeit) noszenia broni (Schildbürtigkeit) wojowania czyli dochodzenia swej krzywdy bronią (eigene Fehde), prawo własności (eigenes Eigenthum) prawo udziału w sądach i sejmach (Rechtsgenossenschaft colloquium) od którego ludzie niewolni byli wykluczeni. Miasta od najdawniejszych czasów stały się przytułkiem wolności: były one własnością książąt. Prócz mieszczan wolnych które się dzieliły na cechy (Gilden, Zünfte, societates contubernia) jeszcze po miastach bywali ludzie dworscy czyli służebnicy księcia (minis:

Hüllmann: Städtewesen

Arnold: Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte 1854. 2 Vol.

Barthold: Geschichte des Städtewesens 1850. 4 Vol.

Lancizolle: Grundzüge der Geschichte des deutschen Städtewesens.

Roth von Schreckenstein C. H. (Freiherr): Das Patriziat in den deutschen Städten. Tübingen 1856.

*) Sobor kościelny w Sardyce ustanowił aby stolic biskupich nie stanowiono wsiach (ne episcopi nomen vilipendatur). Miasto gdzie biskup miał stolicę zwało się civitas, dla różnicy od innych: oppida, castra. W Niemczech przyczynili się najwięcej biskupi do organizacyi i porządku miejskiego

teriales) którzy wybierali lub dzierżawili dochody
książęce. Sami mieszczanie zwali się burgenses,
cives, civitatenses; dopiero później wyrodził
się pomiędzy niemi patrycyjat t.j szlachta miejs:
ka (n.p. Morsztyn, Szembek, Betman, Boner) tym da:
wano tytuł generosus. Tylko szlachta lub ludzie
książęcy mieli prawo mieszkać w zamkach nawet
i w miastach, tak zwanych obronnych dworach (n.p.
Gródek w Krakowie.). Mieszczanie jako ludzie wol:
ni nosili długie suknie wełniane (falones - zkąd
falendysz.) - Rzemieślnicy w pierwotnych czasach
byli to poddani który robili panom podług nakazu
takich widzimy w przywilejach XI i XII wieku (n.p.
lagenarii, sartores, pistores, piscatores) Stowarzy:
szenia cechowe powstały dopiero w skutek wydosko:
nalonego rękodzielnictwa. Pierwszą ustawę rzemieśl:
niczą widzimy w Kolonii r. 1149 dla sukienników
(textores culcitrarum pulvinarium - Zechzieche:
weber) Cechy te czyli zgromadzenia (fraternitates)
dopiero później dostawały swą autonomią i upry:
wilejowanie. Kupcy stanowili najszlachetniejsze
stowarzyszenie cechowe. - Ławnicy, rajcy także
później swą autonomią nabyli. - Przedmieszczanie
(Pfahlbürger) stanowili niższą klassę mieszczan
który pod opieką miasta za murami mieszkali -
Ślady praw zbytkowych (leges sumptuariae)
przeciw ucztom i kuglarzom (joculatores) widzimy
już w Wormacyi r. 1220
Herby są to dziedziczne znaki któremi się pojedyn:
cze wolne rodziny odróżniały. Z początku każdy wol:
ny obywatel mający prawo noszenia broni obierał
sobie znak familijny dziedziczny (Erb) Dla tego
też podobnie jak szlachta używali i mieszczanie
herbów. Nie troszczono się dawniej o herby; aż do
XIII wieku tylko znaczniejsze rodziny używały
herbów wtedy i szlachectwo niebyło pod tak ścisłą
kontrolą Strasburg, Konstancyja
Augsburg, Norymberga, Ulm były najznaczniej:
sze miasta. - Przodek rodziny Fuggerów Jan
Fugger (†1409) był sukiennikiem w Augsburgu
potomkowie jego zbogacili się na monopolu
górniczym

Osady miast były naśladowaniem rzymskich municypiów; już w
III i IV wieku w Niemczech municypia te utworzono gdzie były
katedry biskupów, klasztory większe, miejsca odpustów, kościoły pa:
rafialne (Taufkirchen – Ecclesia matrix) miejsca pogrzebowe, punkta
centralne handlu przy rzekach lub drogach, gdzie wybierano cła
~~punkta~~ osady targowe; miejsca te ludniejsze dla większej pewności
fortyfikowano i nadawano im przywileje obrony. Tu tworzyły
się bractwa i rady na wzór kościelnych które stanowiły całość
nad całem był advocatus uwolniony od kasztelana i wojewody.
Średni wiek miał wielki pochop do stowarzyszeń (fraternitates
consortia, sodalitia, societas, congilda, bursa, compania,
Innung, Zunft, Hansa, Gilde, Zeche, Gaffel); nad pojedyn:
czemi stowarzyszeniami byli Magistri vel Seniores. Obrona miasta
nadająca większe bezpieczeństwo, łatwiejsze zarobkowanie wpływały
korzystnie na wzrost miast. Inne miasta powstały w obrębie
castelli vel castri księcia, ludność zaś była dzierżawcy, kupcy,
rzemieślnicy i ministeriales ducis.
Skoro się miasto zebrało dostawało przywilej (Weichbildrecht) albo
samodzielny oryginalny albo skąd inąd wypożyczony, utworzo:
no więc gminę (universitas burgensium) która miała w sferze
wach gminnych autonomię i prawo tworzenia sobie statutów
Główne zasady przywileju miejskiego 1) exempcja od sądów krajo:
wych i ciężarów 2) prawo od bywania targów (nundinae, forum)
prawo cła, mennicze Opodatkowanie ułożono na zasadzie
posiadłości i rękodzielnictwa oraz majątku. Podatki księ:
cia były w okrągłej summie na miasto nakładane które
miasto rozdzielało. Na czele advocatus obierany lub nadany przez
księcia albo też książę nadał miastu prawo obierania adwokata.
pod nim scabini, consules, jurati, magister civium, proconsul
dalej monetarii, precones, quaestores. magistri seniores opificum
Apellacyja do wyższego sądu (Oberhoff) miała źródło w prawie magde:
burskim w Niemczech zwyczajna apellowano do tego miasta od którego prawo
wypożyczono. W Niemczech apellowano do cesarskiego Oberhofu albo Hofgerichtu – ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible]

Wzrost handlu, ruch handlowy, rozwój rękodzieł, wzrost ludności, stosunki rozliczne miast do panującego i władz krajowych były przyczyną przywilejów mających na celu rozkwit za pomocą exemcyj; takie przywileje które się stały źródłem autonomii nadawano opiór przy przemienieniu ich w miasta. Główną formą przywilejów dla miast był tak zwany Weichbildrecht (wich = Dorf, Stadt) późniejsze przywileje, zwyczaje, ortele ławnicze, uchwały radzieckie były przyczyną jego rewizyi i ustanowienia trybunałów (Oberhöfe) najdawniejszem jest prawo miejskie w Strasburgu z XI wieku. Prawo lubeckie (lübisches Recht) które Książe Henryk Lew nadał około 1153 jest przerobieniem prawa miasta westfalskiego Soest (Willkür von Soest) z r. 1153, prawo to było zasadnicze w Inflantach. Prawo magdeburskie ma za źródło Constitutię z r. 1188 nadaną przez arcybisk. Wichmanna, które później różnemi ortylami wzbogacone przerobione zostało. Z Magdeburga dostało się do Halli, Lipska, Brandenburga, Chełmna (E. K. Lehmann: Das alte Kulmische Recht mit e. Wörterbuche. Berlin 1838) i Wrocławia a z tąd do Szląska (Neustadt od 1221) i Polski. Prawo miasta Iglawy (Tomaschek: Deutsches Recht in Oesterreich im XIII Jahrh. auf Grundlage des Stadtrechts von Iglau. Wien 1859) przerobione z magdeburskiego było zasada w miastach górniczych.

Sachsenspiegel (składające się z Land- und Lehnrecht) spisane zostało około 1224–1235 w południowej części hrabstwa Billingshöhe przez ławnika tamtejszego Landgerichtu Eike von Repgow pierwotnie po łacinie potem na prośbę hrabi Hoyer von Falkenstein na niemieckie przełożone (Sachsenspiegel: I Theil oder das sächsische Landrecht nach der Berliner Handschrift vom J. 1369 herausgegeben von C. G. Homeyer. Berlin 1827. 2ª ed. 1835. IIᵗᵉʳ Theil nebst der verwandten Rechtsbücher 1ᵗᵉʳ Bd Das sächsische Lehnrecht und der Richtsteig Lehn-

J. A. Ortloff: Corpus juris opificiarii oder Sammlung von allgemeinen Innungsgesetzen. Erlangen 1804.

rechts Berlin 1842. 2r Band: Der auctor vetus de beneficiis, das Görlitzer Rechtsbuch. Berlin 1844) Księgę tę później glossator Jan von Buch r. 1340 podzielił na 3 księgi - pisana w niżnosaskim dyalekcie. Rozszerzyło się po Europie, tłomaczone po łacinie i na inne języki. Najdawniejszy przekład łaciński jest na Szlązku. Powodem tej księgi było aby ławnicy przy ortelach mieli stałą podstawę, gdyż ortele podług ustnego prawa zwyczajowego były częstokroć trudne i niezgodne. Źródłem było ustne saskie prawo zwyczajowe, nie widać w nim wpływu prawa rzymskiego a bardzo mały prawa kanonicznego; to było przyczyną iż Gregory XI bullą z r. 1317 reprobował 14 artykułów, które mimo tego pozostały. Brak w nim systemu stałego prawnego jest tu prawo prywatne, karne, procedura i prawo krajowe.

Lehnrechtbuch napisany przez tegoż autora; źródłem jego Auctor vetus de beneficiis t.j. prawo krajowe ~~wiersz~~ rymami łacińskie: mi napisane na początku XIII wieku - rozszerzone z dodatkami a tego zaś Liber feudorum Langobardorum. - Ma ono 80 artykułów

Pierwszym glossatorem Sachsenspiegla był około r. 1340 Nicolaus von Buch; - a pierwszym glossatorem Lehenrechtu Nicolaus Wurm (Vermis) z Nowego Ruppina w Marchii około 1350.

Sächsisches Weichbild (Stadtrecht, Magdeburger Recht) przerobione z saskiego Landrechtu, i ortelów ławniczych pisane około 1294-1304

(Ob: J. F. Schulte: Lehrbuch der deutschen Reichs- und Rechtsgeschichte. Stuttgart 1860. 8°)

Kraków już w X. stoleciu musiał być miastem, albo znaczniejszém jakiém miejscem targowem: albowiem w X wieku istniała tu już siedziba biskupia, a wiado: mo, iż według przepisów kanonicznych, katedry biskupie tylko w miastach lub ludniejszych erygowano miejscach. Przy znaczniejszych kościołach, obok odpustów i uroczys: tości kościelnych, przy napływie ludu, odbywały się także targi; stawiano w tym celu jatki i budy targowe, w następst: wie przy ożywionym ruchu osiadał tu i książęcy urząd sądowy, celny, oraz rzemieślnicy: to dało początek do utworzenia miast. W znaczniejszych grodach, gdzie książęta z dworem swym przebywali, wytwarzał się coraz żywszy ruch ludności, budo: wano tu kościoły i klasztory, które książęta różnemi swo: bodami i wolnościami obdarzali: to wabiło ludność do osia: dania i tak powoli powstawały miasta, obdarzane prawem niemieckiem i przywilejami na jarmarki i targi. Dla większe: go bezpieczeństwa zaczęto też miasta murami, wałami i forty: fikacyjami otaczać. W średnich wiekach każde miasto, było zarazem i fortecą. Pierwszym zarodem szlachty byli dworzanie książęcy, (comites, barones). Dopiero za Henryka I w Niemczech, a za

Bolesława Chrobrego w Polsce, uregulowaną została kra:
jowa obrona przez zorganizowanie konnej służby rycers:
kiej (tak zwanej kawaleryi_chevalerie, od łacińskiego sło:
wa: caballus, koń; po niemiecku Ritterschaft, od słowa: Rei:
ter, jeździec). Naczelnik znaczniejszej gminy zostawał do:
wódzcą roty czyli hufca, otrzymywał dla lepszego porządku
od panującego znak czyli herb (insigne) używany jako mar:
ka czyli piętno na proporcach i znamionach, oraz okrzyk
wojenny czyli hasło proclama). Tym sposobem powstała
szlachta rodowa i ich herby, których początek u nas do X.
stólecia odnieść należy. Herby polskie najdawniejsze były
pojedyncze, obraz ich brano z przedmiotów gospodarskich (n.p.
topór, lemiesz, kroje, kosy, kamień młyński, koń, strzemię,
strzała); niemają one nic wspólnego z herbami narodów
germańskich lub frankońskich, które mając obrazy więcej
sztuczne, składane lub mityczne (n.p. lwy, gryfy, smoki) świadczą
iż dopiero w czasach krucyat lub większych wypraw wojennych
powstały. Z wytworzeniem się szlachty rodowej miasta nasze
coraz więcej odrębniejszy charakter przybierać zaczęły.
Jak wielką była ludność kraju naszego i pierwotnych miast
naszych, trudno oznaczyć. Z licznie znachodzonych cmen:
tarzysk pogańskich w odludnych nieraz miejscach, z mnogości
nazwisk miejscowych i uroczysk, wnioskować tylko można, iż
kraj nasz jeszcze przed X stóleciem licznie był zaludniony, po:
dzielony na bardzo wiele dziedzin, z których się powoli przez sto:
sunki rodzinne lub kupna znaczniejsze wytworzyły posiadłości.

Pierwszy ślad obliczenia ludności w Polsce znajdujemy w
Kronice Galla, który wymienia wiele zbrojnych każdy z więk-
szych grodów wielkopolskich na wyprawy wojenne wysyłał.
Rachunki zbieranego Świętopietrza z r. 1337 – 1350, (Thei-
ner: Monumenta Polon. I pag 394) pokazują, iż z dyecezyj
gnieźnieńskiej, poznańskiej i krakowskiej; płockiej i kujaws-
kiej zebrano 373 [+58] grzywien srebrnych; licząc grzywnę po 48 groszy,
a grosz po 20 [denarów (czyli)] feników, uczyni cała summa 344160 feników, czy-
li tyle głów ludności (od głowy płacono i fenik Świętopietrza):
a zatem 344160 ludności na 115000 kilometrach kwadratowych,
(czyli po 3 głowy na 1 kilometr □). Wszelakoż summę tę ludności
możnaby podwoić, bo zdaje się, iż nie od wszystkich zebrano
na razie tę opłatę; wiele głów zalegało z opłatą, jak się to i dziś
wydarza. Roku 1350 zebrano 454 grzywien sr. 11 skojców (po 2 gr.)
8 denarów i 29 czerw. zł. = czyli razem [illegible] 44788 denarów albo
feników – R. 1327 płaciło miasto Kraków z 8 parafii (P. Maryi, S.
Szczepana, WWSS, S. Krzyża, S. Mikołaja, S. Stanisława na Skałce, S. Jakuba, i
Norbertanek na Zwierzyńcu) 10832 denarów, coby odpowiadało
tej samej liczbie ludności. (Theiner I p. 440). – Na 1 hektarze
może najwięcej 400 ludzi mieszkać

Prawo niemieckie w dawnej Polsce było toż samo co magdeburs-
kie używane w całej północno-wschodniej części Niemiec; przyszło
ono do nas już ze Szląska, zkąd go także Krzyżacy w swych posiadłościach
pod nazwą prawa chełmińskiego r. 1233 wzięli. Osadzano wsie na prawie
niemieckiem w ten sposób, iż przywilej lokacyi dostawał pachciarz czyli osadca lub
lokator, który z nowu grunta chłopom rozdawał (zwykle po 2 morgi czyli łuby)
Chłop osadnik [zonej] płacił panowi dziesięcinę w naturze, czynsz i kury, prócz tego księ-
dzu miarę żyta i drugą owsa (jako mesznę – Messkorn). Wolność od opłaty
trwała 5–15 lat. [najpierw do dóbr klasztornych potem krzyżackich.]

Miary, wagi, monety dawne w Prusiech polskich. Mila
miała 180 sznurów; 1 sznur 10 prętów; 1 pręt 7½ łokci; łokieć
2 stopy. 3 Sznury czyniły 300 prętów czyli 1 Morg, 30 morgów 1 hu=
bę (Hufe – łan?); a 360 hub 1 milę □. – 1 Szefel (ćwiertnia?) miał
3 cribra (w Polsce r. 1243) – 1 Beczka (Tonne) miodu miała 3 po=
ków, 1 poków 4 rączki, 1 rączka 8 sztofów. – 1 łaga wina,
miała 50 sztofów. – 1 postaw (Laken) sukna miał 30 łokci długości
a 2 łokci szerokości. – 1 Pług (Pflug – pstrzynia?) miał 4 huby (Hufen
lub Haken t.j. polski pług); 1 huba 20 morgów. = 1 Grzywna
(marca) miała 720 denarów (Pfennig) = 1 Schilling (solidus) miał
12 denarów. – 1 Grzywna polska miała 24 skojców (scotus); 1 sko=
jec 2 grosze. = Godziny Kanoniczne: prima (od 5 do 8 rano), sexta
(od 11 do 2 w południe), nona (od 2 do 4 popołudniu), vesper (od
4 do 6 popołudniu). – Trudno nieraz oznaczyć, czy ostatnia po=
łowa Grudnia do bieżącego lub przyszłego roku należy; bo
rok (zaczynano od Bożego narodzenia lub od Nowego roku).

Szlachta, poddani. W najdawniejszych czasach niebyło w Polsce szlach=
ty rodowej. Rozróżniano tylko jako stany 1) Duchownych 2) Książęta
panujący. 3) Stan ludzi wolnych (szlachta) obowiązanych do służby wo=
jennej podobnie jak w Czechach, Węgrzech (Comites i Barones XIII i XIV wieku
byli tylko wyższemi urzędnikami dworu Książęcego – i szlachtą). Oznaką
tego wolnego stanu był pas rycerski (baltheus), a noszący go zwał się szlach=
cicem (miles) i używał znaku (herbu); nazwy rodowe wytworzyły się dopiero w XIII
wieku i później od miejscowości posiadanych: nieprzywiązywano do nich z początku
wielkiej wagi i zmieniano je (n.p. Tarnowscy, Melsztyńscy, Jarosławscy); do dowodu
stanu wolności wystarczało wywiedzenie się wolnemi przodkami. Tarcza i hełm nale=
żały do uzbrojenia wojennego, i dla tego na nich wyobrażano herby (znaki czyli
piętna – Marken). Polacy nieznali szlachty lenniczej; posiadłości były allodialne,
nawet wdowy i córki dziedziczyły. Główną prerogatywą wolnego stanu (szlachty)
było sądownictwo patrymonialne (jurysdykcya przez własnych sędziów pod nadzorem Książęcym).

W Polsce po zniesieniu msty słowiańskiej (Blutrache) już w najdawniejszych czasach zaprowadzono główszczyznę (capitale - Wehrgeld) którą już zna prawo wiślickie. Główszczyzna ta dotyczyła tylko prostego zabójstwa; rozmyślne morderstwo (assasinium) niemogło być główszczyzną odkupione.

4) Stan chłopów (rustici, ruricolae, agricolae, agrestes, villani, incolae, homines) był ~~[illegible]~~ rozmaity: a) wolni, którzy mieli wolne posiadłości, lecz drobne, i liczyli się do szlachty (włodyki, świerczatki - szartabelli) b) wolni którzy mieli poddane posiadłości (sołtysi, wójci, młynarze, karczmarze, bartnicy); ~~[illegible]~~ w najdawniejszych czasach zwani adscriptitii, originarii (Długos. I p. 309) i dzielili się na kmieci, którzy siedzieli na jednym łanie czyli włóce (integrum aratrum - laneus-mansus) i mieli inwentarz czyli załogę (t.j. domostwo, ogród, łąki, parę koni, 4 woły i wóz - Vollbauer); - na półrolników (Halbbauer) połowę powyższego posiadających; - na zagrodników, czyli ćwierć rolników (hortulanus, Viertelbauer, Kossäth) mieli ćwierć roli bez koni; - ~~[illegible]~~ na chałupników ~~[illegible]~~ (inquilini, Häusler, Büdner) którzy nie mieli pola; - na komorników (~~[illegible]~~ Einlieger - sessores); - i na luźnych (hołoty, hultaje, hołomcy) którzy żyli z zarobku. - Stan niewolników (servi - glebae adscripti) przybył do nas z Niemczech z wojnami lecz krótko trwał. - Stan chłopów za pierwszych Jagiellonów zaczął się pogorszać: utracili chłopi prawo wolnego wydalenia się, prawo podlegania sądom ziemskim, zamiast dawnych rozlicznych służebności powstały uciążliwości pańszczyzny i daniny; jurysdykcya przeszła zupełnie na panów (Ob. ciekawą i ważną rozprawę inauguracyjną: De rusticorum regni Poloniae s. XIV.XV.XVI conditione, scripsit in Academia Albertina pro venia legendi die 21 Julii a. 1853 auctor Xav. Osc. Brueggeney dictus Hasenkamp, Tilsiensis Phil. Dr. Regiomonti Prussorum, impressit Armin. Hartung. 4to k. i str. 38 Hist. pol. 4725 gdzie historycznemi dokumentami wykazano, jak się stan chłopów w Polsce pogorszał)

Powinności prawo [illegible] wystawały ze zasady wolności i swobody narodowej i nie nosiły cechy niewoli ? [illegible] które z lennym prawem od Nie[illegible] przyszło. Książe ruskij [illegible] uwalnia klasztor [illegible]: ab omni expeditione [illegible] vel [illegible] et urbium edificatione et [illegible] vel [illegible] [illegible] ontium structura' [illegible] uwalnia [illegible] z II r. 1219 klasztor [illegible] uwalnia [illegible] omni exactio= [illegible] ... omni servitio nobis ... baronum nostrorum ... et ab omni servitio [illegible] et [illegible] [illegible] nostrae debito. [illegible] [illegible] (orez diplom [illegible] w XII i XIII wieku [illegible] [illegible] [illegible] krabeom (comitej) i rycerzom [illegible] i [illegible] z niej, kładąc na [illegible] decimatio, episcopale tributum, [illegible]). R. 1229 na Po: bis [illegible] za na Pomorzu [illegible] decimae annuae [illegible] morza przychodzi osep [illegible] w Czechach), narek (co [illegible] od 1841 II str. 122 [illegible] na rok zna= czenia [illegible] w jak [illegible] r. 1203 [illegible] danine a termin; na [illegible] r. 1203 [illegible] danine od zyta [illegible] w Czechach [illegible] "Do judicio autem [illegible] [illegible] narok sive [illegible] [illegible] per [illegible] apellatur [illegible] [illegible] sive causa quae apellatur [illegible]: – r. 1234 ab accusatione quae vulgo narok [illegible] – r. 1253 „ab illis exactionibus quae vulgariter appelantur Zwod, Narok, [illegible] Schelezo, Woda [illegible] – r. 124[illegible] „sint libera [illegible] servitutis tam ab [illegible] quae vulgariter dicuntur narok seu zwode [illegible] [illegible] quae vocantur [illegible] nozleh. r. 1115 [illegible] narez sive [illegible] porcorum r. 1230 [illegible] exactione boum et caeterorum animalium [illegible] sive [illegible] r. 1221 remittimus ... omnem exactionem sive [illegible] narok, zwod, [illegible] narez, collectas et omnia alia gravamine) Ob. mater.

Zreb. sors' – Dzielenie ról przez losy u Słowian z= czynie było używane (na Rusi zwano rolę żeredią) i dotąd w gminach rosyjskich używany Haxthausen Studien I str. 24) – później znaczyło łan – mansus possessionatus – kawał gruntu oddzielnego Dział (sors, zrebie). Pierwotnie losowała gmina komu i jaka część wspólnego gruntu przypadnie na udział; później grunta puste wydzielał monarcha.

Jeszcze r. 1611 płacono pobór: „z łanu zrebia, śladu, włoki i osiadłych ról."

Posiadłości rozlicznie mierzono: r. 1611 płacono podatek w Polsce z włók mierzonych, na Wołyniu z służby (ludzi co orali), na Podlasiu z dymów (domów) w halickiem od każdego pługa.

Opole zwało się u Sławian po[illegible] niowych Okolina, u [illegible]
Dalmatyńców obcina u Rusinów werw – Każdego opola do:
glądał setnik (centurio) które to miejsce przemieniło się póź:
niej w kasztelanów a później w starostów
Ciężary ziemskie przez opole ponoszone były: dostarczenie
żywności obradującym na wiecach, dostarczenie paszy dla koni
dworu lub obradujących, dawać podwody, odbywać kolejno
straż w zamku (posada, stroża) przejeżdżającemu Księciu da:
wać stację (stan, stacio – na Pomorzu r. 1175 gostitua t. j. gości:
na) naraz (było to na rzecz?) dawać dla koni obrok (czyli
osep) budować zamek
Jeszcze w XVI wieku zwano w Polsce mieszkańca gminy
(obelnikiem) opolnikiem) abo sąsiadem (Ob Maciejowski
Pierwotne dzieje str. 600) Opole (castellania vicinia tury:
wart) gmina której mieszkańce odpowiadali za zbrodnie
w niej popełnione, budowali gród, strzegli takowego.

Szlachta przybierała nazwę od posiadłości co dowodzi iż się
później utworzyła; herbowość już w XII według narodowych wyob:
rażeń się rozwinęła [illegible] podług Maciejowskiego – lecz inni
sprawiedliwiej twierdzą że dopiero w XIV wieku; dopiero za
Kazimierza W. szlachectwo familijne nabiera wagi

W pierwotnych czasach w Polsce dzieliły się gminy na
Opola (vicinia) (castellania provincia) Tak zwani dziesiętnicy doglądali 10 rodzin;
nad 5 dziesiętnikami przełożony był Pięciudziesiętnik, dalej
Setnik, (tribunus) Pięciusetnik i Tysięcznik. Majątek rodziny
był wspólny; do pozbycia takowego trzeba było zezwolenia
braci. Rodziny i gminy składały się z właścicieli którzy
mieli udziały (sors z reb[illegible] czyli majątek ziemski i z ludzi
którzy byli bez udziału (goli, hołota, chtori) przy właścicielach posiadających
udziały spoczywało ponoszenie ciężarów krajowych.
Nierówność majątków była też przyczyną różności praw
politycznych w obywatelstwie, zkąd potworzyły się
stany w narodzie. (Wyraz comes jak sądzi mylnie Maciej:
owski: Pierwotne dzieje polski str. 215 [illegible] dał początek sło:
wu kmieć.) Kto majątku ziemskiego był właścicielem
odbywał też z niego służbę wojskową i tem samem się
za szlachcica uważał (miles) Kto na Szląsku posiadał rolę
wynoszącą przynajmniej 1 łan (2 morgi) posiadał udział
(sors) i należał do niższej szlachty; kto miał 3 łany własne
posiadał dziedzictwo i uważany był za szlachcica (Stenzel
Urkundensammlung 174-175) Tak samo dzielono w Mazow:
szu prawo rycerskie na sortes i haereditates jeśli kto
miał 5 łanów. W Polsce kto miał mniej niż 4 łany należał do
niższej szlachty (uboga szlachta pauperes milites, szlachta
zagonowa) – Chłopi byli albo dziedzice (posiadający własność) (kmiecie) (homines) podobni
do szlachty; albo chłopi posiadacze (dwojakiego rodzaju:
posiadacze emfiteutyczni (possessores) którzy mogli się
z posiadłości wydalić i do czasu siedzieli, albo przypisa:
zani do gruntu poddani (servi, adscripticii, originarii)
Wsie (villae) były dziedziczne a folwarki (praedia) zwykle
emfiteutyczne – Prawo [illegible] ziemskie czyli grodzkie
(bo w grodach chowano archiwa) miało swe księgi ziemskie
(libri terrestres, castrenses civiles); których pierwszy
ślad w Polsce r. 1264 (Bandtke jus polon 14) u Czechów
zwały się desky. Najdawniejsze przywileje (uwalniające od ciężarów) (immunitates) [illegible]
[illegible] na Szląsku z r. 1175 (dla Leubus) a w Polsce z r. 1146
Książęcie to samo co jobagiones, na Szląsku r. 1296 jak
widać z przywileje zwano kmieci comites bo były całe wsie
takich komesów; bo należeli do rady Książęcej dla tego ich
tak zwano

Notaty z ... :

Urkundensammlung zur Geschichte des Ur-
sprungs der Städte in Schlesien von G. A. Tzschoppe
und G. A. Stenzel. Hamburg 1832. 4º

Kazimirus dux de Opol pozwala Wawrzyńco:
wi biskupowi wrocławskiemu in territoria
Ujazd (leżał 5 mil ku północo-zachodowi str. od
Raciborza) ad locandum teutonicos vel alios
hospites in jure teutonico vel alio modo.
Datum in Cozli 1222. (Stenzel p. 280.)

Mieczysław xiążę opolski 1239 pozwala biskupowi
wrocławskiemu osadzić Niemców we wsi
Cluche (dziś Klutschkau) koło Ujazdu, z
takiemi wolnościami jakie ojciec jego nadał
Ujazdowi (Stenzel p. 28. w nocie tylko cyt.)

Granice Polski sięgały za Piastów w XIII wieku
obejmując większą część dzisiejszego Szląska
i część dzisiejszej Marchii po za Müncheberg
(Wohlbrück: Geschichte von Lebus I p. 33 ff.)
W przywileju 1245 Mieczysław xiążę opolski
mówi: „recepimus villas in confinio Moraviae
sitas Sonowo (Schönau 6/4 M. bei Leobschütz) et Cluzino
(Gläsen 5/4 m. tamże) – R. 1249 w dyplomacie
stoi: sylva episcopi (vratislaviensis) inter Waldow
et Moraviam, Gyginhals et villam comitis
Lazae – R. 1233 w przywileju: terra ultra
Prasnam (Zinna fließt bei Neustadt fließt in
die Hotzenplotz) versus Czoblogam (Fluß
Hotzenplotz fällt bei Krappitz in die Oder) cum
villa Goscoma et parte villae quae est super or-
tum Prasnae Lubram et quidquid circa partes illius
reperitur in parte Poloniae cum statuta fuerit meta
inter Poloniam et Moraviam. (Stenzel p. 284 nota)
na zachód rzeka Odra była granicą od Morawy (Boczek
cod. dipl. I) także miasto Opawa należało do Morawy, bo ma
przywileje od Króla czeskiego Ottokara z r. 1224.

Kazimirus dux de Opol kolonistom
niemieckim w Goscintin (Kieferstädtel 6/4 mil od
Kosel) używać tych samych wolności które
mają Niemcy w jego wsi Bela (dziś Zülz)
r. 1225. (Büsching Leubus pag. 91)

Władysław II (+ 1159) książę szląski podług (Henzla p. 135) miał najprzód za żonę Agnieszkę córkę austryackiego księcia Leopolda świętego a siostrę przyrodnią (Stiefschwester) króla Konrada III od której wszyscy szląscy Piastowie pochodzą (jak to dowiedli Böhme Diplom. Beitr. IV p. 189 i Bandtke Gna: lecten p. 136); potem miał za żonę córkę Albrechta Niedźwiedzia brandenburskiego (Vincentii Chron. ap. Dobner Mon I p. 43 "filiam marchionis Alberti de saxonia" z czego Henzel wnosi że to Albert Niedźwiedź) — Tak twierdzi Henzel; z dyplomatów zaś nak lubuskich jeżeli nie są przerobione widać że żoną Władysława II była Adelajda córka cesarza Henryka? — Kto tu ma słuszność?

Władysław xiążę Opolski daje przywilej 1278 i 1268 1247.

Mieczysław xiążę Opolski 1288 daje przywilej dla klasztoru Czarnowąs w którem uwalnia tego klasztoru od polskich zajazdów
Henzel p. 14.

Eufemia żona księcia Bolesława niemodlińskiego (Falkenberg) r. 1338 robi nadania klasztorowi w Czarnowąs

Kazimierz książę 1228 klasztor w Czarnowąsi uwalnia od wypraw wojennych (przywilej ten w Böhme Beitr I p. ?)

Przemysław xiążę Opolski 1306 uwalnia klasztor zakonnic w Raciborzu od wyprawy wojennej (Henzel p. 26) — r. 1294 daje przywilej miastu Ratibor. (p. 188) i r. 1293 w którym potwierdza przywileje księcia Władysława ojca swego.

Bolesław xiążę opolski 1296 (przywil)

Boleslaus Herzog von Teschen-Auschwitz
r. 1412 obywatelom von Leschkretscham et Toft nadaje prawo średkowe (p. 205. Stenzel)

Władysław xiążę Opolski r. 1384 wymieniając wszystkie miasta swoje w przywileju nie wspomina (ani o Lesznie ani o Strzelcach ani o Raciborzu ani o Toszku (więc ich nie ofiarał)

Boleslaw II dux Opul. 1372
Boleslaw II " " 1378

Części miasta dawnego: [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible], [illegible]. [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

Kazimierz xiążę bytomski r. 1295 potwierdza przywilej swego ojca Władysława na wieś Rzeczyce (2 mili od Koźla) n° 44.

+

Prawo magdeburskie 1188 Wichmann arcybiskup magdeburski potwierdza miastu Magdeburg magdeburskie prawo (Rechtsbuch Weichbild) które mieszczanie to prawo (Rechtsbuch Weichbild) wyprosili sobie miasta Goldberg na Szlązku wyprosili sobie od Magdeburga r. 1211. bo jedno miasto drugiemu udzielało na wzór praw swoich (p. 269) — Ławnica magdeburscy Książęciu Henrykowi I Szlązkiemu dla miasta Goldberga (około 1201-1238) zkopiowali prawo (Rechtsbuch Weichbild) które się co do treści różni od późniejszej redakcyi prawa saskiego

Niemcy na Szlązku Henryk I Książę szlązki nadaje klasztorowi ś. Wincentego w Wrocławiu miejsce Iße pole (Grundfeld) z osiadłemi tamże Niemcami (cum theutonicis) (p. 233)

~~Latio kragin~~
~~Tortor: Vorfenner im Marstenkämmer / rigny~~
~~ornata armifer ? lubo on sam mencyi~~
~~Katrant~~

Teky z ziela:

Stenzel Urkundenbuch
~~p. 200~~

p. 305 Meseco dux de Opol pozwala bis-kupowi wrocławskiemu Tomaszowi I w Ducanawie wojta ustanowić. Acta in Mechniz a. d. 1243 presente illustri domina matre nostra Viola cum fratre nostro Vlodislao duce de Calis (który wtedy podczas niepokojów gwałtem zajął Kalisz Długosz VII p. 693*) ctaliis baronibus Nicolao castellano de Cozli, Laurencio castellano de Sewor etc.

p. 308. Wlogizlaus dux Opoliensis klasztorowi S. Wincentego w Wrocławiu pozwala aby wieś tegoż klasztoru Reptow (1½ mil od Bytomia) in ducatu nostro sita używała prawa niemieckiego. Datum a. d. 1247 in Wratislavie presentibus comite Nicholao castellano de Cosli, comite Zobezlao castellano de Thosech etc.

p. 308 uno: etc.) r. 1230. Viola wdowa Kazimierza xięcia opolskiego wieś klasztoru S. Wincentego w Wrocławiu Reptow zwaną (dziś Repten) od ciężarów prawa polskiego uwolniła.

p. 341. Włodizlaus dux de Opol robi z Tomaszem biskupem wrocławskim zamianę za wieś Lomni-szowice. Datum in Naveciz 1260 d. 30 novembr.

p. 349. nevod non utententur magno rete id est nevod r. 1261. Zbójstwem.
Spolium ~~quod~~ rublime zboy dicitur. 1261

Böhme
Stenzel: Geschichte des Kriegerstandes.

Które dokumenta lukupnie fałszywe?
o Agnieszce, czy Adelajdzie żonie Władysława II
(Büsching n. 5)

1243 przywilej jego Meseco dux de Opol z r. 1244 Büsching Leubus p. 108 i z r. 1245 (Büsching p. 172 oba przywileje datowane in Ratibor z tego widać że ten książę miał Opole i Raciborz.

- ~~ale~~ czy to nie ten Wladislaus dictus Lius dux Calisie + 1270 którego nagrobek u Franciszkanów w Krakowie (a którego Stronczyński ~~[illegible]~~ Odoniczem zowie; nie ten
1247. Wlodislaus (dux in ictu?) dux Polonorum filius ducis Odonis 1233 (Büsching Leubus str. 116)
Wlodislaus dux Gneznicensis 1235 (Büsching p. 149 (ten sam)
Wlodislaus ducis Odonis filius dux Polonorum 1239 (Büsching p. 160
103

*) „Es muss hier immer einmal Wladislaus von Oppeln des Mieczslaus Bruder „Kalisch's bemächtigt haben, der selbe „erhalten haben, was jedoch hier bei den Ereignissen nach Boleslaus' des Schamhaften „Krakau im J. 1243 nicht ersehen Długosz „lib VII p. 693.") — Stenzel pag. 306.

p. 1261 d. 7 febr. datum in Sroda: Boleslaus dei gratia dux Poloniae (był xięciem Kaliskim)

p. 598 Herzyn. Trzoschin był 1371 własnością Przemislai ducis Thessinensis.

W środku XIII wieku już książęta na Brzegu używali do przywilejów języka niemieckiego, a to widać z Stenzla.

Zagroda Garten było to 1/2 morga na niej byli osiadłemi zagrodnicy Gärtner oddawali czynsz, kaptony i kilka dni do roku odrabiać (387. zu zaptate pewna.

p. 417. Nicolaus Kristek de Zemeticz przychodzi między świadkami 1450 w przywileju Bernarda księcia opolskiego i Strenbergskiego i Rosenbergskiego ... niemiecka godłem na księgi wprowadzam

p. 622 Johann Bischof von Breslau befielt den Bauern der Gemeinde in Wotzicz (dziś Woitz na wschód 1 1/2 mili od Otmuchowa) aby oni równie jak mieszkańcy wszystkich wsi do zamku Otmuchowa należących (die dorthin zuständiger Gzunge sein) w przeciągu 5 lat wyuczyli się po niemiecku gdyż inaczej ich wygoni z dziedzin. Data przywilej p. 304 15 junii 1495 (po niemiecku)
Biskup ten był Jan Roth 1492–1506.)
stąd już bardzo wiele Niemców było na Śląsku.

~~Lorzgizeta~~

Miasto Środa (Neumarckt) na Śląsku dostało ~~1235~~ prawo z Halli hallisches Recht dopiero 1235 jak Höckel dowiodł, inni zaś mylnie datę r. 1175 kładli.

Leubus. Przywilej fundacyjny z r. 1178 (Sommersberg I. 894. Büsching Urkunden von Leubus p. 4) jest fałszywy dowiódł to Worbs w: literat: Beilage zu den Schles. Provinzial-Blättern 1822. Stück 10 i Klose I p. 317.

Oświęcim. Mieczysław II książę opolski w przywileju bez roku (może między 1239–1246 gdy panował) pozwala ~~[illegible]~~ opatowi Henrykowi klasztoru cystersów w Leubus książę na gruncie który ojciec jego Kazimierz książę klasztorowi w Leubus darował in Zaroslaw (wahrscheinlich Kasimir in N. Oest. 6/4 mil od Leobschütz) osadzić niemieckich kolonistów z wszelkiemi wolnościami jakie mają Niemcy w jego wsi Bela dziś miasto Biały Zülz — Winnym przywileju (także bez daty i roku) pozwala tożsamo tenże książę na 500 łanów mansi (t. j. osadzić Niemcami) które ojciec jego (t. j. Kazimierz książę opolski) darował klasztorowi lebuskiemu in territorio Osvetun (Stenzel Urkundenbuch p. 122 cytuje w nocie ten przywilej lecz go nie przytacza) nie ma o tem wzmianki w Wohlbrück Leubus

Prawo średzkie Laurentius episcopus vratislav. 1223 d. VIII. Calend. Junii pozwala Walthero advocato nostro in Nysza locare teutonicos in territorio in Vyasd, eodem jure quo utitur Novum forum ducis Henrici quod Srzoda dicitur. (Stenzel p. 282)

p. 303 S. Ja... Rep... mi... Sle... de...
forn... N...
p. 403
p. 71...
p. 438

p. 303. Mescko dux de Oppel wziom zakonu S. Jana Jerozolimskiemu: Makow (koło Raciborza) Repze, Błotnica, Liska, & nadaje prawo nie:mieckie (statuta teutonicorum Novifori in Slesia.) które to wsie leżały w kasztellanii de Cosla. Datum in Ratibor 1241.

Fund. Minsberg: Geschichte der Stadt Leobschutz Neisse 1828. St. 116.

p. 403. Nos Mesco et Premislaus duces opoliensis domini de Ratibor ustanawiają aby wszystkie wsie „qui in nostro dominio jure vlemingico sunt locati" nigdzie in:dziej jak tylko ajus Vlemingicum w Ra:ciborzu appelować mogą. Datae Ratibor in vigilia Beati Stanislai (t. j. maja) 1286. Co doti cz. i Oświęcimia R.) ob: Urkunden zur Gesch. ... unter ... Liasten von Dr. G. Linzger in Ledebur's Archiv II p. 234 gdzie także ten dokument mylnie drukowany „Stenzla lepiej

p. 420 „Communitas civium de Vridnicz ad preces ducis opoliensis et civium de Ratibor commu:nicant constitutiones suae civitatis 7 Februar 1293. Druk w Ledebur's Archiv II p. 231: w Stenzel p. 420.) (miasta Wodzisław ...)

p. 438 Premizlaus dux Ratiboriensis nadaje miastu Ratibor prawo magdeburskie. Datum Rathibor 1299 d. XV calend. Julii per manus Jesconis capellani nostri plebani Gladislavi:ensis presentibus Stoyneuo castellano rati:boriensi, Thoma judice curiae nostrae sandz:cone subjudice Jacobo de Langa, Richold sub:dapifero militibus nostris (germkowie?) żylzone Nicolao Adamo et iescone capellanis nostris

jedna ... w ... śląskim miasto Kobula - ... tamże

Urzędy księże, ... (castellanus) ... Palatin ... Kämmerer und Unterkämmerer ... (Pincerna) ... (Dapifer) judices generales ... Codarii — ... Thesaurarius — ... Tribunus — Clariger - Zgazo - ... — ... Schöffen — Grafen ... ... original ... na pergaminie ... wszystkie ... najlepsze ...

Gerada ...
Hergeweth (właściwie ...) po staroniemiecku Herwete był mięcz, ... koń osiodłany, zbroja, pościel ... miednica ... — reszta podług prawa saskiego tworzyła gerade (t. j. ...)

Leibgedinge — wyprawa ... wiano ... zapis ... mężą ... sądy ... które sołtys odprawiał

Wette pieniądze które sędzia pobierał

Początek prawa magdeburskiego

Otto (...) ... wielkiego nadał Magdeburgowi prawa ... judicium bannitum ... gdzie miało być ...

Urzędnicy dworscy księcia.

...odobne urzędy w opolskim 1308 r. ... camerarius 1315 famuli nostri, Landt: ... (notarius) — 1317 Ritter und ... (milites famuli) — 1328 ...

Zbrodnie podług prawa saskiego

homicidium (zbój?) – vulnus seu mutilatio membri (Lemden) – vulnus dealare (kampfbaren Wun:den) – vulnus sine effusione sanguinis (Blutrunst – siniaki)

plebiscitum judicium (Voytdinc) – judicium civitatis (Burgerding – Burding) t. j. jedno (to ławnicze kryminalne) drugie raczej (administracyjne)

kara pieniężna (poena – Wergeld)

Szrona) znaczyło 1328 garniec

wywoływano na ratuszu wtedy musieli (?) się wychodzić z szynków to się zwało Bürger: glocke (?) wolno było wyżej grać tylko tyle co ich warta (?) na parze taxowano ... majster

Gewandschneider farmaceuta co sam sprzedawał sadełnik Ihregener (co sprzedawał olej w kramie po reshtach) pośrednik regestrum?

kto miał i łan! Hufe musiał ten trzymał do uprawy w szczególnie argkoni, do 2 łanów dwie ... i t. d. albo orły za to krowę

Lonugainn ... Brandkommern moneta?)

Od wieku XI nowa kara zaczęła księżę (?) którym posłuszali tylko to prawo zwać ... wygnane i gerzonych zedwabnych szewców – bit... kupi 14 ... kapituły bieżyn – miasta zie... Weinschenke ... szynkarz ... Kretschmer szynkarz ... mięsiki, ...

Brauzfreunn braxatorium)

... (siekotnica)

... ...?)

p. 183 Casimirus dux Bythoniensis nove: ditati Berawa (Binnaraw 5 mil od Kozla) famuli nostri Bartholomaei de Berawa jura teutonicum populare et quo ad mansos jure franconicum nadaje. Actum Ale: netiz in vigilia omnium sanctorum [redacted] (31 Octob.) 1308

p. 493. Prawo najeburskie które miastom nadawano było Sachsenspiegel podług daw: nej redakcyi, bo sam Sachsenspiegel już się zia: je ulegał zmianom

p. 495. Lesco dux Ratiboriensis poprawia ustawę sądową miasta Ratibor. Datum Ratibor 8 Maja 1315.

p. 510 Boleslaus III dux Slezie et dominus in Legniz jus polonicale quod vulgariter dicitur dy Zuce oraz sędziów prawa polskiego wraz z sędziami prawa niemieckie go które później nadał, w mieście Legnicy potrze z jadem nad wiernym – księżyc zrzym. Legniz 1 Novembris 1324.

p. 516. Bolco dux Slezie et dominus Opoliensis nadaje miastu Opole prawo średzkie (novi covenje) 30 Junii 1327

p. 519. Bolke Herczoge von Slezie und Jawr von Vurstenberc 1328 był to Bolko

p. 579 w przywileju Ludwika I księcia na Brzegu z r. 1358 judicium polonicale quod Czowda dicitur ...

p. 585 Hannus von Hakenborn był dworzaninem (miles) Bolkona II księcia na Fürstenbergu i Świdnicy r. 1363

Wzory pism dawnych w przerysach wystawione i objaśnione drukowaniem ich czytaniem Część I obejmująca pismo dyplomatów od r. 1228 do 1536 W Warszawie nakładem i w drukarni Komissyi rządowej sprawiedliwości 1839. 4º k. 5 ft. 99. (Kazimierz Stroński wydał w 40 exemplarz. — jest tu wyczytanie drukowane 90 dyplomatów

Wzory pism dawnych w przerysach wystawione i objaśnione drukowanem ich wyczytaniem. Część pierwsza, obejmująca pismo dyplomatów od roku 1228 do 1536. W Warszawie nakładem w drukarni kommissyi sprawiedliwości 1839. fol. (dyplomatów 89 i 12 pieczęci rysunki do roku 1531) 44. I. 1.

Conradus dux Masoviae et Cujaviae hospitali S. Mariae domus theutonicorum fratrum Jerusalem donat terram Chełmensem et villam Orłow. Dat in Beze 1228 nona Kalend. Maji (ciekawy dla świadków i mnóstwa urzędów dworskich przytoczonych — Pieczęć 2 na sznurku jedna: Xiążę stojący w koszuli w hełmie trzyma w jednej ręce tarczę i chorągiew, w drugiej zaś miecz do góry)

4. Władysław Jagiełło 1410 Cracovie die dominico decem jucunditatis Zygmuntowi Królowi Węgierskiemu daje list bezpieczeństwa na wolny ~~[illegible]~~ przejazd od Dubocza (Lwowa?) zaczynając z Węgier przez Polskę w ~~[illegible]~~ wiele 1500 jezdców do Prus dla zrobienia zgody między Krzyżakami a Polską.

. Król Alexander w Krakowie 1504 feria 3ª post festum Simonis et Judae bratu swemu Zygmuntowi zięciu wiel. Kszej Głogowy i Opawy na zadość uczynienie summy 15000 zł. od tegoż Zygmunta rozpoczęte ... a która to summa na Wieliczce była zabezpieczona na kopalniach przekazuje 5000 zł. jako resztę ... do odebrania z należącej mu się summy ... Anny, Stanisława i Jana Książąt Mazo-

1228 Conrad dux Mazov. wosk zwyczajny jedwab czerwony
1228 d. d. " " " czerw. i żółty
1263 Casimir dux Lancic. et Cujav. wosk zielony pasek pergamin.
1264 Anno magister domus Theuton. " d. d.
1264 Conradus praeceptor Allemanie domus Theut. wosk czerwony d.
1310 Henricus II dux Slesie wosk biały jedwab żółty
1317 Lesco dux Cuiavie d. d. jedw. zielony i różowy
1326 Venceslaus dux Mazov d. żółty jedw. lniany granatowy
1339 Casimir rex Pol. d. d. jedw. ciemno-czerwony
1355 Semovit dux Mazov. wosk biały jedw. zielony
1390 Vladislaus dux Opol. wosk zielony pasek pergam.
1403 Boguslaus dux Pomeran. massa zielona w puszce białej
na pasku pergamin.
1409 Swantobor dux Stetin massa czerwona w puszce białej
pasek pergamin
1424 Jan senior dux Mazov. wosk żółty sznurek jedwab.
na łowy
1481 Casimir dux Mazov. wosk biały sznurek zielony
biały
1494 Joannes dux Mazow ~~wosk~~ massa czerwona w
puszce białej pasek pergamin

No 89 Sigismundus rex Pol. Cracovie 8 Marca
1531 oświadcza iż olim Nobilis Iostus Lu:
dovicus Decius secretarius noster et Zuba:
rius Vielicensis przed Komisyją złożył ra:
chunki z mennicy w Toruniu, którą do 1530
przez 2 lata trzymał i z dochodów z starostw
[illegible] i [illegible] na króla
i starostów składanych się wyrachował.

No 40 Wladislaus Herczog zu Opul, Welun
Cujav und Dobrin verspricht seynem
Eydam (genero suo) Herczogen Alexander
(duci Lithvanie) Hülfe und Rath. Les:
low am Tage Himmelfarth Christi 1390
(pieczęć zielona)

No 43 Wladislaus rex Pol. nobili Pasek vexil:
lifero de Cracow inscribit summam 80
marcarum super villa minus Zabno si:
tam in districtu Mohinensi (daje mu te
wieś w prawo) In Tharnow feria 3a
ante Philippi et Jacobi apost. 1392
pieczęć czerwona w białej puszce

No 48 Joannes senior dux Mazovie
et Russie terrarum dominus et heres
Czirnensis. Actum in [illegible] 1424

No 58 Conradus dux Slesie Olsnensis et Coslensis
et Margaretha [illegible] consors sua nata olim Semo:
viti ducis Mazovie et Russiae recognoscunt quomo:
do in vim contractus facti cum Casimiro rege Pol. et
Litho. pro ducatibus Mazovie et Russiae post mor:
tem Semoviti patris sui Kazimiri et Wladislai patru:
orum, Semoviti et Wladislai [illegible] fratrum patruelium
~~[illegible]~~ suorum derelictis in extenuationem debiti
20000 flor. pro prima rata seu termino S. Jacobi
Apost. capto occasione praedictarum terrarum
Mazovie et Russiae, 5000 flor. ungaric. in auro
de mandato regis de manibus Jacobi de Dambno the:
saurarii regni Pol. Johannis Rzeszowski canonici
Cracov. Stanislai Wieliczski secretariorum reg. in civi:
tate Cracov. per manus Przemislai ducis Oswiacimensis
et Theschinensis et nobilium Conradi Kreczlawski, Johannis
Campizowski capitanei Theschinensis et Henrici Irzepto:
wicz per eos missorum perceperunt et quietant. Pro:
covie die dominica proxime post fest. Jacobi Apost 1466

No 59 Premislaus dux [illegible] nominibus Conradi ducis [illegible]
[illegible] ejus Margarethae de 5000 florenorum procu:
[illegible] Mazovie et Russie a Casimiro rege receptorum
[illegible] ratis
[illegible]

1136 Pisis. Nonis Julii Pontificatus Anno VII. Innocentius Papa confirmat ad praeces Jacobi archiepiscopi gnesnensis possessiones archiepiscopatus gneonensis: decimationes annonae mellis et ferri, tabernarum, pleuito: rum, pellicearum, mardur. et vulpinarum, porcorum ... (villa) Grochowiska cum his possessoribus: Radenta ... Mislak ... Miloch Marlec, Zmogor, Chrapo, Mantina, Bozanta, Milej ... item (villa) Opole cum his Chotan, Sulislaw ... item in villa Sagittariorum ... item villa piscatorum cum his Ufemir ... item villae Miranta .. (i t.d. nazwy chłopów) ... item (villae) Balovezyci, Znepnicy, Skarbinichi, Pis: chino ... item villa quam tenuit olim Starator episcopi .. item omnes servi cum villis eorum .. Item de castellis: Ziraz (Sieradz) Spicimir, Malogost, Rospra, Lanciz, Wolbor, Sarnow, Skryn plenarias decimationes et decimam hebdomadam .. Item Milodat cum villa et Zambatino quae fuit Daugeri (?) episcopi. Item Nyr (Nur?) cum castoribus et eorum custodibus. Item abbatia S. Mariae in castello Lanciciae cum centum servis et villis eorum, item Bralin cum sociis suis et vineis duabus cum villis quarum una Plocensis altera Vladislaviensis castelli est. Pistores etiam et coci, agazones et sutores cum omnibus quae in institutione abbatiae sunt ordinata. Item Mamna ante castellum Zandomir cum rusticis et villis eorum, item castellum Solche, item villa ante Biton que Zuersow dicitur cum rusticis argenti

sessoribus, item apud civitatem Cracoviae sat archiepiscopi quod Babiza nuncupatur; posessiones ecclesiae b. Adalberti posessio rusticorum quorum nomina haec sunt, ad officium agazonum hi sunt Bostivoj, Zowita.... Lagenarii vero sunt hii: Krisany.... hi vero sunt carpentarii... hospites vero sunt hii Lolc, Pocay, Tessan: ta... milites quoque hii sunt: Roba, Stoygnen (Raczyński Codex No 1 pag 1.)

(Helcel w notach Kodexu Ryszczewskiego st. i Tom I powątpiewa o autentyczności przywileju tego przez Damalewicza drukowanego a natomiast swój późniejszy odmienny transsumpt kładzie.)

1145 in die b. Adalberti in Gnesna. — (Miesco Nos) Dei gratia dux Poloniae... monachos ordinis Cisterciensis de longinquis partibus terrae adductos de coenobio videlicet Bergensi collocavimus in loco Landa... Jam vero sic notantur posessionum loca: Gossob ubi concessimus esse eorum omni libertate plenum, Dolan, Morscho istarum villarum homines tenentur solvere singuli profesto S. Michaelis IX manipulos siliginis, modium avenae, mensuram tritici, tres urnas brasei quinque capecia annonae metere duo plaustra foeni, totidemque lignorum duos trochos de pino, per 3 continuos dies cum tota familia segetes purgare per unum diem singuli cumulare, 3 kitas lini dare: contulimus et has haereditates cum hominibus: Rzgowo cum stabulario, Grabienice cum camerario, Stawsko cum piscatoribus. Praesent. Jarosio palatino, Boguphalo castellano gnesnensi, Ulrico capellano. (Damalewicz: Series archiepiscoporum gnesnensium pag. 91) (Ryszczewski Codex Dypl. T. I p. 1 z transsumptu Władysława Łokietka 1324 obszerniej później redagowany)

w Ryszczewsk: Koszcol

w Ryszczewsk: LX

w Ryszczewsk: tria

w Ryszczewsk: truncos

w Ryszczewsk: triturare

w Ryszczewsk: Szechowo cum locis, Irgovocum sanctuariis et stabulariis, Grabonovicz cum camerariis, Zlausko cum piscatoribus, Unanovo, Quascovo homines vero praescriptarum villarum tenentur rete trahere infra Syras et Wladizlaviam, per totam Poloniam cum necessitas fratrum exegerit, tam equestres quam pedestres mandata eorum diri gere, dedit etiam trig fora cum tabernis videlicet Glen Thur et Sobotka. Voluit (princeps)

1153. In nomine Sanctae et individuae Trinitatis.. Ego Joannes Polonorum Archiepiscopus villas Rakoszyno, Lotok... cum decimis; praeterea episcopus Maurus et Radost decimas super villas: Osarowice (u Helcla mylnie Mironice) Premisslawe, Konare, Michowo, Bechlewo (u Helcla: Węgleniec) Borowa Przekopa, Linowo, decimam villae Holosice (u Helcla: Holudza)... contradidi et in una villarum Bryzinok (u Helcla Bryznic = to jest Andrzejow) domicilium Deo fieri institui pro cujus domicilii gubernatione viros spirituales sub regula b. Benedicti in ordine S. Cisterciensium advocavi quibus in eodem loco Bryznich spiritualiter degentibus villas cum redditibus delegavi. Facta est haec oblatio anno 1153, Boleslao, Mieszkone, Henrico germanis fratribus principatum in Polonia tenentibus multis astantibus: ego Joannes archiepiscopus et Clemens frater meus, Dominus Jaczo, Mihora, Mecieslaus, Martinus, Zbylut, Mikolaus tribunus, Comes Bogumilus (Damalewicz Series Archiepiscop. gnesn. pag. 97. – Starowolski: Vita Vincentii Kadlub. Konis – Helcel: O klasztorze jędrzejowskim str. 11)

1148. Romae nona Aprilis Indictione XI Pontificatus Anno II. – Eugenius III papa ad preces Werneri episcopi vladislaviensis statuit „ut „terminos tui episcopatus quemadmodum a bonae memoria Aegidio Tusculano episcopo tunc „apostolicae sedis legato et a Boleslao nobi„li ejusdem terrae duce statuti sunt" possi„deatis, praeterea posessiones: castrum

etiam tabernarios nusquam citari nisi coram abbate, absolvit homines in premissis villis a powos ab omni prewod, a strosa, a dan, naraz, potvorove, targove, mostne a castrorum edificio seu poncium quorumlibet a receptione vel custodia aut conductu castorariorum a custodia et solutione erodiorum quod sokol dicitur, a vicinia quod opole dicitur vulgariter ab omni exactione sive collectione a vecturis et expedicionibus et ab omnibus juribus in Polonia constitutis (jest to widoczna interpolacyja wstawiona do Kietka z r. 1324 – podobna i w Tynieckim przywileju za Bolesława pudyka.)

(z Morymundu w Burgundyi.)

Wolborz, ecclesiam S. Mariae in Zawichost cum castro Lagow et decimam ejus, nonum nummum de omnibus quae solvuntur ecclesiae S. Mariae de Sandomierz secundum polonicam justitiam, praepo- situram S. Michaelis in Cracovia, Castrum Gdansk in Pomerania cum decima tam annonae quam omnium eorum quae de navibus solvuntur, decimam partem de moneta et de judiciis totius episcopatus (Damalewicz: Vitae Vladislaviensium episcoporum pag. 32)

1153. Ego Zbilud Poloniae civis villas Erglzko, Ztrassowo, Pogengroza (Panigrodz) et in Lokna forum cum taberna Sancto Petro ad honorem contradidi et in villa Lokne domicilium deo institui pro cujus gubernacione cenobitas advocavi. Anno 1153 Bolezlao, Merikone, Henrico fratribus germanis in Polonia principantibus; praesentibus comitibus Ztreskone, Raciozlawo, Przedwoy, Brodizlawo, Dyrsycrayo, Dobrogost, Johanne, Gerwardo, Bogussa, Mysykone pomerano, Predzlao, Thoma. (Rzyszczewski Codex T. I № 2 fol. 4)

1153. Romae XIV Calend. Maji, pontificatus anno 1 — Adrianus IV papa Guidoni priori ecclesiae B. Mariae in Cirvenzk fr. Augustianorum confirmat possessiones: in Cirvenzk decimum et nonum forum decimam et nonam marcam, „decimam et nonam navim, decimum poletrum, „decimum diem in clausura; Nasidlzk cum „pertinentiis, caccabum in Segovend; forum „in Cochow ex dono Henrici ducis, Garvolicnem „quam Bartholomaeus comes cum uxore et filio „ecclesiae dedit." (Rzyszczewski Codex T. I № 3 fol. 8).

Cracoviae II Cal. Januar. Anno ~~1167~~ 1166

1167 (1167) Regnante in Polonia duce Bolezlao, Myscone, Casimiro quartus eorum frater dux Henricus sine haerede defunctus est cujus terrae portio in tres partes divisa est, sedes dominii ejus videlicet Sudomir, Bolezlao majori fratri cessit: eodem anno et die Mathaeus cracoviensis episcopus obiit. Anno 1167 conjunx secunda ducis Bolezlai Maria duas villas Zlota et Loeuici a Gedcone episcopo crac. expostulavit pro cambio villarum Scotnici et Zvinsici et pro silva Redoband. Praesentibus Bogdano cantore, Stephano dapifero. (Gradyszewicz Żywot bł. Prandoty str. 203)

1175 In castro Grodiz. — Bolezlaus dux Zlesie monachos adductos de Portensi cenobio quod est in Theutonia super Salam fluvium colocat in loco Lubens in antiqui castri sinu super fluvium Odere ut cisterciensis ordinis instituta teneant. Quicunque theolonici posessiones monasterii coluerint vel super eas habitaverint per abbatem collocati ab omni jure polonico sint in perpetuum liberi; si qui autem Poloni non pertinentes ad alicujus dominium fuerint abbatis coloni non cogantur alii cuiquam aliquid solvere vel servitium aliquod exhibere. Posessionis descriptio: Bogonouwe, Dobrogozesdorph, Godechendorph, Villa Martini. Nicor tradidit (monasterio) Sorauin cum agris et equabus 35 et bubus 6. et 3 vaccis cum taberna et ponte, in Olbino pomerium et curiam, pratum agros et xe lacu nonum piscem et redditum carnificii de trecentis denariis. Testes: Misico dux maximus et princeps cum clero et populo Poloniae, ego Boleslaus filius Bolezlai assensi, Zwine=

slaus, Wiecoslaus, Janus, Ztresso, Olez=
laus, Dameslaus, Bolenenus (Büsching: Urkunden der Klosters Leubus St. 1)
1175 in Grodez castro in festo beatorum
Philippi et Jacobi. – Ego Boleslaus dux
Zlesiae filius primogenitus quondam princi=
pis Wladyzlai maximi ducis Zlesie et Cra.
coviae indytaeque dominae <u>Adelheydis</u>
filiae imperatoris Heinrici IV. monachos
adductos de Portensi cenobio collocavi in Lu=
bens ubi prius pauci <u>monachi nigri</u> ordinis
resedebant, ut ibi regulam Cisterciensis or:
dinis teneant anno 1150; quapropter omnes
attinentias cenobii cenobii in mea defensione
comprehendo, si qua ergo spiritualis persona
vel quispiam de <u>suparis</u> bona aliqua huic
cenobio contulerit; homines per abbatem collo:
cati sive poloni sive sint theotonici vel
gallici ab omni jure polonico a solutionibus
et exactionibus ac vectigalibus cuicunque
debeantur sive principi sive castellanis
vel <u>supariis</u> aliis, sint liberi. Omnes homi:
nes nulla castra vel munitiones tenebuntur
construere, neque ad expeditiones extra
terram ire, neque subventiones aliquas
ministrare in vecturis, pecunia pecoribus
aut annonis. Si contigerit hostilem exercitum
terram velle ingredi tunc coloni abbatis de
villis pedites, scholteti equites ad communem
terrae defensionem procedere tenebuntur
Judicium de omni causa tam capitali quam
manus abbati do ut ipse per judices suos tam
theotonicos quam polonos querulanti jus:
titiam faciat. Si vero aliqua causa debito modo
per judices abbatis determinari non possit tunc
ad curiam principis in proximo castro defer=
ratur coram principe judicanda eo jure quo
is qui impetitur residebit ita quod quidquid
pecunia pro penarum cadere debuerit redem=

tione judicii vel principi vel supparii, to=
tum solius abbatis erit; nec quispiam homi:
num claustri ad aliorum judicum presentiam
citari debet, nisi quaerulanti per judices abba:
tis fuerit justitia denegata, neque respon:
dere tenebitur nisi per principis literam
evocatus. Posessionis descriptio: Lubens
cum nauto, piscationibus venationibus custo:
ribus, mellificiis et molendinis. Micora tra: ten mikora moje krewny Piotra Własta?
didit Sorauin. Donationis testes: Mesico
patruus meus dux maximus cum populo
Poloniae, Ego Bolezlaus filius hujus
Bolezlai fundatoris assensi, ego Jaroz=
laus alter filius. Ego Mesico frater ejusdem
Bolezlai dux de Ratibor, et ego Conradus
alter frater dux de Glogov, ego etiam
Zuineslaus, ego Petrek (Büsching Urkun: 2
den v. Leubus st. 4.)
1175 In Grozecz castro in festo Philippi
et Jacobi. Ego Bolezlaus dux Zlesie (ten
sam przywilej co poprzedni z dodatkiem:)
Absolvo cenobium et omnes posessiones ab om:
ni conservatione equorum, canum, falconum
venatorum. (.... Mychora tradidit Sorawyn.
(Büsching: Urkunden von Leubus str. 11)
1176 In colloquio Knizenensi in metropoli
Knizen V Calend. maji. Mesico divina faven:
te clementia dux totius Poloniae Florentio
abbati lubensi approbat concambium quod fecit
consensu Bolezlai Zlesiae ducis, cum Conrado
et moyco Stoygnewi fratribus ut penes illos
fratres maneant villae Bogunowo et Dobrogozto=
wo et penes abbatem locus Zlup. Si qua potestas
cambitionem istam temptaverit evacuare vel
bona occupare, septuaginta marcas argenti pu=
rissimi componat quarum duas partes nobis in
fisco persolvat, unam illis quorum temerata fuerit posessio. Kara siedmnadziesta.

Praesentes: Bolezlaus dux, Kazemirus dux, Misico junior dux, Lizstek dux, hii duces Polonorum, Bogczlaus dux Pomeranie, Lisdek archiepiscopus Knizenensis, Lupus masoviensis episcopus, Lodimirus, Sira, Zavor, Stomir, Pribezlaus, Zaxon, Vizlau, Bozota, Obezlau, Baram, Bars Pomeranus (Büsching: Urkunden von Leubus St. 16)

1176. – Casimirus dux Poloniae contuli fratribus ordinis cisterciensis ad claustrum construendum villam Siliow (Sulejow) villas Strzelce et Dambrowa cum familiis suis, Szczepanow et Petrow sicut comes Resieslaus tenuit, conferimus eidem claustro singulis annis tredecim plaustratas salis integraliter sicut de Russia ducuntur de theloneo in Sandomiria recipiendas et alveum salis in Cracovia et novem castores annuatim de camera mea recipiendos, item omnibus bonis plenam libertatem et omnis tributariae servitutis immunitatem, ita ut homines ad nullam saecularem audientiam provocentur praeter nostram cum litera nostra et sigillo, ad castra construenda vel constructa linienda vel expeditiones communes nullatenus ire compellantur, powoz non ducant, necrases et alias solutiones non solvant, theloneum et naulum non solvant, conductum non ducant. (Rzyszczewski: Codex dipl. T. I St. 11)

Pomiędzy r. 1188 a 1200 Bolesław wysoki książe szlaski z synem Henrykiem I prosili o udzielenie sobie prawa magdeburskiego Biskupa Wichmanna. Ten przysłał im odpis przywileju swego nadanego Magdeburczykom (Privilegium Wichmanni, apud Tzschoppe et Stenzel 266), które najprzód nadano miastu Löwenberg (Ob: Sutorius: Geschichte von Löwenberg II. 323). Prawo to lemburskie czyli löwenbergskie (które dotychczas pozostało tylko w tłomaczeniu niemieckiem z XIV w. z zagubionego łacińskiego oryginału - druk. w Tzschoppe et Stenzel p. 276) służyło za zasadę wielu miastom szlaskim.

R. 1235 Ławnicy miasta Halli na prosby Henryka księcia polskiego i szląskiego przysłali dla miasta Neumarckt czyli Sroda odpis swego prawa miejskiego (jura de Hallis et de Meydeburc). Prawo to drukowane w Böhme: Diplomat. Beiträge II 1-3 i Tzschoppe und Stenzel. 294) - zwane sredskiem służyło w wielu miastach szląskich i polskich za zasadę.

napiefki w Węgrzech: Lolfe

Filip biskup z Fermo (Firmanus) legat 1282 godził zatargi księcia śląskiego Henryka IV z biskupem wrocł. Tomaszem II

darujei

1252 Bolesław xiąże polski liberat dobra Baczonowigi a citatione cujuslibet castri et castellani ab edificatione castri a conductu ducis nullo camerario citentur nisi annulo ducis ab expeditione a pouos, a stroza a naras ei septuaginta a kertane a Podworowe, ab Opole, a bove a vacca annuali a poradlne quod ipse (dziedzic tej wsi comes Baczon) et posteri sui super homines suos accipiat et si duo homines se occiderint ipse poenam capitis accipiat nisi duci obediant. Lopania

1284 naraz pouoz powod ab opole ab ove a vacca a castri citatione co się zwie solutio polonica

1290 mansus francici (Henricus dux slesie et glogovie) między świadkami Henczko de Wizemburk castellanus glogov.

1310 macella pannum, calceorum, stuba balnei należy do lokacyi niem

1317 (apud Brefee) Władysław Łokietek potwierdza kupno 3 morgów w Goslenie między świadkami: Michol palatinus, comes Sthr capitaneus, Bozdal subcamerarius cujavien, Fyla advocatus, Bertoldus dcus [illegible] cracoviensis nacherstab consul Henricus murator [illegible]

1332 in octava Luca Evangelistae Boleslaus dux Slesie et dominus in Legnicz promittit (dla spokoju w swych krajach) treugas ordinatas a data presentium usque ad festum Assumptionis B. V. Mar. per nobilem comitem Hinczkonem de Duba capitaneum Glogovie cum Vladislao rege Polonie sororio nostro cariss. cum suo regno observare (nie będzie chować zbiegów polskich i szkód robić)

40 niem

88 Anna Księżna Mazowiecka — 45 Niemiecki Jagiełły z Krzyżakami 1414.

70 Johannes Albertus Rex saxonis

74 Alexander. — 55 Czeski dla Wład. Warnen w Budzynie 1442.

76 Joannes de Lasko — 58. 59. ~~61~~ ~~63~~. 74. ~~78~~. ~~79~~.

82 Chrysztof Szydłowiecki

1339 jus Theutonicum novi fori quod Sredense dicitur

1466 Konrad (książę ~~albus~~) Olsnensis et Coslensis cum Margaretha uxore (filia Semoviti ducis Masoviae) Jakub z Dębna podskarbi król wypłaca im 20000 fl. jako spadek po Ziemowicie Mazowieckim

thesaurarius regni Pol. Cracov. Sandom. et ... capitan.

72

Ort:

Kunica — w Czechach i na Morawie r. 1540 zwano tę optatę: Czechelne (Hemdegeld) — kunica pochodzi może od inne

Kunice dziewicze podatek od panny idącej za mąż zniósł na Szląsku Henryk brodaty (może za powodem S. Jadwigi). R. 1262 na synodzie w Sieradzu za Janusza arcybiskupa gnieźnieńskiego uchwalono §. 58 „Ad haec statuimus sub anathemate prohibentes ut nequaquam dziewicze et wdowicze recipiantur" (podatek od wdów idących za mąż)

Łan (podług rewizorskich ksiąg) w Wielkiejpolsce miał 30 morgów wzdłuż a wszerz 1 morgę czyli 30 stai czyli 6730 łokci wzdłuż a 226 łokci wszerz. Morga jedna miała sznurów 3; sznur miał łokci 75 czyli prętów 12. Pręt łokci 7½

Przywilej Leszka Czarnego dany biskupowi lubuskiemu Wilhelmowi na posiadanie dóbr (Cracoviae 1282. IV Idus Maji) ma te nazwiska podług transumptu z r. 1504: Oppathow cum villis sequentibus videlicet: Czirnekow, Jurkowitz, Vmare, Jalouans, Lantzits, Biscopitz, Buckouenn, Trusceules, Crascaw cum magno gayo, Numeritz, Ruscaw, Sochzin, Grakonouitz, Porudze, Nitalitzko cum magna sylva et pratis, Nomina vero cum hijs villis: Stritzouitz, Czirfuonogor (Czerwona góra?) Snackouitz Zuola, Wiauitz (właściwie Worauitz), Grakortzitz (właściwie Grabotzitz) et Garbacz. Item in Goltzitz .. in Desemlirouitz (właściwie Dysenikowitz), in Karonoue, in Maltzino, in Sliptaue in terra lublinensi; in Biscopitz prope Tarnow... in terra cracoviensi Presebetzan .. in Frozescir et Dobrawoda .. Item in Kunitz .. cum Glinik, Brenstkow, Zagortzitz, Wirtzane, Czudza, Dobrsegow, Tilkouitz, Kosegow, Klytze, item in Krossen... „absolvimus a Naraz, a pouoz, a prseuod, a strosa, a stan, a sobol, a castore ac a solutione mellis quod dicitur czassa vulgariter latine vero ciffus, a bove, a vacca ab opole.

(Wroczerczyce?) Wieś Krocieryży sprzedał Jan Mrzi, biskup lubuski klasztorowi w Miechowie 1394

Przywilej Władysława Łokietka dany Stefanowi biskupowi lubuskiemu. (Cracovia 1328 infra octavas Pentecostes) wymienia posiadłości: In Majori Polonia oppidum Kazimir... Nesuestoue, Slaudutze, Lubza, Czartuw, In Coiauia: Katzow, Piscope, Landzin, Trulentzitz, Benschow, Prrekonono lacum cum parte Moriszlaue, in

(Staboludz?) (Niedźwiastowo?) (Sulanki?)

(Czarnkow)

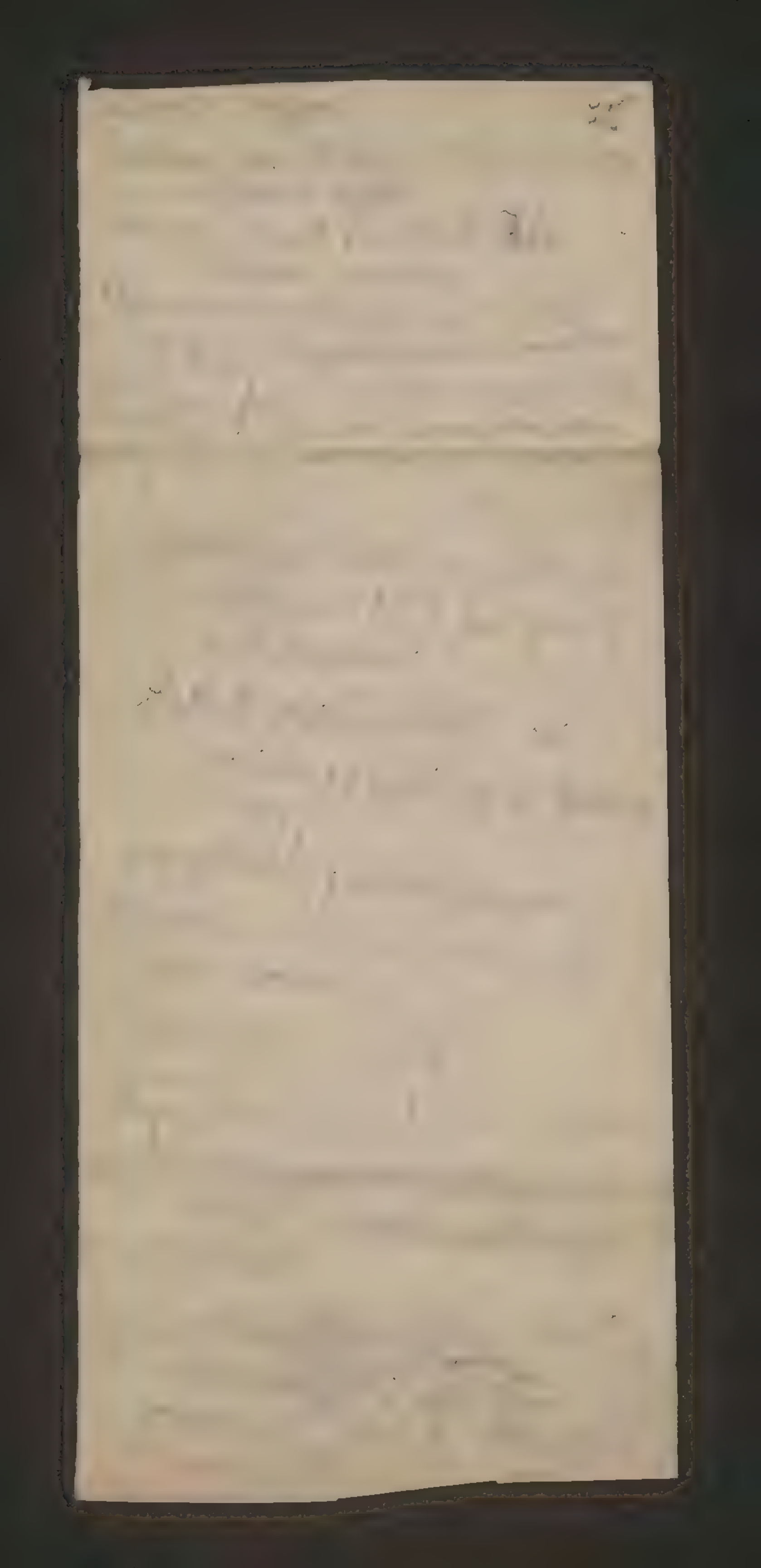
Przybysław (Siekierzyn) (Żołkowo)

(Kerzyca ?)

sylva Tzirnokow. Ultra Conyn versus Calys: Gadow, et Grochow.. circa Pisdry Prsibuslaue, Sickerino, Czolomkano Item parvum Glinik circa Linnow. Simi: liter Gantzitz in castellania Mesericzen: si

Kazmierz wielki otrzymawszy w spadku po swym ojcu wielkiem wysileniem odzyskane prowincyje: miał najpierwéj zadanie mądrą zewnętrzną polityką zabezpieczyć się od wszystkich nieprzyjaciół. Polepszył dalej stan materyjalny kraju przez kolonizacyję budowle publiczne. zaprowadził spichrze. W końcu zajął się uregulowaniem sądownictwa, usunięciem nadużyć i starał się prawo zwyczajowe ułożyć, stosunek prawa niemieckiego do polskiego oznaczyć. zaprowadzić prawo jednostajne ułożone w systematyczny porządek. Pomnikami tych starań są: statut tak zwany Wiślicki; ustawa o sądach wyższych prawa magdeb.; potwierdzenie przywileju dla Żydów – statut erekcyjny uniwersytetu Krak. i organizacyja żup solnych.

Co do statutu wiślickiego dowodzi Lelewel iż większa część artykułów miała być uchwalona za Henryka brodatego i Łokietka. a mianowicie na sejmie chęcińskim 1331. Te artykuły również jak i inne z prawa zwyczajowego zebrane osobno dla Małejpolski a osobno dla Wielkiejpolski przywieziono do Wiślicy na sejm. — J. A. Helcel dowodzi iż statut Wiślicki składa się z 4 statutów nadanych za Kazmierza W. 1) statut małopolski wiślicki 1347. 2) małopolski wydany pomiędzy 1354–1368; 3) wielkopolski piotrkowski daty wątpliwej; 4) wiślicki powszechny 1468 (zebrany w jedno)

Statuta regum Kazimiri et Wladislai edita in Warta confermata in Wyslicza pierwsze z r. 1343 de consensu Jaroslai gnezn. archiepi. – drugie z r. 1323 ?

Bibl. warsz. Luty 1869.

Klasztor S. Floriana kanoników regularnych w Austryi.

gen, das Hochgebi

den

....

ur gefälligen Einsicht.

, das Hochgebirge der Schw

1. Lieferung à Fr 1. 65 Cts.   13 Ngr

.

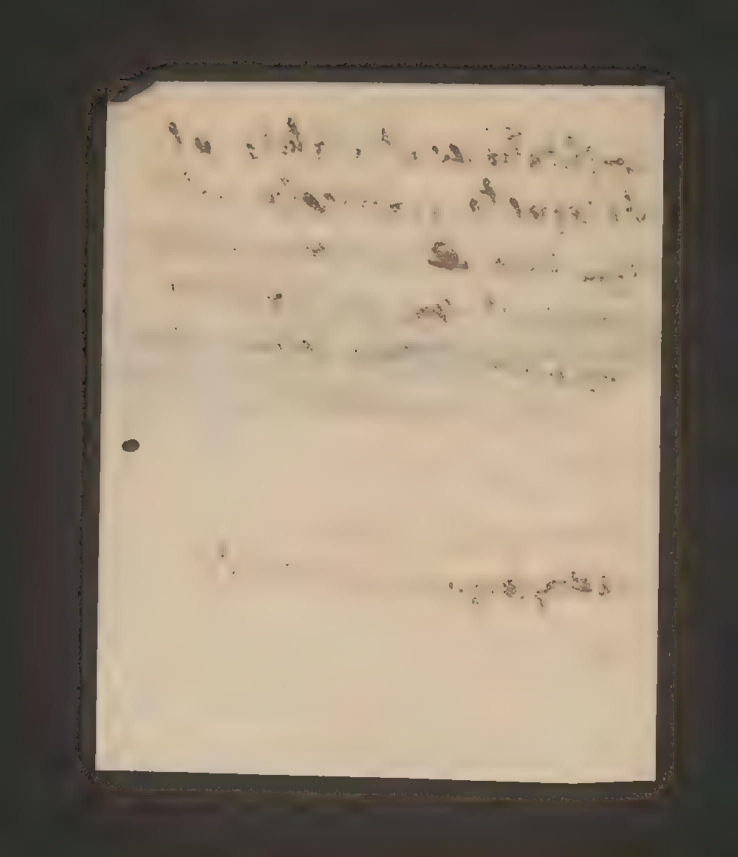
Sie auf dieses die schönsten und bedeu
darstellende Werk aufmerksam zu mach
Freund der Natur werden diese vortre
Alpenwelt von bleibendem Werth sein
Nähere, den wir zu beachten bitten. —
haffung nicht belieben, so bitten wir um
den nächsten Tagen.

Statuta polskie Krola Kazimierza w Wiślicy złożone z rękopismu wydał X. A. Wojcicki. Warszawa w Natarsona druk. Komis. rząd. sprawiedl. 1847. 8. str. VIII. 139. 1. i rycina 8 złp.

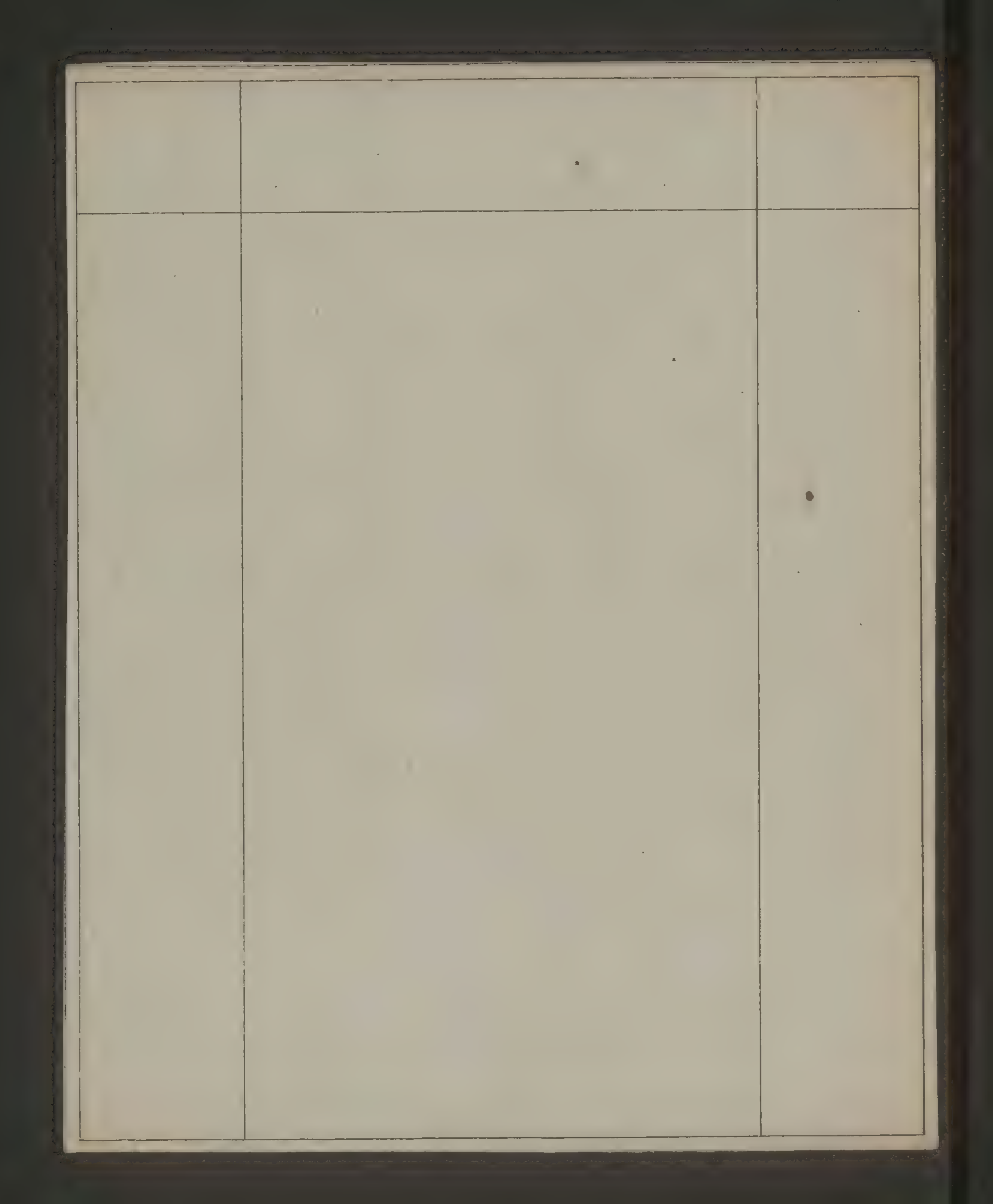
Constitutiones et Statuta vel Sintagmata provincialia inclyti regni Poloniae per serenissimum principem et dominum Dominum Kazimirum primum Poloniae regem ... edita et promulgata

K. 4 i A – G 7.

Sfotografowano r. 1880 w 10 egzemplarzach po 20 złr.

Ale Ruś jest ludi ne jest taki uspyniali. a proto pany swoi. to też i knizata a dediti imajut i meti uspeniali a proto pany swoi to solomon krol k. marchultowi piszet u swoich knihach. marchul tohadacza tak toże na kotoraja a spaniata ne jest a jest prosta wezmi wenczatok wenec budetwari izdoba. (Widać z tej przedmowy do starego ~~[illegible]~~ ruskiego przekładu praw Kazimierza Wielkiego że Narchoit w XV wieku w Polsce i na Rusi i kto wie czy nie w tłomaczeniu już był znanym. Mówi to przedmowa do owych praw że tłomacz piszący przedmowę na rozkaz Wańka Kierdejewicza jednego z radnych panów Władysława Jagiełły ~~[illegible]~~ kasztelana chełmskiego te prawa przekładał. Ułamki ~~[illegible]~~ tego tłomaczenia znalazł X. Antoni Sosnowski przy księdze ruskiej pisanej r. 7028 to jest 1520. Ob. Wiadomość o prawach Kazimierza wielkiego przełożonych na język czerwono-ruski za czasów Władysława Jagiełły w Dzienniku Wileńskim 1822. T II Nr 7 str. 280.

Stronczyńskiego: Wzory

Kazimierz król volentes villam nostram Sierzno melius locare eandem discreto Lompano damus jure theutonico Noniferi quod Środense dicitur locandi n mansos mansurandi in qua villam vendidimus ipso Lompano scultetiam pro 5 marcis - Cui sculteto ratione sculteti damus 2 mansos liberos tertium denarium de judicio tercium denarium ex pistoribus sutorum macellis mediam tabernam borram cum mellificiis 3 denarium de camera carnum liberam piscationem et obstaculum facere in loco quod vulgariter das dicitur in Zribend. Excepimus tamen quod idem scultetus et posteri ad expeditionem per 3 scotos grossorum solvent cmetones vero per unum scotum et unam pennam carnum in festo nativitatis Christi singulis annis kmetones pro censu de quolibet manso annuatim per 7 scotos - Praterea ad tria magna judicia que 3 in anno fieri consueverunt unum prandium scultetus et 2 kmetones dabunt vel pro quolibet prandio nostro per 3 scotos Item damus sculteto perpetuo tres ortos liberos in causis autem criminalibus et aliis quibuscunque magnis vel parvis secundum jus teutonicum judicandi Syradiae in dnica Ramis Palmarum 1349.

Boleslaus dux Mazovie potwierdza sprzedaż skulteciej in Ramp Kowo villa in districtu Czernensi jacentem przez Libko de Modzele Adwokata honesto Stanislao de Ostrowo pro 40 sexagenis gross. pragens. Skultetia fundata fit z 4 mansos mensure culmensis tertium denarium de tabernis ibidem situatis et tertium denarium cujuslibet rei judicatae Actum in Lathonicz feria 3a ante festum Margarethe 1417.

(~~pieczęć~~ orzeł polski z ~~napisem~~ do koła)

Alexander alias Witawdus magnus dux Lithuaniae fideli Petro de Gumolko nadaje advocatiam in Tykocino opido nostro to jest 5 mansos liberos tertium denarum de qualibet re judicata tertium macellam unum molendinum construendum unam tabernam unum balneum et libram ponderationis alias waga z której to adwokacyj on i jego potomki ad omnes expeditiones generales cum uno balistario servire tenebuntur juribus nostris ducalibus per omnia nobis et successoribus nostris semper reservatis. In Trokj. 1426. (pieczęć zbrojny z spuszczoną przyłbicą mieczem w ręku i tarcza w drugiej na której znak ЩЦ napis gotycki S. Alexandri ali. Witowdy de gra. magni ducis litua. dni + wielkości pół talara na sznurku)

exactionibus nostris terrestribus duorum grossorum alias sproborniy et civitatis pro dicta annualibus dictis Sh ofhi w zastawie dobr Jmou-Todawskich Kasztelanowi Sieradzkiemu Hinczy z Rogowa przez Krolową Zofię 1456.

Kazimirus dux Mazoviae Michaeli et Stanislao advocatis de Kandzorowo uwalnia ich od danin exactionibus angariis hoc tamen reservato aby jezli przez list z pieczęcią xiążęcia powołani będą do wyprawy in uno equo in valore 4 kopo in lorica bona sub galea circa currus nostros in nostris expensis similiter ad venaciones nostras ad retia totas quoties opus fuerit equitabunt In Warschosche 1471.

1355 d. 11 Octob. Vladislaus dux Cuja: via sculttetiam in villa Ostrowąż liberat a solutionibus: pekarne glowne, crowne, godne, podwo: rowe, dymowe, poradlne, poremb, poglowny, walne, stroza, na: rzas, prewod, wiwoz, a vacca, porco, perna et ove

Cod. dipl. Rzyszczew. I p. 212.

1361 „ excepta universa collecta terrae quae poredlne nuncu: patur ... admittimus post suum hominem si occisus fuerit poenam recipere capitalem quae in polonico dicitur poszederze". (Casimirus magn.) Rzyszcz. I p. 216.

1363 ~~Casimirus Magnus~~ Oswaldus castellanus de Slonsko sculteto de Plowize .. damus facultatem vultures, nisos, accipitres pro leporibus avibus universis quos invenire poterit in dicta haereditate capiendi.

Ryszcz I p. 224.

Zabytki ustaw z wieku XV r. 1386 - 1435
(W archiwum głownem królestwa polsk. znajduje
się części akt Krak. a między niemi księżka p. 706
sądowa krak. z r. 1372. (u Maciejow mylnie 1325)
R. 1396 Kmiecie tracą prawo stawania w sądach
w archiwach polskich tamże – akt o pokorę z r. 1434
Bibl. warsz 1861. T. 2. p. 703-712 Czerwiec.

Contributiones in Masovia 1416...
sep, obrzas, narzs, porcus, vacca, aries, pozeione, nestane, pobor, psarske, sokolne, bobrowe, przewod, stroza

mera (macca lat = miara oddawana w młynie) 1236.

Prawo ruskie
Odbywano roki od śmierci króli i trwały 2 tygodnie – wataman był wójt

Rozróżniano 1) niewolników i niewolnice (illiber, ancilla illibera) jeszcze r. 1435 w wojew. ruskim rozrzynano nos na znak niewoli (nasum cidere p. 238 – może za karę ?) ojciec za dług zaprzedawał córkę, zastawiono ich żydom – kupowano ich u tatarów. – W Polsce od czasu Kazimierza W. nie uznawano niewoli tylko służebnictwo bo papieże mocno nastawali o zniesienie niewoli za Piastów. tributarius illiber servus

2) Niewolnik osiadły (homo Kalanny – Brdinczy) nadawani na uposażenie królów do Kosuotów (1446) byli to niewolnicy którzy posiadali osiadłości (glebae adscriptus – benevole se dedit ad Brdam w kalaństwo – co od Tatar wzięto)

3) Ludzie sotni (sotny – tyle co kmieć – byli także: pop, dziesiątnik 1435) wolno im było grunta opuścić (podług prawa wołoskiego płacono czynsz jałowicę lub ½ grzywny – podług saskiego 3 grzywny czynszu)
Sotny posiadał jako fundus instructus: sprzężaj, 2 pary bydła, wóz bronę i pług, które nie śmiał sprzedać

4) Ludzie wolni (pochodzący – podchodkones – pochoży)

5) Bojar (tyle co w Rzeszy Leman – w Polsce sołtys) – jednak bez władzy sądzenia

Pańszczyzna podług ruskiego prawa była nieograniczona –
Prawo polskie zaprowadzono na Rusi 1435 lecz Consuetudo terrestris została.
Osiadły mógł resignare servitium (służebnym być) t. j. odejść z roli tylko odchodząc winien oddać i kopę grosza dzban (vinus) pszenicy, dwie kłody (truncos) owsa, cztery sery (tortas rutiles – może korowaje ?) cztery kopy kur, wóz drew i wóz siana.

Osiadłości kmiece zwano: objazd, ślad(?) źreb, łan, włoka, dział (mansus, laneus) w Polsce – czertóż (area odczert znak) na Rusi (czarna wiekurbanna Grund) – ojcowizna (patrimonium) na Podlasiu – buda, posiadło, płosa (lisa, argula, mergula) w Mazowszu – gburstwo w Prusach

W Poznańskiém dzielono cała osiadłość na 4 ćwierci (każda po 25 morgów)

Łan miewał 16–60 zagonów – wysiewało się na nim 30 korcy – lub cały dzień orano (jutrzynia) – włoka

Zwykle osadzeni byli na pół łanie – później na ¼ łanie
sołtys miał 2 łany

Na północy posiadano 2 włoki

Grunta były pańskie – i wykupne czyli wyzwolone, zakupne

Agricultura ratajstwo Kniaź Lew mówi 1288 darujemy bojarynowi osadzić sioło z ludźmi roботnemi i tretinnymi pługami z winami, polownictwom, sępom – R. 1441 przezroty dworskie postawione są u ludzi w siabrowstwo (serebszczyzna – danina)

Czosnta (siana lub zboża) oznaczała kopę.

Ob: Rolnicza ludność w Polsce od XV do XVI wieku Kra przez J. x. L. Bibliot. warsz. 1858 T. II st. 79. – 1858 T. I st. 237.

Zbiór praw Litewskich od roku 1389 do roku 1529; tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. Poznań, 1841. in-4°.

(Wydał A. T. Hr. z Kościelca Działyński.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] jejim r. 1496 zemřel

[illegible]

[illegible] mi [illegible]

[illegible] nejkrajnější [illegible] zmíněné [illegible]

Hat[illegible] [illegible] 2 r. 1454

[illegible] I [illegible] p. 114 [illegible]

[illegible]

[illegible] p. 518 – [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 3. [illegible]

[illegible] HH. [illegible] p. 2[illegible] – [illegible]5

Statuta | Serenissimi domini Sigis | mundi primi Polonie Re=| gis z Magni ducis Lith=| [illegible] uanie. &c. in Conuenti=|bus generalibus| edita z pro=|mulgata.| Cum Gratia z | Privilegio. fol,

druk got. na końcu:

Impressum Cracouie apud Hierony: mum Vietorē| Anno Domini Millesimo Quingentesimo| Vigesimo quarto. Mense Aprili.| kart 4 nieliczb: kart 54. (fol. 54) liczbow.

na odwrocie tyt drzeworyt Orzeł polski zygmuntowski – popiersie Zygmunta I w szubie [illegible] i czepku z monogram. HR. i S: popiersiem Krolowej Bony.

Są tu statuta

1) Sejmu Krak. koronacyjn. 1507. fol 1.
2) " piotrkowsk. 1511 fol. 15.
3) " piotrkow. 1519 fol. 21.
4) " bydgoskiego 1520 fol. 25
5) " piotrkowsk. 1523 fol. 28.
6) Sequitur Formula Processus judiciarii fol. 32
(z formularzami aktów)

Privilegium Sigismundi I Regis Poloniae quo omnia jura regni confirmat, datum Cracoviae in Conventione generali coronationis, Feria tertia proxima post dominicam Reminiscere A. D. 1507. (Cracoviae

Fol. str. nieliczb. 7. (czyli Kart 4, z których ostatnia odwrotna próżna)

/: Jest to właściwie dodatek do Statutu Łaskiego wydanego r. 1506, który Łaski r. 1507 ogłosił. Należy do rzadkości i znajduje się tylko w bibliotece Świdzińskich. — Przedrukowany w zmienionym porządku i opuszczeniem zakończenia w Volum. leg. Tom I. str. 357. :/

~~[illegible]~~

Farraginis actionum juris civilis, et provincialis saxonici, municipalis= que Maydeburgensis, libri septem per Joannem Cervum Tucholiensem collecti. Cracoviae ex officina Ungle= riana 1540.

czwarta wydanie [illegible]
[illegible]

uwaga na [illegible] [illegible] napisana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] provincii [illegible]

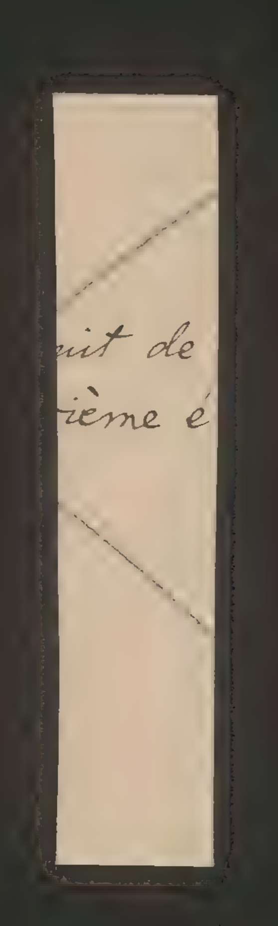
[illegible] 1531
[illegible]
[illegible] 1540
[illegible] 1542
[illegible] 15[illegible] [illegible]
7 [illegible] 1[illegible] [illegible]
[illegible]

Przegląd dzieła. Do Zygmunta III go kró. pol.

I. Prawo koronne Królewskie, którego principatem jest Król.

II. Prawo Duchowne, którego powodem Arcybiskup.

Statuta ducatus Mazoviae (collecta opera Petri Gorinski) Cracoviae per Hier. Vietorem. 1541 fol. 32

uit de
ième é

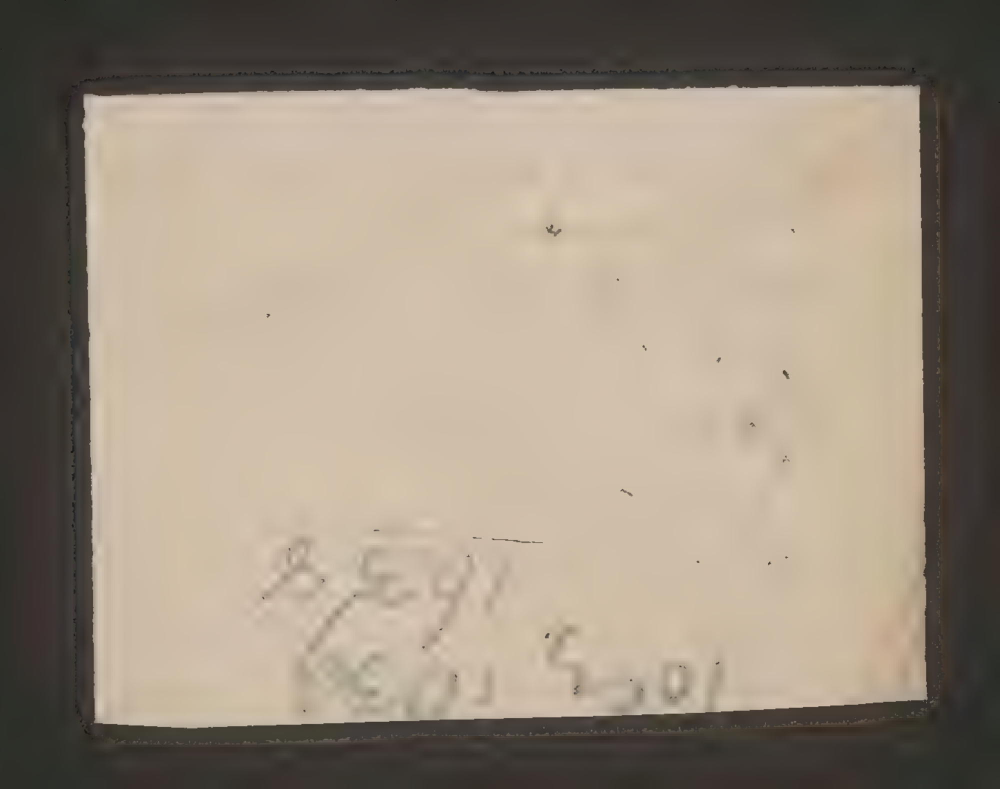
Statut wołyński była to druga redakcya statutu litewskiego z d. 11 marca 1566

84.

Digestum Juris Saxonici provincialis partibus sex comprehensum et novis expositionibus atque cum Jure communi conciliationibus claris, ad omnium, praesertim qui Forum agunt, usum illustratum opera:

K. 8. ff 55 g i.

Ded: Alexandro Trzebinski epo premisl.

Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego od N. Jaśnieyszego Hospodara Krola Jego Mości Zygmunta III na Koronacyey w Krakowie Roku 1588 wydany w Wilnie, U Leona Mamonicza Typographa Krola J. M. Roku, 1614.

Kart 8 (tytuł czarno i czerwono druk, z herbem Litwy otoczonym herbami ziem lit. – Przywiley Zygmunta III konfirmujący Statut Kraków d. 28 Styczn. 1588 – Ded. Zygmuntowi III Lew Sapieha – Wiersz na herb Sapiehy – Ded. Leonowi Sapieżie kancl. w. lit. Leon Mamonicz rajca i typogr. w Wilnie d. 30 Septembr. 1614. – Przywiley na druk Zygmunta III Cracoviae 11 Febr. 1588) str. 1–391 (Statut) K. 13 (Regestr przez Stanisława Gałaskę zebrany 1614)

Trybunał obywatelom Wielk. X. Litew. na seymie warszawskim dany R. 1581. W Wilnie w drukarni Leona Mamonicza Roku 1616. fol. K. 1 i str. 23. Sign A–B.

Responsio modesta ad Cuiusdam Quinquaginta singularia Juris (1677) 4° H.46

Casus propositus cum sua Resolutione K.12

Data	Nazwisko pożyczającego:
	Nazwisko ręczyciela:

Tytuł dzieła.

Prawo polityczne narodu pol. czyli układ Rzeczypospolitej Lublin 1792 97

Prawo polityczne Nar. Pol. czyli układ Rządu Rzpltej. T. I. Warszawa 1790.

ski

minions

Działyński Zbiór Praw litewskich, Poznań
1841.

(Ewidencyjnego :) Polskie tłomaczenie Statutu
litew.

(Ostrobramskie Karmelitow) Polskie tłomaczenie Statutu litew.

1. Błagoczestywjejszija Samoderżawnjejszija Weływkija Gosudaryni Imperatrycy Jekateryny Wtoryja Uczreżdenija dlja uprawlenija gubernij Wserossyjskija Imperii w koich stołycy. — W Berdyczewje 1795 goda = Nayprawosławnieyszey naysamowładnieyszey Wielkiey Monarchini Imperatorowy Katarzyny drugiey Ustawy dla urządzenia guberniy Cało-Rossyiskiey Imperyi w których stolice. W Berdyczowie 1795 roku. 4to str. nieliczb. 19, liczb. stron 552 (po rossyjsku literami graždanskiemi i obok tłomaczenie polskie Ustaw ułożonych r. 1779, a publikowanych 4 stycznia 1780.)

2. — — 2a Edyc. (Takiż tytuł po rossyjsku i po polsku) W Grodnie 1796 r. 4o str. nieliczb. 19, liczb. str. 497.

~~[illegible]~~

3. Nayprawosławnieyszey naysamowładnieyszey Wielkiey Pani Katarzyny II Imperatorowey Całey Rossyi &c. &c. &c. Ustawy na Gubernie Państwa Cało-Rossyiskiego z narodowego na język polski przełożone przez JX. Stanisława Siestrzencewicza Bohusza Arcybiskupa Mohilewskiego Kość: Rzyms: Kawalera Orderow Białego Orła i S. Stanisława Prałata Dziekana Katedry Wileńskiey. Edycya Druga W Mohilewie Roku 1793. 4to Kart 2, str. 283. i k. 1. ded. Imperatorskiey Mości... Stanisław biskup, w Mohilewie 14 Jan. 1777. (bez textu ross. tłomaczenie odmienne)

Bohusz

Gorodowoje położenije. – Mieyskie postanowienie (b. m. dr. i r.) 4º str. nieliczb. 9, str. liczb. XXXIII i 202. (Ustawy dla miast Katarzyny II Cesarzowey publikowane 21 Kwietn. 1785) po rossyjsku grazdansk. liter. i obok po polsku (druk w Berdyczowie jak widać r. 1795.)

2ª edyc. (po polsku i po rossyjsku grazdan. literami) –: Przedrukowano w Wilnie w drukarni Akademickiey Septembra 5 dnia Roku 1796. 4to str. nieliczb. 9 i liczb. 212.

Prawo przypatrz polskie
napisane i wystawione
przez r. 1830 w b. warszawskiej
akademii naukowej z niewygody
przez Jana Wincentego
Bandtkie Stężyńskiego.
Warszawa w domu
Banku Polskiego
1831, 8° XII, X, 483
XIV. i 2 karty

Prawa	Prawo (Zbiory prawa polsk.)	fol.
	Prawa, konstytucye i przywileje Królestwa Polskiego i W. X. Litewskiego i wszystkich prowincyj należących na walnych sejmiech koronnych od r. 1347 aż do 1780 uchwalone (tak zwane Volumina Legum)	Warszawa typ. Colleg. Schol. Piar.
	Tom I (Leges, statuta, constitutiones Regni Poloniae) od r. 1347–1547	1732
	" II od 1550–1609	1733 (przedruk. 1783)
	" III od 1611–1640	1735.
	" IV od 1641–1668	1737.

Tom V od 1669 – 1697 1738
" VI " 1697 – 1736 1739
(drugie wydanie z te=
go ż roku różni się
str. 501–549)
" VII " 1764 – 1768 1782
" VIII " 1775 – 1780 1782
(Ciąg dalszy:)
Konstytucye sejmu 1782 1782
" sejmu 1784 1784
" sejmu 1786 1786
Zbiór Konstytucyj sejmu 1788 – 1790 1791
Konstytucye sejmu grodzieńskiego 1793 . . . . 1793 (bardzo rzadkie)

Domina Palatii Regina Libertas seu Familiare
Amicorum Colloquium de statu, libertatibus
et Juribus Regni ac Reipublicae Poloniarum,
ubi malevolae extraneorum obtrectatorum objec:
tiones solide et erudite refutantur. Primis typis
Polonice olim mandatum nunc vero Latine red:
ditum ab Aenea Philone de Cantia Mascarino,
Liliato Cive Cennio. Liberopoli, apud Candidum
Veriscribium 1736. 4to Kart, 3 i str. 3–144 i k. 1
Errata. – ded. Adamo Thaddaeo Comiti Chodkiewicz
palatino brestianensi . . . . . Coenobii Supraslienis
Ord. D. B. M. Religiographi.
): Według Załuskiego autor anonim tego dzieła jest Wła:
dysław Rej z Nagłowic wojewoda lubelsk. – Orygi:
nał polski bezimiennie pod tytułem: Domina palatii regina liber:
tas – jest drukowany str. 1–131 w dziele: Różne
mowy publiczne sejmikowe i sejmowe miane przez
JMP. P. Jana z Dębian Dębińskiego Komornika
granicznego województwa Krak. a powiatu Xiąskiego
R. P. 1727 w drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej.
4to k. 2, str. 197 ded. Antoniemu Moszyńskiemu cho:
rążemu piotrkowsk. (od str 131–197 idą mowy)
Po łacinie podobno przedrukowane w Danejkowicza
Svada latina –): Podobne dzieło: Candidi Veronensis
Eclypsis Poloniae orbi Polonico demonstrata.
Varsaviae 1709. 4to którego autorem anonimem
jest Antoni Stanisław Szuka referendarz koron.

Recepta na to abyśmy się długo w oyczyznie osiedzieli. (Gaetani, Karnkowski, Zamojski) b. m. dr. i r. – około 1597.) 4to (raczej z r. 1659)

(toż) Heilsames Mittel, wodurch wir lang in unsern Vaterland können erhalten werden. Aus dem Polnischen ins Teutsche übersetzet. (b. m. i r.) 4to.

Theoria Calendariorum quam contra in Herbipolensi Academia defendet nob. et erud. iuvenis Adamus Swinarski Canonicus. Wirceburgi apud Georgium Fleischman 1597. 4to.

Syrenii Simonis Phil. et Med. Doct. Quaestio pro incorporatione sui inter Professores Medicae facultatis in Universitate Cracoviensi ad disputandum proposita die 5 Julii hora 9. Cracoviae 1590. 4to.

Algorithm to iest nauka liczby po polsku na liniach. Teraz nowo z pilnością przeizrany, na wielu miejscach poprawiony i snadniej ku nauczeniu niż pierwey podany przez Bernarda Woiewodkę. Drukowano w Krakowie u Dziedziców Marka Szarffenberga 1553. 8vo.

— — — da mihi, quod tu
Des licet assidue, nil tamen inde perit.
Da mihi quod cupies frustra dare forsitan olim,
Dum tenet obsessas invida barba genas.
Ovidii (Priapeia Carmen 2)

Ob. Tłomaczenie Jana Kochanowskiego: Do Hanny. Daj czegos...

Chodzko Joseph (jenerał szef oddziału topograficzn. sztabu jeneraln. w Tyflis † 1882.): Coup d'oeil sur les travaux trigonométriques du Caucase depuis 1847 jusqu'à l'automne de 1863. – Coup d'oeil général sur l'orographie du Caucase. – Carte de la triangulation du Caucase, avec indication de l'orographie des montagnes. (Tiflis 1863) fol. litograf. całe. (Karte reprodukował Petzholdt Alexander: Der Kaukasus. Leipzig 1866. 8vo 2r Band.)

Kołłątaj: Observations sur un ouvrage intitulé: Essai sur le droit de succession au trône de Pologne. Varsovie 1791. 8vo

jackiego o prawach litewskich Kosztowało 50 złp.
(Król prusski kazał po niemiecku tłomaczyć.)

A. C. J.

Adalb. Stanisl Casimir. 105

Micinski, Mamczynski, Garmundowicz zajęli się wydaniem trzeciej pomnożonej edycyi Załaszowskiego Jus regni Poloniae które niecałe wyszło pod tytułem: Syntagmatis Juris universi regni Poloniae &c (Liber I et II połowa) fol. p. 1–752.

Celichowski Zygmunt: O autorze i wydaniach dzieła: "Ustawy prawa polskiego." (Rozprawy i Sprawozdania z posiedzeń Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności. Tom V. Kraków 1877. str. 1-16)

Ustawy prawa polskiego dla pamięci krótko wypisane 1561. fol. (podł. Bentkowskiego autor Herbart Jan)

Ustawy prawa polskiego najpotrzebniejsze krótko z Łacińskich wybrane, na polski język przełożone. J. P. 1563. 4to (z kopii) (podług T. Działyńskiego Jakób Przyłuski autorem)

— toż. 1565. 4to (podług notaty Ossolińskiego Jan Piotrko_a podług Maciejowskiego Piśmiennictwo polskie Tom III str. 6. Jan Łonstowski autorem.

— toż 1569. 4to

— Ustawy prawa ziemskiego polskiego z przydatkiem o obronie Koronnej pana Jana Tarnowskiego. Kraków (dr. Łazarza) 1579. 4to (podług M. Malinowskiego autorem Jan Tarnowski)

podług Celichowskiego (dowiodł) autor Jakób Zalszowski podstarości zatorski 1558 (str. 10)
rękopis w bibl. Ossolińskich z r. 1558 a w bibl. Czartoryskich z r. 1555 (Nr 1427 z przywilejami oświęcimskiemi)

Decreta/ et in Conuentu generali Cracouien. Om=
niū Regni ordinū consensu edita. Anno/ Domi=
ni Millesimo quingentesimo vigesimo/septimo./
(druk bez miejsca) fol. Kart 6. (Sign. A.)
/: Wydane te uchwały sejmowe in Convent. gen. Cracoviae
fer. 3a prox. post dom. Reminiscere 1527 :/

Constitu/tiones Cōuentus Cracouien: de Anno domini:/
millesimo quingente=/simo Trigesimo/secundo/ (druk
bez miejsca) fol. Kart 8 (Sign. A-B.)
/: Wydane uchwały sejmowe in Convent. gen. Cracov. die SS. Fa=
biani et Sebastiani A. 1532. :/

Decreta/ z Constitutiones publice/ in Conuentu generali
Pio=/trcouien: pro festo sancto=/rum Trium Regum.
An=/ni domini Millesimi quin/gentesimi Trigesi=
mi octaui/ Consiliariorum Regni / z Nunctiorum
terra=/rum mutuo con=/ sensu facte./ (druk bez
miejsca) fol. Kart 14. (Sign A6 B6 C4.)
/: Wydane uchwały sejmowe in Conv. gen. Piotrkov. fer. 5a
ante domin. Invocavit 1538. :/

Statuta seu Constitutiones in comiciis Crac. laudatae
A. D. 1539. Mscpt. fol. Kart niel. 6. Mscpt Nr. Inw. 196.
/: Uchwały Cracov. in Conv. gen. Sabbato in Castro S. Valen=
tini 1539 :/

Constitutiones in Conventu generali Crac. A. 1540 editae
Mscpt. fol. Kart 11
/: Uchwały Cracov. in Conv. gen. fer. 4a post dom. Judica 1540:/

In Comitiis generalibus Cracovien. Constitutiones factae A. D. 1543.
Mscpt. fol. Kart 19. (po polsku)
/: Uchwalone Cracov. in Comitiis gen. d. 12 Aprilis 1543. :/

Comites palatini pojawiają się w VII i VIII wieku na dworze we Francyi i Włoszech, tworząc sądy apelacyjne; w Rzymie zwano ich Comites Sacri Lateranensis palatii, mianowani od papieży, cesarzy lub książąt; papieże nadawali im także tytuł Kawalerów złotej ostrogi (milites aurati). Pierwszy Ludwik Bawarczyk cesarz (z początku XIV wieku (1323 – 1327) zaczął udzielać przywileje osobom na mianowanie rycerzy, udzielanie herbów, tytułów doktorskich, urzędów notarialnych, legitymacyi dzieciom nieślubnym. – Papież Leon X bullą „Summi bonorum" nadał patriarchom, arcybiskupom, biskupom, nuncyuszom, abbrewiatorom kancelaryi papieskich prawo mianowania 3 rycerzy z tytułem Comites Sacri palatii apostolici Lateranensis, którzy zaś mieli władzę nadawać dyplomy doktorskie lub notarialne i legitymacyę dzieciom nieślubnym. – Pierwszym przykładem nadawania wieńca poetom odbył się na Petrarce r. 1341, poźniej nadawali papieże, cesarze, królowie takież wieńce. – Milites aurati (Kawalerowie złotej ostrogi) pierwszy raz zaprowadzeni są od cesarza Konstantyna po zwycięztwie nad Maxencyuszem. W Polsce królowie po koronacyi pasowali mieszczan i drobną szlachtę na Kawalerów złotej ostrogi, począwszy od Zygmunta I.

(Starowolski Szymon † 1656): Stacye żołnierskie abo wyciąganie ich z dobr Kościelnych potrzebne przestrogi. Dla Ich Mściów Panow Żołnierzow... Krótko spisane przez jedne osobę duchowną. W Krakowie w druk. Franciszka Cezarego 1636. 4to Kart 27 (Sign. A – G3.)

(2ª ed.) – – a znowu dla wielu błędow w pierwszym druku popełnionych, pilniej przedrukowane. W Lublinie w drukarni Pawłowej Konradowej 1638. 4to Kart 24 (Sign. A – F.) (w tej edycyi na końcu dodane 2 epigramata polskie)

(dziełko to kryminanie wydane Jh. Siejkowski w drugiem wyd.; Kraków 1737 na str. 305 ... Pruszcza P. H. Forteca Monarchów. Kraków 1737 na str. 305 wspomina jako Starowolskiego: „Stacya zguba ojczyzny. Kraków."

Zupełnie odmienne od tego i przez J. M. Sobieszczańskiego w Encyklop. powszech. T. XXIV. str. 7 mylnie Starowolskiemu przypisywane są 2 dzieła podobnej treści.

a) Zguba wieczna dusze są Stacye żołnierskie, abo chlebow wyciąganie i rozdawanie od wiernego tej Ojczyzny syna na przestrogę Radzącym o całości Rzeczypospolitej a mianowicie JMM Panom wojskowym odkryta a za powagą... i za pochwałą wszystkiego X. Duchowieństwa według nauki św. Theolog. dowodnie i szczerze pokazana w r. p. 1664 (b. m.) 4to K. 21. t. j. Sign. K. 1. A – E4 czyli K. i str. liczb. 1 – 38 i K. 1. (napisane r. 1663 po Związku).

b) Chleb niezdrowy Stacye żołnierskie z dobr Kościelnych, to jest Dyskurs, którym się pokazuje, że Stacyi abo chleba żołnierz wyciągać z dobr Kościelnych ... F

Fi niemożna. Wydany r. p. 1661. b. m. 4to str. 136. (Sign. A – R) (dzieło zupełnie odmienne od poprzedniego)

(Ref. Vladislaus): Domina Palatii Regina Libertas seu familiare amicorum Colloquium de statu, libertatibus et juribus Regni ac Reipublicae Poloniarum ubi malevole extraneorum obtrectatorum objectiones solide et erudite refutantur, primis typis polonice olim mandatum nunc vero latine redditum ab Aenea Philone de Cantia Mascarino Liliato Cive Cenrio. Liberopoli apud Candidum Veriscribium. 1736. 4to str. 144. i 5.

— — toż przedrukowane w Danejkowicz: Svada polon. et latin. T. II Pars III str. 122–197.

Janocki (Polonia literata p. 73), Mizler (Acta liter. 1755), Krasicki (Przypisy do Niesieckiego) przypisują autorstwo Janowi Fryderykowi Sapieże Kanclerz. w. lit. mylnie, który to dzieło tylko z polskiego przetożył. — Po polsku oryginał: „Rozmowa uczona pewnego Statysty o wolności Rzeczypospolitej Polskiej.” wydał bezimiennie w swoim dziele: Dębiński Jan: Różne mowy publiczne. Częstochowa 1727. 4to. — lecz Załuski J. A. (Biblioteka historyków Kraków 1832 str. 107) przysądza autorstwo Władysławowi Rejowi z Nagłowic Wojewodzie lubelsk. — W Bibliotece Ossolińskich jest rękopis tej Rozmowy z r. 1671.)

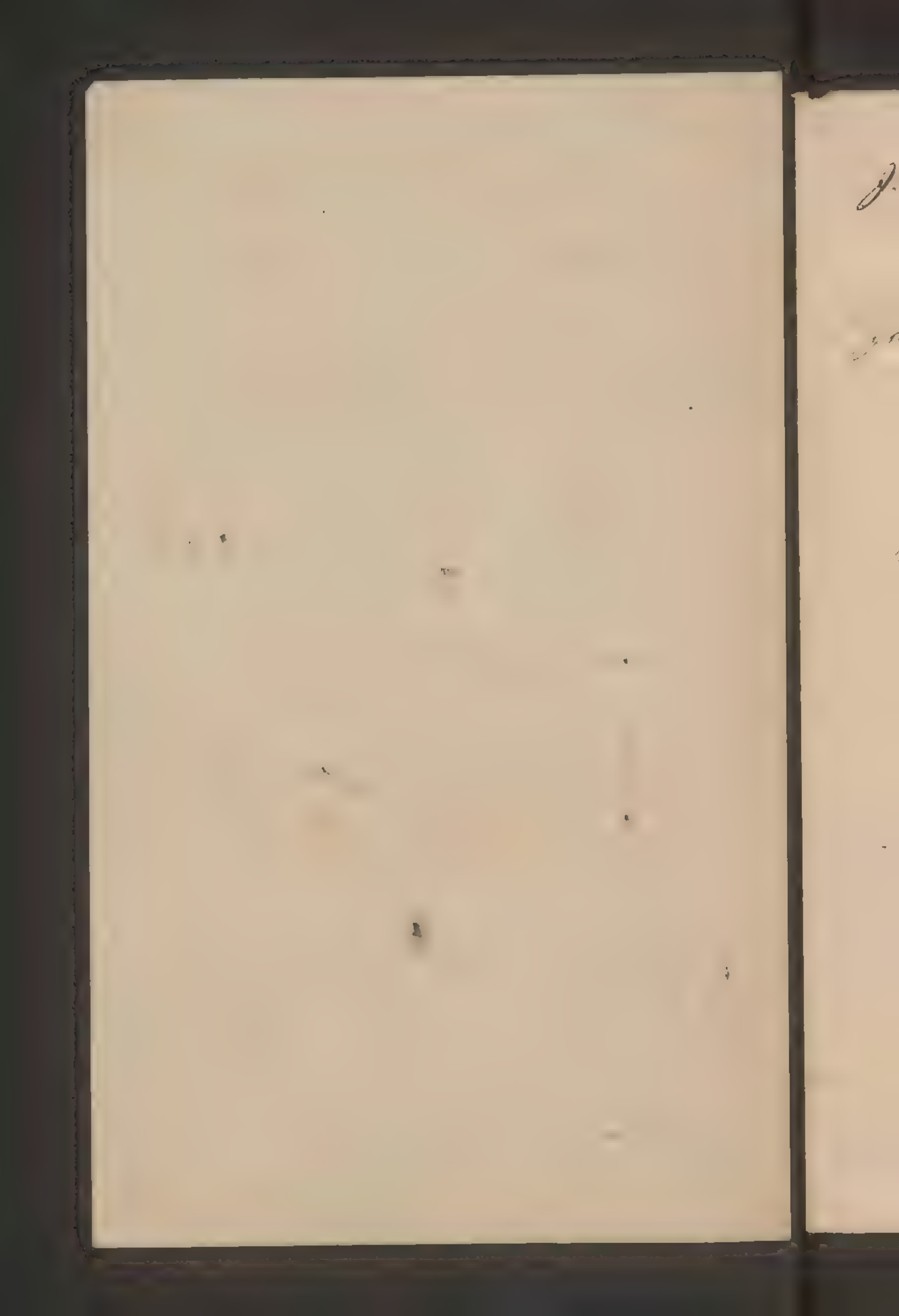
Ecclipsis Poloniae orbi publice demonstrata. Authore Candido Veronensi. Anno 1709. 30 mensis Februar. (Varsaviae typ. Schol. Piar. ?) (s. l. et. a.) 4to k. 2 i str. 170. (podług Niesieckiego autor: Szczuka Stanisław podkanclerzy lit. — Niektórzy mylnie przypisują to J. Skrzetuskiemu czyli Antoni Szczawińskiemu. (Ob. Hoppius: Schediasma pag. 105 — Braun pag. 14 — Załuski Programma 1743 pag. 55 — Brown Bibliot. Tow. Jez. pod Skrzetuski.

Decreta in coventu generali Cracovien.
1527. fol. K. 6. jest w Vol. I. 471.
Constitutiones Conventus Cracovien
1532 fol. K. 8 (Vol. I. 499)
Decreta et Constitutiones publicae in
Conventu generali Piotrkowien.
pro festo Sanctorum Trium Regum
1538 fol. K. 17. (na odwrocie tyt
herb Zygmuntowski)

2a ed. fol. K. 14. (bez orła)
Vol. I. 516.

Constitutiones Conventus generalis Cra=
covien A. D. 1539. fol. K. 4.
jest w Vol I

Constitutiones in Comitiis gener. Crac.
factae 1543. (po polsku fol. kart 19
pisane) Dat. Cracoviae d. 12 April 1543.
nema w Vol.
pod Decreta fol

J. O. Xiążę Stanisław Lubomirski [illegible]
[illegible] poprzednio [illegible] [illegible]

miasta Dubna –

miasteczka Służa:

[illegible] 19 w województwie Wołyńskiem

[illegible] Jerzy Lubomirski Podczaszy [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] dienań –

[illegible]

[illegible] 20 w [illegible] [illegible]

[illegible] w [illegible]

[illegible]

[illegible] jest w grodzie [illegible]
[illegible] [illegible] pag. [illegible] –
[illegible] jest w grodzie Łuckim [illegible]
[illegible] dnia 2[illegible] [illegible] pag. 31
[illegible] w tymże [illegible]
[illegible] pag. [illegible] –
[illegible] jest w [illegible]
[illegible]
[illegible] jest w [illegible]
[illegible] pag. [illegible]
[illegible] w [illegible]
[illegible] pag. [illegible]
[illegible]
[illegible] pag. [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] pozwolono jest), iż mu wol-
[illegible]

[illegible]

„pituram w Dobrach swych, nieruchomych i ruchomych, gdziekolwiek leżących, tak teraz ma i mieć może, „co i jako miałby mu oddziedziczać; „tak Ex potentia jego maculins „cano, jako eo deficiente quoquomodo „w owiczonym z całej z woli, „która to ordynacya wieczyście ma „być ważna non obstante illa „praescriptione et talibus, etsi ad- „missio possessionis non subseque- „retur. Tym sposobem, aby wedle „tej ordynacyej te dobra, vel in toto, „vel in parte, prout ordinaverit, nie „mogły być per haeredes (etiam de „lumbis ejus, et successores alieno- „wany. Ita tamen, ut in aliis om- „nibus conditionibus, ordinatia stat „juribus et oneribus terrestribus „subiacat. A ta ordynacya, aby do „wszech wiadomości przyszła, ma do „akt trybunalskich w Lublinie, vel „ad alia quaevis vim perpetuitatis „habentia, podadana być cum facul- „tate innuiandi; ammodo ipsi „durabat durante vita ipsius reser- „vata.“

Constitucye sejmu walnego Ko
ronnego Warszawskiego r. 1627
d 20 Listopada.

„Obrona Ukrainy od Pogan
„Iż zawsze Ukrainom szkodam
„pogaństwa są niepewna, przy-
„jaźni poznawamy, chcąc jako
„najlepiej prowidere bezpieczeń-
„stwu państw naszych, autho-
„ritate praesentis Conventus
„warujemy, aby Quarta zwyczaj-
„na nigdzie indziej jedno na
„żołnierza, który Ukrainy od Po-
„gan strzedz będzie, obracana nie
„była pod winami w statutach wy-
„rażonymi. Wielmożny tez
„Wojewoda i Hetman [illegible]
„narz, ludzie z [illegible] Imć
„Kasztelana Krakowskiego i [illegible] bra-
„ć wszystkie Małopolskie także
„obracać ma. Więc i starszy wojska
„naszego Zaporoskiego z liczbą
„naznaczoną takową, którą Komi-
„sarze nasi postanowili, przy woj-
„sku Ukrainnem przeciw pogań-
„stwu [illegible] powinien będzie.

Dola

Dlaczego stipendarium przyczyniamy,
iżeby sustentament wojska na sej-
mie teraźniejszym umówionemu
naznaczony, także i Starostowie U-
kraińscy, gdzie którzy st. dobra
Rzeczypospolitej trzymają, starać
się tam mają."

Constitucye sejmu walnego koronnego Warszawskiego 1628 roku dnia 18 lipca.

"Obrona Ukrainy od Pogan."

"Aby od inkursyey Pogan, których
"jużeśmy nieraz lubricam fidem
"doznali, i tamta państw naszych
"~~[illegible]~~ strona obwarowana była:
"authoritate Conventus praesentis,
"postanawiamy, aby Quarciany żoł-
"nierz, który ustanowiony na pograniczu
"naszej i Rzeczypospolitej jest, z tam-
"tąd według dawnego prawa nie-
"zjeżdżał. Do którego i my się upomina-
"me na tym sejmie naznaczony [illegible]
"wojewoda Sendomirski Hetman
"polny, gdzie i w osobliwej [illegible]

„mozinego Kasztelana Bracławs-
„kiego i wybraniu Kr. topolskie, tak-
„że z starostw Ukrainnych którzy
„którzy służbę Rzeczypospolitej po-
„winni i obrócić mają więc i starszy
„wojska naszego Koronnego ...
„z służbą pokazują tęgą, która ...
„... naszy ... ... pr-
„zypiszą ... Ukrainie, wo-
„jenną służbę odmawiać i ...
„... [illegible] ... ...
„będzie. —"
„Constitucye sejmu walne-
go koronnego Warszawskiego
r. 1635 poczętego dnia osta-
tniego Stycznia uskończo-
nego 14° Marca.
„Obrona i bezpieczeństwo
Ukrainy. —
patrz wyżej w wypisach.

1557. Statuta sejmu warszawskiego r. 1577 za Zygmunta Augusta.
1564. Konstytucye sejmu koronnego warszawskiego 1563 i 1564 r. za Zygm: Augusta
1565. Konstytucye Sejmu piotrkowskiego za Zygmunta Augusta 1565 r.
1567 Konstytucye Sejmu piotrkowskiego za Zygmunta Augusta 1567.
1569. Konstytucye Sejmu Lubelskiego za Zygmunta Augusta 1569.
1570. Recess Sejmu Warszawskiego 1570.
Interregnum i zaraz po śmierci Zygmunta Augusta
1588. Konstytucye sejmu za Zygmunta III° r. 1588.
1590. Konstytucye sejmu walnego warszawskiego za Zygmunta III r. 1590.
1591. Konstytucye Sejmu walnego warszawskiego r. 1591.
1593. Konstytucye sejmu walnego Warszawskiego za Zygm. III 1593 roku
1595 Konstytucya sejmu walnego krakowskiego za Zygm: III r. 1595.
1596. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warsz. za Zygmunta III r. 1596.
1598 Konstytucye sejmu wal: kor. warszawskiego za Zygmunta III 1598
1601. Konstytucye sejmu wal: koron. warszawskiego za Zygm. III r. 1601.

1607 Konstytucye sejmu walnego koron: warsz: za Zygm: III. r 1607.

1609. Konstytucye sejmu walnego Koron: w warszawie za Zygmunta III r 1609

1613. Konstytucye sejmu wal: koronnego
d. 19/2. w warszawie r. 1613 dnia 19 lutego.

1613 Uchwała sejmu walnego koronnego
d. 24/12. za Zygm: III. r 1613 dnia 24 Grudnia

1616. Konstytucye sejmu waln: koronnego
d. 26/4 warszaw: za Zygm: III r 1616 d. 26/4.

1918. Konstytucye sejmu walnego generalnego warszawskiego r. 1618 za Zygmunta III°

1619. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego za Zygmunta III° roku 1919.

1621 Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego za Zygmunta III. roku 1621.

1623. Konstytucye sejmu walnego Generalnego warszawskiego za Zygmunta III roku 1623.

1624. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego za Zygmunta III° roku 1624.

1625. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego za Zygmunta III° roku 1625

1626. Uchwała sejmu toruńskiego dnia ...

dwumiedzielnego (za) Zygmunta III° roku 1626.

1627. 23/11. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego za Zygmunta III roku 1627 dnia 23 Listopada.

1628 d. 18/7. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warszawskiego trzyniedziel: nego. r 1628 dnia 18 Lipca (za Zygmunta III°

1629. d. 20/2 Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego (za) Zygmunta III dnia 20 Lutego 1629 roku.

1629. d. 27/11 Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego dwuniedzialnego (za) Zygmunta III° dnia 27 Listopada 1629 roku

1631. d. 1/3 Konstytucye sejmu walnego Generalnego warszawskiego za Zygmunta III dnia (1°) marca rok 1631. —

1632. d. 1/4 Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego trzyniedzielnego (za) Zygmunta III° dnia (1°) Kwietnia 1632.

1632. Acta interregni post mortem serenissimi et gloriosissimi olim Sigismundi tertii Regis poloniæ necnon Sveciæ regis hæreditarii pie in Domino ultima Aprilis War: szaviæ defuncti anno Domini 1632.

1633 Przywileje i konstytucye Sej: mowe za panowania Jego Królewskiej Mości Władysła: wa IV. r. p: 1633

1634. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego dwuniedzielnego za pano: wania Władysława IV roku 1634.

1635. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warszawskiego sześćniedzielnego za pa: nowania Władysława IV. r 1635.

1640. Konstytucye Sejmu walne go

1646. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warszawskiego sześcioniedzielnego za panowania Władysława IVo r. 1646 dnia 5 Grudnia.

1647. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego trzyniedzielnego za panowania Władysława IV r. p: 1647 dnia 20 maja.

1649. Przywileje i konstytucye Sejmowe za panowania Jego Królewskiej Mości Jana Kazimierza r. p. 1649.

1649. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warszawskiego sześcioniedzielnego za Jana Kazimierza r. 1649 dnia 22 Listopada

nego koronnego warszawskiego sześciniedzielnego za panowania Władysława IV r. 1640.

1641. Konstytucye Sejmu walnego koronnego warszawskiego sześcioniedzielnego za panowania Władysława IV° r. 1641.

1642. Konstytucye i uchwała sejmu walnego koronnego warszawskiego dwuniedzielnego za panowania Władysława IV° roku 1642 dnia 11° Lutego
d. 11/2°

1643. Konstytucye sejmu walnego koronnego warszawskiego sześcioniedzielnego za panowania Władysława IV° roku 1643 dnia 12 Lutego.
d. 12/2°

Koi

1650. Konstytucye (s) Uchwała Sejmu walnego koronnego dwunie:
dzielnego warszawskiego w
1650 dnia 5to Grudnia za
Jana Kazimierza

1652. Konstytucye sejmu walne:
go koronnego warszawskiego
skroionego r. 1642 dnia 28o
Lipca za Jana Kazimierza

1653. Konstytucye (s) Uchwała
Sejmu walnego koronnego
dwuniedzielnego w Brześ:
ciu Litewskim r. 1653 dnia
24o Marca odprawowanego
za Jana Kazimierza.

1654 Konstytucye sejmu wal:
nego koronnego warszawo:
skiego r 1654 dnia 9o Czer:
wca za Jana Kazimierza

Mit Post — Fuhre.

Herr

erhalten von der **Verlag**

als N

Luise von F

u. reli

in me

Dieselben.

runge

Dieselben.

Diariusz Seymu Warszaw. 1672 (Kluczycki) 4º

" " electionis 1733. 4º

" " 1761. fol.

" " convoc. elect. coronat 1764. fol

" " 1766 fol.

" " 1767/8. 8º (Łozański)

" " 1776. fol.

" " 1780 fol. Warszawa

" " 1780. 8º Grodno

" " 1782. fol.

" " 1784. 8vo ~~[illegible]~~ (grodzieński

" " 1784 fol. (grodzieński)

" " 1788. fol. Tom 2a (w 4 częśc.)

" " 1790 fol. Tom I

" " 1791 fol.

Postanowienie generalne
Stanow W. X. Lit.
na Zjezdzie walnym Woje-
wodztw i Powiatow
pospolitym ruszeniem
pod Olkinikami uchwalo-
ne R. P. 1700. W drukarni
Akademiey Wilenskiey Soc.
Jes. fol. k. 33.

(d. 2 Decembr. 1700)

[illegible] 17-98.3 [illegible] 62 [illegible] 3
[illegible]
[illegible]
[illegible] 1676 80 92. 8X.91

[illegible] 1870 [illegible]
21/ 1902
[illegible] 1775–6 [illegible] 76–80 [illegible]
[illegible] 58. 96 53
[illegible] 1754 – 1758 [illegible]

Dyaryusz sejmu walnego electionis 1733
Dyaryusz sejmu warszaw. d. 27 Aprilis 1761.
〃 〃 Convocationis 1764 w Warszawie fol.
〃 〃 electionis 1764 fol.
〃 〃 coronationis 1764. Warsz. fol.
〃 〃 1766. Warsz. fol.
〃 〃 ordynaryjnego 1776. fol.
〃 〃 walnego warszawsk. 1778. fol.
〃 〃 ordynaryjnego warszaw 1780 fol.
〃 〃 〃 〃 1782 fol.
Dyaryusz komisyi traktatowej 1767 Mscr.
Dyaryusz sejmu ordynaryjnego 1788. T. I Część I (od 6 pazdzier. do 3 listop.) Cz. II (od 5 listop. do 23 grud.) T. II Cz. I (od 7 Styczn. 1789 – do 3 lutego) Cz. II (od 4 lut. do 6 marca) fol.
Dyaryusz sejmu w podwojnym posłow składzie T. I Cz. I (od 16 grud. 1790 do 7 Styczn.) Cz. II (od 10 Styczn. do 7 lutego 1791) } właściwie tom III ci
Gazeta narodowa i obca (Niemcewicza i Mostowskiego) 1791 i 1792 (serwetą zwana.)
Korespondent warszawski 1792 (Konfederacya targowicka)
Korespondent krajowy 1793 (Dzieje sejmu grodzieńsk.)
Gazeta krajowa 1794 (z razu Krolewska – potem wolna)
Journal historique des évenemens, qui ont eu lieu à Varsovie depuis le 17 April 1794.

[illegible]

Dyaryusz Seymu extraordynaryjnego dwuniedzielnego Warszawskiego 27 Aprilis A. D. [illegible]

(b.m.) fol.

Kart 7 [illegible]

[illegible]

VII 1764–1768

VIII 1775–1780.

Konstytucye Sejmu 1782 fol. 22 ft.

" " 1784 " 36 ft

" " 1786 " 38 ft.

Zbiór Konstytucyj i uchwał Sejmu 1788–1790. fol. ft. 230.

Dyariusz Sejmu 1766

1776

1778

1780

1782

1784

1788. 2 tomy w IV częściach

1791. fol. 2 części

Część I (1a edyc.) (r. 1776–1778)

Zbior rezolucyi Rady nieustaiącey potrzebnych do wiadomości Juryzdykcyi sądowych y Obywatelow oboyga narodow. W Warszawie u Piotra Dufour, Drukarza J. K. Mci. 1780. (właściwie Część I) fol. K. 1 (tytuł), str. 3–150 (Rezolucye od 6 Grudnia 1776 Nr. 30 do 18 Września 1778 Nr. 313) K. 1 (z znakiem Lp. * Konstytucya sejmu 1778 Fol. 7. Titulo: Warunek dla Korony) K. 4 (Regestr rzeczy.)

Część II (1a edyc.) (r. 1778–1782)

Zbior .... oboyga narodow od Seymu 1778 do Seymu 1782 roku zebrany. Część druga. W Warszawie w drukarni Piotra Dufour Konsyliarza nadwornego J. K. Mci, Dyrektora drukarni Korpusu Kadetow, 1784. fol. K. 1 (tytuł) K. 1 (Regestr materyi) str. 151–298 (Rezolucye od 12 Września 1777 ~~Listopada 1779~~ Nr. 324 do 11 Czerwca 1782 Nr. 363.)

Część III. (r. 1782–1784)

Zbior... oboyga narodow, Od Seymu 1782 do Seymu 1784 roku zebrany. W tym Zbiorze, dla łatwieyszego wynalezienia potrzebuiącym przypadku w Prawie rezolwowanego, porządkiem alfabetycznym, materye przez te lata w Radzie Nieustaiącey decydowane, są ułożone. W Warszawie, w drukarni Piotra Dufour, Konsyliarza nadwornego J. K. Mci, Dyrektora Drukarni Korpusu Kadetow. 1786): właściwie Część III bez napisu :) fol. K. 2 (tytuł i Regestr Materyi) str. 241–244 (tak mylnie zamiast 1–4) 5–111 (Rezolucye od 1 Kwietn. 1783 Nr. 92 – do 20 Lipca 1784 Nr. 413)

Część IV. (r. 1784–1786)

Zbior.... oboyga narodow, Od Seymu ~~1786~~ 1784 do Seymu 1786 roku zebrany. W tym Zbiorze .... (tak samo) ... są ułożone. W Warszawie w drukarni Piotra Dufour... Kadetow 1788): właściwie Część IV bez napisu :) fol. K. 1 (tytuł) K. 2 (Regestr), str. 1–174 (Rezolucye od 25 Kwietn. 1786 Nr. 914 do ... 1786 Nr. 351)

2a edyc. (Część I i II zostata r. 1785 przedrukowana w jednym tomie połączona (w innym porządku, z tytułem:)

Część I i II (2a edyc.)

Zbiór Rezolucyi Rady nieustaiącey potrzebnych do wiadomości Juryzdykcyi sądowych y obywatelów oboyga narodów od Seymu 1776 do Seymu 1782 roku zebrany. W tym Zbiorze .... (jak w 1ej edyc.) .... są ułożone. Na nowo przedrukowany. W Warszawie w dru karni Korpusu Kadetów pod Dyrekcyą Piotra Dufour Konsyliarza nadwornego i Drukarza J. K. Mci. 1785. fol. K. 2 (tytuł i rejestr) str. 1–24 (De acceleratione fortuito factorum Nro 324 d. 12 Września 1777 – Dwudziesty (Uniwersał) nr. 363 d. 11 Czerwca 1782)

Libellus poematum Joannis Bartholomaei Medici. In honorem Illustrissimi ac Magnifici Domini D. Alberti Baronis a Lasco. Editus opera Bartholomaei Andreadis Silesij, cuius Panegyris addita est I: in laudes eiusdem Baronis a Lasco. Gorlicii Ambrosius Fritsch excudebat Anno 1571. 8o min. ark 9 (Sign A–J.) ded. magn. Alberto a Lasco palatino Siradiensi, Libero Baroni in Rytwiany, domino ac haerede in Kesomarckt et Dunaietz .... Bartholomaeus Andreades. Stregonii Silesiorum 1570. (Są tu wiersze: In laudes Alberti Lasci Panegyris scripta a Bartholomeo Andreade karts (część chwali że tatarów pobit pod Oczakowem): Poemata Joannis Bartholomei: Ad ill. Albertum a Lasco – Insignia ejusdem Lasci – Gratulatio de reditu ex Hungaria nob. Abrahami Bakschay ill. Alberti a Lasco Secretarii – In Chronologiam de Regibus hungariis D. Abrahami Bakshai – Eiusdem insignia – In laudem equitum veredariorum Reg. Pol. Sigismundi Augusti – Horrenda et tristis historia hominis ebrii in aula cujusdam nobilis Poloni 1567 – Symbolum D. Matthiae Voinovii – Ad Casparem Gruscovium (są i poezye greckie [illegible])

Mowa Potockiego pisarza W. Lit na Sessyi Rady nieustającej d. 1 Marca 1782 №. 24

„Rzetelna Królów pochwała .. ..

tych praw które W. X. L. i ojczyznie służą."

Mowa Bratopiotrowicza Konsyliarza Rady nieust. miana za Sessyi d. 1 Marca 1782.

„Doniesiona na Sessyi ostatniej

... podlegli karom."

— Dziennik Sessyi Sądów sejmowych na Sejmie głów: nym ordynaryjnym Warszawskim, pod Związkiem Konfederacyi Obojga Narodów Roku 1789. 8° 1) (właściwie Sierpnia)

(Tom I. str. 1–198; Sessya I d. 24 Września (– Sessya VI d. 12 (sic) Września = Sign. A – R. obejmuje sprawę Łonińskiego)

|: Dziennik ten wydawał luznemi numerami Ignacy Bełdowski. 2) w Warszawie. Cena Tomu I 6 złp. :|

(Tom II ?): Dziennik Sejmu głównego ordynaryjnego Warszawskiego pod związkiem Konfederacyi Obojga Narodów Roku 1789. Z zlecenia Stanów. 8vo

Nrów 1–12 bez paginacyi; Sessya CLXXXIII d. 3 Listo: pada – Sessia CXCIII d. 20 Listopada i – Kommissye woje: wodzkie i powiatowe (ustawa) kart 20)

|: Wydawał Józef Turski wspólnie z Ignacym Bełdowskim

(Sejm czteroletni 1788–1792 miał przeszło 550 sessyj do 31 Maja 1792. Dufour wyda: wał in 8vo Diariusz Krótko zebrany Sejmu (od 1788 do 408 Sessyi 1791 w X. Tomach (– Od Sessyi 138 z d. 11 Sierp. 1789 miał tytuł: Dziennik czynności Sejmu głównego warszawskiego – od Sessyi 147 z d. 5 Październ. 1789 wychodził z polecenia Stanów pod redakcyą Bełdowskiego – a od 12 Październ. 1789 pod redakcyą Bełdowskiego i Turskiego. – Exemplare rzadkie) (do Sessyi 408 z d. 29 marca 1791)

1) Diariusz Sejmu 1788. Warszawa fol. 2 Tomy w 4 Częściach (obejmuje 30 sessyj do 5 Marca 1789)

2) Diariusz Sejmu 1790. Warszawa fol. Tom I w 2 częściach (obejmuje 30 sessyj od 16 Grudnia 1790 do 7 lutego 1791. –

1) redagował Łuszczewski sekretarz

2) redagował Siarczyński sekretarz.

— La Stanislade ou l'heureuse delivrance de Stanislas II roi de Pologne. Poëme. A Varsovie, de l'imprimerie de P. Dufour 1791. 4to K. 2. str. 55

(Poemat francuski o porwaniu Króla Stanisława Aug. w 10 pieśniach)

Rzączyński Gabriel Soc. Jes. (+1737): Gemmae antiquiorum quinquaginta et trium poetarum Stemmatibus Polonorum omnibus; hoc est, Coronis meritorum insertae et materiae panegyricae, genethliacae, nuptiali, funebri etc. etc. accomodatae, studio atque labore..... Posnaniae, typis Collegii Soc. Jes. 1700. 8º. K. 7 i ark. 8 ded. Stanislao Wierusz Walknowski tribuno terrae Vielun..... G. Rzączyński.

2ª ed. powiększona: Gemmae antiquiorum sexaginta poetarum Stemmatibus.... Posnaniae, typ. Coll. Soc. Jes. 1702. 8º. K. 4. i ark. 8 1/2 (Sign. ✱ A – I₄) ded. taż sama

3ª ed. zupełnie przerobiona i odmieniona.: Armamentarium Regni Poloniae seu gentilitia nobilitatis Lechicae, Magni Ducatus Litvaniae arma, olim Majorum virtute, sanguine, meritis, gloria, comparata, nunc vetustissimorum poetarum fragmentis; panegyricae inserendis materiae, adornata, opera.... Posnaniae typ. Coll. Soc. Jes. 1715. 8º. K. 6 i ark. 11 (Sign. ✱ A – L.) ded. Boguslao Dzierzanowski pocillatori calis. etc... G. R.

edycye 1742, 1745, 1750 są nieznane)

dewizy herbowe: są tu nazwy herbów, których gdzie indziej się nie napotykają: np. Topacz albo Konczyk – Trupia głowa – Wieruszowa albo Koziegłowy – Trzy buławy – Janina albo Łagoda – Pogonia albo Kiejsztucz – Szreniawa albo Rubiesz, Dankwicz – Rhor (lateres sex aurei) – Zakora albo Płomieńczyk – Kroc (luna) – Pleśnik (manus) – Konczyc (pennae) – Sroczník (pica) – Gołobok (pisces) – Semionowicz (vexillum)

118

Krotki rzeczy polskich sejmowych i pamięci godnych Commentarz przez Jana Łonętowskiego z Łęczyckiej Ziemie r. 1569 uczyniony. Kraków u Stanisława Szarffenbergera 1569. 4to Kart 25. (opis Sejmu lubelskiego wcale) Hist. 3548

— — Wydanie Kazim. J. Turowskiego. Kraków 1858. 8vo str. 36. Hist 2073.

Myśli o niezawodnem utrzymaniu sejmów i liberi veto z projektami na Konwokacyą 1764. 4º str. 16 (autor anon. Wacław Rzewuski)

Myśli na myśli albo Uwagi nad projektem pod tytu: Tem Myśli... 1764. 8º K. 4. str. 36 (autor anon. Stanisł. Konarski piar)

List ciekawy przeciw autorowi książki o utrzymywaniu sejmow z responsem tak na ten list, jako i na przyszłą książkę, ktora w nim jest obiecana, i na podobnież insze zarzuty r. 1768. (bezimiennie) 8º str. 88 (bywa czasem dodawany do I Tomu O skutecznym rad sposobie.

Desseins et plans du batiment du Collège pour la noblesse à Varsovie aux Ecoles pieuses l'an 1744 – Planty fabryki Collegii nobilium Varsaviae Schol. Piar. fol. str. 26 z rycin. po polsku i po francusku. (ob. Jocher I Nr 1734)

Na skrypt wydany pod tytułem: Academia Vilnensis etc. Respons dowodzący dwoch kategoryi: pierwsza dla czego Akademia wileńska przegrała swoją sprawę z XX. Schol. Piar. w Rzymie...; druga: Kto wciągnął tę sprawę in forum ecclesiasticum. A. 1738. Varsaviae typ. Schol. Piar. fol. K. 12. (ob. Jocher I. Nr 1811)

C. Crispi Sallustii opera. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1759. 12º str. 274. – 2ª ed. 1780. 12º str. 294 (ob. Jocher)

Flavii Eutropii Breviarium historiae Romanae Varsaviae typ. Schol. Piar. 1744. 8º 16 ark. (Jocher I Nr 492)

Summarium privilegiorum... concernentium fundationem Vilnensem Schol. Piar. (1739) (s. l. et a.) fol. K. 20. (Jocher I. Nr 1814)

Uwagi Szlachcica polskiego nad usposobieniem sąsiednich mocarstw względem naszych sejmów, pismo St. Konarskiego podane Margrabiemu Paulmy poſł. franc. w Warszawie d. 4 Stycznia 1764. (druk. w Bibl. Ossolińsk. 1865. 8º Tom V, str. 66.

|: Suum cuique około 1771 które Roman Pilat w Przeglądzie polsk. Krak. 1869 Rok IV Tom II str. 117 za pracę Konarskiego ogłosił nie jest jego lecz Czartoryskiego gener. ziem. pod. według: Kausch Nachrichten.. :|

Uwagi odnoszące się do bibliografii Statutu Litewskiego. Wilno (nakładem i drukiem A. Marcinowskiego) 1829. 8º str. 227 (autor anonim Adam Powstański przeciw przeciw dindemu: O Statucie litewskim. Warszaw 1816. 4º który skrytykował Statut Litewski wydany r. 1811 w Petersburgu w tłomaczeniu rossyj. i pol.

Cf. Czacki 1800 – Lelewel: Początkowe prawodawstwo 1828 – Daniłowicz Opis bibliograf. Statutu litew. w ~~Pamiętn~~ Dziennik wilen. 1825. I str. 377 - 398 R. 1823 t. I p. 1-78. 162-197. 261-295.

Essai sur la navigation ou Moïens proposés aux Navigateurs et soumis au jugement des Physiciens, pour faire remonter les rivières aux bateaux, sans emploïer la force des hommes ni celle des Chevaux. Varsovie, le sept Maï 1787. 8º str. 47. 1.
ded. a Stanislas Auguste roi de Pologne ..... K. de Tombeur.
(o żegludze za pomocą machiny parowej. na Wisłe) – przed wszystkiem statków parowych)

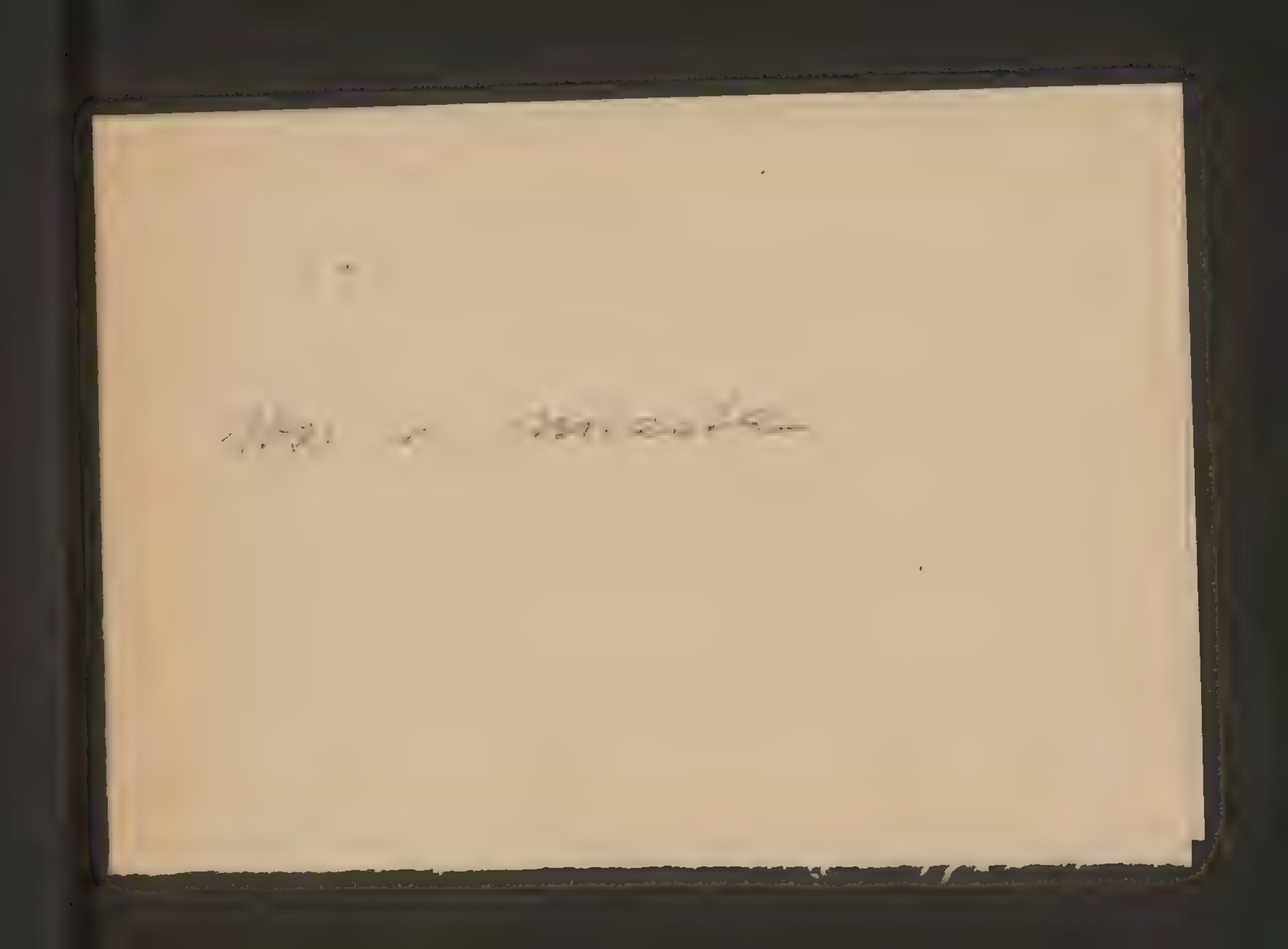
Liber Horarum Canonicarum dictus Viaticus. Cracoviae, ex off. Joh. Haller ~~[illegible]~~ 1507–1508. fol. kart 404.

Missale Cracoviense. Impressum hoc Missale regia in Civitate Cracoviensi sumptu et impensis Johannis Haller 1509. 4º

Missale Cracoviense. Impressum Argentine per Caliographum Joannem Knoblauch, impensis Nicolai Schickewick 1510. fol.

Missale Cracoviensis dyocesis. Impressum hoc Missale regia in civitate Cracoviensi, sumptu et impensis Johannis Haller 1515 fol. cały na pergam. (sic)

Missale pro itinerantibus secundum cursum ecclesiae cathedralis Cracoviensis. Impressum Cracoviae per Marcum Scharffenbergium 1545. 4to

Rolnicza ludność w Polsce od XVI do XVIII wieku przez T. Xcia L. Warszawa wdruk Gazety Polskiej 1862. 8o (Natanson) ppg. 84 3 ƒ. 10 gr.

Jurysdykcya patrymonialna w Polsce przez T. Xcia L. Warszawa (R. Friedlein) 1861. 8o ppg. 51. 4 flp. 15 gr.

Kuna ~~od~~ stąd Łacińska nazwa Gunna Gonna vestis pellicea a polskie Gunia (Du 81
Cange (asperiolus) Glossar. 132

Ruś miała swe własne pieniądze bo gdy Kazmierz W. r. 1355 daninę z pastwisk
Białoboszczy naznacza, grosze ruskie (grossi ruthenicales) wymienia

Rodzaje ludu co podlegały poborom r 1569. Sołtysi (scultеti) ~~[illegible]~~ Wójci (advocati) wolni
i niewolni; Kmiecionie wolni i nie, zagrodnicy, Komornicy, Łozni ludzie albo hultaje
Którzy się na służbę Łoroczną nie najmują; Dudarze, Skomorosy, Rudnicy, Węglarze,
Dymarze, Kowale, Kuźnicy, Złotnicy [illegible]; Prasołowie co solą kupczą Szołowie kupcy co z opat:
kami chodzą, rostrucharze co końmi kupczą; Olendrowie najmowali włóki spasne na pasze
Wsie wołoskie które najwięcej z chowu bydła i owiec utrzymywały się statuty r. 1578
pobór od 100 owiec lub od krów 10 po 20 gr. Wsie łowcze są co na łowiech siedzą ~~[illegible]~~ z wolnych
włók sami powinni byli jechać na wojnę na imię Strzelcy.
Sołtysi w dobrach ziemskich do wojny nie należeli
Olendrowie najmowali włóki spasne na pasze
Owczarze czepni, państwowi, fałeczni byli.

Russia in Polonia

133

Uwagi względem poddanych w Polszcze i projekt do ich uwolnienia przez W. Surowieckiego W Warszawie 1807 w drukarniach połączonych Gazety Warszawskiej i Dukcej Tomasza Le Brun 8o str. 64

Bandtkie 340

44. III. 3ii.

w r. 1820
T. XIII (No 16 str. 528–553.

Uwagi o cechach napisane w Czenowu 1816

po 31 wierszy
a 38 liter

Spe
Ta
Ka
pr
Dr
ten
Szc
Ka
Ju
mie
pr
Oi
fo

Speculum Saxonum. Albo Prawo
Saskie y Maydeburskie porząd:
kiem obiecadła.... przełożone
przez Pawła Szczerbicza
Drukowano we Lwowie kosz:
tem i nakładem tegoż Pawła
Szczerbica własnym 1581. fol.
Kart 5. str 536.
Jus municipale to iest Prawo
mieyskie Maydeburskie....
przełożone przez Pawła Szczerbicza
Drukowano we Lwowie 1581.
fol. K. 4 str. 215. i rejestr.

Barbara Ubrik nata 1817 professa 1841. od 1848.

miasta Krolewskie ~~[illegible]~~ w XV wieku używały niemieckiego wojska [illegible]
wszystkie miasta które używały prawa magdeburskiego pieczętowały się
z wieżami n.p. Toruń, Poznań, Lwów, Sandec.
Advocatus (wójt miejski) dożywotni w XIII wieku sądził sprawy miejskie
z rady do roku stanowił miary i wagi jednak już w XIV wieku obok
wójta byli burmistrze (consules) rajcy i ławnicy (scabini) [illegible]
(jurati) składali magistrat ci obierani byli od wojewody przed którym
przysięgę wierności Krolowi składali. Burmistrze [illegible] się [illegible]
rajcowie z wójtem sądownictwo. Później wójtostwo było niższem od
burmistrzowstwa urzędem i wójt z ławnikami w XVI wieku [illegible]
praw kryminal[illegible] i policyjne mając najem jurisdiccii [illegible] 358 [illegible]
[illegible] wójt [illegible] według [illegible]
[illegible] pobierał trzeci [illegible] od [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Ławnik [illegible]
wójtowi [illegible] advocati [illegible]

Pry
abso
ttok
Kli
et h
prou
qua
Ligu
sign
2. r.
ad p
conc
pon
Dam
num
tibi

130

Przywilej dla Bielska ~~1494~~ 1499

absolvimus a servitio (mesis labore) annuali alias tłoki a vigilia nocturna alias Klik praeter tempus necessitatis et hostilitatis a mensura frugum prout sunt chory integer medius et quartale cum mellis mensura.

Liquefactorium cerae alias Zaboj ubi cera signo notatur construere permittimus

z r. 1501 Alexandra

ad palatinos et capitaneos ut tati per praeconem ipsorum alias dzieszkie non respondeant

Damus advocato tertium denarium poenarum, tertium denarium ex libra et pro ver. tibus nundinalibus, tertium denarium

./.

mensurabilium vulgo pomiernego
a cameralique factoria ceros vulgo
Woskoboynie
Damus advocato duos manso
alias zrebie, construere arbores
mellificiales & barcie in terris
suis, damus bladre dum aliquis
in sij pecus vagabundum invenisset

455

1449 Margaretha alias Massza.

1450 Consules civitatis Srzemensis sententiant iuxta Jus Maydeburgense de nostro libro (Ortilegium Maydeburiense) pro oppidanis in Borek

Sigismundus I rex Poloniae (Cracoviae sabbato proximo ante dominicam Judica 1518) z powodu zatargów mieszczan bieckich z Piotrem Odnowskim starostą stanowi następującą ordynacyję:
Słody (brasea) nie powinny być w młynie dłużej trzymane tylko 2 miesiące aby się nie zepsuły. Taxa słodów następująca: cały słod (braseum - czyli zacier?) ma mieć 8 ćwiertni (trimensuras) ćwiertnia kosztować będzie 2 grosze, z słodów tych nie ma być brana miara dla młynarza i nie ma być dodawany korczyk do owych 8 ćwiertni. —
Sukiennicy bieccy gdyby dla braku wody folusz nie szedł mogą swe sukna w innym foluszu (fullonia) wyrabiać swe sukna niepłacąc już i grosza od postawu starosćie w foluszu miejskim.
Niewolno pobierać targowego podczas jarmarków w Bieczu.
Mieszczanie bieccy mają zostawać w posiadaniu lasu w ich wsi Męcina (Meneczyna) a bednarze bieccy którzy z owego lasu drzewa do ich roboty brać będą tylko miastu zań zapłacą a nie starosćie.
Rzeźnicy bieccy będą płacić starosćie tylko po 3 ferlony i po 1 kamieniu łoju każdy i wolni będą już od bicia zwierząt w dworze starosty oraz zdejmowania skór z dzikich zwierząt tamże i nie będą płacić po 2 grosze dziennie
Starosta obierać będzie co roku jednego rajcę a resztę mieszczani.
Rajcy mają w jednej wieży zrobić dla starosty więzienie.
Bramy miejskie służbie starosty nie mają być otwierane tylko samemu starosćie wolno fortką gdyby tego potrzeba była

(Orygin. na pergam. bez pieczęci)

Joannes Amor Tarlo de Szczekarzowice tenutarius villarum Libusza, Kryg, Binarowa filius Joannis Tarlo palatini lublinensis capitanei pilsnensis 1583.

Święta co większej

T 4 T

alabastr. złocon

Generosus Johannes de Jaroslaw magnifico Spithkoni de Jaroslaw subcamerario premisliensi fratri suo germano villas suas hereditarias: Nova et antiqua Sglobyen, Nyechobrz, hoczkowa, Wyszynyowa vendidit pro 3400 marcis polon. In Pilono feria 2a in vigilia S. Hedvigis 1471 praesentibus nobilibus Georgio de Hunniska castellano sanocensi, Johanne Bswyaczym de Lunowa, Narcissius de Zawadka, Johanne de Zasow, Mrczugio de Lyrschicze, Johanne Kalinski.

A. 1483 Czechmagister seniores et fraternitas artis pannificum civitatis Byecz fundant altare novae fundationis tituli Corporis Christi in Choro ecclesiae paroch. biecens. cum annuali censu reemptionali 10 marcarum pro altarista ut septimanatim 3 missas legat

Zygmunt III (Varsaviae d. 20 Novembris 1618) na skargę piekarzy (pistorum) bieckich zakazuje obcym sprzedawać w Bieczu pieczywa pod karą zaboru wyjąwszy w dnie targowe.

Nobilis Bartholomaeus Cromer scabinus biecensis actor suo et fratrum ac sororum suarum nomine agens contra felicem Majewski conventum pro sorte olim Barbarae Czwiklina amitae suae 1556
~~siostra~~ krewna tegoż Bartosza był a Anna Majewska żona Jana Piotrowskiego mieszczana bieckiego

sellator, aurifaber, corrigiator, pellio, mensorator, aromatarius, membranator

Joannes Gruczka pilsnensis 1556

R. 1556 była już huta szklanna w Olkuszu.

Bartholomeus Cromer civis becensis filius jus civile suscepit 1550.

Joannes Lammel aurifaber olim Clementis aurifabri civis biecensis jus civile suscepit 1574

faber ahenarius - serifex - sellator - frenator - pileat

Benjamin Bianzani Laminarius Italus jus civile suscepit 1587 filius Petri de Bianzanis civis et mercatoris Brixiensis

Joannes Czaban aurifaber de Bakabania in Hungaria jus civile 1590

Stephan Kazimirski z Biberstinu osadca wsi Nowej Lipnice 1607

Księga zapisowa aktów radzieckich miasta Biecza: Acta scabinalia civitatis Byeczensis ab a. 1556 - 1559 (Mscr. in fol.)

Ułomek (ortelow Prawa magdeburskiego od Rozdz lxiij
Wenne dy aldin Ratmanne dy newen waldegin adir kyssen so sweren dy newen vor den alden
cclxxvj Vort mir ewir froge stet . . . dy erbir lewte Niclos Sfolmar vnd hannus Tropper Burger czu Krakaw
ostatni CCCIX Rejestr na końcu
i Vom rechtim vormunde ap her vormundig . . . I — CCCIX
(Mscr. in fol. Kart 50)

Księga zapisu przyjęcia prawa miejskiego w Bieczu od r. 1338 - 1689. (Mscr. in fol. dutka)

Comitia Piotrkoviae ad diem Epiphaniarum (6 Januarii) 1538 indicta. In iisdem Comitiis fraternitates vel Contubernia civitatum ad Nuntiorum terrestrium constantissimas preces decreto regio sublata. Judaeis caputia flavea ferri sub poena 30 grossorum indicta. (Zapiska w Księgach radzieckich miasta Poznania.)
Dekret ten zniesienia cechów rzemieślniczych nie był jednakże przeprowadzony: albowiem musiały by być także ustawy miejskie starodawne zmienione, co z wielkiemi było by trudnościami połączone. Zdaje się iż uchwała sejmowa, która tylko niektóre nadużycia cechowe ukrócić chciała, była źle stylizowaną. Z tego też powodu wysłała poznańska Rada miejska swych posłów do Rady miejskiej w Krakowie d. 24 Kwietnia 1538 prosząc o informacyję, jak sobie Kraków w tym wypadku postąpił; równocześnie wysłano d. 11 Maja 1538 posłów do Norymbergi, aby się wywiedzieli jakie stanowisko tamże Cechy wobec Rządu zajmują. Na sessyi rady miejskiej w Poznaniu d. 18 Lipca 1538 uchwalono w porozumieniu z Starszymi cechowymi, nie znosić cechów, tylko zobowiązać ich aby wszelkie uchwały cechowe szły pod approbatę Magistratu i aby czeladnicy nie mieli osobnych stowarzyszeń

Sądy w najdawniejszych czasach:

1) Sąd polubowny (ślubny) w drobnych rzeczach, roki domowe czyli sąd rugowy (bez prawnych form)

2) Sąd Kasztelański czyli starościński u Czechów: żupny soud – do którego należały: sprawy cywilne i sprawy karne czyli kryminalne, jako to: a) Przewinienia przeciw gminie: Odbój (rebellio) b) Przewinienia dotyczące życia i zdrowia: Zabójstwo: Zbój, głowa (homicidium) na braciach, rodzicach lub księżach (fratricidium, parricidium, sacerdotis interfectio) i na obcych osobach (occisio) – Poranienie (vulnera - mutilatio.) c) Przewinienia przeciw czci osobistej (calumnia) d) Przewinienia przeciw majątkowi: rozbój (szynd-spolium ra-pina); gwałt (wyboj, nasile – excussio); pożoga (incendium); kradzież (furtum) rzeczy lub bydła i pszczół, przywłaszczenie poddanego, bezprawne łowiectwo, udział w kradzieży. e) Sprawy o długi (debitum) i pieniężne (lites pecuniariae)

2) Sąd wiecowy czyli ziemski

W sprawach majątkowych dowodzono przez zwod (w Praw: dzie rusk: swod – w Prawach serbskich Duszana: svod – W Czechach svod) t. j. Powód czyli isciec, który szukał prawdy, żądał od przeciwnika, aby dowiódł własności lub pokazał osobę od której ją ma; ta osoba musiała zaś wykazać drugą, dopokąd nie trafiono na osobę spraw: winną która się wykazać nie potrafiła.

Kradzieży dochodzono przez ślad czyli stopę (vestigium) t. j. po uczynionym okrzyku przez ~~wzywającego~~ poszkodowanego, obowiązaną była gmina gonić złoczyńcę za śladem aż do najbliższej gminy, ta zaś dalej, dopoki nie zgubiono śladu. Osoba znaczniejsza musiała dowodzić swej niewinności przez postawienie kilku świadków, którzy odprzysięgli, iż obwiniony tego nie uczynił. (U Czechów: porota)

Panów zwano u Czechów: Lechy (Pany, szlachta rodowa barones, nobiles, generosi, strenui) i Władyki (milites secundi ordinis)

Sądy boże (ordalia) były u wszystkich niemal narodów: przetoż zdanie jakoby pochodziły z prawa giermańskiego jest mylne. Sądy te miały swe źródło w religijności dawnych ludów: gdzie rozum ludzki okazywał się niedostatecznym do sprawiedliwego rozsądzenia sporu, tam miała rozstrzygać moc wyższa czyli boska; albowiem wychodząc z wpojonych zasad religijnych wierzono, iż niewinny musi zwyciężyć, a winny musi upaść. Sądy boże pochodzą jeszcze z czasów pogaństwa i tak głęboko się w ludzie zakorzeniły, iż późniejsze prawodawstwo zaledwie takowe wyrugować zdołały. (W Polsce za Łokietka?). W początkach nawet musiał Kościół chrześciański sam takowe popierać i kościelnemi obrzędami nawet dawać im pewną sankcyję (Grimms Rechtsalterthümer 908-910). W Prawdzie ruskiej wspomniane już żelazo; a w Ustawach serbskich Duszana żelazo i woda jako dowodzące środki. Ordalia dzielono na: Miecz, Kij, woda, żelazo. — Pojedynek na miecze i kij (duellum) istniał jeszcze za Bolesława wstydliwego. — Ordalia wodne (aqua) dzielono na rzucanie w wodę głęboką zimną i sięganie w wodę wrzącą (judicium aquae ferventis et frigidae) — Ordalia żelazne (judicium candentis ferri manualis vel vomerum) zależały na noszeniu żelaza rażącego lub kroczeniu po rozżarzonych radlicach płużnych. —

Polityczny podział na Kasztelanie (żupy) trwał w Polsce
w XI. XII i w XIII wieku (w Którym podział ten zamie=
nił się na ziemie i powiaty podobnie jak w Czechach
(Jrziczek: Slovanske prawo II p. 178). Do zniesienia
dawnego podziału na Kasztelanie i opola przyczyniło
się najwięcej: Coraz większy rozrost wyjątków z pod
praw sądow Kasztelanskich (imunitatates) z nadaniem
prawomocności własnej (autonomii). Takowe wyjątki
udzielano najprzód w XII w. Korporacyjom duchow:
nym i Klasztorom. Te exemcyje czyli uwalniania zaczęły
się pozniej coraz bardziej mnożyć. Pierwszym stopniem
tych exemcyj było: przekazanie dochodow płynących
z spraw sądowych nad poddanemi duchownemi & za:
miast do Komory Książęcej lub sędziów, tym Klasztorom
Których ludzie byli sądzeni. Potem cały sąd nad podda=
nemi oddano Klasztorom z wyjątkiem niektórych cięż:
szych spraw które sobie Książęta exscypowali.
Potem exscypowano z pod prawomocności Kasz:
telanskiej i obdarzano własnem prawem nowe
miasta przez niemieckich Kolonistów na zasadzie
rozległych przywilejów zakładane. Im więcej się
exemcyj mnożyło, tem bardziej też nikneła powaga
urzędow Książęcych, które coraz silniej dawało się
we znaki reszcie podwładnych (mianowicie wieśniakom)
Wskutek tego pojedyncze Kasztelanie nadwątlone
w ten sposób, iż same istnieć nie mogły, łączyły się
z innemi, a tak powstawały powiaty i ziemie
Niemieckie prawo głownie po wsiach na tem polegało
iż osadnicy zawierali umowy w skutek Którego zamiast
powinności i danin w naturze opłacali pewny płat
z łanu pieniężny i pewną miarę zboża (żyta, pszenicy, ję-
mienia i owsa) co zwano dziesięciną, a czasami jeszcze nawet
i niektore roboty dołączano. Sądownictwo miał wojt czyli
sołtys dziedziczny (advocatus, scultetus).

Der Oberhof zu Frankfurt am Main und das fränkische Recht in Bezug auf denselben. Ein Nachlass von Johann Gerhard Christian Thomas, herausgegeben von Dr. Ludwig Heinrich Euler und bevorwortet von Jacob Grimm. Frankfurt am Main, Jägersche Buchhandlung 1841. 8o. pp. XXXII. 591. (Bg)

W najdawniejszych sądach przezydował król, lub jego comes albo wójt. Apellowanie (Zuholen des Rechts) odbywało się do miejsc głównych we Francyi chef-lieu, w Niemczech Oberhof, Hauptgericht. – Thomas p. 49-53 pisze iż prawo wyższe (Oberhöfe) powstały w Niemczech w XI wieku przez wpływ praw obcych. W najdawniejszych czasach była świadomość prawa (Rechtskenntniß) powszechniejsza bo było prawo zwyczajowe i nie określone w wątłych granicach prawa pisanego przez co powstawały wątpliwości w prawie (Ob: Colloquia, Wiece większe i mniejsze roki) (pr. franc. plaits) (Oberhof, Stuhl, Kammer – Schöffen des Rechtszuges) – Oberhöfe von Goslar, Lübeck, Magdeburg – Ob: Michelsen: Urtheile des Lübecker Oberhofs – miejsce apellacyi zastępowały w najdawniejszych czasach ordalia w rzeczach wątpliwych – prawo magdeburskie przyczyniło się znacznie do zarzucenia ordaliów (które jeszcze w prawie polsko-chełmińskim istnieją)

Najdawniejszy ślad uwolnienia od sądów ziemskich (Gau= vel Grafen-Gericht) jest przywilej dla miasta Strasburga przez Lothara z r. 1129 gdzie wyrok nazwany Thinch - Ordalia Or-dal t.j. geweihten höchsten Rechtsspruch, Urtheil (cf Rogge Gerichtswesen der Germanen. Halle 1820 pag. 195 – Majer Geschichte der Ordalien p. 22.) – Ordalia przez wodę i ogień pozostały jeszcze z pogaństwa.

W Niemczech Krol Henryk II r. 1015 poleca aby przy nie-
godności w sądzeniu „coloni ad proximam curtimarchiam"
(Gaugericht) habeant recursum (Grimm: Deutsche Rechts Alter-
thümer p. ~~[illegible]~~ 834) (Einholung der Rechtsbelehrungen)
königliche Pfalz = Hof = Reichsgericht. – Karol IV r. 1356
ustanowił w Achen prawo wyższe (Achener Reichs Schöffenstuhl
(Scabini Aquenses) do którego apellowano. (Lünig P. sp.
C. IV. Theil I. 1443) to prawo wyższe dopiero r. 1611 zniesione
zostało i z radą miasta Aquisgranu połączone (Lünig l.c.
1453) – Takie prawa wyższe były dla Szwabii w Rothweil,
Giengen, Zürch, Halle; dla Lotaryngii w Achen, Cölln, Her-
stall, Nimwegen; dla Saxonii w Magdeburg, Goslar,
Zglem? Altenburg, Dortmund, Lauenburg; dla Frankonii
Worms, Wimpfen Rothenburg, Frankfurt, Regensburg
(Ob: Senkenberg kaiserl. höchste Gerichtsbarkeit p. XXX.)
Te prawa wyższe miały pieczęć książęca (Hofgerichtssiegel)

Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII. – XVI Jahrhundert. Aus mehreren Handschriften herausgegeben und erläutert von Dr. J. A. Tomaschek Professor der Rechte an der Wiener Universität. Innsbruck Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung 1868. 8°. ppg. 396. (5 fl. öW).

Miasto Iglawa otrzymało prawo miejskie r. 1249 potwierdzone przez Króla Wacława I i margrabiego Ottokara. Wiele miast jako to: Deutschbród, Brünn, Praga, Schemnitz w Węgrzech otrzymawszy odpis prawa miejskiego (Handfesten) uważało Iglawę za wyższą instancyją do której się w wątpliwych razach o poradę sądową udawało, dopokąd w XVI wieku nie zaczęto apellować do sądów Królewskich w XVI wieku. Utworzenie Sądu appellacyjnego (Appellationskammer) w Pradze przez Kr. Ferdynanda I r. 1548 nie spowodowało upadku sądów w Iglawie jako trybunału appellacyjnego. (p. 16) – Czynność sądowa prawa wyższego w Iglawie była: 1) instrukcyjna (Unterweisungen) dla żądających porady; 2) wyrokująca czyli sądowa (Rechtssprechungen) jeżeli ławnicy sami nie zdołali wydać wyroku (Urtheil finden), lub na jedno zgodzić się nie mogli; lub też jeżeli strony niechciały przyjąć wyroku (Urtheil schelten – arguere sententiam) do czego była osobna formuła; jeżeli były 2 ~~wyroki~~ niezgodne; jeżeli strony same dobrowolnie zgodziły się na wyrokowanie sądu wyższego (sententia diffinitiva). Jeżeli sami ławnicy dla niezgody w wyroku udawali się do sądu wyższego, dostateczne było pojedyncze od nich przedstawienie z zapytaniem [illegible]. Jeżeli zaś strony apelowały do prawa wyższego, to przesyłano sądowy bieg całej sprawy, z skargą, repliką czyli akta (in occluso rotulo) zapieczętowane miejską pieczęcią z urzędu.

Ob: Tomaschek: Deutsches Recht in Österreich im XIII Jahrhundert 1859 – Homeyer, Stobbe, Wasserschleben, Laband, Behrend, Gaupp (Das alte Magdeburger u. Hallische Recht), Rössler, Gaupp (Deutsche Stadtrechte im Mittelalter)

Procedura prawie wszędzie była jednakowa (Instanzenzug). Wydane wyroki zapisywano w akta a z nich wyciągnięte wyroki służyły niemal za Kodex. Treść wyroków czyli ortelów sądu wyższego była następna: 1) Wyroki czyli ortele w sprawach przeczących czyli wątpliwych prawa cywilnego lub kryminalnego w obrębie właściwego miasta lub gmin podległych miastu (Liber sententiarum – Libri decretorum – Sentencyonarz) 2) Wyroki czyli ortele wydane wskutek wezwania młodszego miasta (Tochterstadt) czyli na zapytanie i prośbę o radę w pojedynczych wątpliwych razach gdzie Kodex prawa magdeburskiego był niedostateczny. 3) Wyroki czyli ortele w drugiej instancyi gdy strony appelowały, w którym to razie sąd wyższy wyrok pierwotny potwierdzał lub odrzucał. Głównym powodem do takowej appelacyi była reputacyja ustalona sądu wyższego jako instancyi bezstronnej i sprawiedliwej. Wprawdzie sąd wyższy niemiał środków przymusowych (Zwangsmittel) do przyjęcia wyroku – lecz reputacyja i poczucie głębokie prawa (Rechtsbewußtsein) w korzeniu w narodzie stanowiły tu powagę. Aby zaś niepotrzebnem szukaniem sprawiedliwości w drobnych i nieistotnych sprawach nie zatrudniać sądu wyższego, były wyznaczone kary. 4) Nauki i wskazówki prawne (Rechtsbelehrungen, Weisthümer) w pojedynczych wypadkach prawnych; w których ławnicy prosili o wyświecenie i naukę jako od świadomszych i bieglejszych w prawie. 5) Tłomaczenie pojedynczych uchwał i wilkierzy miejskich i cechowych jako skutek autonomii. Najdawniejsze ortele są krótkie i zwięzłe, później stają się coraz więcej rozwlekłemi

Wyrazy: anni discretionis – Artifex – Berufung (appellatio) – Besserung (basaranek) – Brasiator (Mälzer) – Braxator (Brauer) – Bürgerrecht (jus civile) – Camerarius – Cippus (dyby – Stock) – Exbrigatio – Duellum – Emenda (Wandel – Buße – Strafe) – Ersitzung (possessio) – Fürsprecher (prolocutor – causidicus) – Gast (hospes – Fremder) – Gehegte Bank (bannitum jus) – Hereditatis resignatio, impetitio, obligatio, praescriptio (Jahr und Tag) – Judicium bannitum (Gerichtsding – gehegtes Ding) – Juratus (Schöffe) – Jus terrae (provinciale) – Knecht – Leitkauf (litkupium, mercipotus) – Marca (48 groszy) – Mechanicus – Morgensprache (Manilocquium) – Notarius – Nothwehr – Prangerium (Pranger) – Preco (Büttel) – Privilegium (Handfeste Brief) – Proscriptus ([illegible]) – [illegible] (Schöffe) – Seelgeräthe – Obstagium (zakład

Sigillum majus et minus – Statera plumbi – Teloneum – Transsumptum – Urtheil (sententia) – Willkür –

Die Schöffenstühle und die Juristen fakultäten pag. 63.

W Niemczech sławne były Oberhöfe von Magdeburg, Lübeck, Frankfurt dopiero w XVI wieku miejsce ich zastąpiły nowozorganizowane Hofgerichte i fakultety jurydyczne w Uniwersytetach pag. 64.

W Polsce pono sam Kazmierz zniosł r. 1365 apelacyją w obce strony

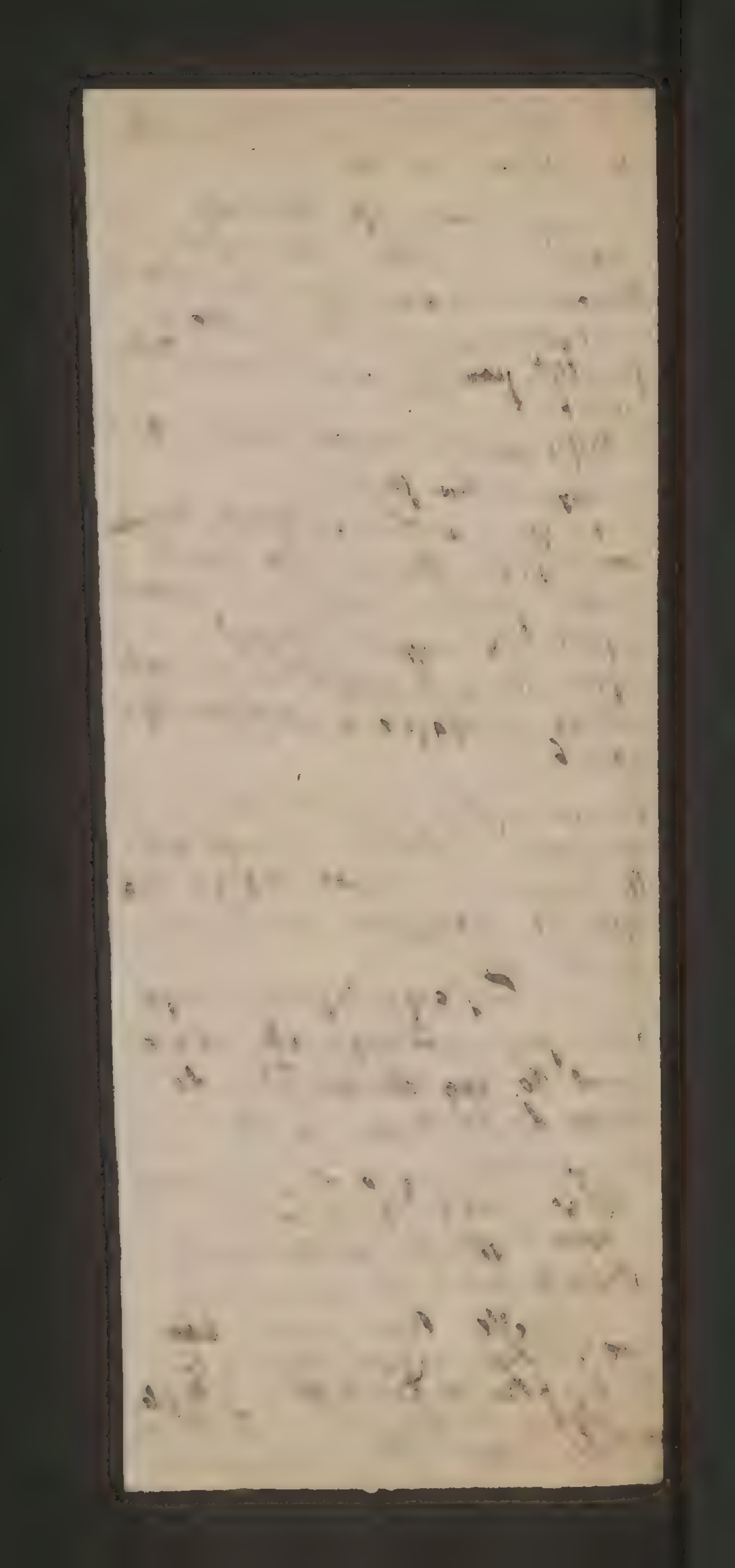
W Niemczech pierwszy Landgraf Herman von Hessen ustanowił dla miasta Kassel aby ławnicy jeżeliby przy wydaniu wyroku byli niezgodni lub gdyby ich wyrok nieprzyjęto (gescholten ist) – apelowali do rady książęcej a nie gdzie indziej pag. 64.

Prawo miejskie w Saarbrücken z r. 1321 poleca aby ławnicy niemogąc znaleźć wyroku nie udawali się gdzie indziej tylko do hrabiego von Saarbrücken. p. 65

Kurfürst saski Fryderyk łagodny zakazał r. 1432 swym poddanym aby nie apelowali do Magdeburga tylko do Lipska do doktorów p. 65

Halsgerichtsordnung (Carolina) z r. 1532 cesarza Karola V ustanowiła kary na sejmie Augsburskim państwa 1532

Stobbe O.: Geschichte der deutschen Rechtsquellen. Braunschweig 18[illegible] Zweite Abtheilung (Geschichte des deutschen Rechts in 6 Bänden bearbeitet von G. Beseler, H. Hälschner, J. W. Planck, Aem. L. Richter und O. Stobbe – I Bandes IIte Abtheilung)

(unii) Ak. 6

Po przyłączeniu ~~[illegible]~~ Wołynia, Podo-
la i Kijowa do Rusi ustanowiono
metrykę ruską przy kancelaryi król.
osobną dla województw kijow. wołyń.
bracław. i czernihowskiego.
Akty metryki ruskiej są w Petersbur-
gu przy trzecim Departamencie
Rządzącego senatu. W trybunale
od r. 1580 zaprowadzono w Lublinie
osobne księgi dla wojew. wołyńsk.
i bracław. a r. 1590 dla kijowsk.
województw.

Wykład praw o jurysdykcyi Starostów grodowych i ich Sędziów. Warszawa 1785. 8° bross. praw

Mrs Leach : /
probabi

Statut biblioteki uczniów wydz. lek 1865

Statut czytelni akadem. 1887

Sądowy Proces czyli sposób prawowania się w Trybunale i wszystkich Subselliach W. X. L. Krotko zebrany... przedrukowany. W Mohilewie, w druk. arcybiskupa mohil. 1782. 8. k. i str. 191. k. 2.

Sądowy Proces... poprawiony i znacznie pomnożony Przydatkiem Supplementu w ktorym się zawiera Zbior Konst. Novellae legis, tudzież Series Marszałkow Trbln Gł. W. X. L. Edycya szósta. W Mohilewie w druk. arcybiskupa mohilew. 1783. 8.

Dzieło p. t. L'Univers pittoresque : France

Paris 1845. 8º (Illustracyje)

tomów trzy — woluminów

pożyczyłem z Biblioteki c. k. Uniwersytetu, takowe zwrócę w ciągu tygodnia przyjmując odpowiedzialność za wszelkie uszkodzenie go, zakreślenia lub donośki.

1a inst. termini particulares alias terrestre: i w ziemi roki ziemskie alboręcz.
2a inst. " generales seu colloquiales i in palatinatu roki wiecowe
3a inst. " regales roki nadworne

149

Sitzungsber.
czytane. 37. 38.
39. 40. 41. 42

150

Nie było jeszcze dokładnej różnicy między morderstwem (t. j. z zamysłem i z zasadzką z podłych powodów wykonanem zabójstwem) a zabójstwem
Zabójca płacił za winę 1) Państwu czyli Rządowi 2) familii lub krewnym zabitego (Wergeld)
Podług prawa karnego Longobardów płacono za każde zabójstwo czy ono było winne lub przypadkowe wartość zabitego Wergeld (cf: Strafrecht der Longobarden §. 12)

Taiding (Vereinigung - auf einem Tag einberufenen Versammlung nicht bloß Gericht, denn es wurden auch einzelne wichtige Sachen verhandelt) Placitum
(Bann-taiding - collogrium generale)
lice = Herrschaft
Leitkauf = Symbolik in der Rechtssprache

Litery feriałne i lunarne w kalendarzu miał zaprowadzić Hieronim św.

Homeyer: Sächsisches Landrecht. Berlin 1861. 3e Ausgabe
Homeyer: Die Genealogie der Handschriften des Sachsenspiegels. Berlin 1859.
Stobbe: Geschichte der deutschen Rechtsquellen

Adversaria H. F. Rotii 1575 (Epistolae) Nr. 7958
fol. 47 D. D. Nicolao Wolski a Lothaize gladifero Regni (Chmel. I p. 182)
Polon. capit. Krzepic. 28 Mart. 1576 list

Z powodu wyznaczonej dawnemi prawami polskiemi opłaty za mężobójstwo, narzeka w XVI wieku sławny Stanisław Orzechowski (w Żywocie Jana Tarnowskiego) w ten sposób: „Czego się panie „Boże żal, że ten szlachetny naród polski sam siebie oszacował, „tak, że żadnego szlachcica w żadnym domu najprzedniejszym nie masz, „któryby drożej nad sto i nad dwadzieścia grzywien stał. Świnie „są droższe w Polszcze, a niżeli ludzie. Pokradnie kto komu i „pobije świnie, gardłem je zapłaci: zabije onych świniej pana, „pieniądzmi go zapłaci. O hańbo wieczna i nigdzie na wszem „świecie nie słychana!"

Sąd ziemski odpowiadający naszemu ziemskiemu i grodowemu należał do instytucyi prawa staro słowiańskiego. R. 1302 w Morawie cytowane są w przywileju „tabulae publicae olomucensis zude" (Boczek Cod. V) wpisy do tych ksiązek działy się wobec najwyższego komornika sędziego i pisarza ziemskiego. Początek tych ksiąg sięga w Czechach, Morawie, Szląsku wieku XIII w Polsce czasów Kazimierza Welk. Księgi (stare desky zemske) ziemskie ołomunieckie poczynają się od r. 1348 (spisane do r. 1466 po łacinie od r. 1480 po czesku aż do r. 1628 od kąd niemiecki język się pojawia) berneńskie od r. 1348 – opawskie od r. 1431 – Karniowskie (Jägerndorf) od r. 1404.

Sędzia ziemski r. 1404 w Księstwie Karniowskim zwał się Zsudum a pisarz Zsudnschreiber

153

Jus supr. theuton. (XV saec.)

post ad separationem [illegible] conpukes de)

Provocatio ad commissarios 6 civitatum: (Cracov. Sandecz. Kazimira, Wieliczka, Bochnia et Olkusz, qui tribus vicibus in anno sedebant 1) die 3ª post fest. S. Stanislai in Majo 2) die 3ª post fest. S. Michaelis. 3) die 3ª post festum Purificationis Mariae

provocans debet accedere Castellanum Crac vel ipsius notarium et ibi recipere citationes contra 6 civitates - ministeriali debet dare a qualibet civitate per fertonem et coram 6 civitatibus a quolibet memoriali per 1 sexagenam Decernantur in 6 septimanis

bannum regium = Krolewski powiat

affines = plemienniey.

advocatus infeodatus = zakupny wojt.

Antiquorum jurium

Luborzycianus – Processus juris – Novorum jurium

Doctorianus – Casus conscientiae

Magdalenisticus (decretorum
(Ss. canonum – od 1748 d. 26 April.
(Jus naturae et gentium

Juris canonici

Justinianeus – Juris civilis (Institucye Justiniana i
Prawo polskie – Novorum jurium

regularum juris – jure canonico
et civili

Lector Juris canonici

...u ł ...rok, drukarz, nakładca, ...oluminów, stronnic, kart, ...ów. — Rytownik.	Liczba		
	w Katalogu		Szafy
	Inwentarza	Materyi	
...gdyś Jana Cho... ...eja Lipskiego ...rskich tudzież ...ch dygnitarzy ... Wawelu Skreś... ... Iłoszowski. 8748 ...ruk Wł. L. Anczy			
	Rodzaj oprawy	Otrzymano w roku 18	
		kupnem od	obowiązkowo

5701

Zambkowic Stanisław Sekretarz Xcia Ostrogskiego kasztelana Krak.: Młot na Czarownice .... z pism Jakuba Sprengera i Henryka Instytora S. Dominika Teologow i w Niemieckiej Ziemi Inquizytorów przez Stan. Zambkowica. Kraków w druk. Symona Kempiniego 1614. 4to. Kart niel. 8 (tytuł i dedykacyja do Janusza Xcia Zasławskiego wojewody wołyń. datowana z Dub. na d. 1 Maja 1614), kart niel. 6 (Spisanie rozdziałow), str. 1–457 (obejmuje Część I. Postępek zwierzchny w czarach w 16 rozdziałach tłomaczony z Sprengera i Instytora. – Część II Sposoby leczenia czarów, w 8 rozdziałach – Jana Nidera zakonu Domin. S. i Inkwizytora: O czarownicach Księga w 12 rozdziałach – Xiążka w sposob Dyalogu o czarownicach przez Ulryka Molitora w 10 rozdziałach), kart niel. 7 (regestr.)

/: jak widać całe dzieło tłomaczone :/

Czarownica powołana abo krotka nauka i przestroga z strony Czarownic zebrana z rozmaitych Doktorów tak w prawie bożym jako i w świeckiem biegłych dla ochrony i poratowania sumnienia, osobliwie na takie sądy wysadzonych. Poznań, 1639 (w typografii Wojciecha Regulusa) 4to (z dedyk. Wojciecha Regulusa pisarza konsystor. i ksiegi pozn. Burmistrzom i rajcom miast Kościana i grodziska.) kart 4, str. 110. (w 13 pytaniach, dość umiarkowane, obstaje aby sądom duchownym te sprawy poruczano a nie świeckim)

2a ed. ... za staraniem i kosztem Wiel. Konsystorza Gdańskiego znowu do druku podana. Gdańsk u Jana Daniela Stolla 1714. 4to str. 86 (w tej edycyi opuszczono ...)

Cielesnej Karze podlegają w Rossyi: Krestjanie, Mieszczanie, Kupcy i inne niższe czyny nie mające znaku wojennego. Kary te są
Knut (bicowanie ostrym Knutem przywiązanego do deski i piętnowaniu na łbu i skutach: Wor
Pleti (dla osób od 15-17 lat)
Chłysti (szpicruty)

Brown Joseph ur. 1 Jun. 1801 wstąpił 1817.
Kiezniowski ~~Ludwik~~ Franc. X. " 29 Nov. 1802 " 1816
Kautny Franc. " 11 Sept 1810 " 1830

Wiadomości Ustaw o sądach starych Kasztelańskich o sądach nazwanych Wieca, a najobszerniej o sądach ziemskich: przez x. Marcina Moszczeńskiego Schol. Piar. Warszawa w druk. Schol. Piar. 8º. str. 224.

<u>Tortury</u>: „Nie zarazem ma być męczon jedno gdzieby już słuszne i dostateczne znaki były występku jego. Bo wiele razów przygadza się, że drugi niecierpliwy z strachu męki a bolu powie to czego nigdy nie uczynił i przyzna się ku temu czego nie winien: i wiele tym obyczajem niewinnych potracono. A tak nie trzeba męce zawsze, albo zarazem wierzyć, ale też nigdy żeby nie wierzyć to nie ma być, bo <u>jest rzecz niepewna, omylna i niebespieczna</u>, ponieważ wiele razów się to trafia że bywa drugi tak cierpliwy i twardego przyrodzenia że mękę wycierpi a prawdy nie powie by go najwięcej męczono: a drudzy też tak niecierpliwi bywają, iż bojąc się by ich nie męczono i na siebie i na kogo innego wyznają co nigdy nie było i płonnych powieści wiele częstokroć powiedają: (Bartł. Groicki: Porządek sądów i spraw miejskich prawa maydeburskiego

(Tortur wychodząc z zasad prawa kryminalnego cesarza Karola V najczęściej używano do odkrycia czarodziejstwa – ponieważ uważano przesądnie że czary grzech przeciw Bogu i srogo karano – Toż prawo Karola V praktykowane w Polsce zawierało instrukcję do ~~[illegible]~~ badań czarowników przy męczeniu

O rozmaitych mękach: Wodą, octem, laniem wrzącego oleju w gardło, smarowaniem siarką, smołem gorejącą, słoniną, głodem, pragnieniem wielkim, przyłożeniem na pępek myszy, szerszeni albo innych robaków jadowitych nakrytych bańką. Także przywiążą złoczyńcę ku ławie nogi jego słoną wodą namażą potem kozę przywiodą aby pięty onego złoczyńcę lizała, powiadają być ból okrutny. Ciągnienie powrozmi gdy nago złoczyńca na wyższej ławie niż ciało jest bywa pod pachę przez piersi przywiązan potym wielkie palce u nóg bywają związane, a powróz od nich około osi u koła okręcą, aby tak obracaniem koła ciało ku wypowiedzeniu prawdy było ciągnione. Niektórym pierwej wszystkie włosy brzytwą ogolą. (Bart. Groicki)

Nazwy więzienia: Kabat, Za kratą, Grzymka, Izdebka, Szatława, Sztok, Ciemnica, Kaźń, Kłoda, Sadzawka, Bylina (Bart. Groicki)

Po polsku sprowadzono Torturę z Niemiec z prawem niemieckim. Zniesio: na wprzód w Polsce bo na sejmie r. 1776 wprzód niżeli w innych Kra: jach. Lubo juz dawniej przeciw niej pisali
Serafin Kirszteyn (O prawie i o szafowaniu K. 39) pisze: Mocny Góral da się męczyć a nie wyzna prawdy, a słaby przeciw opowie grzech, którego popełnić nie miał śmiałości. Kat pierwej bierze obwinionego karać za suspicyą o grzechu, nim sędzia powie że zgrzeszył. Kto wróci ból i sromotę; kto będzie za to karany, że w błędzie katować kazał? Niech lepak urząd w probacyą bierze Boga, świadków i wyznanie niż oprawców.
Lipski Andr. Practicarum observationum ex jure civili et saxonico Dantisci 1648 Cent I Observ. 22. również powstaje przeciw dowolnemu uży: waniu tortury.

158

Tortury zniesiono w Polsce r. 1780 pier:
wej niż w innych Państwach Europy.

Kirsztein Jan, O prawie i foltrowaniu
1580" powstawał przeciw barbarzyń.
kierowaniu dochodzenia prawdy torturą.

Glicki Jan z Pilzna 1562 w sporze z
Bernardem z Lublina

Законы Лецзы

См. 176;

Do procesów czarownic przyczynili się najwięcej papież Innocenty VIII bullą „Summis desiderantes affectibus" z d. 5 Grudnia 1484 u Katolików – a Marcin Luter błędnem tłomaczeniem miejsca (II Księga Mojżesza XXII. 18) „czarownicy nie powinieneś pozwalać żyć." Głównym Kodexem postępowania sądowego z czarownicami była Księga: „Młot na czarownice" dominikana Jakuba Sprenger, którą u nas Ząbkowic w XVI w. przerobił. Wszelkoż więcej było procesów o czary w Niemczech niż u nas. Sławny sędzia czarownic Baltazar Voss w Fuldzie w przeciągu 19 lat skazał przeszło 700 czarownic i czarowników na spalenie. Duchowieństwo u nas potępiało zbyt porywcze w tej mierze sędziów świeckich.

Instrukcya rzymska albo Postępek prawny o sądach i processach iako maią bydź formowane i wydawane przeciw czarownicom i różnemi zabobonami bawiącym się albo podeyrzanym. Naprzód w Rzymie r.p. 1657, potym w Polszcze w drukarni Klasztoru oliwskiego po łacinie wydana r. 1682 teraz na polskie wytłumaczona i do druku podana r.p. 1688. Czwarty raz przedrukowana R.P. 1705 w Krakowie w drukarni Krzysztofa Domańskiego. 8º.

Czarownica powołana abo krótka nauka i przestroga z strony czarownic zebrana z rozmaitych doktorów tak w prawie bożym iako i świeckim biegłych dla ochrony i poratowania sumienia osobliwie na takie sądy wysadzonych. Poznań 1639. 4º. kart 4 ſt. 110 [illegible]
ded. Burmistrzom i rajcom miast Kościana i Grodziska .... Wojciech Regulus pisarz konsystorski i typograf poznański wydawca

2ª ed. . . . z przydatkiem Instructiey świeżo z Rzymu wydaney . . . Kosztem Konsystorza Gdańskiego znowu do druku podana. Gdańsk w druk. J. Z. Stoll. 1714. 4º. ſtr. 86.

autor dość rozsądnie powstaje przeciwko lekkomyślnemu posądzaniu o czary, przeciwko pławieniu i męczeniu tak zwanych czarownic.

Cautio criminalis seu de processibus contra Sagas Liber, ad Magistratus Germaniae hoc tempore necessarius.... autore incerto Theologo Romano. Editio secunda. Primum in Germania postea Posnaniae in officina Alberti Reguli Anno 1647 impressa. 8º Kart 16 str. 428. i na końcu: Posnaniae in officina Alberti Reguli A. D. 1645. – ded. Christophoro Opaliński palatino Posnan. et Lucae Opaliński Succamerario Posnan.... Albertus Regulus Not. Consist. et Typ. Posnan.

właściwy niewymieniony autor tej książki jest Spee Fryderyk Soc. Jes. pierwsza edycyja wyszła Rinthelii 1631; – drugą edycyją wydał Joannes Gronaeus Austrius

Notaryusze w dawnej Polsce byli: a) Notarii publici autoritate apostolica, mianowani przez hrabiów Lateranenskich (Comites Sacri palatii Lateranensis) albo przez osoby mające do tego pełnomocnictwo z Rzymu, jakoto przez legatów, nuncyuszów i czasem przez arcybiskupów i biskupów. Notaryusze ci spisywali: testamenta, akta zejścia, nominacyje i t. p. b) Notarii publici autoritate imperiali, mianowani przez cesarskich pfalz-hrabiów (Comites palatii) którzy mieli prawo: nadawania legitymacyi nieślubnym dzieciom (bękartom), mianowania notaryuszów, wieńczenia poetów, nadawania herbów osobom stanu miejskiego, (Ob. Pfaff. Carl: Geschichte des Pfalzgrafen-Amtes. Halle 1847), przywrócenia czci osobom infamowanym, nadawania stopni akademickich (Seyler G. A.: Geschichte der Heraldik. Nürnberg 1885–1889 — Eichhorn: Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte. 5e Ausgabe. III Theil). Od r. 1659 prawo pfalc-hrabiów było tylko tytularne; udzielali oni za opłatą dyplomy na notaryuszów. Czasami nawet i Kawalerowie złotej ostrogi papieskiej (Eques auratus vel calcaris aurei) mieli tę prerogatywę.

Źródło do historyi polskiej: List cesarza Fryderyka I do opata Wibalda, w którym donosi o swej wyprawie wojennej przeciw Polakom (Ob. Rahewini Gesta Friderici imp. III. 1.)

Teatr w Krakowie. D. 7 Stycznia 1748 w pałacu biskupim w przytomności Andrzeja Stanisława Załuskiego bisk. krak. reprezentowaną była tragedya Tacińska: Démofon przez Załuskich Kuchmistrzowiczów litewskich wraz z Wielopolskiemi Koniuszycami i Cześnikowiczem Koronnemi, z generalnym wszystkich przytomnych gości applauzem, tak dla dobrego udania tych osób, które reprezentowali, żeby sami z profesyi aktorowie udać lepiej niemogli. Ciż sami Załuscy Kuchmistrzowicze podobny mieli applauz na tragedyi francuzkiej: La mort du César, z Komedią francuską, którą reprezentowali w dzień S. Jędrzeja 1747 roku. (Kuryer polski Anno 1748 N. 581.) D. 17 Januarii 1748 obchodził biskup krak. Anniwersarz Koronacyi Króla; po sutym objedzie była Opera po włosku in gratiam festynu tego (Kuryer. pol. 1748 N. 582.)

__Nadgrobek Króla Jana Kaźmierza__ w Paryżu w Kościele Saint-Germain des Prés, w nawie bocznej (transept) po ~~[illegible]~~ lewej stronie w Kaplicy S. Franciszka Xaw. (dawniej S. Kaźmierza), z lewej strony – z marmuru czarnego wysok. 10 m., szerok. 5 m 20. Posąg klęczącego Króla z marmuru białego. Nagrobek ten rzeźbił Gaspard de Marsy; tablicę metalową z płaskorzeźbą bitwy z Tatarami wykonał Jean Thibaut, braciszek benedyktyn konwers klasztoru; napis na nagrobku ułożył Dom François Delfau benedyktyn. Figury 2 jeńców służących za ozdobę nagrobka znajdują się dziś w Louvre (Ob. Catal. de M. Barbet de Jouy Nr 196. 197). W nagrobku tym spoczywało tylko serce Króla zmarłego r. 1672. (Ob. Inventaire général des richesses d'art de la France. Paris: Monuments religieux. Tome I. Paris 1876. 4to pag. 112–113 nº 12. – Rouillart: Histoire de l'abbaye de Saint-Germain des Prés. – M. F. de Guilhermy: Itinéraire archéologique de Paris. – Piganiol de la Force: Description historique de la ville de Paris. T. VIII.) – Opactwo fundował r. 576 Childebert syn Clovisa. Podczas rewolucyi zamknięto kościół a skarb kościelny rozgrabiono – lecz r. XI otwarto kościół.

__S. Stanisław Kostka__ (bibliografia:): Kurtzer Bericht von der Ankunft, Aufenthalt, Wohnung, heimblichen Abreyss... des heil. Stanislaus Kostka als eines noch weltlichen Jünglings zu Wienn in Oesterreich. 3e Auflage. Wien 1879. 8vo – Peikard Fr.: Dreyfache Heiligkeit des heil. Stanislai Kostka. Wien ~~[illegible]~~ 1764. 8vo (traktuje także o pobycie tego Świętego w Wiedniu w domu Nr. 428 (neu 2.) „zur goldenen Schlangen – am Hof.)

__Jaroszyńskiego__ Seweryna mającego 24 lat i powieszonego w Wiedniu d. 10 Sierpnia 1827 za zamordowanie x. Blanki – wyobrażenie w celi więzienia (podług współczesnego rysunku) jest drzeworyt. w dziele: Temm Heinrich: Die Geschichte der Stadt Wien mit 300 Illustrationen. Wien und Brünn (Verl. v. Fr. Karafiat) (1881) 8vo str. 516. – Życie
Art 1818. Jaroszyńskiego który miał za żonę Szołajską, najlepiej skreślone w 5 tomowej powieści: Therese Krones von Georg Horn (Adolph Bäuerle).

Szczerbiec. – W Katalogu aukcyjnym: Collections de San-
Donato. Objets d'art. Ordre des ventes. Paris 1870. 8º na str. (imprimé chez A. Pillet fils aîné)
123–129 Nr 632 jest opisany miecz Krzyżacki (Glaive dit
de Templier) z XIII wieku, z ozdobami rytowanemi, wyzłacanemi,
wysrebrzanemi i niellowanemi, który to miecz J. Tastu r. 1842 w (Artyk. Nº 1843.)
liście do Księcia Demidoff ogłosił za Krzyżacki należący do Wielkiego
Mistrza Hermana de Salza z r. 1210–1229 (?). Załączona fotogra-
fia przedstawia ten miecz do połowy, jelce ku dołu zakrzywione na
których p. Tastu czyta napis niby gotycki: „+ Haec figura valet ad
„amorem regum – et principum (valet ad) iras judicium." – Wyrażone
są tam emblemata 4 ewangelistów – a z drugiej strony napis: „Quicumque
„haec + nomina dei secum tulerit – nullum periculum ei omnino
nocebit amen." – Pochwa nowsza na srebrny herb z orłem polskim.
– Miecz ten kupił na licytacyi d. 6 Kwietnia 1870 Bazylewski.

Münchhausena barona przypadki i podróże, które
pierwszy raz r. 1785 w Londynie po angielsku wyszły (Ba-
ron Munchhausen's Narrative of his marvellous travels
and campaigns in Russia) wydane bezimiennie, napisał
Rudolf Erych Raspe ur. 1737 w Hannowerze + 1794 w Anglii.
Bürger poeta przetłomaczył takowe na język niemiecki.

Gobeliny w Katedrze Krakowskiej wiszące opisał x. Ign. Pol-
kowski (Gobeliny z Katedry na Wawelu. Kraków 1881. fol. z 19 tabl.
fotograf. przez J. Kriegera); przedstawiają takowe historią patryarchy
Jakoba (podług Księgi Star. Test. Genesis) i robione są w fabryce w
Bruxelli przez mistrza Jakoba Van Zeunen (1644–1660). – W
cesarskich zbiorach w Wiedniu jest 8 gobelinów z historią Jakoba
z podpisem I.V.Z. lub I.VAN ZEUNEN. i znakiem fabryki bruxels-
kiej BUB. (Ob. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des aller-
höchsten Kaiserhauses. IIr Band. Wien 1884. fol. pag. 167.) (: Tapisseries
de haute lisse :) Najwięcej gobelinów posiadają dwory w Madrycie, Paryżu
i Wiedniu.

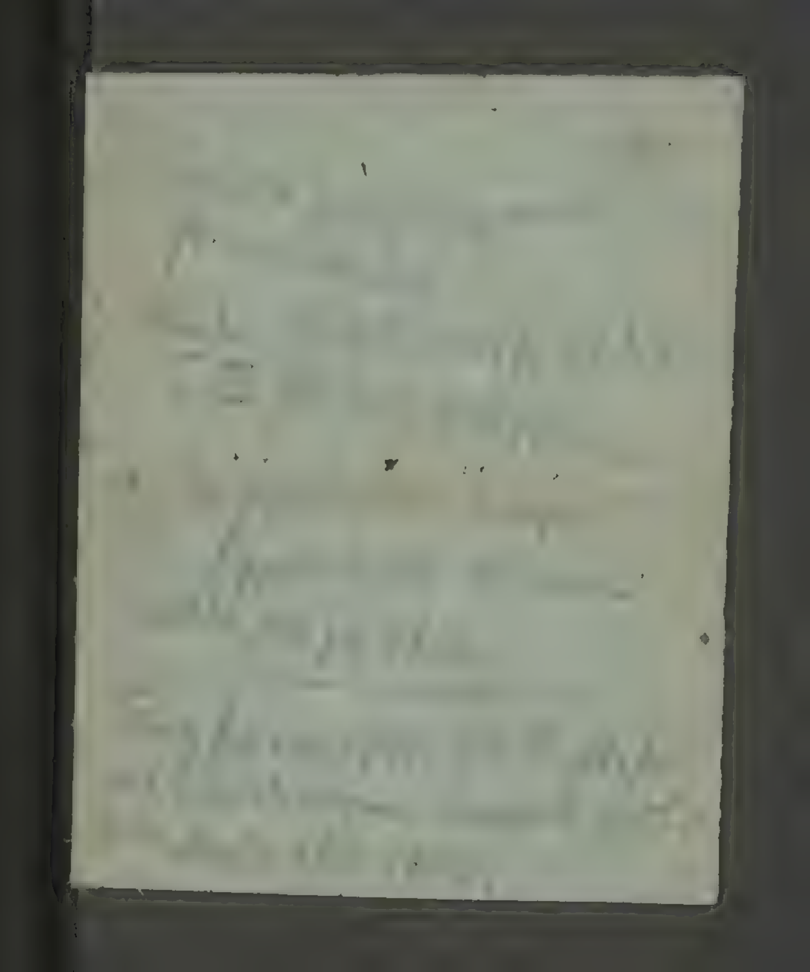
Napisy ceglane. Na pojedynczych cegłach wypukłe litery wy=
palane pojawiły się najprzód na Wschodzie, potem w Palermo i
w zamkach Krzyżaków. W Prusiech: w Malborgu w Bierzgłowie
(Birgelau) na przeciw Torunia w zamku, w Szamborku (Schönberg), w
Fromborku (Frauenburg), w Elblągu, w Toruniu w kościele S. Ja=
kuba, w Piasecznie (Pehsken) w kościele, w Lochstedt w zamku. (Ob.
Steinbrecht: Über die Technik der Thonplatten. — Steinbrecht:
Die Baukunst des Deutschen Ritterordens in Preussen. Berlin 1888
2 Bde mit Illustrat.)

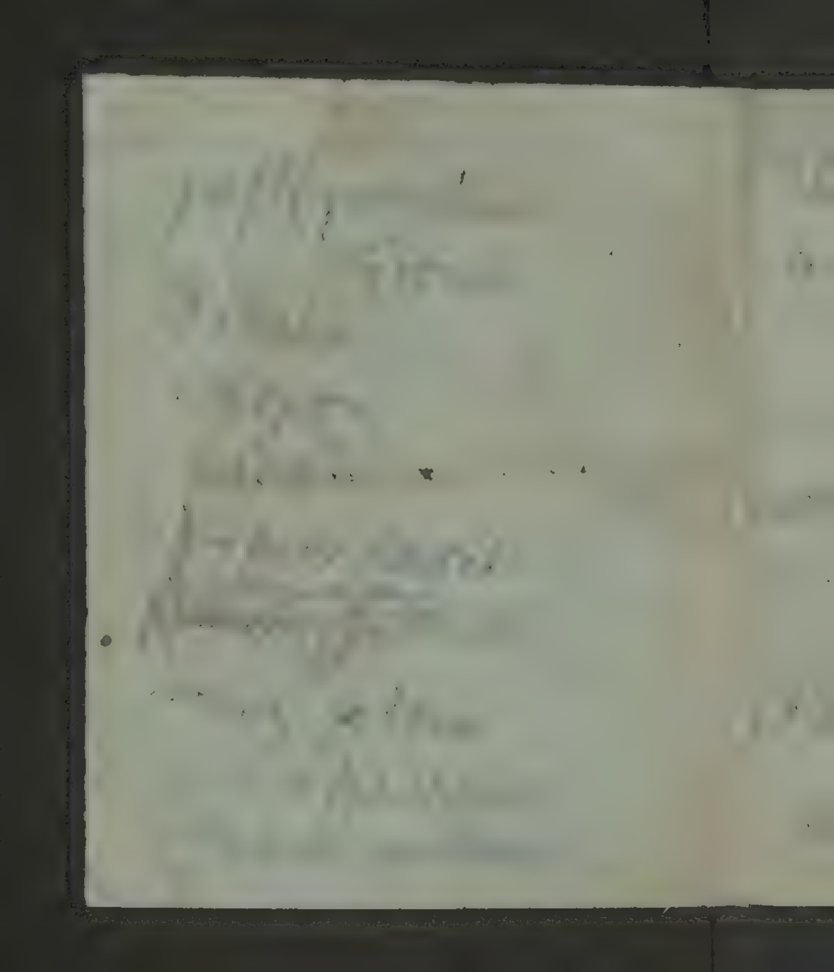
Godła domowe i gmerki. Homeyer w dziele Haus und Hofmar=
ken – rozróżnia: 1) Godła domowe (Hauszeichen); są to plastycz=
ne lub malowane figury któremi oznaczano domy, dla łatwiejszego orjen=
towania się. Były takowe najrozmaitsze i wyobrażały wszelkie przedmio=
ty z życia codziennego w formach konwencyjnych a częstokroć nawet niezgrab=
nych n.p. pod kotwicą, kluczem, kulą, gruszką, kokoszą, jeleniem,
lwem, nosorożcem, murzynem, aniołem i t.p. Później te figury czyli
godła zastępowano literami, a w końcu (z końcem XVIII wieku) numerami. –
2) Gmerki czyli znaki (Haus= und Hofmarken), któremi oznaczano
własność; są to linearne znaki w rozmaitych połączeniach, uży=
wane także częstokroć zamiast podpisu i pieczęci w dokumentach.
Nie mają one żadnego związku z runami. Znakami temi oznaczano tak=
że bydło, konie (piętna), paki z towarami i t.p.; n.p. ħ, V, –

Notariusze w średnich wiekach publiczni – auctoritate apostolica vel imperiali – ich początek – i obkąd w Polsce – rodzaje aktów przez nich spisywanych: Apostolici, Vidimus – Każdy akt musiał zawierać Annum a Nativitate Domini. Indictione, Pontificatus anni, mense, die (Lunae, vicesima) hora (Tertiarum Vesperorum vel quasi), locum habitationis (Cracoviae domus in platea, in stuba communi vaporario) – Signetum notariale (o tych rozprawa Büschinga) – Legalizacyja z podpisem własnoręcznie pisaną (akt mógł być przez kogo innego pisany) w niej zamieszczał notariusz poprawki skrobania i t.d. – czasami pieczęć osoby wystawiającej akt.

A. 1485.

t̃ = ter	t8 = tenus (finale)
p̂ = prae, pri	ttº = titulo
n̂ = um (finale)	c²rentꝭ = currentis
qꝫ = que (finale)	qđ = quod
q̃ = qua	ê = ere (finale)
lʒt = libet	p̃ = pra
n̂re = nostrae	ꝑ = per, por
tꝭ = tis (finale)	ßßr = scripsit.
c̃tꝭ = certis	đ = dis vel dum (finale)
ꝓ = pro	ût = unt (finale)
vʒt = videlicet	ı́t = rit (finale)
ꝯ = com (initiale) con	
ꝯ = us (finale)	

Noailles,
Tome III ème Documents et pièces justificatives. (1867) pp. VII. 628.

Montluc de Jean évêque de Valence.

lenn 1867 –

Gvo

Carrer Luigi: Anello di Sette Gemme.
Venezia 1838.

Maurer: Geschichte der Städteverfassung 1869. 8°.

Gaupp: Das alte magdeburgische und Hallische Recht. Breslau 1826. 8°.

Prawo IV

Maurer: Geschichte des altbairischen Gerichtsverfahrens Heidelberg 1824.

Michelsen: Der ehemalige Oberhof zu Lübeck. Altona 1839. 8°.

Maurer: Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland. Erlangen 1865 8°.

Prawo IV

we Lwowie 1857

Poczet Szlachty Galicyjskiej i Bukowińskiej

Michelsen A. L. J. Der ehemalige Oberhof zu Lübeck und seine Rechtssprüche. Altona 1839. 8o.

Kraut W. Th. Grundriss zu Vorlesungen über das Deutsche Privatrecht Berlin 1872. 8o

Behrend J. Fr. Die Magdeburger Fragen. Berlin 1865

Tomaschek J. A. Der Oberhof Iglau in Mähren u. seine Schöffensprüche. Innsbruck 1868. 8o.

Stobbe Otto: Handbuch des deutschen Privatrechts. Berlin 1871. 8o.

Behrend J. Fr: Das Stendaler ~~[illegible]~~ Urtheilsbuch aus dem XIV Jahrhundert. Berlin 1868. 8o.

Wasserschleben H: Sammlung deutscher Rechtsquellen. Giessen 1860. 8o. I Band (Schöffenurtheile)

Thomas J. G. C. Der Oberhof zu Frankfurt am Main und das fränkische Recht. Frankfurt a. M. 1841. 8o.

Prawo IV.
169

Rössler E. F. Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII und XIV Jahrhundert. Prag, 1853. 8vo

Rössler E. F. Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren. I Band: Das altprager Stadtrecht aus dem XIV Jahrhunderte. Prag 1845. 8vo

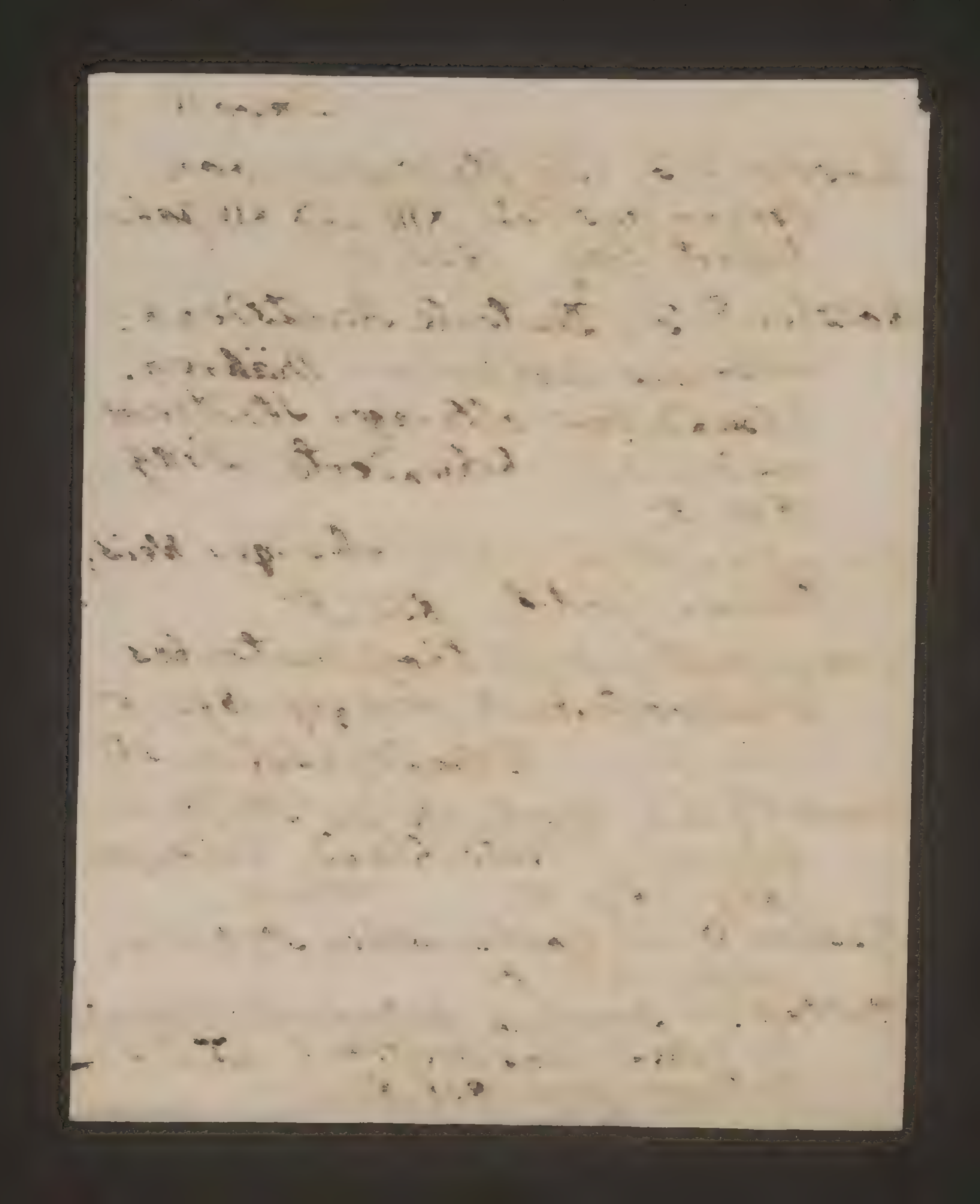
Neumann Theod. Magdeburger Weisthümer. Görlitz 1852. 8vo

Lexer Math: Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. Leipzig 1872. 8vo
I Bd. (A – M). II Band (1. 2 Lief. N – Sch)

Maurer G. L. v.: Geschichte der Städteverfassung in Deutschland. Erlangen 1869 – 1871. 8vo 4 Bände.

Göschen O. Die Goslarischen Statuten. Berlin 1840. 8vo

Ortloff Fr: Sammlung deutscher Rechtsquellen I Band: Das Rechtsbuch nach Distinctionen. Jena 1836. 8vo

Sachsze C. R. Sachsenspiegel oder Sächsisches Landrecht. Heidelberg 1848. 8°.

Lubomirski J. T.: Jurysdykcya patrymonialna w Polsce. Warszawa 1861. 8°.

Rembowski Alexander: O gminie jej organizacji i stosunku do państwa. Warszawa 1873.

Sierakowski Ad. Comes: De singulari nobilitates in occidentali Prussia hereditario jure. (Correctura juris Prussiae.) Berolini 1867. 8°.

171

Zeitschrift für Rechtsgeschichte
1874. XI Bd. 3 Heft
v. Martitz: Die Magdeburger
Fragen kritisch untersucht

Deutsche Monatsschriften
2 Jahrg. 1874. IV Bd 2 Heft
Die Verbreitung des Magdeburger
Stadtrechts im Gebiete des alten
poln. Reichs ostwärts der Weichsel

Ugor, terra = rola nie pomierzona

Bezadszczyna i Otmierszczyna = majątek pozostały po śmierci osoby niemającej sukcessora prawnego (w Witebsku) 1503 r.

Bojary pancyrnyje = rodzaj wybrańców obowiązanych do służby wojennej; — Bojary putnyje czyli putniki = wybrańcy obowiązani do posyłek. (Na Litwie) r. 1503.

Ciwun czyli Tywun = wójt miejski i wiejski na Litwie. Oprócz takowych byli także Ciwuni prowincyonalni rządowi i grodzcy.

Annorum competentia = wolność rządzenia się z rokiem 24tym

Annus discretionis = uwolnienie z pod opieki ojcowskiej dla synów po skończonym 15tym (w poznan. r. 1362 12tym) dla córek po 12tym roku

Aetas legitima = uwolnienie z pod władzy ojcowskiej (pełnoletniość po 18 roku dla mężczyzny, po 13tym dla kobiety.

Amicus = Krewny

Abrenuntiatio = zrzeczenie się prawa do spadku, po otrzymaniu posagu. – Wyrzeczenie (Červ.)

Accessoria = dekreta nie stanowcze, nierozstrzygające głównego przedmiotu.

Achtel = ósma część beczki

Addictio annorum = uznanie małoletniego za pełnoletniego

Adjudicata = opłaty sądowe od dekretu .. pamiętne.

Alienatio = sprzedaż dóbr

Annata = dochód pierwszoroczny od beneficyów kościelnych, składany do Rzymu, a od czasów Zygmunta I na Skarb Rzeczyposp.

Annus gratiae = dochód z beneficyów przypadający przez rok do majątku zmarłego.

Bona regia Starostwa (capitaneatus) tenuta, wójtostwa (advocatiae) sołectwa (Sculteciae), dzierżawy - nieraz zastawiane lub nadawane lennie.

Colloqvia (termini particulares) = roki czyli sądy ziemskie, składające się z 3 osób: sędziego, podsędka i pisarza (judicia terrestria)

Colloqvia generalia (termini generales, judicia generalia) = Wiece, wielkie sądy (wielkie roki wiecowe) appellacyjne (od sądów ziemskich i grodzkich), w każdej ziemi, w których zasiadali wojewoda lub kasztelan i wszyscy urzędnicy ziemscy. Ustały za ustanowieniem trybunału Koron.

Collocatio = Porządek należytości uznanych w tabelli długów.

Ab intestato – bez testamentu

Ab instantia – uwolnienie od sądu, dla braku dowodów.

Actor, powód – powodna strona.

Adoptio – sposobienie

Adversarius, oponent – sporna strona.

Allodium – posiadłość wolna od wszelkich lennych praw

Alternata – następująca zmiana.

Arbiter, publiczność przysłuchująca się obradom sejmowym bez udziału, także sędzia.

Coadiutor, przyspo[s]obnik.

Cancellatio, wymazanie z księgi.

capetia, kopa (sexagena – Schock)

Pierwotnie były rodzaje sądów: 1) In curia regis 2) colloqvia generalia. 3) Judicia terrestria vel termini naevi par[...] ticulares s[...] pewnych regularnych terminach) 4) Judicia capitanealia vel castrensia

Consvetudo terrae = prawo prowincyonalne.

Columbatio = Kolęda i danina gotęźna, strena.

Condescensio, ustąpienie.

copia = wypis (1732) Corylus, alias Zalaska = zakład pieniężny złożony w sądzie za leżącą na stole laską sądową (pro corylo) przez skarżącego, który w razie niesprawiedliwej skargi przepadał.

Chirographus (cyrograf) = rękojemski list, membran, oblig długu własnoręczny (Schuldbrief)

Cortesanus = ten który sobie w Rzymie beneficyum duchowne wyjednał.

Consvetudo = zwyczaj, prawo nie spisane

Donatio = sprzedaż dóbr (pod firmą darowizny aby uniknąć skupu czyli retraktu przez bliskich krewnych

dilatio, odwłoka

dos, posag

dotalitium wiano

Ducilla - czopowe

Diffidatio = odpowiedz, opowiedz, zapowiedzenie zemsty

Evasio = 1) upadek w sprawie, gdy powód (actor) na termin się nie stawił; 2) usprawiedliwienie, wyprawienie się z obwinienia, czyli odparcie zarzutu przez oskarżonego.

Evocatio = pozwanie przed sąd niewłaściwy.

Evictio (tuitio) = zaręczenie, odpowiedzialność za pewność nabycia, przy sprzedażach.

Evictionalis summa = summa posagowa i widerkauf.

Exoffitia = Kwaterunek bezpłatny dla osób dworu senatorow i deputatow bezpłatne gospody zniesionona sejmie 1764.

Expulsio = sprawa o posesyą w grodzie w przeciągu miesiąca popierać się mająca.

Dopustne = opłata składana staroście przy sprzedaży dóbr ziemskich (zwykle kopa groszy litewskich) r. 1501.

Dzieckij = ministerialis; woźny urzędowy wojewody: (na Litwie) r. 1503. (praeco). Opłatę za czynności tego woźnego zwano Dzieckowanie.

Gotowszczyna = opłata za zabitego składana krewnym lub panu (na Wołyniu) r. 1509, jeżeli zabójstwo było nierozmyślne (100 kop groszy litew. za szlachcica), i prócz tego staroście osobno płacono winę.

Exceptio = obmowa, wyłączenie sędziego od sądzenia sprawy

Exorbitantia = zboczenie od prawa (ex orbita legum)

Exdivisio = wydzielenie części z majątku dłużnika dla wierzycieli

Executio = odebranie dóbr królewskich od posiadaczy

Fidejussio = rękojmia, zaręka, rękojemstwo (fidejussoria cautio)

Facionatus terminus przy długach (facietenus) = rok licowy, na którym to terminie rzecz skradzioną (licę) obwinionemu okazywano.

Falcidia lex = czwarta część sukcesyi wolna od wszelkich legatów.

Feria = dzień powszedni: secunda (poniedziałek), tertia (wtorek), quarta (środa), quinta (czwartek), sexta (piątek)

Feriae = zawieszone dni (solennes - rusticae - repentinae)

Foldrować = sądownie dochodzić, prawować się. natrętnie pomagać w sądzie (fórdrru)

Frymark = zamiana dóbr królewskich za prywatne.

Fumalia = poradlne (podatek) (podymne)

Foralia = opłata targowa, targowe.

Forum liberum = wolny targ, wolnica.

Generał = 1) sejmik prowincyonalny 2) starosta kilku grodów (n.p. wielkopolski, małopolski, podolski) 3) woźny

Gołota (impossessionatus) = odartus, szlachcic nieposiadający majątku ziemskiego (pozywany przełożi do grodu i w sprawach cywilnych)

Gabella = opłata 1/10 spadku, które płacili krewni sukcessorowie za granicą mieszkający, [illegible] przed wywiezieniem spadku.

Głowszczyzna = kara za zabitą głowę opłacana w pieniądzach przez zabojcę (głownika). (pro capite)

Hasta potioritatis = rozbiór majątku za długi (konkurs)

<u>Hiberna</u> = chleb zimowy; podatek z dóbr królew-skich na żywność wojska, ustanowiony r. 1649.

Hipoteca = zastaw dóbr (obligatio)

Haereditas = dobra ziemskie, dziedzictwo dóbr.

Ineqvitatio = objęcie majątku prawne.

Illatio = ustny wniosek do sądu przez patrona

Inducta = wprowadzenie sprawy, wywód sprawy przez aktora czyli pierwszy głos

Indictio (interventio) = wchodzenie trzeciej osoby do sprawy między dwoma wiedzionej.

Inhibitio = nakaz wstrzymujący sprawę (List zapowiedni)
Inquisitio = badanie świadków w sprawach cywilnych
Intercisa = układ prywatny, domowy (od intercidere = po-nieważ układ ten przecinano pierwotnie na pół i każda strona brała jedną część dla zapobieżenia fałszu)

Inscriptio = zapis obligacyjny na majątek (zastawa)
Intromissio = wwiązanie w imienie.
Iściec = dłużnik (czasami też: actor, oskarżyciel)
Juramentum ante crucem in cimiterio, ante ecclesiam
Jus communicativum = prawo żony następowania po mężu w dobrach królewskich dzierżonych.

Grywortryzec = sługa władyki ruskiego. (w Połocku) r. 1511.

Jabednik = oszczerca (w Smoleńsku) 1503.

Jatstwo = osadzenie w więzieniu (r. 1511)

Jez = jaz, tama na rzece (w Kijowskiem) r. 1507; – jezity = robić kolonapra= wy jazów.

Jugerum = „Tak wiele rolej, jako para wołów może „za dzień przeorać; policzają w to 240 stóp na długą, a „120 na szerzą." (Mączyński Joan.: Lexicon latino-polonic. Regiomonti 1564. fol.) (–jutrzynia?) morg (Jos.)

Kljetka = Kramnica (bancus, institа) na Litwie

Kniaziowie = na Rusi sołtysi czyli przedsiębiorcy kolonizacyjni na prawie wołoskiem.

Kunica = danina na Rusi i Litwie: Kunica zmirskaja (opłata od ugody), swadebnaja (od ślubu), wdowia (od wdowy), [idącej za mąż] wywodnaja (płacona panu od dziewki, która poszła nowożeniec z obcej wsi

Krajnik = dyrektor czyli ataman mający zwierzchność nad kniaziami czyli sołtysami (na Rusi podkarpackiej i na Węgrzech); poborca.

<u>Jus caducum</u> = spadek bezdziedziczny przypadający na Króla po krajowcach, jeżeli nie było krewnych do ósmego stopnia; po cudzoziemcach jeżeli nie było krewnych w kraju (gdyż krewni cudzoziemcy nie mieli prawa spadku – Jus albinagii; co dopiero r. 1768 zniesiono.)

<u>Koc</u> = kara za bezzasadne pociągnienie sędziego do wyższego sądu, aby się usprawiedliwił (właściwie vadium przy pociąganiu sędziego albo ruszeniu) (od słowa cautio)

<u>Kara</u> za niestawienie się przed sądem wiecowym Colloquium generale (była 15 grudnia roku 1438

<u>Kaptur</u> = zebranie się (konfederacya) podczas bezkrólewia (pierwszy raz po śmierci Zygmunta Aug.

<u>Konstytucye</u> = prawa sejmowe od r. 1550 po polsku pisane

<u>Konfessaty</u> = zeznanie winowajcy dobrowolnie lub przez tortury (które r. 1776 zniesiono)

<u>Kwarta</u> = czwarta część dochodów z dóbr królewskich jako podatek na wojsko stałe r. 1562 ustanowiona i oddawana.

<u>Laudum</u> = uchwała

<u>Lapsus</u> = pod przepadkiem (Inscriptio sub lapsu = zastawa pod przepadkiem)

<u>Laesio</u> = pokrzywdzenie w spadku rodzicielskim.

<u>Lemaństwo</u> = mniejsza posiadłość w dobrach królewskich sposobem lennym posiadana. (Infrm.)

<u>Legalitas</u> = prawna przyczyna wymawiająca od osobistego stawienia się w sądzie.

<u>Legier</u> (Einleger) = kupiec zagraniczny mający w kraju skład towarów.

F roieckim ofolom r. 1578 wolno było brać tylko 8/100.

Lichwa = Procent dozwolony żydom od pożyczki wynosił w Statucie wiślick. 50 proc. Kampsora kademicki pobierać 25 proc. R. 1670 zniżono procent dla żydów do 20. f

Łanowa piechota = żołnierz wybierany z sołtystw, czyli wybraniectw (łanów) Królewskich pierwszy raz za Stefana Batorego — Laneus collocatus vel mansus alias Srzeb. Źreb = włóka czyli łan, w Sieradzkiem r. 1773

List zaręczny = zakaz pod zakładem czyli zagrożeniem summy.

List przypowiedni = Dozwolenie na zaciąganie wojska

Leczeństwo = serwitut leśny

Libertatio = uwolnienie od dawania kwaterunku.

Lex curiata = ustanowienie Izby edukacyjnej

Liber beneficiorum = Spisy funduszów Kościelnych przez Długosza i Łaskiego sporządzone

Liber retaxationum = Oszacowanie dochodów Kościelnych za Zygmunta I.

Liquidatio = sprawdzenie i ustanowienie należytości dłużnej

Limitatio (limita) = odroczenie, zawieszenie

Manus mortua = własność Kościołów, klasztorów, instytutów.

Manifestatio = Oświadczenie, zaskarżenie do aktów sądowych zaniesione o krzywdę

Mandatum = pozew przed sąd Królewski i sejmowy

Merita (status causae) = Wywód sprawy (aktora) i obrona obżałowanego razem.

Łan kmiecy, w województwie ruskiem zwany Czetwertyna, obejmował 1/4 łanu wielkiego czyli 10–12 morgów; z którego płacono 3–4 gr czynszu (5–6 złp.) czynszu [illegible] panu.

<u>Litkup</u>. Na znak dokonanej zupełnej sprzedaży, był zwyczaj iż sprzedający napił się podanej mu wody (haustus aquae) R. 1202 (Somersberg Sil. rer. Script. I. 41)

<u>Mansus</u> vel Laneus = Łan większy frankoński obejmował 36 (stajań?) (morgów?) (jugerum – Joch). Nazwa łan (niemieck. Lehn) pochodzi od niemieckiego Leine (t.j. sznur do mierzenia pola). Ob. włoka, huba, pług, radło, socha.

__Majorat__ i Minorat. Majorat jest właściwie instytucyją obcą w dawnej Polsce nieznaną, gdzie w używaniu był staro-sławiański Minorat t. j. iż przy podziale dziedzictwa, najmłodszy syn wybierał sobie pierwszy część takowego jako jeszcze nieopatrzony i większej od starszych potrzebujący pomocy.

__Narok__ = sententia judicii. (Na Litwie) r. 1492.

__Niestanne__ = poena pro non comparitione in primo termino judiciali.

__Obada__ czyli obida = obwinienie przed sądowym urzędem. (Na Litwie) r. 1509.

__Ordalia__ = Sądy boże (Judicium Dei) instytucya prawa procesowego w sprawach karnych, istniała w Polsce do r. 1304. W braku dowodów i świadków oczyszczał się oskarżony przez próbę: 1) Próba wody: Examen aquae frigidae super aquam mittendo (pławienie) – Examen aquae ferventis (dobywanie z wrzącej wody); 2) Próba żelaza – Examen ferri candentis: Ferrum manuale (noszenie w ręku) – Examen vomerum (stąpanie i kroczenie po rozpalonem trzośle). 3) Próba pojedynku (Duellum) – a) na miecze: judicium ensis (Miecz) między szlachtą. b) na kije: judicium baculi (Kij) dla chłopów lub obcych. – Pławienie czarownic było zabytkiem starożytnych ordaliów. Ordalia znane były na Rusi i w Serbii.

__Ordynszczyna__ = podatek płacony do Skarbu Królewskiego w miastach Połocku i Witebsku r. 1511.

Membran =

Minuta = prosta kopia bez pieczęci.

Memoriale (zapis w protokóle aktów)

Mowienie = pismo ułożone do wyroku przedstawiające obraz całej sprawy (Podanie Kontrowersyi)

Motio = Pociąganie sędziego do wyższego sądu, aby się usprawiedliwił.

Munimenta = dokumenta sprawę popierające

Notarius publicus imperiali authoritate =

Nawiązka (pro vulnere) (bassarunek) = opłata za poranienie

Nova = nowe wnioski, nowe dowody

Namowa = narada po wprowadzeniu sprawy w izbie sądowej bez arbitrów.

Nota = pismo pisarza sądu.

Oblata = przeniesienie aktu z niewłaściwych aktów do właściwych. 2) wniesienie przywileju do aktów.

Obligatorium jus = posiadanie prawem czyli tytułem zastawu

Obstagium = zakład, prawo załogi, oddanie zakładników wierzycielowi aż do spłacenia długu, zniesione przez Kazimierza Wielk.; (Geiselschaft)

Odprawa = przywiedzenie dekretu do skutku.

Odumarszczyzna

Oprawa (reformatio) = Zapis i ubezpieczenie summy posagowej na dobrach.

Ojczyzna = majątek ojczysty

Ojczyce = poddani z jeńców pochodzący

Poena: pro vituperatione nobilitatis, decretum (civi) linguam eruere aut 3 marcas; pro incendio 30 marcas (1392 Majoris Poloniae); pro vulneribus manus amputanda aut 20 marc. (rustico) 2) vallata = zakład założony (1432)

Pojemszczyzna opłata od dziewki wydającej się do obcej wsi za mąż 2 złp.; a od wydającej się we własnej wsi 6 gr. i ręcznik (w Starostwie halickiem r. 1566)

Ordinarius loci = biskup dyecezalny

Paraphernalia = Wyprawa ślubna
Pedagium = piesze cło (1432)
Personatus = godność duchowna, starszeństwo
Protestatio
Posuły = prezent dla użycia sędziego w sprawie

Poświątny = na kościół przeznaczony

Peculatus = kradzież skarbu publicznego
Poradlne, łanowe, królewszczyzna, serbszczyzna (odźreb = łan)
Podawca = Kollator, mający prawo prezenty (jus collationis)
Podatki cła i daniny królewskie [illegible] pobory, szosy.
Przezyski (perlucra) = to co w procesie exekucyi = nem z powodu nieuczynienia zadosyć dekretowi na skazanem przysądzone było.
Poledrus podatek źrebny
Philistaeus = Cygan
Porcus podatek wieprzny
Potioritas = Konkurs, czyli rozbiór majątku przeciążonego długami, czyli podział między wierzycieli
Pojołowszczyzna = opłata na Rusi
Przywianek (Dotalitium) = Summa którą mąż żonie po odebraniu posagu na majątku swym zabezpieczał (wianował) vinale, crinile
Powód = actor, (Kläger-Stellvertreter)
Rejestra = księgi handlowe kupców

Reformatio = oprawa żony, zabezpieczenie posagu.

Reces = odstąpienie, zrzeczenie się długami przeciążonego majątku, zrzeczenie się dóbr.
Relatio = zeznanie

<u>Pańszczyzna</u>. W XVIII wieku wynosiła na Podolu rocznie 114 dni roboczych; w Litwie i na Wołyniu 231 dni; w dobrach Królewskich na Rusi 52 lub 28 dni do [illegible] roku (Ob. Bibliot. Ordynac. Krasińskich 1876 Tom II Materyały do dziejów rolnictwa). — Pańszczyzna w XIV wieku wynosiła w dobrach Król. tylko 4 dni do roku. — Za Witołda odrabiał na Litwie kmieć z włoki tylko 12 dni pańszczyzny rocznie; r. 1501 za Króla Alexandra Wielkiego Księcia litew. odrabiał już kmieć na Litwie z włoki 52 dni pańszczyzny (1 dzień tygodniowo) i 4 tłoki na wezwanie. (Przywilej dla powiatu Bielskiego, w Działyńsk. Zbiór praw litewskich).

<u>Prawo wołoskie</u> (Jus valachicum) zasadzało się głównie na skotarstwie; osadnicy obowiązani byli zamiast czynszu, płacić pewną dziesięcinę z przyrostku bydła (wołów, owiec, koni). Lokatora osady (sołtysa) zwano Kniaziem; a poborcę opłat z kilkunastu wsi Krajnikiem. (Ob. Stadnicki

<u>Prygon</u> = angaria; służebność. (Na Litwie) r. 1511.

Posiadłości ziemskie na Litwie były 3 rodzaju: a) Otczyna (odziedziczone) b) Kupłenina; 3) Wysługa.

Possuły = euxemia; podarunki daninowe na Litwie 1492 r.

Podymszczyzna = podymne (fumalia) danina płacona na Litwie już za Witolda.

Pozem = podatek z gruntu miejskiego (w Połocku r. 1511)

Regalia . rolowanie większe i mniejsze – rybołowstwo większe i mniejsze – prawo kopaln i olbory – prawo bicia i przebijania monety

Reinductio = oddanie na powrót posessyi

Rękojemstwo = pozwolenie kmieciowi opuścić grunt za rękojmią

Reclinatorium = przytułek

Recessus = 1) Odłożenie jakiej materyi do następnego sejmu – Odstęp (Cerv.)

Rękawiczne = chirotecinatus (przy sprzedaży dodatek) r. 1414.

Retractus = bliższość, prawo służące krewnym odkupić majątek obcemu sprzedany

Reluitio = prawo do spłacenia wierzycieli dóbr przeznaczonych na rozdział między nich.

Replica = odpieranie skargi (drugi głos)

Resignatio = odstąpienie, przelanie prawa własności (Auflassung) – Wzdanie (Cerv.)

Relatio = 1) Spisanie i przedstawienie przywileju do podpisu monarsze 2) Zeznanie woźnego czyli poświadczenie do księg 3) Sprawozdanie czyli przedstawienie sprawy – Relacyjne sądy królewskie najwyższe w których referendarz relacyją czynił królowi – Sejmiki relacyjne na których posłowie zdawali sprawę z sejmu.

Recognitio = Zeznanie aktu w sądzie osobiście.

Roboratio = Przyznanie, stwierdzenie w sądzie aktu prywatnie spisanego

Rok = 1) termin sądowy 2) pozew = Rok zawity (terminus peremptorius) niemogący się odwlec = Rok nadworny czyli pozew ustny do sądu.

Roki = sądy (półroczki = sądy ziemskie z krótszą kadencyją

Rokować = wezwać ustnie do sądu (w sprawach zgwałconego bezpieczeństwa).

Rotulus occlusus =

Rugi = sprawdzenie, zbadanie legalności wyboru posłów.

Sarepta = pasieka

Sampierz = Gryzum (Adversarius)

Scartabellus (sowierczatka) = szlachcic nowo kreowany (praeciso scartabellatu = iż nie miał prawa do trzeciego pokolenia do urzędów, co znoszono słowem: praeciso) włodyka

Scabinus = ławnik, Szöppen.

Scotus = szkojec

Servitoriatus = przywilej dawany mieszczanom uwalniający od zwierzchności niższych urzędów.

Służba = wymiar ziemi z której odbywano służbę czyli powinność.

Ślubem zawiązać = zobowiązanie się że obwiniony nie wydali się z miejsca i na wezwanie się stawi.

Skrypt ad archivum = rozporządzenie tajne.

Statio = optata na wojsko

Stativa = leże wojskowe, konsystencyja

Statuta = ustawy sejmowe do r. 1550 po łacinie pisane

Scrutinium = badanie świadków w sprawach kryminalnych.

Strychowanie sukna = postanowienie taxy na takowe.

Rozpust = rozwód (na Rusi; od niego płacono w starostwie halickiem pa-
nu 4 do 6 zł.

Sądownictwo wyższe należące do panującego wykonywał Starosta w grodzie na
Litwie. Do tego Sądownictwa należały sprawy kryminalne: 1) Rozbój (pro depredatione
seu spoliatione in via libera et de furto); 2) Najazd czyli Gwałt (pro violenta invasio-
ne domus); 3) Usilstwo (pro violenta oppressione virginum aut mulierum); 4) Pod-
palenie (pro incendio). – Wszelkie inne mniejsze sprawy (Sądownictwo niższe)
sądził Sędzia grodzki (Judex) z podsędkiem. (r. 1501)

Serebszczyzna = podatek na Litwie płacony z ról po wsiach i od kupców i
rzemieślników w miastach do Skarbu Królewskiego (XVI w.)

Siabry = rodzaj wolnych chałupników (w Połocku i Witebsku) r. 1503 – w Kijows-
kiem: podsosiedki.

Służebnik = ministerialis (na Litwie) rodzaj niższego rzędu woźnego.

Sok = świadek popierający skargę (w Kijowskiem) r. 1507.

Storożowszczyzna = podatek miejski na straż zamkową na Litwie r. 1511. Podatkiem
tym zawiadywał podwojski.

swyepiotho = rój pszczół, ul (1501 r.)

<u>Szrotarstwo</u> (Schrotamt) urząd miejski, trudniący się spuszczaniem wina lub piwa do piwnic mieszczan w celu obliczenia opłaty cłowej od takowego.

<u>Tamga</u> = opłata stęplowa od towarów w Smoleńsku r. 1505.

<u>Ważnica</u> = waga miejska (w Połocku r. 1511).

Sigillata = Księgi w których zapisywano nadania urzędów (w Metryce Koron.)

Sigillacya = cechowanie sukien zagranicznych.

Subhastatio = licytacyja sprzedaż publiczna.
Szos = Exactio regna = Podatek domowy w miastach.
Takty = rejestra spraw w trybunale czyli wokandy

Tactus terminus = pozew ustny słowny sądowy
Tłoka - dobrowolna pańszczyzna podczas żniw (serbskie moba) - communitorodum.
Traditio = zajęcie dóbr wskutek długu z mocy dekre=
tu i oddanie ich wierzycielowi.

Transfusio = przeniesienie zlewek praw, cesja.

Transsumptum = wypis z oryginału, kopia wierzy=
telna

Turnus = kolej, porządek

Uroczysko = pewne miejsce graniczne
Vituperium (zarzygana w szlachectwie) kara za to r. 1400 była 15 grzywien sądowi i 15 grzywien stronie.
Vadium (poena vallata) = zakład, kara umowna,
zaręka (vadium capitaneale = 120 grzywien; vadium
regale)
Vicesgerent = namiestnik starosty
Vulnus (rana) = W XV wieku przysądzano za ranę krwawą (vulnus cruentum) 10 grzyw.
- a za ranę sinq (vulnus lividum) 1 grzywn., (roku 1436
Wieczność (jus perpetuum) = własność prawem
dziedzicznem ziemskiem.

Wina (poena) = kara (regalis poena = wina królewska
= siedmdziesiąt) (Poenalgeld)

Wwiązanie = wzdanie, sądowne podanie nieruchomości (intromissio)

Wieczystolenne dobra = nadawane na sejmie ulegały sukcesyi męskiej.

Widerkaf (census reemptionalis) = zakupienie czynszów z nieruchomości które można było odkupić za zwrotem summy kapitalnej. Czynsz ten czyli procent od summy szacunkowej wynosił 5, 6, 7, 10 do 14. Czynsz ten odkupczy pozwolony był bullą Marcina V dla dyecezyi wrocławskiej (Załaszowski Jus II p. 349). Pierwotnie potrzeba było do zaciągnięcia widerkaufu pozwolenia królewskiego.

Widerek (kontrakt widerkowy) = nabycie z warunkiem odkupu, jeżeli sprzedawca żądał odkupu. (Widerek wielkopolski = jeżeli nabywca żądał odkupu)

Wlewek = ofiara patronom

Wysady = udzielanie dostojeństw urzędów

Wiano (dotalitium) = przywianek, summą którą mąż żonie zapisywał. (Morgengabe)

Wstecz (w XV wieku) opłata za dozwolenie przeniesienia sprawy do innego urzędu.

Zawieniec = wiano żony która nie wniosła żadnego posagu (pro crinili)

Załoga (obstagium)

Zdać = zaocznie skazać

Zakupne (census emphiteuticus - Erbzins - Erbzinsschilling)

Złoty (florenus). Zła dukat szło za Kazimierza W. 14 groszy za Jana Alberta 30 gr. (półkopy), za Alexandra 32 gr. - r. 1598 szło 58 gr. - r. 1611 szło 70 gr. - r. 1620 szło 120 gr. czyli 4 zł. - r. 1650 szło 6 zł. - r. 1679 szło 12 zł. - za Augusta II szło 18 zł. - za Stanisława Augusta 600 gr.

wjes = opłata targowa od miodu, soli i t.p. (w Smoleńsku) 1505 r.

Wołowszczyzna = podatek od którego r. 1506 Zygmunt I. Wołyń uwolnił.

Wstanne. = W powiecie bielskim na Litwie jeżeli kmieć chciał opuścić swego pana i gdzie indziej się przenieść: opłacał panu swemu z włóki i kopę wstannego (surrectio de manso) i półkopy stodolnego (in ortualium) R. 1501. (Działyński: Zbiór praw litew.)

Zarutka = zakład, zastaw zaręczający (na Litwie).

Zastawa = expeditio territorialis; obowiązek służby wojennej (garnizonowej). (na Litwie) r. 1492.

zwiestka = opłata składowego od kupców na Litwie.

Zbiory praw polskich 1) Statut Łaskiego Jana obejmuje prawa do r. 1505. 2) Volumina legum zbiór praw wydany 1732–1780. w 8 tomach: Tom I (r. 1347–1548) II (r. 1550–1609) III (r. 1611–1640) IV (r. 1641–1668) V (r. 1669–1697) VI (r. 1697–1736 oraz Przywileje księstwa Kurlandskiego – i Korrektura pruska (Prawo ziemskie pruskie z r. 1598). VII i VIII (za Stanisława Augusta do r. 1788) do tych: Inwentarz Zeglickiego (do I–VI Tomu), Inwentarz Ostrowskiego (do VII i VIII Tomu), Inwentarz x. Wagi

3) Konstytucye sejmowe 1782, 1784, 1786 oddzielnie – Konstytucya 3go Maja 1791 (czyli Ustawy sejmu czteroletniego od 7 pazdz. 1788) – Ustawy sejmu grodzieńskiego 1793. – W krajach zajętych przez Prusy r. 1797 zaprowadzono Allgemeines Landrecht; – W krajach zajętych przez Austrię r. 1798 Prawo cywilne austriackie – W Królestwie Polskiem Kodex Napoleona r. 1807.

Systematyczne układy praw polskich: Przyłuskiego Jakuba Herburta Jana, Trębickiego Antoniego.

Wykłady prawa polskiego: Zawadzki (Processus) Załaszowski (Jus) Lengnich. Ostrowski (Prawo cywilne 1787) Skrzetuski, (Prawo polityczne) Bandtkie (Prawo prywatne polskie, Historya prawa Polskiego) Dutkiewicz Walenty (Program do egzaminu z historyi praw. Warszawa 1863–1866. Zesz. I. II. III)

4) Statut litewski (Wykład: Czacki i Korowicki Alexander: Proces cywilny litewski)

Decima in gonitwam = podług Łętowskiego oznacza dziesięcinę oddawaną na jazdę przeciw Tatarom; podług Maciejowskiego oznacza dziesięcinę noszoną na sposób włościański; podług Dzieduszyckiego, x. Jabczyńskiego i Dutkiewicza (I p. 48) oznacza dziesięcinę oddawaną z gruntu z którego ~~który~~ chłopa czyli kmiecia wygoniono albo wyrugowano; podług Helcla dziesięcinę wspólnie zwożoną.

Małdrata = 4 korce (12 szefli pruskich - Zinsmaltern)

Meszne (Annona missalis) = dziesięcina w pieniądzach (Meßkorn)

Spisne = Zapłata za pokwitowanie z odbioru dziesięciny

Compositio = zamiana dziesięciny w ziarnie na pieniężną.

Adoptio = przyjęcie do herbu ustało po r. 1601. zakazane konstytucyją r. 1633

Nobilitatio = udzielenie szlachectwa przez Króla od r. 1578 przeszło na Sejmy.

Utrata szlachectwa = 1) przez skazanie na wieczną banicyą połączoną z infamią 2) przez bawienie się handlem i szynkiem w mieście (Vol. III f. 805) co r. 1775 dopiero zniesiono

Sąd najwyższy niemiecki zamku Krakowskiego jako druga instancyja dla miast i sąd królewski sejmu miast czyli komisarski jako 3cia instancyja, ustały po r. 1646 (Dutkiewicz I. 57) za nastaniem sądów kanclerskich czyli assesorskich.

Włościanie = Stan ich był lepszy za Piastów, znośny za Jagiellonów, a najgorszy od śmierci Zygmunta Aug. Włościanin czyli kmieć miał pierwotnie własność ziemi pod pewnemi warunkami i miał sprawiedliwość w sądzie zwyczajnym podobnie jak szlachcic. – Dopiero Konfederacya r. 1573 orzekła iż panu wolno poddanego swego nieposłusznego podług rozumienia swego ukarać; (co było tylko przywłaszczeniem nieopartem na prawie). Dopiero r. 1768 odebrano szlachcie prawo życia i śmierci nad włościanami, a Konstytucya 3go maja poddała włościan pod opiekę prawa i rządu krajowego. Lubo poddaństwo zniosła Konstytucya warszaw. księstwa, wszelako usamowolnienie uzyskali włościanie dopiero Ukazem d. 7 Czerwca 1846 wczęści gdy ich za wieczystych dzierżawców posiadanych gruntów poczytano i Ukazem z d. 4/16 Maja 1861 (od 1go Paźdz. 1861 w życie weszłym) gdy pańszczyznę czyli robociznę przymusową zniesiono.

Bannitio = 1) mniejsza czyli doczesna w sprawach cywilnych z pozbawieniem praw politycznych, za nieposłuszeństwo wyrokowi; 2) większa czyli wieczna (cum infamia) z wywołaniem z kraju w sprawach kryminalnych.

Resignatio per ramum viridem = uzdanie przed sądem przez symbol zielonej rózgi (Groicki: Porządek sądów miejskich p. 45.)

Słowa prawne (z Groickiego Bart. „Rejestr do Porządku i Artykułów Prawa Maydeburskiego i Cesarskiego 1562)

Citatio: Pozew, Pozwanie, Przypozwanie, Roku naznaczenie, Przyciągnienie ku Prawu.
Terminus: Rok, Czas, Dzień od Prawa naznaczony.
Actor, Instigator: Powód, Skarżący, Żałujący, Foldrujący, Powodna strona.
Reus, Citatus: Pozwany, Obwiniony, Obżałowany, Odpór, Odpowiadający, Broniący się, Strona pozwana, Odpowiedna (Pars conventa).
Actionem inferre: Żałować, Czynić prawem, Prawem postępować, Foldrować, Protygować.
Procurator, Ferendarius, Mandatarius: Rzecznik, Sprawca, Obrońca.
Plenipotentia, Procuratio, Mandatum: Moc, Poruczeństwo, Umocowanie.
Legale impedimentum: Pomocna przyczyna, Przekaza stania ku prawu.
Dilatio, Translatio: Odkład, Odwłoka, Przewłoka.
Arestum, Sequestrum: Zapowiedz, Szperunk, Hamowanie urzędne, Imowanie się rzeczy.
Propositio: Skarga, Żałoba, Dobrowolne zjawienie, Luprunk, Główna żałoba
Actio, Processus, Controversio: Spor, Prza, Swary, Kłopoty, Żałoba z odnowiedzią, Postępek sprawy.
Exceptio: Wymówka, Oderwanie, Wyjęcie z prawa, Wybicie, Obmowa, Przekazka.

Confessio: Wyznanie, Zeznanie, Dobrowolne powiedzenie.
Reformatio: Oprawa Przestrzeżenie rzeczy potrzebnych w Prawie.
Successor: Potomek, Dziedzic
Successio: Spadek Bliskość, Spuścizna Ojczyzna Macierzyzna Dziadowizna [illegible], Stryjkowizna).
Consangvineus: Bliski, Krewny, Przyjaciel Powinowaty, Przyrodzony.
Bona: Imienie, Dobra, Majętność nieruchoma, stojąca.
Munimenta, Documenta: Dowody.
Inscriptio: Zapis Minuta List urzędny.
Chirographum: List, Karta lub Pismo własnej ręki, pod pieczęcią własną.
Conditio: Sposób Oblik Wymowienie (warunek ?)
Creditor: Wierzyciel Wierzący Pożyczający.
Debitor: Dłużnik
Parapherna: Gerada Rzeczy ku ubiorowi a ochędostwu nie wieściemu należące
Cibaria: [illegible] Potraw. Pokarm. Żywność domowa, Strawa.
Salarium: Myto Zapłata.
Decretum: Ortel, Skazanie Wyrok.
Appellatio: Mowa, Odezwanie, Ruszenie do wyższego sędziego.
Concordia: Zgoda Ugoda Pokój Jednanie.
Fant, Zakład, Zastawa, Istota.
Iściec. Zastępca Zachojca.
Glejt Żelazny list, List wolny, Wolność, Obrona Pańska [illegible].
Obrażony Ranny, Stłuczony. Zbity, Zakrwawiony,
Sromocenie. Zelżenie, Hańbienie, Łajanie.
Niemoc Choroba Boleść.
[illegible]steriali: [illegible] Podwójny.

Złoczyńca, Zabijacz, Mężobojca Gwałtownik Morderz,
Kradziestwo, Złodziejstwo
Posłuszeństwo, Kabat, Za kratą więzienie. Grzymka
Izdebka, Szatława, Sztok, Ciemnica Kaźń
Kłoda, Sadzawka, Bylina.
Gorące prawo
Hypotheca: Imienie w zakład obowiązane
Anni discretionis: Lata roztropności
Anni pubertatis: Lata młodzieństwa.

atlas (purpurea ... materia) 394

axamit (lat. examitum Sammt Velour - Barchat ross. - оксамитъ)

ambit (ambitus - Umgang, Kreuzgang in Klöstern)

Ascripticius homo idest, qui per 30 annos fuit in manuali posessione Dlugos Lib IX ad an. 1086 Ed. Lips. pag. 309) - vel qui astricti sunt glebae soli propria possessione.

aksierz (Fiskar)

arkabuz Feuerbüchse - arcabuz hisp. - arquebuze, arbalet franc.

altembas (złotogłów - sericum auro filo textum - tureck: altin złoty - i bez (sukno) - broccatum - broccato.

ambasiator - posełwiski

angaria - służebność, powinowata posługa, robota, szarwark

assatura pieczeń

cabatura podkowa

barcia (melificia in sylvis) 1464. Zeidlerei.

brzesco (brożek czyli kręgiel przy łodzi) 1394

beiinquant nagolennik może podnie? 1394

bracerza (armida pantrica) 1394.

brzesne seu pletne (genus thelonei) 1390.

bebilla (węgierski fenik - moneta wywołana za Zygmunta III)

bardon (Viola di Bardone - Baryton) instrument muzyczny mający 7 stron jelitowych na któ-rych grano smyczkiem, i 16 stron drucianych na któ-rych grano palcami.

beguina klepka - feminae quae ... sei a votis libera!

berna (od brać) Landrbanner 1328 na Szląsku (z rękop.)

lancus, butrum soli

samitus wywołany. 2) gajony.

butinek zdobycz wojenna (Kriegsbeute) 1393.

vrengaden, conflatorium, szmalcownia, huta

bojar 1) pancerny 2) putny (tyle co włodyka)

beskyd lub beskeyd. tak zwano w Czechach mons. te wierzchołki gór (1653) - które to ma pochodzić od bez (rfun) kyj (Gipfel) (podług wywodu v. Brandl: Glossarium bohem. morav Brünn 1876 p. 3)

bita robota (Goldarbeit mit dem Hammer)

blotha paludes

bobrownik castorarius (Biberzüchter)

bobrowe (Verpflichtung der Biberhütung) 1416

brod vadum, Furt.

bisior feinste Leinwand, - byssus - βύσσος.

canki Zinn, Metallstab

baro Mitglied des Herrnstandes

borra (Kinparwald)

burgensaticus (ad bona civilia pertinens)

Barfüsser - franciszkan

crinale 1) czepiec złoty lub perłowy – (Stirnbinde-) (situm- wieniec 2) wiano (dotalitium)
krotka (amitta) 1393
chysza (domus) 1400
czwiercz (measura)

chanczba, (rancor) pozn. 1387

Czesznik (calisiensis) 1394. (pincerna)
curvatura, baculus pastoralis, pedum.
capulus, jedlce
castratus, rzezaniec kleszylmiec.
casois, lebka
cathedraticum biskupizna quod dicitur annuatim episcopo (Census)
cauterium, żelazo którym wyskiwą
census, czynsz płat.
censita, czynszownik, płatownicy.
... iens, ... turebnik
cloaca wychod
colaphus, poględek
copia, przepis
contributio pobor
creditor, wierzyciel, iściec.
cubicularius, komornik
custodia, stróża.
colloquium generale ... (... ibus r. 1215) provinciale (Landrecht)
crimen rusticale (objectio ignobilitatis).

canus, capeta, canetum (Kopa – Schock) capella sekalna)
castellanus, najwyższy urzędnik w grodzie (żupan)
censita, ... inidmann
copecz (scopulus) 1464
ceklarz – Zirkler – circator – stróż nocny.
c... nk – inaczej ... zła świeże w kości.
Cuda – jus polonicale quod vulgariter dicitur dy Zude (1324 przywilej Bolesława III księcia lignick. dla Lignicy) – jus polonicale quod czowda dicitur (1358 przywilej Ludwika I księcia na Brzegu) – sądziemski – generale judicium terrae – colloquium generale – Landrecht – (czynności takowe przeszły w końcu na sądy sejmowe) ...
czesnik (Mundschenk)
chorągiew (panier – vexillum) znaczniejsze rycerstwo i książęta miała 3 strzępy (u książąt na pierścieniach – i herb Radwan – baro (Bannerherr) miał własną chorągiew.
chorąży (vexillifer) chorąsze 1398
completa completorium
czestne (poczestne freiwilligen Abgaben ...)
colonus inkwilinus
comes Würdenträger, Magnas
... tus, powod
consvetudo, ...

dedina (po czesku dědina – zadruha – po serbsk. zadruga – Hauscommunion) dzeidzina (haereditas) 1392
dzal (sors, divisio haereditatis) 1392
dzelnicza (" ") 1398
dzyelnik (actor) 1432

dan (genus contributionum) 1145

dambrowa (dziewig, las (nemus) 1391.

drgubicza (sieć na ryby) 1394

darda (eine Wurfspiess)

dziedzic 1) haeres (Erbe) od dziad (avus) prawem familijnem, spadku; 2) posiadacz (Besitzer) który nabył majętność prawem kupna lub przysądzenia urzędowego; 3) homo haereditarius liber (Freibauer); 4) wsiety patron kraju (Landesvater).

drab (Miethsoldat zu Fuss – stipendiarius)

dryja (Dreier) liczba 3 wyrze w kości.

decima 1) manipularis 2) in gonitheam.

denuntiatio, Fehdebrief, przypowiedni list, (cf. diffidare)

dieta Tagereise (dzień drogi) 2) Landtag, sejm,

dedina, haereditas

dawność, praescriptio (1390. 1395)

dzefka, filia 1398 pozn.

dapifer, podstoli

delegatus, porucznik

delictum, występek

depactatio, rugowanie.

diarium, obrok

discretus, roztropny.

ducillum, czopowe, Schrotlohn.

domicellus, domicella – domicellus vulgo panicza pozn. 1398

dziwirz (dziewierz) levir (frater mariti) 1398

dambrowa (nemus) 1398

evadere,

evasio

Ebenweihtag, Neujahrstag, Circumcisio Domini,

eculeus, skrzypiec (genus tormenti)

equirea stado

ergastulum, kłoda.

exceptio odbicie

excommunicatus, klęty

exilium wywiecenie, wywołanie z kraju.

exbrigare (exemere)

forstat (genus panni nobilis, acu picti) Vorstat (sukno wzorzyste)

fortugal (Reifrock, vertugalle, vertugadin) franc. por. tugaloize, jako modę zaprowadziła ... ona portugalska Donna Maria (+ 1545)

ferto (czwarta część grzywny) firdunk 1398

feria, dzień, dies feriatus, dzień zawieszony, święto

fumales, podymne

falcastrum kosa

falx sierp

feudum, mansus lenum

fereniarius rzeźnik

fiscus skarb Królewski

forum annale, nundinae = jarmark

forum septimanale, targ

foresta, obora

forwerk (praedium) 1399

flodarius (villicus) 1397

fortalitium

ganba (hańba żeńska - Stupratio - Nothzucht)
gać (Largstreckunn und Strauchwerk, Knüppel Bau! krzaki (Gestrüppe - rubetum)
głowa (caput - Mord Todschlag), lub optata (Sühngeld für den Mord) - homicidium

gwozd (las)
granities, granica (limites - Gränze) granica 1399.
griseus monachus - Cysters
gabella pobor
gallicinium, kuropienie (3ga godzina nocy)
gerada statek domowy.
yogravius, pedaneus iudex, wojt, tywon.
gradarius, inochodnik
glejt, zelazny list literae securitatis.
grostwo (firmitas) 1398 (confirmatio, approbatio)
gwalth (violentia) 1393.
grziwna groszowa (marca) 1396
gradus consanguinitatis = pokolenie.
hostruchan (rostruhan ... 39)
harnasch (rynsztunek) 1394
hakownica (Hakenbüchse) miała żelazny hak na łożu którym przyczepiano ją do drewnianego koziołka czyli łapki przy strzelaniu.
harcerz (ercarius, Hartschier, Bogenschütze) Leibwächter
hufnica (działo z którego strzelano kamienne kule 25-200 funtowe)
hawierz (gornik - Häuer)
haruka długa suknia turecka z rękawami (z węgierskiego)
hasło (początku herb albo nazwa herbu, albo znak wołający lud) (może od hlas ?)
holomek (ledige Knecht) sługa nieżonaty, którego brat za świadka wojny, sługa zamkowy (od słowa holy imberbis) (Burgtheimann Burghutungdiener) - tyle co hołota (pierwotnie ... custodes)
harlost (Frevel) (napad domu ... złoczyńca)
humuletum - chmielnik, Hopfengarten.

glovne poena ... (capitis cmethone) 1335
jodne jus ducale ze ... 1353
gayowe (tertius denarius de sylva - dochód) 1424
gonitva (decima ecclesiastica ex aratura kmethonum) 1339.
grod (exactio ducalis) 1255.
gker (kerz? oleres, rodzaj jarzyny) 1388. (w XVI wieku zwana ta roślina ...)

gehynk wiezadło na hełmie krola (gehynk ad caleptram) 1394
gabbij (namiot drewniany) 1394
guerra (bellum)

halerzeff grziwna 1396
hergewet, wyprawa wojenna.
honorarium, poczta, podarza.
h...oty (caniductores - Hundsfütter)

iscina = summa pożyczona i zwrocona 1390
jednacz (concordans, compositor) 1390, 1397
jasz (obstaculum fluvii) 1432
ijacca (kaftan Jacke) 1394
inscriptio, Eintragen in die Landtafel, wpisanie.
intitulatio, wpisanie do rejestru, wpis
intromissio wwiązanie
jus, ...
indictio, Zinszahl, 15 Jahre.
jatrew (uxor fratris) iantrew 1394.
yovzina (poena capitalis) 1389

Kyz...
12...
Żrov...
Cruc...
Tonuc...
Corman...
colebra...
tur...
tort...
Kapal...
ca...
Kareta...
Klepa...
Kyst...
Kunica...
ta się...
Karta...
Kiep...
Kopien...
Klejno...
he...
Kmieć...
Kolba...
Kontr...
Klen...
Kłoda...

Kyza (genus angariarum) może kytha (?) 1246.

?rovne jus ducale = krowi (1353 (Zamin: jus ?? – (Blutgeld ?)

Cruczmorka (w krowi Koiszenki Kuczmorka zielo) 1388

Konuch (koniuch, ? kręg koniach) 1388

Korman (? Koirany) 1394

Colebea (quadriga woz kryty) 1394

K…t 1) toga virilis, tork, staroniem. Kaulati vestimen: tum. 2) Martersäule mit ?? Stoffen (przy torturach. 3) więzienie, pręgierz.

Kapalin (łac. capelina Sturmhut, Sturmhaube – franc. capeline)

Kareta (włosk. carreta – ?? Kutsche)

Klepane złotto (złoto malarskie do pozłoty) 1394

Kiyta lini t. ; kita lnu 1145.

Kunica (opłata pann za pozwolenie zamęzcia) zwała się w Czechach r. 1540. Czechelne (Grundzgeld) (Heirathsgeld)

Kartan (łac. quartana, Kartaune, Viertelbüchse)

Kiep (κύπος, vulva, staroniem. Kebese)

Kopieniak (węgier. köpönyeg ??)

Klejnot (znak herbowy nad hełmem i po nad tarczą herbową) Klejnotnik, clenodiarius, współnik herbu, Wappengenosse)

Kmieć (κωμήτης Landbauer) Kmetho

Kolba (?? – sturniejach)

Kontina, ?, aedes, czesk. Kutina = ??

Klenotnik (clenodiarius) 1390 współnik herbu (Wappengenossen)

Kłoda (cippus – więzienie) 1396

Kopiec sypany (cumulus, acervus)

Kopa (?? = 60) 1) pieniężna, tyle co groszy na ?? ?? ?? groszy 2) żytnia = 60 snopków ??

Koniczna ?? – ?? gdzie nie pługiem lecz motyką uprawiano.

Kopia (lancea hasta – ?? κοντός ?)

Kopijnik ?? (hastiger)

Kord (cortellus, Schwert mit breiter Klinge) (Kordelas)

Korzec (modius – Scheffel)

Korzecznik (obrzęfl… ?? Müller mit einem Scheffel ??)

Kornet ?? ?te, ??

Kortezan (curtisanus) duchowny, który sobie w Rzymie wyjednał godność.

Kościół (łac. castellum)

Krajczy (Truchsess, dapifer)

Królestwo podatek

Kropierz (fr. croupiere ?? phalera)

Krosna (??) 2) ?? Koszyk w którym sól rozwożono (cussa)

Kusza (Armbrust, arcuballista)

Kutłof (Kuttelhof, ?? – mactatorium w Krakowie: Kotłowe)

Kwitować (quietare)

Kij (baculus – duellum cum baculis) ordalia dla obcych lub chłopów.

Kwior (tureck. Turban – galerus)

Krwawi dyabeł judex Calisiensis 1392–1398. (Nicolaus Falowicz)

Krogulec (nisus) (do polowania) 1390

Kramarz (institor) 1400

Kwartnik (moneta mniej grosso) 1395

Kuczka (domuncula) 1394.

lichwa (usura) 1389
łowczy, łowcza (venator) 1393
laska (baculus judicialis) 1397
lantwoyt (viceadvocatus) 1400
łonka (pratum) 1400

lanzii (łagi właśnie łuhy – wierzę gaji ?) 1391
lanka (pratum) 1393
lanowe (exactio) 1255
łanwij (powązki: postronki do woza) 1394
lagenarius (Lägeler)
Łan (mansus, Hufe, Huben, Hufe: bywał rozmaity. po czesku: lan)
Łatr (Lachter) 4 łokcie (?)
Łaz (locus praeceps)
łeika (Pickelhaube)
Lech (ma pochodzić podług Szafarzyka od słowa: lecha czes. licha = ager, Ackerbeet)
leśne ([illegible] Brennholz im Walde zu sammeln)
lgota 1) libertas, Freiheit, starop. lgota 2) Frist terminus.
łokietnica (Ellenlanger Schaft)
łoktuszka (Leichentuch)
łow (Fischfang)
łukno (Maß auf Bienenhonig) (mensura mellis)
łupież (Kriegsraub)
lutnia (aufklingendes Instrument, Laute)
Ług (lucus – kleiner Hain – luh)
libertas: wola
lucus Unterholz
łan mansus – aratura – laneus (Hufe) wywodzą rzeczy od lano = oznaczające miarę, lub od niemieckiego Lehn. 1228 – czeskie: lan
Łaz (locus praeceps)
Lhota terminus (Frist)
ławnik (scabinus) 1398

mostne (genus contributionum) może rozumienie Koło mostu 1145. opłata od mostu ... nie theloneum. F (Brückengeld)

mlynijssrze (molendinum) 1391.

militale (exactio ducalis) 1255

macza (metreta) 1480.

morgi (jugera) 1325

moders (nici kolorowe) 1394

macziza (część główna przy sieci) 1394

mecz 1) gerichtlicher Zweikampf 2) Messer (po-mieczu)

mendyk (Bettelstudent, mendicellus)

mesihne (Meßgetreide, annona missalia)

miłościwe lato (annus jubileus)

minucye (kalendarz)

morownia (Hospital)

męki (Folter)

mansionarius qui horas et missas canit, et habet mansionem penes ecclesiam

matura, Frühmesse, Frühmette.

merenda Mittagbrodt

miles, Adeliger, Edeling, nobilis

ministerialis, Büttel, woźny, nuntius

maczocha (noverca) 1396

maldratum (Malter) (metreta).

Miara (mensura) 1394

„naras non solvunt" 1136, narzas 1246.
narasz 1228
relaxantes de singulis illis quatuor decimas porcas et sex pernas quod narasz dicitur 1251.
a solucione omnium expensarum ducis veratorumque ipsius a narasz videlicet 1254.
1) exactio boum et animalium ad mensam ducis: 2) exactio pascualis porcorum.

Nagana szlachectwa (vituperatio nobilitatis) r. 1387 (diffamatio); naganiony musiał dowodzić 6 świadkami, z których 2 było tegoż samego herbu, „jako jest ich prawy brat naszego klejnota, naszego sządzta, naszego zawołania i nasze krwie" (Wielkop. lok. 1393). naganene (infamia) 1399.

Nestan, nestanę (poena pro non comparitione in terminis) 1391

Niwa (ager) 1390. argula (1432)

naraz (genus contribucionum) 1145.

naramb
nastava } (genus servitutis) 1241

naroszнycza (scopulus angularis, acervus) 1432

nawszie (planities) 1486

niwij (agrorum peciae) 1486 (Ackerland)

newod (sieć na ryby) 1394

nabodrkij (nemienie do koni) 1394

naschyniki (nemienie do koni) 1394

nadawanie (Agio)

nakto (oznacza miejsce wilgotne bagniste glabretum)

nakolanek (Kniestück)

narochnik, narochnicy 1) Leibeigenen welche der Mispfung der Ehernen beystunden (Brinckmaier Gloss.) 2) narocznicy poddani przeznaczeni do pewnych prac: tug grodowych (n. p. piekarze, łagiewnicy, koniarze, sokolnicy, świątnicy). Piekosiński Codex dipl. cath. Crac. p. 81) 3) poddani płacący tylko obrok w zbożu, pożłew etc.)

nestane (Nichterscheinen vor Gericht) poena 1390

nowina (novale – Neubruch, Rodland)

narok (accusatio (Gerichtliche Anklage) (Misc. that)

newod (sagena magna) 1394.

opole
ossep
oschij
odpraw
odroszl
origin
solo g
Ed. L
obec
obojczy
obrox
ordalia
opole,
ort zw
otrok
olbora
Ochfart
obstag
odzene
oblub
okup
oszim
obses

opole (vicinia) służebność może kraj granic: na 1145. (Gesamtbürgschaft) convicinitas (poznań. 1399) opolnicy, opolnik (pozn. 1399) (świadkowie przy rozgraniczeniu z sąsiedniej posiadłości)

ossep (census avenealis) podatek owsa in natura! 1424. (osep) (Schüttgetreide) (census frumentorum)

oschijka (arbor) 1464

odprawczowe (exactio) 1255

odroszlij (włoszczyzna warzywa) 1388

originarius id est qui ex ascriptitio natus in ipso solo glebae coaluerit. (Długosz Lib. IX ad an. 1086, Ed. Lips. pag. 309), der unfreie Bauer

obec (Gemeinde) czyli osada (Gemeine Mark) po czesku občina – dziedzina, na żreby (Loos – po czesku laz padělek) czyli działy. Każdy żreb miał grunt orny (campus Feldmark, czesk. pluzina), także nieuprawione grunta zwano ugor (Brache, czesk. Uhor) lub wygon czyli pastwisko (Gemeinde, czesk. hony)

obojczyk (collare, Koller, Kragen)

obrox [illegible]

ordalia (czesk. očista)

opole, osada, vicinia. Dorfgemeinde, Bezirk.

ort czwarta część złotego

otrok 1) chłopiec 2) niewolnik.

olbora (dochód królewski z górnictwa, dziesięcina)

Ochfart, Pilgerreise nach Aachen.

obstagium (captivitas spontanea propter debitum)

odzenie albo rucho, vestis 1407.

oblub (spolium) 1397

okup (poena pro capite interfecto) 1395

oszimina (siligo hiemalis) 1399

obses = zakładnik 1531.

parlamentum, sejm, Landtag

preseka (angaria succisionis silvarum pro reparatione viarum)

„powoz non ducant 1136 „powoz" 1241
„powoz" 1254 (vectura – Vorspann)

„podvorove" 1242 „podworowe" 1246

podkomorzy subcamerarius, Unterkämmerer)

pothoky (rivuli) 1391

posarz (canister) 1394

pachole (Knecht)

p[illegible]wolowe sive poradlne 1228

pamietne (memoriale) taxa urzędowa za czynność sądową) pamantne 1387

przekop (aquaeductus) 1432

novaba (aratura per convocationem cmetonum) 1339.

za[illegible]osza [illegible] (zesk. panoše)

pomocy (exactio) 1255 ; moine (optata [illegible] niestawał w sądzie)

senestucus, [illegible]

podvoda (exactio ducalis) 1255

perna, połeć surowy

poczta (optata. danina na stół królewski no 18 scotos) 1353 (pl. it. honor. [illegible])

podczaszy subpincerna Vicemundschenk)

[illegible] pracowanie w polu)

poklath (operice u wozu – reclinatorium [illegible]) 1394

podklady [illegible] 1394

poprangy [illegible] koni 1394

pocrowy (pokrowce, skórzane) 1394

pelta (mała tarcza) 1394

pobrzeszane (demitigatio – robienie [illegible] łuków)

1394 po cossczenie (podkosztowanie łuków) 1394

podgrodzie (suburbium – Vorstadt)

rathusch (pretorium) 1362

rybnik (fischteich)

rogowe (exactio ducalis) 1255

raijszka ijandra (cardamomum, rajskie ziarka) 1394

reijnwaijn (wózeczki [illegible]?) 1394

rinecz (pellicium hermelinum) 1394

robie[illegible] (wóz, czy wołowy, czeladnik, Knappe)

ribaldus (włos. ribaldo, franc. ribaud)

psarske (Leistung an königliche Jagdhunde)

pokora (Buss-akt)

powos (genus contributionis) 1145 powosz 1228 1255 (Vorspanndienst)

prewot conductus – Geleite 1145 prewod 1228.

podvorove " " 1145 podworowe

poraine (genus [illegible]) 1231 (census de manso – od radła [illegible])

[illegible] nacessce poena pro violencia quis haeredi solvebatur 1242 – panczdzesant 1388 – pancznadzescza

powod (der Kläger – actor)

novolove (genus contributionis 1242 (Weidesteuer)

potrestnicha (genus retis parvuli ad piscandum) 1246

[illegible] slad exactio et gravamen 1228

[illegible] (Durchsuchung des Waldes)

[illegible] sicum per aliquam castellaniam eorum contigerit pertransire ab hominibus se [illegible] debet educi et in [illegible] sumptibus convectis procurari se si pluries intra ejusdem anni circulum [illegible] tunc homines milites [illegible] tenebuntur)

1254 były to podwody?

nrivody 1255

[illegible] (victualia conductoribus)

[illegible] genus servitutis obowiązek sługa przyjaciela) 1354

przelasky (meridies, [illegible]) 1391

pieczowacz (pabulare homines ducales)

1298

platnerz (plattner, Schmied)

pecarne jus ducale zwi[illegible] 1353.

poradlne (universalis terrae collecta) 1353 1255 1418

polmorga (medium jugeris) 1372

przissassna juramenta 1425.

przeczos (una mansio? w polu) 1424

plovi (Kopiowej [illegible]) 1388

ploczicze (ryby) 1388

porocz[illegible]
panos[illegible]
prza[illegible]
podse[illegible]
posag[illegible]
przysa[illegible]
jusiz[illegible]
prze[illegible]
potli[illegible]
posz[illegible]
poth[illegible]
povo[illegible]
polic[illegible]
prza[illegible]
przis[illegible]
przis[illegible]
potwo[illegible]
przig[illegible]

porowzki (1390 pozn.) termini judiciales, vel particulares)
panosza (1397 pozn.) domicellus (juvenis nobilis)
prza (1393 pozn.) litigium
podczeszy, poczaszy. podczesze 1393 (subpincerna)
posag (dos) 1392
przysąt (adjudicatio) 1398
jusczizna (bona morte relicta) 1397
przebrod (vadum) 1388
potlik (patlik, nakrycie głowy) 1407
poszag (dos) 1397.
pothwarz (calumnia) 1397
powod (actor) 1400
policzek (verberatio maxillae) 1396
prza (actio judiciaria) 1398
przisand (adjudicatio) 1394
przisiolky (attinentia) 1397
potwarz (calumnia) 1400
przigrodek (antemurale) 1432

ruzi (equus) 1396; przilankowethi (equus) 1396
rok (terminus) 1399
rosenoble (rosati nobiles) pieniądze złote angielskie.
rucho (tunica vel toga) 1407, odzienie
rozgachane (limitatio) 1397.
ratay (colonus) 1432.

targove (genus contribucionis) v. 1145.

tluz (decem modiorum de tluz quos pro canibus tenebantur exhibere) 1251.

slup (trabes 1394) circa quem proclamatio fit.
sklad (depositum) 1395
szkaszane (decretum) 1393
sbeg (fugitivus) 1391
stolnik (dapifer) 1392
swekrew (socrus, uxoris mater, swiekra) 1398
swescz (glos, mariti soror) 1398
szeszcz (noverca) 1396, szecz (glos)
szurza (sororius) 1393
struga (rivus?) 1398.
siedlisko Zoffiret czesto: sedlisko (area) t. j. plac z domem.
syn brata (filiaster) 1398)
szlachta (nobilitas) 1394
slachcicz (nobilis) 1399
sczyt (arma, insigne) 1399

szaloba (querela) 1400
szadza (judex) 1391.
szrebcz (poledrum) 1396
szwcza, szyrcza (sororius) 1390
szyedlisko (area) 1432.

rycerz (Ritterschaft, Ritterszerzius, sehrzend census progressivus) nodwajat się jeśli na terminie nie zapłacono, tak był zastawny Spiż Jagiełło)

strosa (genus contributionum) 1145 (genus solucionis) 1254 custodia quae strosa nuncupatur) 1252 stroza strose 1255
(custodia) (Wache) (servitut)

sokol (custodia et solucio socolorum) służebność odrawania sokołów 1145.

seimcessant opera pro: violentia bonorum 1242 qua solvebant duci. sedmdzesant 1388. siedmnadzescze 1397. siedmdzeschand 1400

sczednyszi homines cum canibus z dwora xiazęcego a polowani) 1251.

Srothen (Vagmarz s. odpje niedzie innemi mastu Kazmierzowi obok kramów, jatek, wagi vectura qua Srothen dicitur in vulgari) 1335.

szlinskie prawo jus feudale 1375 wi dać że że dzajka wyjszło z wtedy sławem xięciem opolskim Jagiełło znosi 1416) 1416

strzelcze duo (dwoch wojowników) duali 1391.

sijelissze alias villa 1391.

spudovnyci homines quosdam judicio vindos in antiquum redixit servitium quod dicitur spudownyci) 1218.

slabnicza retes parva) 1393.

statie (exactio ducalis) 1255

stan (exactio ducalis) 1255 1354 statio stanowe (utrzymywanie dworu księcia przez 3 dni)

sak (barsum pro piscatione) 1486

staji 1290

sep (exactio) 1354 (Schüttgetreide, osep)

sijni (semialbus) 1388 Koń siwy

stawnicze (beczki na piwo) 1394

snort odzież suknie męska – Przez piecki inyłnie to rzeczy naramiennik czyli skorża – Schürz 1394 takze scorki (naramienniki). Schurz, czyli koszuli czyli kołnierz zakrywaiąca brzuch i uda.

schlom helm) 1394

stamka (moździerz – stępka) 1394

sanij (vehiculum Janie) 1394

suffraganeus (po biskupi)

secretum (signetum) pieczęć mniejsza piersieniowa.

sep, osep

slednik 1) Späher 2) Spürhund.

slawetny, famosus, namhaft.

służebność, Servitut.

strenuus, gestrenge

sulica (Wurfspieß), szefelin (Schiffelein)

szafrun, Schlachtschwert).

szlachta. Buhl (Szafarzyk: Starożytn. p. 758 wywodzi od: lech – Brandl V.: Glossarium bohem.-morav. p. 336 od slahta (althochdeutsch), slachte (mittelhoch: deutsch), slacht (franuskie) = genus, prosapia, Geschlecht.

szos (Abgabe)

szczyt, tarcza herb, scutum (od cutis skura na tarczy) szcith 1393 (clipeus)

scotus skojec, 1/24 grzywny, skojec, czyli 3/4 tutu sredia bez przysady (Grad)

skotnica Viehweide.

sipare – sypać kopce.

smardo homo glebae adscriptus.

synodus

talentum – funt

smatruz; garrulatorium, Schwatzhaus.

srodopoście, Mittelfasten – po niedzieli Laetare

sok accusator

sestrzeniec (sororinus) 1390

skoth, skojec (scotus) 1399

szorzel (pałka przy słowie) 1374

stog (acervus siliginis) 1399

swedcz (glos, novera) 1391

translatio, elevatio, canonisatio, podniesienie świętego. Erhebung,

tresczne (opłata którą obie strony procesujące się sądowi ziemi płaciły w wielkiej polsce) 1255. poena quae polonice Tresczne vocatur. 1296.

thlaca (tłoka – aratura per convocationem kmetonum) 1339.

targowe (exactio forensis) 1255)

tlucz (osypka dla psów myśliwskich – owsa) 1388

thurza scora (skóra z tura) 1394.

tkanicze (praetextae) 1394.

tarasnica (Walllbüchse)

thyn (sepes – Zaun) (stąd tyniec)

ujazd (circuitus, Umlauf) ambitus Umritt (pole z lasem ograniczone (Mark) limitatio, fundatio metarum ujest 1399. Grenzmark – reszcie chotar, ochoz) powstałym: chotar (sive opole)

unos unosba (Entführung)

uraz crimen laesae majestatis

urok, Zins in bestimmten Terminen (opłat urzeczony czyli u-roczny (od rok) na św. Jerzego i na S. Marcina

uroczysze (Platz des Gränzmerkmals) (Gesichtsstätte) uroczisko 1398

ukazane (recognitio) 1393.

usile (violentia virgini) 1397

vegnica (genus servitutis) 1241 – vesnica 1242
vivoz (genus servitutis) 1242
vimoth " " 1242
woyski (officiales episcopi) 1350 (woźny ?)
wanczerze (retes parva) 1351.
valne (jus ducale ze wsi) 1353.
wirsze (Gelgenstrafe seu parva retes) 1393 (wiersza 1531)
wanczerze retes parvs 1373
wano dotalicium) 1396. crinale (sertum aureum)
woyenne (per festone de quolibet manso ratione expeditionis) 1424
wystampuyąnez (excedendo) 1432
wyosz (arbor, wiąz ?) 1464.
woyna (exactio ducalis) 1255
vigony [illegible] (lanei pro pellendis gregibus pastwisko) 1464.
wloczki (sagenulae pro piscatione) 1486
witrykuse (sacristiani) 1414.
yaz (obstaculum in fluvio) 1432
wzor (cultura) 1448
vzanki (wiązanki lamp) 1388
uzdzieniсza (na konia) 1394
wlodyka (w Czechach: nowouszlachcony, jednoherbowy rycerz)
wola libertas, [illegible].
wiardunek, ferto, Vierding, 1/4 grzywny.
wiertel 1/4 korca.
wykus [illegible]

włodarz (Schaffner)
wyboj [illegible]
villicus Vorsteher, Verwalter
vitricus Kirchenvater
wladarius włodarz, [illegible].
wolnica
wiano (Morgengabe – Heiratsgut der Frau)
wlo..ia (persona militaris – Adeliger zweiten Ranges) – [illegible] alias wlodyka – później scartabellus albo swirzatka (skwirzatka) – squierius, ecuyer, esquire (germek, pötrygan, potfolashair). W XIII wieku rozróżniano 3 stopnie szlachty w Polsce: a) szlachcic z sołtysa lub kmiecia utworzony (miles fictaticius 1252); b) włodyka czyli świrzatka (scartabellus) miles minoris et proclamatione carens; c) szlachcic prawdziwy czyli pasowany (miles famosus – generosus ?)
wosni (ministeriales judicii) 1393
włoka (rete) 1393
wosniki (equi ad currum) 1392
włoka czyli jutrzynia albo morg (Morgen, Juch – rzekomo jutro) tyle gruntu ile przez dzień odrana można było zaorać.
vosni (ministeriales) 1395
Voyt (advocatus) 1400
wangroda 1395
wrosda wrasda, wrozda (vindicta homicidium) 1392
wsdacz (resignare) 1400
wstecz (recognitio anterioris judicii) 1400
wsteczne (solutio pro recognitione ant. jud.) 1400

zaklad (vadium) 1386
zagrodnik (hortulanus) 1394
zawiti rok (terminus tertius) 1399
zupparii (officiales) cracovienses videlicet judex, subjudex, castellanus et vexillifer) 1393.
zuppa (judicium) Zpranienski 1386.
zdawny list (literae resignationis) 1399
zachodcza, zastempcza (intercessor) 1400
zastaw (vadium) 1400
zawity rok (tertius terminus) 1392

zapusta (...) 1484.
zawyrszbye (nemus salicinum) densetum 1432
zapust (indago in sylva) 1486. 1398
zerucha (rzeszucha) 1388
żaloga (...) (obstagium)
zegar (horologium ..., Uhr) 1) cały włoski 24 godzin rachując pierwszą godzinę od zachodu słońca. 2) półzegarze, niemiecki, 12 godzin rachując pierwszą godzinę w południe i w północy.
żar, żdżar (odżar = cauma) miejsce gdzie stał las wypalony (...)
zys = vix (...)
żupa zuppa (regio, districtus ...) (...)
żupan, urzędnik pewnego obwodu (castellariae) (officium zuppae)
żelezo (vomus - ...)

Dzieła pomocnicze:
Du Cange: Glossarium mediae latinitatis edit. Henschel.
Jireček H. Slovanské právo v Čechách a na Moravě.
Jungmann: Slovník český.
Hanka: Mater verborum. Sbírka nejstarších slovníků česk.
Miklosich: Lexicon linguae palaeoslovenicae.
Šafařík: Starožitnosti slovanské.
Brandl V.: Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. (Brünn Winiker) 1876. 8° pag. 470.
Maciejowski: Hist. prawodaw. słowiańsk.
Horbaczewski ... Słowar drewniago aktowago języka siewero-zapadnago kraja i carstwa polskago. Wilna 1874. 8° pag. ...
Cerony Tucholiensis: Farago

Codexa dyplomatyczne
Czeskie
Morawskie
Szląskie
Pomorskie
Polskie
Węgierskie
Ruskie.

advocatus (Voit) - wójt
agazonum magister - koniuszy
agri censuales
agricultura
allodium, curia Hofstätte.
annus gratiae - dochody pobierane przez rok po śmierci osoby duchownej.
apotheca pannorum - Kaufhaus Sukiennice
aratrum
area curticula
artifices mechanici - Handwerker
Aujezd - Ujazd (villa)
balistarius
balneum (Badstube)
baro, nobilis
camerarius
cancellarius
caniductores
capitaneus - starosta
carnifices (Fleischhacker)
carpentarius
castellanus
castellum
castrum
causae criminales (capitales): homicidium, stuprum, furtum, proprii domini traditio.

census
cereviriae braxatio - piwowarstwo.
cerdones - garbarze
collecta generalis, contributio exactio, Steuer.
Colloquium generale, Wiece
colonus
comes
conductio, locatio, venditio decimae
conductus securitas
crinale (dotalitium)
cuda, zuda (cozulus), provincia, judicium provinciale, Landrecht.
decima, manipularis, annonae, montana, in gomitwam.
denarius
domicella - panna
ferto
feudalis
forum annuale, nundinae
grangia
grossus pragensis.
hospites
inquilinus
institor - kramarz
jus patronatus, collatio ecclesiae - Kolatorstwo - podawanie Kościelne.
jus theutonicum
Kaufhaus, venditorium
laneus, mansus, Hube, Lehen
lapis cerae - Kamień wosku
macellum, bancus

marca argenti auri
mensura
meta, terminus
metreta (Malter)
miles
ministerialis
molendinum
moneta, monetarius (Münzmeister)
notarius
obstagium (Einlagern)
officiales
pagamentum (Währung)
pannicida
parlamentum
pedagium
pellifex
penesticus (Hocker) = przekupień
pincerna
pistor (Becke)
plebanus
scabinus (Schöffe)
scamna sutorum (Schuhbänke)
teloneum (Mauth)
tricesima
urbura (olbora)
venatio
villicus (Pfleger) = włodarz.
vinea
vladika

służebnik ziemski (woźny) = ministerialis terrestris
obwiedzić = obducere (vulnera)
odpowiednik = diffidator
zakład = vadium
zeznanie = relatio
rana krwawa = vulnus cruentum
rana sina = vulnus lividum
chromota = kalectwo
skazanie = decretum
urząd grodzki starości
list = litterae
rok = terminus
obliczenie = personaliter
prza = controversia
wwiązanie = intromissio
dzierżenie = possessio
rumowanie = wyrzucenie wyrugowanie z dóbr.
zapis = obligatio
przystknąć
licować = arrestare
minie przeminęły = post
powód = actor
przezysk = lucrum
wwiedzenie = intromissio
odpowiednik = pars adversa
położenie = positio

uczciwa = honesta
sławny = famatus
dziedzina = haereditas, sors
~~dzierżenie = possessio~~
imienie = bona
inscriptio = zapisanie
nieodezwany = irrevocabilis
wzdanie = donatio
przenagabanie = impeditio
oprawa = reformatio
roków sądzenie = termini judicial.
xiąg położenie
przyzwolenie = consensus
cielesna przysięga = corporale juramentum
blizna świeża = cicatrix
dobra ruszające (ruszyste) = bona mobilia
powołanie = proclamatio
robotny = laboriosus
oznajmienie = innotescentia
wypuszczenie = quietatio
przyzwolenie = consensus
chwalebny xiądz proboszcz Bożegociała
listowna skarga =
uczciwy xiądz pleban w Lelowie =
Kościół główny zamku Krak. =
z klątew wypuścić
podnieść = levare
zwłoka = dilatio
obrony listowne = munimenta

rączenie = fidejussio
wybicie z imienia =
najem = arenda
zstąpienie = condescensio
oczywiście = personaliter (obliczenie) - praesentialiter (oczywiście)
rok przypowieszczony =
nieosiadły = impossessionatus
przypowieszczony = citatus
sławetny = famatus
szlachetny = nobilis
urodzony = generosus
wielmożny = magnificus
wielebny kanonik =
uczciwy xiądz proboszcz =
przewłoka = dilatio (frist)
zakonny = religiosus
opatrzny = providus
zacny rektor akademii =
wielebny proboszcz
bogu poślubiona chrześcijanna =
nabożny = religiosus
rozstrzelony = [illegible]
opatrzny = przezorny
przypowiast, = wyniesczenie conutatio
podawanie kościelne = collatio jus patronatus
wyrzucanie z imienia = expulsio, ejectio de possessione
obwiedzenie = obductio
rany sztychowe
rany siecione
przysiężnik = scabinus juratus
honorabilis studens Acad.
wwiązanie skuteczne = realis intromissio
pudica virgo
egregius medic. doctor.

dzierżenie = possessio
odbicie = evasio
przypozew = citatio
dzierżyciel = tenutarius
rany krwawe (cruentum) sine livicum = sińczna
ciosna (razy) = sectio
zapisanie (~~collectio~~) zastawne (obligatio)
zstąpienie (condescensio)
zakonny = religiosus
popisanie = inventarium
subjuvamen = poręcz naganku
liczony rok =
liczować (~~per~~ przez woźnego)
gołota et impossessionatus
podsobny koń = dextrarius 1531
spadek = successio
vallata poena = założona wina
przygody = casus fortuiti
oziminy = sementa hiemalia
jarzyny (iny) = sementa aestivalia
sładoła = allodium
area = siedlisko 1531.
natychmiast = in continenti
zadawek (zadatek) = arrha
wywołanie = proscriptio
zeznanie = recognitio
zawity = peremptorius
ortel = sententia
przepisany = transumptus
odwłoka = dilatio
założenie prawa = litis contestatio

Joan Cervus Tucholiensis: Farrago actionum 1531

actor – powod
adversarius – odporca
Acta – księgi
Appellatio – wyzywanie do prawa wyższego
arrestum – zapowiedz
adjudicare – przysądzić
abjudicare – odsądzić
assignatio in terrestri jure – oprawa
Bona imienie, dobra idące, stojące
bannire – gaić
bannum – wywołanie, wypowiedz
balbuciens – momotny
bladum – jarzyna
concitatio – przypozwanie
contumelia – sromota
cautela – strzatka, otrzyka
color – fortel.
campsor – odmieniacz
cassatus – zniszczony
creditor – iściec, pożyczacz
creditum isczizna
copia – przepis
cautio – oprawa
contractus – umowa
compromissio – zzwolenie
cautio – obręczenie
cassidicus – rzeźnik
confederatio – zmierzenie
conductor – glejtownik
convocatorium – godło
canna – cewka
conventus – zgromadzenie
collator – podawca
conclusio – postanowienie
collusio oszukanie
columbatio – kolęda.
dos – posag (post sponsam)
dotalitium – wiano (a sponso)
devolutio – spadek
dilatio vel induciae – frist, odwłoka
denarius s. Joannis – pamiętne
denarius s. Spiritus (arrha) – zadatek
depactatio – rug.

dierium – obrok
datio – podatek
evictor – zachodzca, zastępca.
emenda – wargielt, pokupa
exactio ducillorum – czopowe
" magna – szos
" fumalium – poradlne
exceptio – wyjęcie
edictum – wyrzeczenie
evadere – odbywać.
foresta – obora
forestare – zająć
faciare – licować
feudum – maństwo, wolne dobro
feriae – zawieszone dni
forum alienum – obce prawo
forum liberum – wolny targ
foralia – targowe
fuscus – gniady
fulvus – wrony
forisare – targować
genelogia – rodzaj
gradarius – inochodnik
gravus – karzeł.
guerra – rostyrk
homicidium – mężobójstwo
hipoteca – obwiązania
honestus – poczliwy
hereticus – odszczepieniec
hirquus – błaskooki
jus feudale – lińskie, rycerskie prawo
judicium generale – sąd wielki
" expositum particulare – pełozony mały
" oportunum – potrzebny
" arduum – gorący
" hospitale – gościnny
juridica dies – sądowny dzień
justitionarius – oprawca.
impetitio – gabanie
incontinenti – natychmiast
inscriptio – zapis
illegitimus – wyłęganiec
impossessionatus – hultaj, nieosiadły
intromissio – zowiązanie

Kraków dnia 185

Prezes Towarzystwa

Sekretarz Towarzystwa

litiscontestatio - wwiedzenie w prawo, założenie.
ludiforus - frimark
laudum - uchwała
locatio - najem
missalia - mszyne
mercipotus - litkup
mundiburdius - opiekun
metreta - ćwiertnia
modius - wiertel
ministerialis - służebnik
mulcta - przepadek
manifestum factum - lice
monomachia - w szrankach bice
minuta - wypis
mortarium - odumarlina
memoriale - pamiętne
mellificium - dzienia
naturalis - przyrodzony
notorius - jawny
non obstante - niedbając
odardus - gołota
obsidium - zasadzenie
olim - niegdy
obligatio - obwiązanie
parasitus - pasirzit
proscriptio - wypowiedzenie, wykazanie
perjurium - krzywoprzysięstwo
personaliter - obliczne
praesentialiter - oczywiście.
promulgare - uzgłowić
proles - płód
puber - młokosek
praescriptio - dawność
parapherna - wyprawa ojczysta
prepetitio - szperunk
peremptorius - zawity
propositio - żałoba
patrimonium - ojcowizność
praeemptius - przekupień
pignus - zastawa
procurator - rzecznik
proprietas - własizna, dziedzictwo
pupillus - sierota
plebisitum - wilkierz
pactum - umowa.
recessus - odstęp
replicatio - odpór
resignatio - wzdanie
renunciatio - wyrzeczenie
realiter et cum effectu - dostateczne i skuteczne
recens factum - gorący uczynek
rata - czas
ratihabitio - upewnienie
ruina - upad
relevatio - podniesienie
alveus - rzeczysko
strata - gościniec
stipulatio - obiecanie
satisdatio - gwar, wargielt

succ
sint
sor
spo
requ
supp
salv
solid
sind
sur
tuto
tesa
(
term
"
tre
tem
taxe
vaf
vad
viti
valle
vadu
ufuc

succesor - namiastek
sindicus - sprawca
sors - cząstka
spolium - łup
sequela - czoł. folga
suppellectilis - zgrat, sprzęt.
salvusconductus - glejt
solidum - szperunk, szeposzelnik
sinodale - świętopietrze
scurra - łaźęka.
tutor - opiekalnik
tesaurus suffosus - pogrzebiony skarb
(profundus quam aratrum ire solet - regale)
termini generales - wielkie roki
" particulares - pótroczki
treugae - przymierze
tenuta - dzierżawa
taxa - szacunek
vasallus - man, hołdownik
vadium - zakład
vituperium - hańba
vallata poena - zakładna wina
vadum - bród (fürt)
usucaptio - dawność trzech lat idącego
imienia.

vitricus (matris maritus) ojczym
noverca (patris uxor) macocha
privignus (filius mariti primi) pasierb (pasierbica privigna)
levir (frater maritorum) dziewierz
glos (mariti soror) bratowa, żołwica, świeść.
materes (duorum fratrum uxores) jątrewki
patrinus, patrina (Kmoti, Kmoszka.)
fratria (uxor fratris) jątrew
sororius (sororis maritus) własny swak, szwagier.

posthumus (post mortem patris natus) potomek
abortivus = wyportek
Rivalis (qui eandem mecum amat) - Swak
Rivalitas = swakowstwo
Omasius (amator) = gamrat
omasia = gamratka
Pronuba (mulier quae praeest nuptiis) Swachna, druchna.
Paranimphus (qui facit auspicium nuptiarum) Dziewosłąb, drużba.
Sponsus = Oblubieniec
Sponsalia = Zrękowanie.
Pellex (quae miscet corpus cum alterius marito) popasnica
Procus (petitor in matrimonium) miłośnik, rowożenia.

Consanguinitas et affinitas (Ex Joanne Cervo Tucholiensi: Farrago actionum 1531)

Avus (patris vel matris pater) dziad
avia (patris vel matris mater) baba, babka, starucha.
Proavus (avi pater) . . . . . pradziad, przeddziad
prababka, przedbaba
Abavus (pater proavi) . . . . przeprzeddziad.
nepos (ex filio vel filia natus) wnuk, wnęk
neptis . . . . wnęczka
pronepos (ex nepote natus) prawnuk
abnepos (ex pronepote natus) - pasynek
pasynka
patruus (frater patris) stryj, strik
amita (soror patris) ciotka
patruus magnus (avi frater) . . . . stary stryj
Patrueles (ex duobus fratr. nati) ciotecżni lub
strieczni bracia
Amitinae " " " ciotecżne stry.
filiaster (fratris filius) . . . . . jezne siostry
synowiec (synowica)
avunculus (frater matris) wuj
matertera (matris soror) ciotka
Consobrini (ex fratribus patruelibus vel
ex duabus sororibus nati)
bracia, siostry ciotecżne
Socer (uxoris pater) swiekier, teść
Socrus (uxoris mater) swiekra
gener (filii maritus) . zięć
nurus (filii uxor.) niewiestka, cieść
germanus frater (ex utrisque parentibus) rodzony
uterinus (ex eodem patre et alia matre) przyrodzony.